

ЕЛЕНА ФЕРАНТЕ

Теншалната приятелка

Роман

съвременна европейска проза

Хипнотична книга.
Не мога да спра
да я чета или да
мисля за нея.

Хилари Клинтън

Clibri

ЕЛЕНА ФЕРАНТЕ
ГЕНИАЛНАТА ПРИЯТЕЛКА

Превод: Вера Петрова

chitanka.info

Този проект е финансиран с подкрепата на програма „Творческа Европа“ на Европейската комисия.

„Гениалната приятелка“ е роман за израстването на две момичета, а и на цяло едно поколение в покрайнините на Неапол през 50-те и 60-те години. Това е първата част от тетралогия с проста и изчистена сюжетна линия — Лила изчезва и заличава всяка следа от съществуването си, синът ѝ търси помощ от приятелката ѝ от детинство, Елена, която решава да напише книга за съвместния им живот. Разказът се води от името на Елена, гениалната приятелка е Лила. Двете черпят сила една от друга, помагат си, но и си нанасят душевни рани, ограбват се взаимно в емоционално и интелектуално отношение. Феранте се занимава най-вече с вътрешното, невидимото насилие над психиката. И все пак атмосферата на бедняшкия Неапол, която пресъздава, е толкова жива, че в паметта на читателя неизбежно изникват кадри от времето на италианския неореализъм. Един шедьовър на психологизма в завладяваща епична рамка.

„Гениалната приятелка“ изригва от душата като лава от Везувий.

Ла Република

Един от най-нюансираните портрети на женското приятелство.

Вог

Прозата на Елена Феранте е кристална, разказваческата ѝ дарба — първична и завладяваща.

Икономист

Най-доброто, което съм чел тази година, несъмнено е от Елена Феранте.

Информацията за Елена Феранте е твърде оскъдна — тя системно отказва публични изяви и общува с читателите чрез издателя си. „Дни на самота“ е вторият неин роман, последван от успешна екранизация. Един оригинален текст, поднесен ефектно, с модерен и ярък изказ, който приковава вниманието.

БЕЛЕЖКА ЗА ПРЕВОДАЧА

Вера Петрова прави изненадващ и много успешен дебют като преводач — докато живее в Италия и преподава в университета в Пиза, превежда Йордан Радичков на италиански език. Книгата *Gente, gazze e cavalli* („Хора, свраки и коне“), в която влизат избрани разкази от „Хора и свраки“ и повестта „Спомени за коне“, има две издания от две различни издателства.

Работила е като журналист в Италия, била е кореспондент на български и международни медии, а впоследствие в България е ръководила различни списания. Автор е на два сборника с разкази — „Вместо книга“ (Gourmet Publishing, 2011) и „Завихряне“ („Колибри“, 2016). Редактор е на преводни книги от няколко езика и преводач на известни италиански автори на български език, между които Паоло Джордано, Маргарет Мацантини, Елена Феранте.

Господ:
И тук предел не ще ти аз
поставя!
Подобните на теб не мразя аз
—
от всички духове, що
отрицават,
лукавият е най-добър за нас.
Човек притихва лесно в леност
празна
и дири несмутения покой,
затуй аз спътник давам му —
да дразни
и като дявол да твори и той.^[1]
Гьоте,
„Фауст“

ДЕЙСТВАЩИ ЛИЦА

Семейство Черуло (семейството на обуцаря)

Фернандо Черуло, обуцар

Нунция Черуло, майка на Лила

Рафаела Черуло, от всички наричана Лина, Лила само за Елена

Рино Черуло, по-голям брат на Лила, също обуцар

(Рино ще се казва и един от синовете на Лила)

Други деца

Семейство Греко (семейството на общинския портиер)

Елена Греко, наричана Ленуча или Лену, първородна дъщеря,
след нея са

Пепе, Джани и Елиза

Бащата, портиер в общината

Майката, домакиня

Семейство Карачи (семейството на дон Акиле)

Дон Акиле Карачи, чудовището от приказките

Мария Карачи, съпруга на дон Акиле

Стефано Карачи, син на дон Акиле, месар в семейната
месарница

Пинуча и Алфонсо Карачи, другите деца на дон Акиле

Семейство Пелузо (семейството на дърводелеца)

Алфредо Пелузо, дърводелец

Джузепина Пелузо, съпруга на Алфредо

Паскуале Пелузо, най-големият син на Алфредо и Джузепина,
зидар

Кармела Пелузо, която иска да я наричат Кармен, сестра на
Паскуале, продавачка в галантериен магазин

Други деца

Семейство Капучо (семейството на лудата вдовица)

Мелина, роднина на майката на Лила, луда вдовица

Съпругът на Мелина, който разтоварвал щайги на пазара

Ада Капучо, дъщеря на Мелина

Антонио Капучо, неин брат, монтьор

Други деца

Семейство Сараторе (семейството на железничаря поет)

Донато Сараторе, контролър

Лидия Сараторе, съпруга на Донато

Нино Сараторе, най-големият от петте деца на Донато и Лидия

Мариза Сараторе, дъщеря на Донато и Лидия

Пино, Клелия и Чиро Сараторе, по-малките деца на Донато и

Лидия

Семейство Скано (семейството на зарзаватчията)

Никола Скано, зарзаватчия

Асунта Скано, съпруга на Никола

Енцо Скано, син на Никола и Асунта, също зарзаватчия

Други деца

Семейство Солара (семейството на собственика на едноименния бар-сладкарница)

Силвио Солара, собственик на бар-сладкарницата

Мануела Солара, съпруга на Силвио

Марчело и Микеле Солара, синове на Силвио и Мануела

Семейство Спанюоло (семейството на сладкаря)

Господин Спанюоло, сладкар на бар-сладкарница „Солара“

Роза Спанюоло, съпруга на сладкаря

Джилиола Спанюоло, дъщеря на сладкаря

Други деца

Джино, син на аптекаря

Учителите

Фераро, начален учител и библиотекар

Госпожа Оливиеро, начална учителка

Джераче, учител в прогимназията

Госпожа Галиани, учителка в лицей

Нела Инкардо, братовчедка от Иския на учителката Оливиеро

---

[1] Превод Димитър Статков, изд. „Народна култура“, 1966. — Б.пр. ↑

ПРОЛОГ
ЗАЛИЧАВАНЕ НА СЛЕДИТЕ

1.

Тази сутрин ми се обади Рино: помислих, че пак ще ми иска пари, и се подготвих да му откажа. Но поводът за обаждането му беше друг: майка му беше изчезнала.

— Откога?

— От две седмици.

— И ми се обаждаш чак сега?

Тонът ми сигурно му се стори враждебен, въпреки че не бях нито сърдита, нито възмутена — беше по-скоро леко саркастичен. Опита се да обясни, но говореше твърде неясно, смутено, отчасти на диалект, отчасти на италиански. Предположил, каза, че майка му кръстосвала из Неапол, както обикновено.

— И през нощта ли?

— Знаеш я каква е.

— Знам, но две седмици отсъствие нормално ли ти се струва?

— Да. Ти отдавна не си я виждала, но състоянието ѝ се влоши. Изобщо не спи, влиза, излиза, прави каквото ѝ хрумне.

Накрая все пак се притеснил. Разпитал навсякъде, обиколил болниците, дори се обадил в полицията. И — нищо, майка му я нямало никъде. Ама че син: едър мъж, около четиресетте, който никога не е работил в живота си, а се е занимавал само с тъмни сделки и пилеене на пари. Представих си с какво старание я е издирвал. Нулево. Безмозъчен тип, загрижен единствено за себе си.

— Да не би да е при теб? — попита ме внезапно.

Майка му? Тук, в Торино? Беше наясно с нещата, само си говореше на вятъра. Виж, него го биваше да пътува, беше идвал у нас поне десетина пъти без покана. А майка му, която, за разлика от него бих посрещнала с удоволствие, никога в живота си не беше напускала Неапол. Отговорих му:

— Разбира се, че не е при мен.

— Сигурна ли си?

— Рино, ако обичаш: казах ти, че не е тук.

— И къде е отишла тогава?

Разплака се и аз го оставих да си разиграе сцената на отчаяние с хлипания, които от фалшиви се превръщаха в истински. Когато приключи, му казах:

— Моля те, поне веднъж постъпи както тя би искала: не я търси.

— Ама какви ги говориш?

— Това, което казах. Няма смисъл. Научи се да живееш сам и престани да търсиш и мен.

Затворих му.

2.

Майката на Рино се казва Рафаела Черуло, но за всички винаги е била Лина. Не и за мен — никога не я нарекох нито с първото, нито с второто ѝ име. Вече повече от шейсет години за мен е Лила. Ако я нарека Лина или Рафаела, ей така, изведнъж, ще си помисли, че приятелството ни е приключило.

Поне от три десетилетия ми повтаря, че иска да изчезне, без да остави следи, и само аз знам какво точно е имала предвид. Никога не е мислила за бягство или за смяна на личността, не е мечтала да започне нов живот другаде. Не е мислила и за самоубийство, отвратена от идеята за Рино, който да трябва да се занимава с тялото ѝ. Целта ѝ винаги е била друга: искаше да се изпари; искаше всяка нейна клетка да се разтвори във въздуха; нищо не трябваше да успеят да открият от нея. И понеже добре я познавам — поне мисля, че я познавам, — залагам на това, че е намерила начин да не остави на този свят дори и косъм, никъде.

3.

Дните минаваха. Проверяхах и електронната си поща, и другата, но без надежда. Аз ѝ пишех много често, тя не ми отговаряше почти никога, така стояха нещата. Предпочиташе да ползва телефона или да си говорим по цели нощи, когато бях в Неапол.

Отворих чекмеджетата с металните кутии, в които пазех най-различни вещи. Не много. Бях изхвърлила доста неща, най-вече свързаните с нея, и тя го знаеше. Открих, че нямам нищо нейно — нито една снимка, нито билет, нито подарък. Изненадах се от себе си. Възможно ли е през всичките тези години да не ми е оставила нищо свое или — по-лошо — аз да не съм пожелала да запазя нещо от нея? Възможно е.

Този път аз се обадох на Рино, макар и с нежелание. Не отговаряше нито на домашния, нито на мобилния. Върна ми обаждането вечерта, без да бърза. Опитваше се да си придаде измъчен глас.

— Видях, че си ме търсила. Имаш ли новини?

— Не. А ти?

— Нищо.

Наговори ми разни безсмислици. Искал да отиде в телевизията, в предаването за издирване на изчезнали хора, и да отправи апел, да помоли майка си да му прости за всичко и да я увещава да се върне.

Изслушах го търпеливо, после попитах:

— Погледна ли в гардероба ѝ?

— Защо да гледам?

Естествено, не му беше дошло на ум най-очевидното.

— Отиди и погледни.

Отиде да провери и установи, че вътре няма нищо, нито една рокля на майка му, нито лятна, нито зимна, само стари закачалки. Накарах го да претърси къщата. Липсваха и обувките ѝ. Липсваха малкото ѝ книги. Липсваха всички снимки. Липсваха филмчетата. Липсваше компютърът ѝ заедно със старите дискети, които се използваха някога — всичко, всяка следа от опита ѝ на електронна

вещица, която още в края на шейсетте години боравеше със сметачните машини, още когато работеха с перфокарти. Рино беше изумен. Казах му:

— Провери, без да бързаш, и ми се обади, когато си готов, да ми кажеш дали си открил дори и една нейна вещ, ако ще да е карфица.

Обади ми се на другия ден, превъзбуден.

— Няма нищо.

— Съвсем нищо ли?

— Не. Изрязала се е от всички снимки, на които сме били заедно, даже и от тези, когато съм бил малък.

— Добре ли провери?

— Навсякъде.

— Дори и в мазето?

— Казвам ти, навсякъде. Даже кутията с документите е изчезнала, разни стари актове за раждане, договори за телефона, сметки. Какво значи това? Някой ни е обрал ли? Какво търсят? Какво искат от майка ми и от мен?

Успокоих го, казах му да не се притеснява. От него особено нямаше вероятност някой да иска нещо.

— Може ли да дойда за известно време у вас?

— Не.

— Моля те, не мога да спя.

— Оправяй се, Рино, не мога да ти помогна.

Затворих и когато ми позвъни отново, не вдигнах. Седнах на бюрото.

Лиля си е наумила да прекали както винаги, помислих си.

Разпъваше отвъд всяка граница разбирането за следа. Искаше не само да изчезне тя самата сега, на шейсет и шест години, но и да заличи целия живот зад гърба си.

Почувствах се много ядосана.

Да видим кой ще излезе отгоре този път, казах си. Включих компютъра и се заех да опиша нашата история с всички възможни детайли, всичко, което беше останало в паметта ми.

ДЕТСТВО
ИСТОРИЯТА НА ДОН АКИЛЕ

1.

Онзи път, когато Лила и аз решихме да изкачим тъмните стълби — стъпало след стъпало, площадка след площадка — до външната врата на апартамента, в който живееше дон Акиле, започна нашето приятелство.

Помня виолетовата светлина в двора, миризмите на хладната пролетна вечер. Майките приготвиха вечерята, беше време да се прибираме, но ние се бавехме, защото се подлагахме една друга, без да обменим нито дума, на изпитания по смелост. От известно време само това правехме, в училище и извън училище. Лила пъхваше дланта и цялата си ръка до рамото в решетката на някой канал и аз веднага правех същото с разтуптяно сърце и с надеждата, че хлебарките няма да плъпнат по кожата ми и плъховете няма да ме ухапят. Лила се покатерваше до партерния прозорец на госпожа Спанюоло, хващаше се за желязната пръчка, на която се държеше въжето за простиране, залюляваше се и се пускаше върху тротоара и аз веднага на свой ред правех същото, въпреки че ме беше страх да не падна и да се ударя. Лила забождаше под кожата си ръждясалата безопасна игла, която беше намерила на улицата кой знае кога, но пазеше в джоба си като подарък от някоя фея; аз наблюдавах как металният връх прокарва белезникав тунел в дланта ѝ и когато тя я извадеше, за да ми я подаде, правех същото.

По едно време ми хвърли един от своите втренчени погледи с присвити очи и тръгна към сградата, в която живееше дон Акиле. Вледених се от страх. Дон Акиле беше чудовището от приказките, беше ми абсолютно забранено да се доближавам до него, да го заговарям, да го поглеждам, да го наблюдавам тайно; трябваше да се държа, все едно не съществуваха нито той, нито семейството му. Страх и омраза, за които не знаех отде са се взели, изпитваха към него не само в моето семейство. Баща ми говореше за него по начин, от който си го представях грамаден, покрит с лилави мехури, разгневен въпреки названието „дон“, което ми вдъхваше спокоен авторитет. Беше същество с незначителна направа, може би от желязо, стъкло, коприва, но

живо същество, живо и с горещ дъх, който излизаше от носа и от устата му. Вярвах, че стига само да го зърна отдалече, и ще ми хвърли в очите нещо режещо и парещо. Ако пък имах лудостта да се доближа до вратата на къщата му, щеше да ме убие.

Изчаках малко, за да видя дали Лила няма да се откаже и да се върне. Знаех какво си е наумила, бях се надявала напразно да забрави, но не. Уличните светлини още не се бяха включили, както и тези на стълбите. От жилищата се носеха нервни гласове. За да я последвам, трябваше да напусна синкавината на двора и да потъна в чернотата на входа. Когато най-после се реших, в началото не виждах нищо, само усещах миризма на стари вещи и ДДТ. После привикнах с тъмнината и открих Лила, седнала на първото стъпало на стълбите. Изправи се и тръгнахме нагоре.

Напредвахме, като се придържахме към стената, тя с две стъпала напред, аз две стъпала зад нея, колебаеща се дали да скъся разстоянието, или да го увеличи още повече. Останало ми е усещането от отъркването на рамото в олющената стена; струваше ми се, че стъпалата са много по-високи от тези в сградата, в която живеех. Треперех. Всеки шум от стъпки, всеки глас беше дон Акиле, който се появяваше иззад гърбовете ни или изникваше насреща ни с дълъг нож в ръка, от онези, с които разпаряха гърдите на кокошките. Носеше се миризма на пържен чесън. Мария, жената на дон Акиле, щеше да ме хвърли в тигана с врящия зехтин, децата му щяха да ме изядат, а той щеше да ми изсмуче главата, както правеше баща ми с пържения барбун.

Спирахме често и всеки път се надявах Лила да реши да се върне. Бях много потна, за нея не знам. От време на време поглеждаше нагоре, не знаех какво гледаше, виждаше се само сивкавата светлина от прозорците на всяка площадка. Внезапно се включи осветлението, но беше бледо, прашно, оставяше големи тъмни пространства, които криеха опасности. Изчакахме да видим дали дон Акиле беше завъртял ключа, но не чухме нищо — нито стъпки, нито врата, която да се отваря или затваря. После Лила продължи и аз след нея.

Тя смяташе, че постъпката ѝ е правилна и необходима, а аз бях изгубила всякакъв мисъл и със сигурност се намирах там само защото и тя беше там. Бавно се изкачвахме към най-големия от тогавашните ни кошмари, отивахме да се открием за страха и да го изследваме.

На четвъртата площадка Лила направи нещо неочаквано. Спря да ме изчака и когато я настигнах, ме хвана за ръка. Този жест промени всичко между нас завинаги.

2.

Беше по нейна вина. Преди известно време, не много отдавна — преди десет дни, месец, кой знае, тогава нямахме представа за времето — беше сграбчила куклата ми изневиделица и я беше хвърлила на дъното на едно от мазетата. Сега се катерехме към страха, а тогава почувствахме необходимост да се спуснем на бегом към неизвестното. Нагоре или надолу, струваше ни се през цялото време, че вървим срещу нещо ужасно, което, макар и да съществуваше отпреди нас, очакваше нас и само нас. Когато си на света отскоро, е трудно да разбереш кои са бедите в основата на чувството ни за беда, а може би дори и не изпитваш нужда да го разбираш. В очакване на утре възрастните се движат в едно настояще, предшествано от вчера или от онзиден, най-много от предишната седмица: не им се мисли за останалото. Малките не познават значението на вчера, на онзиден или дори на утре, всичко е ето това, сега: това е улицата, това е входът, това са стълбите, това е мама, това е татко, това е ден, това е нощ. Аз бях малка и можеше да се каже, че куклата ми знае повече от мен. Говорех ѝ, говореше ми и тя. Имаше целулоидно лице, целулоидни коси и целулоидни очи. Беше облечена със синя рокличка, ушита от майка ми в един от редките щастливи мигове, и беше прекрасна. А куклата на Лиля имаше жълтеникаво парцалено тяло, натъпкано със стърготини, и ми се струваше грозна и мръсна. Двете се дебнеха, изучаваха се взаимно; бяха готови да скочат в ръцете ни, ако се извиеше буря или се чуеха гръмотевици, или пък ако някой по-голям, по-силен и с остри зъби заплашваше да ги сграбчи.

Играехме двете на двора, но все едно не играехме заедно. Лиля седеше на земята, от едната страна на отдушника на едно мазе, аз седях от другата. Мястото ни харесваше главно защото на цимента между железните пръчки на отвора и мрежата можехме да подреждаме както вещите на Тина, моята кукла, така и тези на Ну, куклата на Лиля. Слагахме там камъни, капачки от подсладена газирана вода, цветенца, пирони, парчета стъкло. Каквото кажеше Лиля на Ну, улавях го и го повтарях тихо на Тина, обаче малко го променях. Ако вземеше капачка

и я сложеше на главата на куклата си вместо шапка, аз казвах на моята на диалект: Тина, сложи си царската корона да не настинеш. Ако Ну играеше на дама в ръцете на Лила, малко по-късно правех същото с Тина. Но все още не се наемахме да обединим игрите в една и да играем заедно. Дори онова място го избирахме, без да се уговаряме. Лила отиваше там, а аз обикалях наоколо и се преструвах, че отивам другаде. После уж случайно се разполагах и аз до отдушника, само че от другата му страна.

Най-много ни привличаше студеният въздух от мазето — оттам идваше полъх, който ни разхлаждаше пролетно и лятно време. Харесвах ни и решетките с паяжините, тъмнината и тънката мрежа, червеникава от ръждата, чиито краища се навиваха и от моята, и от нейната страна и образуваха две паралелни спирали, през които можехме да пускаме камъни в тъмното и да чуем, когато се ударят в дъното. Всичко тогава беше хубаво и страшно. През тези отвори тъмнината можеше внезапно да ни отнеме куклите, които понякога държахме за по-сигурно в прегръдките си, но по-често оставяхме нарочно до извитата мрежа, изложени на студения дъх на мазето, на заплашителното шумолене, проскърцване и стъргане, идващи оттам.

Ну и Тина не бяха щастливи. Страховете, които изживявахме всеки ден, бяха и техни. Не се доверявахме на светлината по камъните, по сградите, по ливадите, по хората вън и вътре в къщите. Усещахме интуитивно неосветените краища, потиснатите чувства, способни да избухнат всеки момент. Тези мрачни отвори и каверните, които се простираха отвъд тях под сградите на квартала, бяха виновниците за всеки ужас, който изпитвахме на дневна светлина. Например дон Акиле не се намираше само горе в дома си на последния етаж, но и там долу, беше паяк сред паяците, плъх сред плъховете, можеше да приеме всякаква форма. Представях си го с отворена уста заради дългите заострени животински зъби, с тяло от излъскан камък и отровен треволяк, винаги готов да побере в един голям черен чувал всяко нещо, което изпуснехме през изметнатите краища на мрежата. Този чувал беше характерният белег на дон Акиле, носеше го винаги, дори когато си беше у дома, и пъхаше вътре жива и мъртва материя.

Лила знаеше за този ми страх, куклата ми го споделяше на глас. Затова точно в деня, в който, без дори да се договаряме, само с погледи

и жестове си разменихме куклите за пръв път, веднага щом получи Тина, тя я бутна под мрежата и я запрати в мрака.

3.

Ли́ла се появи в живота ми в първи клас и веднага ме впечатли, защото беше много лоша. Всички момичета в класа бяхме лоши по малко, но само когато учителката, госпожа Оливи́еро, не можеше да ни види. А тя беше лоша винаги. Веднъж накъса на дребни листчета попивателната хартия и след като напъха всяко парченце в мастилницата, започна да ги вади с върха на писеца и да ни замерва с тях. Мен ме уцели два пъти по косата и веднъж по бялата якичка. Госпожата нададе характерния си крясък, който ни вцепеняваше от страх, защото се забиваше в нас като дълга и остра игла, и ѝ нареди веднага да отиде наказана зад дъската. Ли́ла не се подчини, дори не изглеждаше уплашена, напротив — продължи да хвърля насам-натам парченца хартия, пропити с мастило. Тогава госпожа Оливи́еро, която беше едра жена и ни се струваше много стара, макар че трябва да е била в началото на четиресетте, слезе от подиума и заплашително се запъти към нея, но се подхлъзна неясно на какво, не успя да запази равновесие и се просна по лице върху ръба на един чин. Остана да лежи на пода като умряла.

Не помня какво се случи после, помня само тялото на госпожата, неподвижно като тъмен вързоп на пода, и Ли́ла, която се беше втренчила в нея със сериозно изражение.

Разполагам с много спомени за подобни случки. Живеехме в свят, в който деца и възрастни често се нараняваха, от раните течеше кръв, гноясваха и понякога се умираше от това. Една от дъщерите на госпожа Асунта, зарзаватчийката, се беше наранила с пирон и умря от тетанус. Най-малкият син на госпожа Спанюоло умря от круп в гърлото. Един мой братовчед, тогава двайсетгодишен, една сутрин отиде да рие строителни отпадъци, а вечерта беше вече мъртъв, затиснат и кървящ от ушите и от носа. Бащата на майка ми падна от строежа на сграда и загина. На бащата на господин Пелузо му липсваше едната ръка, защото един струг го беше издебнал и му я беше отрязал. Сестрата на Джузепина, жената на господин Пелузо, умря от туберкулоза на двайсет и две години. Големият син на дон

Акиле — никога не го бях виждала, а ми се струваше, че го помня — беше отишъл на война и умрял два пъти — първо се удавил в Тихия океан, а после рибите го изяли. Цялото семейство Мелкиоре загина от една бомбардировка, докато крещели от страх, прегърнати. Старата госпожица Клоринда умря, защото дишала газ вместо въздух. Джанино, който беше в четвърти клас, когато ние бяхме в първи, един ден умря, защото намерил бомба и я пипнал. Луиджина, с която си бяхме играли в двора, а може би не, просто помнех името ѝ, си отиде от петнист тиф. Такъв беше светът ни, пълен с думи убийци: круп, тетанус, петнист тиф, газ, война, струг, бомбардировка, бомба, туберкулоза, гнойна инфекция. Всички страхове, които ме съпровождаха през целия ми живот, за мен водят началото си от тези думи и от тези години.

Умираще се и от на пръв поглед нормални неща. Можеше да умреш например, ако пиеш студена вода от чешмата, когато си потен, без преди това да си си намокрил китките отвътре: тогава тялото се покрива с червени точици, започваш да кашляш и спираш да дишаш. Можеше да умреш, ако ядеш от черните череша, без да плюнеш костилките. Можеше да умреш, ако дъвчеш дъвка и без да искаш, я глътнеш. И най-вече можеше да умреш от удар по слепоочието. Слепоочието беше много крехко място, всички много си го пазехме. Стигаше един камък, а тогава си беше нормално да се хвърлят камъни. На излизане от училище банда момчета от селата начело с един Енцо, на галено Енцучо, един от синовете на зарзаватчийката Асунта, ни замерваха с камъни. Дразнеше ги, че ние, момичетата, бяхме по-добри от тях. Политаха ли камъните, разбягахме се всички, само Лила не — тя продължаваше с нормалната си походка, а понякога дори се спираше. Много я биваше да проследява траекторията на камъните и да се отдръпва със спокойно движение, което днес бих нарекла елегантно. Тя имаше по-голям брат и може би от него се беше научила, не знам, имах братя и аз, но бяха по-малки от мен и нищо не бях научила от тях. И все пак, когато усетех, че е изостанала, спирах да я изчакам, макар че много ме беше страх.

Още тогава имаше нещо, което ми пречеше да я изоставя. Не я познавах добре, никога не се бяхме заговаряли, въпреки че бяхме в постоянно състезание в училище и извън училище. Но усещах смътно,

че ако избягам заедно с другите, ще ѝ оставя нещо свое, което никога повече нямаше да ми върне.

В началото се криех зад някой ъгъл и се подавах да видя дали идва Лила. После, като видех, че не помръдва, отивах при нея, подавах ѝ камъни и хвърлях и аз. Обаче не го правех с увереност, много неща в живота направих по същия неуверен начин, някак винаги се чувствах откъсната от собствените си действия. А за Лила още от малка — не мога точно да кажа дали от шест-, или от седемгодишна, или откогато осемгодишни, почти на девет, се качихме заедно по стълбите към дома на дон Акиле — беше характерна една абсолютна увереност. Дали ще сграбчи трицветната дръжка на писалката, някой камък или перилата на тъмното стълбище, излъчваше все същата непоколебимост, че това, което ще последва — да забие с точен замах писеца в дървения чин и да изстрелва напосоки куршуми, напоени с мастило, да уцели селските момчета или да се качи до вратата на дон Акиле, — ще бъде направено без колебание.

Бандата идваше откъм насипа на железопътната линия и се запасяваше с камъни от коловозите. Водачът им, Енцо, беше много опасно дете. Беше поне с три години по-голям от нас, повтарач, с много къса руса коса и светли очи. Хвърляше с точност камъни с остри режещи ръбове, а Лила изчакваше, за да му покаже как умее да се отдръпва и да го ядоса още повече, след което да отвърне със също толкова опасен мерник. Веднъж го уцелихме по десния глезен, и казвам ние, защото аз бях тази, която подаде на Лила един плосък камък с остри краища. Камъкът се плъзна по кожата на Енцо като бръснач и остави след себе си червена резка, от която веднага потече кръв. Момчето погледна към ранения си крак — сякаш още ми е пред очите: между палеца и показалеца си държеше камъка, който се готвеше да хвърли, ръката му вече беше вдигната в замах, но се спря стъписан. Момчетата, чийто главатар беше, също гледаха невярващо кръвта. Лила обаче не показва никакво задоволство от точното си попадение и се наведе за друг камък. Аз я сграбчих за ръката — беше първото ни докосване, внезапно и паническо. Усещах, че бандата ще се разяри, и исках да се оттеглим. Но нямаше време. Въпреки кървящия си глезен Енцо се съвзе от ступора и хвърли камъка, който държеше. Още стисках здраво Лила, когато камъкът я удари в челото и я откъсна от мен. В следващия миг лежеше на земята със счупена глава.

4.

Кръв. Обикновено потичаше от раните чак след като биваха разменени ужасяващи клетви и отвратителни псувни. Спазваше се винаги този ред. Макар да ми изглеждаше добър човек, баща ми непрекъснато сипеше обиди и заплахи срещу хора, които според думите му трябваше да бъдат изтрети от лицето на земята. Отнасяше се главно за дон Акиле. Винаги намираше за какво да го упрекне, а аз понякога си запушвах ушите с ръце, за да не се стряскам прекалено от грозните му думи. Когато го споменавах пред майка ми, го наричаше „братовчед ти“, но тя веднага отричаше подобна кръвна връзка (свързваше ги много далечно роднинство) и добавяше нова доза обиди към неговите. Плашеха ме техните изблици на гняв, а най-много ме плашеше мисълта, че дон Акиле може да има толкова чувствителен слух, че да чува обидите, изречени на голямо разстояние. Страх ме беше, че ще дойде да ги убие.

Заклетият враг на дон Акиле обаче не беше баща ми, а господин Пелузо, много способен дърводелец, който вечно беше без пари, защото проиграваше всичко, което спечели, в задната стаичка на бар „Солара“. Пелузо беше баща на нашата съученичка Кармела, на Паскуале, който беше голям, и на още две деца, още по-бедни от нас, с които аз и Лила играехме понякога и които и в училище, и навън винаги се опитвах да ни откраднат нещо: писалката, гумата, желето от дюли, така че се прибираха вкъщи целите в синини от боя, който им нанасяхме.

Всеки път, когато срещнехме господин Пелузо, той ни изглеждаше като олицетворение на самото отчаяние. От една страна, губеше всичко на комар, от друга — си биеше шамари публично, задето не знаеше как след това да изхрани семейството си. По незнайни причини приписваше на дон Акиле собственото си разорение. Упрекваше го, че зад гърба му си бил присвоил — сякаш туловището му беше от магнит — всичките му дърводелски инструменти, което обезсмисляше съществуването на работилницата. Обвиняваше го, че после взел и нея и я превърнал в месарница. Години

наред си представях клещите, триона, френския ключ, чука и менгемето и хиляди, хиляди пирони, засмукани като рояк от метални стърготини от материята, изграждаща тялото на дон Акиле. Години наред си представях как излиза от това тяло, грубо и натежало от разнородни вещества, салами, пити сирене, мортадела, свинска мас и бутове сурова шунка, и винаги го виждах като рояк.

Тези действия принадлежаха на отминали тъмни времена. Явно чудовищната същност на дон Акиле се беше проявила, преди да се родим. Преди. Лиля често използваше тази формула — и в училище, и извън него. Но, изглежда, не я занимаваше толкова какво се беше случило преди нас — обикновено мрачни събития, за които големите или мълчаха, или се произнасяха много пестеливо, — колкото че наистина е съществувало едно „преди“. Това навремето я караше да изпадне в недоумение и дори понякога я нервираще. Когато станаме приятелки, толкова много ми говори за този абсурд — преди нас, — че накрая предаде и на мен от своята нервност. Ставаше дума за едно дълго, много дълго време, в което нас ни е нямало; време, в което дон Акиле беше показал пред всички истинската си същност: зло същество с неясна минерално-животинска физиономия, което — както изглеждаше — смучеше кръвта на другите, а той самият никога не пускаше кръв, дори може би не беше възможно да го одраска човек.

Бяхме може би във втори клас и още не си говорехме, когато се заприказва, че точно пред църквата на Светото семейство след края на службата господин Пелузо се бил развикал разярено на дон Акиле, а дон Акиле се отделил от групата, състояща се от големия му син Стефано, Пинуча, Алфонсо, който ни беше връстник, и жена му, и като придобил за миг най-страховития си образ, се нахвърлил върху Пелузо, повдигнал го, запратил го срещу едно дърво в градинката и го оставил там в безсъзнание, докато кръвта му изтичала от стоте рани по главата и навсякъде, без нещастникът дори да може да произнесе: „помогнете ми!“.

5.

Не изпитвам носталгия по детството ни, то беше изпълнено с насилие. Какво ли не ни се случваше всеки ден и къщи, и навън, но нямам спомен някога да съм си мислила, че ни се е паднало да живеем особено тежък живот. Животът си беше такъв и толкова, а ние растяхме със задължението да го направим труден за останалите, преди те да го направят труден за нас. Разбира се, харесвах ми любезните маниери, които проповядваха учителката ни и енорийският свещеник, но усещах, че такова поведение не е особено подходящо за жителите на нашия квартал, дори и за жените. Жените се биеха повече и от мъжете, хващаха се за косите, намираха начини да си причинят болка една на друга. Да причиняваш болка, беше истинска мания. Като дете си представях едни миниатюрни животинки, почти невидими, как идват нощно време в нашия квартал: излизаха от блатата, от старите ненужни влакови вагони зад насипа, от миризливите треволяци, наричани вонливки, от жабите, от саламандрите, от мухите, от камъните, от праха, влизаха във водата, в храната, във въздуха и превръщаха нашите майки и баби в бесни кучки. Заразата ги ловеше повече от мъжете, които лесно побесняваха, но накрая им минаваше, докато жените, на пръв поглед тихи и кротки, когато се случеше да се ядосат, следваха бесовете си и отиваха докрай, без да могат да се спрат.

У Лила остана траен белег от това, което се случи с Мелина Капучо, роднина на майка ѝ. А също и у мен. Мелина живееше в нашето блокче, където живеех и аз с родителите си, ние на втория етаж, тя на третия. Беше малко над трийсетте, с шест деца и на нас ни изглеждаше като старица. Мъжът ѝ беше на нейната възраст, разтоварваше касетки на пазара за плодове и зеленчуци. Помня го нисък и набит, но хубав, с горд израз на лицето. Една нощ излязъл от къщи, както обикновено, и умрял — или бил убит, или бил преуморен. На скръбното погребение присъства целият квартал заедно с моите родители и тези на Лила. След известно време на Мелина нещо ѝ стана. На външен вид изглеждаше същата — кльоцава жена с голям нос и вече побелели коси, с рязък висок глас, който вечер извикваше

децата от прозореца едно по едно по име и който удължаваше сричките с гневно отчаяние: Ааа-дааа, Мииике. В началото много ѝ помогна Донато Сараторе, който живееше в апартамента точно над нейния, на четвъртия и последен етаж. Донато беше ревностен посетител на енорията на „Светото семейство“ и като добър християнин се постарана много да събере за нея пари, стари дрехи и обувки и уреди да вземат най-големия ѝ син, Антонио, на работа в сервиза на Горезио, негов познат. Мелина му беше толкова благодарна, че в гърдите ѝ на отчаяна жена благодарността прерасна в любов и страст. Не се знаеше дали Сараторе някога разбра за това. Беше много сърдечен, но и много сериозен човек: от къщи на работа и от църквата вкъщи. Беше част от пътуващия персонал на държавните железници на постоянна заплата, с която достойно издържаше жена си Лидия и петте си деца, най-голямото от които се казваше Нино. Когато не беше на път по трасето Неапол — Паола, се занимаваше с дребни ремонти вкъщи, пазаруваше, разхождаше последното новородено в количката. Неща, твърде нетипични за квартала. На никой не му идваше на ум, че Донато полага цялото това старание, за да облекчи положението на жена си. Не: всички мъже от съседните блокчета, начело с моя баща, смятаха, че му харесва да се прави на женчо, още повече че пишеше стихове и ги четеше с удоволствие на всеки. Не ѝ идваше на ум и на Мелина. Вдовицата предпочете да си мисли, че поради благородния му характер жена му му се е качила на главата, и затова реши да се бори ожесточено срещу Лидия Сараторе, за да го освободи и да му даде възможност да се събере с нея за постоянно. Последва война, която в началото ми изглеждаше забавна и за която се говореше и у нас, и навън със зlobен присмех. Лидия простираше току-що изпраните чаршафи и Мелина се качваше горе, стъпваше на перваза и ги цапаше с една тръстикова пръчка, чийто връх беше обгорила специално за целта на огън; Лидия минаваше под прозорците и тя се изплюваше на главата ѝ или я заливаше с кофи мръсна вода; Лидия вдигаше шум през деня, като ходеше заедно с разбеснелите се свои деца над главата ѝ, и тя се настървяваше цяла нощ да удря по тавана с пръчката от четката за миене на пода. Сараторе се опита да въдвори ред по всякакъв начин, но беше прекалено чувствителен, прекалено любезен човек. И така, от правене напук двете жени преминаха към словесни нападки при всяка среща на улицата или по стълбите — тежки, ожесточени думи. От този

момент нататък започнаха да ме плашат. Една от многото ужасяващи сцени от детството ми започва с виковете на Мелина и Лидия, с обидите, които си отправят от прозорците и после на стълбите; после продължава с майка ми, която хуква към външната ни врата, отваря я и се показва на площадката, следвана от нас, децата, и завършва с една гледка, която и до днес ми е непоносима, на двете съседки, които се търкалят, вкопчени, надолу по стълбите и главата на Мелина се удря в цимента на площадката, на сантиметри от обувките ми, като изтърван от някого пъпеш.

Трудно ми е да кажа защо по онова време ние, момичетата, бяхме на страната на Лидия Сараторе. Може би защото имаше правилни черти и руса коса. Или защото Донато беше неин и разбирахме, че Мелина иска да ѝ го вземе. Или пък защото децата на Мелина бяха дрипави и мръсни, докато тези на Лидия бяха измити, добре сресани и първият, Нино, който беше с няколко години по-голям от нас, беше хубав, харесвахме го. Лила единствена беше на страната на Мелина, но никога не ни обясни защо. Само по някакъв повод каза, че ако някой убие Лидия Сараторе, така щяло да ѝ се пада, и аз си помислих, че смята така отчасти защото имаше лош нрав, отчасти защото с Мелина бяха далечни роднини.

Един ден се връщахме от училище, бяхме четири-пет момичета. С нас беше Мариза Сараторе, която обикновено допускахме до нас не защото ни беше симпатична, а защото се надявахме, че чрез нея ще успеем да се доберем до по-големия ѝ брат, тоест Нино. Тя първа се усети за Мелина. Жената вървеше от другата страна на шосето с бавна крачка и носеше в едната си ръка хартиена кесия, а с другата ядеше от нея. Мариза ни я посочи и я нарече „мръсницата“, но не с презрение, просто повтори термина, който използваше майка ѝ вкъщи. Макар да беше по-дребничка и много слаба, Лила моментално я зашлеви така силно, че я събори на земята; направи го хладнокръвно, както постъпваше винаги когато прибъгваше до насилие, без да извика преди или след това, без да обели и една предупредителна дума, без да мигне, ледена и решителна.

Аз първа се притекох на помощ на разплаканата Мариза и ѝ помогнах да стане, после се обърнах да видя какво прави Лила. Беше слязла от тротоара и пресичаше шосето, за да отиде при Мелина, без да обръща внимание на минаващите камиони. Забелязах, повече в

поведението, отколкото на лицето ѝ, нещо, което ме притесни и което все още ми е трудно да определя, дотолкова, че за момента ще се огранича да го кажа така: макар и да се движеше, докато минаваше напъряко през шосето, една такава малка, черна и нервна, макар и да го правеше с обичайната си решителност, беше неподвижна. Застинала вътре в това, което правеше роднината на майка ѝ, застинала от съжаление, застинала като направена от сол, също като статуите от сол. Плътено прилепнала. Едно цяло с Мелина, която крепеше в дланта си тъмния настърган сапун, с който се беше сдобила малко преди това от сутерена на дон Карло, а с другата ръка си взимаше от него и похапваше.

6.

В деня, в който госпожа Оливиеро падна от катедрата и удари едната си скула в чина, аз, както казах, я помислих за умряла, умряла на работното си място като дядо ми или като мъжа на Мелина, и реших, че следователно ще умре и Лиля заради страшното наказание, което ще ѝ бъде наложено. Обаче за известно време, което не мога да определя — кратко ли, дълго ли, — нищо не се случи. Задоволиха се с това да изчезнат и двете, учителката и ученичката, от ежедневието и от паметта ни.

Но всичко, което последва, беше изненадващо. Госпожа Оливиеро се върна в училище жива и започна да се занимава с Лиля, но не за да я укорява, което щеше да ни се стори нормално, а за да я хвали.

Тази нова фаза започна, когато извикаха в училище майката на Лиля, госпожа Черуло. Една сутрин училищният портиер почука на вратата и обяви посещението ѝ. Веднага след това влезе Нунция Черуло, неузнаваема. Тя, която, както всички жени от квартала, цял живот ходеше с нахлузени чехли и стари, износени дрехи, се появи в официална рокля (като за сватба, първо причастие, миропомазване, погребение) в тъмен цвят, с черна блестяща чантичка, обувки с нисък ток, измъчващи подутите ѝ крака, и поднесе на учителката два хартиени плика, единия със захар, а другия с кафе.

Госпожата прие подаръка със задоволство и се обърна към нея и към целия клас, като гледаше към Лиля, която пък беше забила поглед в чина, с думи, чийто смисъл ме обърка. Бяхме в първи клас. Едва бяхме започнали да учим азбуката и числата от едно до десет. Аз бях най-добрата в класа, познавах всички букви, можех да кажа едно — две — три — четири, непрекъснато бях хвалена за хубавия почерк, печелех трицветните лентички, които шиеше учителката. Въпреки това най-неочаквано, независимо че беше паднала и се беше озовала в болница заради Лиля, Оливиеро съобщи, че тя е най-добрата от всички. Вярно, че беше най-лошата. Вярно, че беше извършила нещо ужасно, като стреляше по нас с хартийки, напоени с мастило. Вярно,

че ако това момиче не беше се държало така недисциплинирано, тя, нашата учителка, нямаше да падне от катедрата и да си удари скулата. Вярно, че ѝ се налагаше да я удря непрекъснато с дървената показалка или да я наказва на колене върху твърдите житни зърна зад черната дъска. Но имало нещо, което като учител и като човек я изпълвало с радост, нещо прекрасно, което била открила случайно преди няколко дни.

Тук замълча, сякаш не ѝ достигаха думите или сякаш искаше да покаже на майката на Лила и на нас, че почти винаги фактите говорят повече от думите. Взе парче тебешир и написа на дъската (вече не помня какво, още не знаех да чета, така че ще си измисля думата): слънце. После попита Лила:

— Черуло, какво пише тук?

В класната стая се възцариха тишина и любопитство. Лила направи гримаса, нещо като усмивчица, и се отпусна встрани със сила върху момичето, което седеше на един чин с нея и което се постара да даде признаци на недоволство. После прочете намусено:

— Слънце.

Нунция Черуло погледна учителката с колеблив, почти изплашен вид. За момент Оливиеро като че ли не разбираше как може в тези майчински очи да не гори същият ентузиазъм като нейния. Но после вероятно си даде сметка, че Нунция не можеше да чете или че най-малкото не беше сигурна дали на дъската пише точно слънце, и склучи вежди. После, отчасти за да изясни положението на госпожа Черуло, отчасти за да похвали съученичката ни, каза на Лила:

— Браво, точно така, пише слънце.

После ѝ заповяда:

— Ела, Черуло, излез на дъската.

Лила излезе на дъската без желание и учителката ѝ подаде тебешира.

— Напиши тебешир — каза ѝ.

Много съсредоточена, с разлюлян почерк, като изписваше буквите коя по-високо, коя по-ниско, Лила написа: тебишир.

Оливиеро поправи сгрешената буква и госпожа Черуло, като видя поправката, се обърна отчаяно към дъщеря си:

— Направи грешка.

Но госпожата веднага я успокои:

— Не, не, не. Лила трябва да се упражнява, така е, но вече може да чете и да пише. Кой я е научил?

Госпожа Черуло сведе поглед:

— Не съм аз.

— Но няма ли някой у вас или в блока ви, който може да го е направил?

Нунция енергично разтърси глава в знак на отрицание.

Тогава учителката се обърна към Лила и с неподправено възхищение я попита пред всички нас:

— Кой те научи да четеш и да пишеш, Черуло?

Черуло, дребничка, с тъмна коса, тъмни очи и тъмна престилка, с розовата униформена панделка на врата, само с шестгодишен живот зад гърба си, отговори:

— Аз.

7.

Според Рино, по-големия брат на Лила, тя се беше научила да чете на около тригодишна възраст, докато гледала буквите и картинките в неговия буквар. Сядала до него в кухнята, когато пишел домашните си, и научавала повече, отколкото успявал да научи той.

Рино, по-голям от Лила с почти шест години, беше смело момче, което блестеше във всички игри на двора и на улицата, особено в хвърлянето на пумпал^[1]. Но четенето, писането, смятането, наизустяването на стихотворения не бяха работа за него. Преди да навърши десет години, баща им, Фернандо, започна да го води със себе си в мизерната си обуцарска работилничка на една уличка от другата страна на шосето, за да го научи да сменя подметки. Ние, момичетата, когато го срещяхме, усещяхме от него да се носи миризма на мръсни крака, на стара кожа, на обуцарско лепило и му се подигравахме, като го наричяхме подметкаджия. Може би затова се хвалеше, че на него се дължат познанията на сестра му. Но истината е, че никога не е имал буквар, нито пък че някога е седял, дори за минута, да пише домашни. Така че нямаше как Лила да се е научила благодарение на неговото ученическо старание. По-вероятно беше рано да е научила азбуката от старите вестници, в които клиентите увиваха скъсаните обувки и които баща ѝ понякога е носел вкъщи, за да им чете някои по-интересни злободневни случки.

Така или иначе, по един или друг начин, нещата се бяха случили: Лила можеше да чете и да пише, а от онази сива утрин, в която госпожата ни го разкри, ми е останал споменът за едно усещане за слабост, което новината предизвика у мен. Още от първия ден училището ми се бе сторило много по-хубаво място от собствения ми дом. Чувствах го като най-сигурното място в целия квартал и винаги ходех с вълнение. Внимавах в уроците, изпълнявах с най-голямо усърдие всичко, което искаха от мен. Но най-много ми допадаше да се харесвам на учителката, харесваше ми да се харесвам на всички. Вкъщи бях любимката на баща ми, братята ми също ме обичаха. Проблемът беше майка ми, с нея нещата никога не вървяха както

трябва. Струваше ми се, че още тогава, когато бях едва шестгодишна, тя правеше всичко възможно да разбере, че съм излишна в живота ѝ. Не ѝ бях симпатична, нито тя ми беше симпатична. Тялото ѝ ме отблъскваше и тя вероятно го усещаше. Беше русолява, със сини очи, с мощно тяло. Но никога не беше ясно накъде гледа дясното ѝ око. И десният ѝ крак не беше наред, наричаше го потърпевшия крак. Куцаше и стъпките ѝ ме караха да се чувствам неспокойна, особено нощно време, когато не можеше да спи и се движеше из коридора до кухнята и обратно. Понякога чувах как ядно смачква с ток хлебарките, които влизаха от външната врата, и си я представях с ярост в очите, както когато ми се караше.

Със сигурност не беше щастлива, домашните задължения я съсипваха, а парите никога не стигаха. Често се сърдеше на баща ми, портнер в общината, крещеше му, че нещо трябва да измисли, че така не може да продължават. Караха се. Но тъй като баща ми не повишаваше тон дори когато загубеше търпение, аз винаги бях на негова страна срещу нея, въпреки че понякога я удряше, а и мен заплашваше. Именно той, а не майка ми, ми каза в първия учебен ден: „Ленуча^[2], дръж се добре пред госпожата и ние ще ти осигурим учението. Но ако не си добра, ако не си най-добрата, татко има нужда от помощ и ще трябва да работиш“. Тези думи много ме уплашиха и въпреки че ги произнесе той, ми се стори, че майка ми му ги е внушила и го е накарала да ги каже. Обещах и на двамата, че ще се държа добре. И нещата потръгнаха толкова добре от самото начало, че госпожата често ми казваше:

— Греко, ела да седнеш до мен.

Беше голяма привилегия. Госпожа Оливиеро винаги държеше един празен стол до нейния и за награда настаняваше там най-добрите. В началото аз седях там непрекъснато. Тя ме обсипваше с окуражителни думи, възхваляваше русите ми къдрици и така засилваше желанието ми да се представя добре — точно обратното на майка ми, която вкъщи толкова често ми правеше забележки, а понякога и ме обиждаше, та ми идеше само да се свия в някой тъмен ъгъл, където да не може да ме намери. И после се случи така, че госпожа Черуло дойде в училище и учителката Оливиеро ни разкри, че Лиля е много по-напреднала от нас. И не само това: започна да вика на стола по-често нея от мен. Какво предизвика у мен това отношение, не

знам, трудно ми е днес да кажа с точност и яснота какво усещах. На момента може би нищо особено, малко ревност, като всички. Но със сигурност точно по това време започнах да изпитвам безпокойство. Започнах да си мисля, че макар краката ми да се движеха добре, съм непрекъснато подложена на риск да окуцея. Събуждах се с тази мисъл в главата и бързо ставах от леглото, за да видя дали краката ми са още наред. Може би затова се вкопчих в мисълта за Лила с нейните толкова тънки и пъргави крачета, които движеше непрекъснато: подритваше дори когато седеше до госпожата, от което тя губеше търпение и скоро я изпращаше обратно на мястото ѝ. Нещо ме накара да повярвам тогава, че ако я следвах винаги и вървах с нейния ритъм, то походката на майка ми, която ми беше влязла в главата и не искаше да излезе оттам, нямаше повече да ме заплашва. Реших да се равня по това момиче, да не я изпускам от очи дори ако се случеше да се подразни и да ме изгони.

---

[1] Strummolo — стара неаполитанска игра, при която пумпалът е вързан за корда; хвърля се хоризонтално и трябва да се върти възможно най-дълго. — Б.пр. ↑

[2] Умалително от Елена. — Б.пр. ↑

8.

Възможно е това да е бил моят начин да реагирам на завистта и омразата, да ги задуша. А може би така прикривах усещането си за второстепенност и зависимост от обаянието ѝ. Научих се охотно да приемам превъзходството на Лила във всичко, както и капризите ѝ.

При това госпожата прояви съобразителност. Вярно е, че често викаше Лила да седне до нея, но, изглежда, го правеше повече с цел да я усмири, отколкото да я възнагради. Всъщност продължи да хвали Мариза Сараторе, Кармела Пелузо и най-вече мен. Накара ме да заблестя с ярка светлина, поощри ме да бъда все по-дисциплинирана, все по-старателна, все по-прецизна. Когато Лила овладееше бесовете си и ме надминеше в нещо без усилие, госпожа Оливиеро първо умерено похвалваше мен и после се заемаше да изтъква качествата ѝ с възторг. Усещах по-силно отровата на поражението, ако ме надминеха Сараторе или Пелузо. Ако обаче се окажех втора след Лила, придобивах меко примирено изражение. Мисля, че в онези години ме беше страх от едно-единствено нещо: да не би в йерархията, наложена от госпожа Оливиеро, да се окаже, че вече не съм прикрепена към Лила; да не би да престана да чувам госпожата как гордо произнася: Черуло и Греко са най-добрите. Ако някой ден я чуех да казва: най-добрите са Черуло и Сараторе или Черуло и Пелузо, щях да умра на място. Затова впрегнах цялата си детска енергия не за да стана първа в класа — струваше ми се невъзможно да успея, — а за да не пропадна на трето, на четвърто, на последно място. Посветих се на ученето и на много други, чужди за мен неща, само за да съм в крак с това ужасно момиченце и сиянието, което излъчваше.

Излъчваше го за мен. За всички останали в училище Лила беше само ужасна. От първи до пети клас по вина на директора и донякъде на госпожа Оливиеро беше най-мразеното момиче в училище и в квартала.

Поне два пъти годишно директорът провеждаше задължително състезание между класовете, за да се открият най-добрите ученици и съответно най-компетентните учители. На нашата госпожа Оливиеро ѝ

харесваха тези състезания. В постоянен конфликт с колегите си, с които почти стигаше до сбиване понякога, госпожата използваше Лила и мен като очевиден доказателство за това колко кадърна е самата тя, най-добрата начална учителка в района. Затова често се случваше да ни поведе из класовете, независимо от директорските състезания, да се съизмерваме с другите деца, момичета и момчета. Имаше навика да изпрати първо мен с цел разузнаване на нивото на компетентност на врага. Обикновено побеждавах, но без да прекалявам, без да унижавам нито учителите, нито учениците. Бях хубавичко момиченце с руси букли, излявях се с радост, но без да съм напориста, и внушавах усещане за деликатност, от което хората се размекваха. Така че, ако се окажех най-добрата в рецитирането на стихотворения или на аритметичните таблици, ако най-добре умножавах и делих или изреждах, че Алпите се делят на Приморски, Котски, Грайски, Пенински и така нататък, другите учители неизменно ме погалваха, а учениците разбираха колко труд съм положила да запомня наизуст всичко това, поради което не ме намразваха.

Случаят с Лила беше друг. Още в първи клас беше извън всякакви възможни състезания и сравнения. Даже госпожата твърдеше, че с малко усилие може веднага да вземе изпита за втори клас и преди да навърши седем години, да отиде в трети. Постепенно разликата се задълбочи. Лила извършваше наум извънредно сложни изчисления, в диктовките ѝ нямаше нито една грешка, говореше винаги на диалект като всички нас, но когато се наложеше, вадеше един книжовен италиански и използваше думи като придобивам навици или избуял и с най-голямо удоволствие. Така че, когато госпожата изпратеше нея на бойното поле да определя наклоненията и времената на глаголите или да решава задачи, рухваше всяка възможност за мирна победа, духовете се наежваха. Лила идваше в повече на всеки.

А и тя не допринасяше с нищо, за да я харесват. За нас, децата, да признаем гениалността ѝ, означаваше да се примирим, че никога няма да я настигнем и че е безполезно да се състезаваме; за учителите и учителките — да си дадат сметка, че са били посредствени деца. Бързината на ума ѝ беше като изсъскване, мигновена извивка и смъртоносно ухапване. Нищо не смекчаваше нещата и във външния ѝ вид. Беше наежена, мръсна, винаги с кори от рани по колената и по лактите, които нямаха време да заздравеят. Големите ѝ живи очи се

превръщаха в цепки, зад които преди всеки гениален отговор погледът ставаше не само недетски, но и направо нечовешки. Всяко нейно движение внушаваше, че няма смисъл да бъде наранявана, защото, каквото и да се случи, тя щеше да отвърне с по-лошо.

Така че омразата беше осезаема, аз я усещах. Мразеха я и момичетата, и момчетата, но момчетата по-открито. В действителност по някаква своя скрита причина госпожа Оливиеро изпитваше задоволство да ни води най-вече в класовете, където можехме да унижим не толкова ученички и учителки, колкото ученици и учители. А директорът по свои собствени тайни причини предпочиташе точно такъв тип състезания. По-късно си мислех, че в училище правеха залагания, и то с много пари, на тези наши срещи. Но преувеличавах: сигурно беше само начин да се извадят наяве стари ръжди или да се даде възможност на директора да стъпи на врата на по-непохватните или по-непослушни учители. Стигна се дотам, че една сутрин ние двете, тогава едва второкласнички, бяхме заведени не къде да е, а в четвърти клас, и то в класа на господин Фераро, в който бяха Енцо Скано, злият син на зарзаватчийката, и Нино Сараторе, братът на Мариза, когото обичах.

Енцо всички го познаваха. Беше повтарач и поне на два пъти го бяха влачили да го показват по класовете с една табела на врата, на която господин Фераро, мъж с побеляла четинеста коса, висок и много слаб, с издължено измъчено лице и тревожни очи, беше написал магаре. А Нино беше толкова добър и кротък, толкова тих, че го познавах предимно аз. Естествено, Енцо беше кръгла нула по отношение на ученето, но го държахме под око, защото налиташе на бой. Противниците ни по интелигентност бяха Нино и — тогава го разбрахме — Алфонсо Карачи, малкият син на дон Акиле, много спретнато дете, второкласник като нас, който изглеждаше много по-малък от седемте си години. Личеше си, че господинът го беше извикал за случая в четвърти клас, защото разчиташе повече на него, отколкото на две години по-големия Нино.

Госпожа Оливиеро и господин Фераро малко се сдърпаха заради непредвиденото присъствие на Карачи, след което състезанието започна пред двата класа, събрани в една стая. Испитаха ни на глаголите, на таблиците, на четирите аритметични действия — първо на дъската, после устно. От този особен случай помня три неща.

Първото е, че малкият Алфонсо Карачи веднага ме направи на пух и прах — беше спокоен, прецизен, но хубавото у него беше, че не изпитваше задоволство от чуждото поражение. Второто е, че Нино Сараторе учудващо не отговори почти на никой от въпросите, стоеше опулен, сякаш не разбираше какво го питат двамата учители. Третото е, че Лила опонираше на сина на дон Акиле без особено желание, все едно не я интересуваше дали ще я бие. Картинката се оживи едва когато преминаха на смятане наум — събиране, изваждане, умножение и деление. Въпреки нехайството на Лила, която на моменти премълчаваше, като че не е чула въпроса, Алфонсо започна да губи точки — най-много грешки правеше при умножението и делението. От друга страна, макар и синът на дон Акиле да отстъпваше, Лила също не беше на висота, така че изглеждаха горе-долу равни. Но изведнъж се случи нещо неочаквано. Цели два пъти, когато Лила не отговаряше, а Алфонсо грешеше, се разнасяше изпълненият с пренебрежение глас на Енцо Скано, който съобщаваше верния отговор от последния чин.

Това порази класа, учителите, директора, мен и Лила. Как беше възможно някой като Енцо — небрежен, неспособен, че и престъпник, да извършва наум сложни изчисления по-добре от мен, от Алфонсо Карачи, от Нино Сараторе? Внезапно Лила сякаш се пробуди. Алфонсо бързо излезе от играта и с гордото съгласие на учителя, който смени играча с готовност, започна битката между Лила и Енцо.

Двамата дълго се състезаваха наравно. По едно време директорът пренебрегна господина и извика на катедрата до Лила сина на зарзаватчийката. Енцо напусна последния чин сред нервни подхилквания, негови и на съмишлениците му, и се настани на катедрата срещу Лила, мрачен и смутен. Дуелът продължи с все по-трудни изчисления наум. Момчето отговаряше на диалект, все едно беше на улицата, а не в класната стая, и господинът поправяше произношението му, но резултатът все си беше верен. Енцо изглеждаше много горд от този миг на слава, учуден от собствения си успех. После започна да отстъпва, защото Лила окончателно се беше събудила и сега, с очи като цепки и решителен поглед, отговаряше на въпросите с точност. Накрая Енцо загуби. Загуби, но не се примири. Започна да псува, да крещи невероятни мръсотии. Господинът го наказва на колене зад дъската, но той отказа да отиде. Тогава го наложи

с показалката по кокалчетата и го завлече за ухото, наказан в ъгъла. Така завърши учебният ден.

Но оттогава бандата на момчетата започна да ни замерва с камъни.

9.

Сутринта, в която протече дуелът с Енцо, е важен момент в нашата дълга история. Тогава се проявиха някои трудни за дешифриране кодове на поведение. Например ясно се видя, че Лила можеше да дозира възможностите си по желание. Точно това направи със сина на дон Акиле. Не само че не пожела да го победи, но и успя да премери мълчанието и отговорите си така, че да не бъде победена. Тогава още не бяхме приятелки и не можех да я попитам защо се държа по този начин. Всъщност нямаше нужда да питам, можех да се досетя за причината. И на нея, както и на мен, ѝ беше забранено да нанася вреда не само на дон Акиле, но и на цялото му семейство.

Така беше. Не знаехме откъде произлизаха тези страх — омраза — ненавист — примиреност, които нашите родители проявяваха към фамилията Карачи и които ни предаваха в наследство, но ги имаше, това беше факт, така както бяха факт кварталът, белезникавите му къщи, миризмата на мизерия от стълбищните площадки, прахта по улиците. Най-вероятно и Нино Сараторе беше онемял, за да позволи на Алфонсо да даде най-доброто от себе си: промълви някакви отговори със заекване, красив, добре сресан, тънък и изопнат, с неимоверно дълги мигли, после замлъкна. За да продължа да го обичам, пожелах нещата да са се стекли така. Но някъде дълбоко в себе си тях съмнения. И той ли като Лила беше избрал да се държи така? Не бях сигурна в това. Аз се отдръпнах, защото Алфонсо наистина беше по-добър от мен. Лила можеше да го бие веднага, но въпреки това избра равенството. А той? Имаше нещо, което ме обърка, дори ме нарани: не липсата на способности или отказът, а, днес бих казала, това, че поддаде. Заекването, бледността, виолетовата сянка, която внезапно погълна очите му — колко красив беше такъв посърнал и все пак колко не ми се понрави тази негова отпадналост!

По едно време и Лила ми се стори много красива. Обикновено аз бях красивата, а тя беше суха като осолена аншоа, излъчваше мирис на диво, лицето ѝ беше дълго и тясно на слепоочията, затворено между две плътни линии права възчерна коса. Но когато взе решението да

елиминира и Алфонсо, и Енцо, се озари като някоя светица воин. Червенината, избила по лицето ѝ, беше предизвикана от горещата вълна, отприщена от всяко кътче на тялото ѝ, което ме накара за пръв път да си помисля: Лила е по-хубава от мен. Значи, бях втора във всичко. Пожелах си никой никога да не го забележи.

Но най-важното нещо в онази сутрин беше откритието, че формулата, която често използвахме, за да избегнем наказание, криеше в себе си нещо истинско, следователно неуправляемо, следователно опасно. Формулата гласеше: не го направих нарочно. Действително Енцо се включи в провеждащото се състезание не нарочно и не нарочно победи Алфонсо. Лила нарочно победи Енцо, но не нарочно победи и Алфонсо и не нарочно го унижи, беше само необходима стъпка. Последвалите факти ни убедиха, че е по-добре да се прави всичко нарочно, предумишлено, за да знаем какво може да очакваме.

Наистина това, което последва, ни се стовари по непредвиден начин. Тъй като почти нищо не беше направено нарочно, ни засипа вулканична лава от неочаквани събития, едно след друго. Алфонсо се върнал вкъщи, облян в сълзи заради поражението. Брат му Стефано, четиринайсетгодишен, стажант месар в месарницата (бившата работилница на дърводелеца Пелузо), собственост на баща му, където обаче изобщо не се вясваше, на следващия ден дойде пред училище и наговори на Лила много грозни неща, дори стигна дотам да я заплашва. В един момент тя му изкрещя една много мръсна обида, той я блъсна до стената, опита се да хване езика ѝ и се развика, че иска да го прободее с игла. Вкъщи Лила разказала всичко на брат си Рино, който, колкото повече я слушал, толкова по-червен ставал, а очите му заблестели. Междувременно Енцо вечерта се прибирал без селската си банда и бил спрял от Стефано, който го подбрал с шамари, юмруци и ритници. На сутринта Рино отишъл при Стефано и се сбили, докато се хулели един друг, общо взето, равностойно. Няколко дни по-късно на вратата на Черуло почука съпругата на дон Акиле, леля Мария, и направи сцена на Нунция с крясъци и обиди. Мина известно време и една неделя след църковната служба обущарят Фернандо Черуло, бащата на Лила и на Рино, дребен и слабичък мъж, се доближил срамежливо до дон Акиле и се извинил, без да обясни за какво. Аз не го видях или поне не си спомням, но се говореше, че извинението било поднесено на висок глас, така че всички да го чуят, независимо че дон

Акиле отминал, все едно общарят не говорел на него. Малко след този случай ние уцелихме глезена на Енцо с един камък, а той хвърли камък, който удари Лила по главата. Докато аз пицях от страх, а Лила се изправяше и кръвта ѝ се стичаше изпод косата, Енцо слезе от насипа, и той разкървавен, и когато видя състоянието на Лила, най-неочаквано и напълно неразбираемо за нас се разплака. След известно време Рино, обичният брат на Лила, дойде пред училище и попиля от бой Енцо, който се отбраняваше едва-едва. Рино беше по-голям, по-едър и по-мотивиран. И не само: Енцо не каза нищо за изядения бой нито на бандата си, нито на майка си, нито на баща си, нито на братовчедите си, които работеха на село и продаваха плодове и зеленчуци с каруцата. Едва тогава благодарение на него приключиха отмъщенията.

10.

Известно време Лила гордо ходеше с превързана глава. После махна превръзката и започна да показва на всеки, който поиска, черната рана на челото си с почервенели краища, които се подаваха от косата ѝ. Накрая забрави за случилото се и ако някой я загледаше втренчено в белезникавия белег, който ѝ остана, реагираше с агресивен жест, означаващ: какво гледаш, гледай си своята работа. На мен никога нищо не ми каза, нито дори думичка на благодарност за камъните, които ѝ подавах, нито за това, че ѝ бърсах кръвта с краищата на престилката си. Но от този момент започна да ме подлага на изпитания по смелост, които нямаха нищо общо с училище.

Все по-често се виждахме на двора. Показвахме една на друга куклите си, но не директно: всяка от нас кръжеше около другата, все едно е сама. В един момент пробвахме да им направим среща, да видим дали ще се разбират. И така дойде денят, в който стояхме до прозорчето на мазето с разлепената мрежа и си ги разменихме, тя поддържа малко моята кукла, аз нейната и Лила най-неочаквано мушна Тина през отвора в мрежата и я пусна да падне.

Изпитах непоносима болка. Държах на куклата си от целулоид като на най-скъпа вещ. Знаех, че Лила е много лошо момиче, но не очаквах, че може да ми стори толкова зло. За мен куклата беше жива и да си я представя на пода в мазето сред хилядите зверове, живеещи долу, ме хвърли в отчаяние. Но тогава овладях едно изкуство, в което по-нататък се усъвършенствах. Задържах отчаянието, задържах го на ръба на плувналите ми очи, докато Лила не ме попита на диалект:

— Хич ли не ти пука?

Не отговорих. Изпитвах раздираща болка, но чувствах, че още по-силно щеше да боли, ако се скарам с нея. Бях като разкъсана между две страдания, едното от които вече беше в ход — загубата на куклата, а другото стоеше като възможност — загубата на Лила. Не казах нищо, само направих един жест, но не ядосан, а все едно беше нещо естествено, макар никак да не беше естествено и да знаех, че рискувам

много. Задоволих се с това да хвърля в мазето нейната Ну, куклата, която току-що ми беше дала.

— Каквото правиш ти, ще го правя и аз — издекламирах веднага силно, много уплашена.

— Сега отиваш да ми я вземеш.

— Ако ти вземеш мойта.

Отидохме заедно. Вляво във входа на блокчето имаше една малка врата, която водеше към мазето, много добре я знаехме. Беше разнебитена, едно от крилата се държеше само на едната панта и една верига едвам крепеше двете крила заедно, колкото да препречва пътя. Всяко от децата се изкушаваше и в същото време примираше от страх при мисълта да понатисне вратата, колкото да поддаде и да го пусне да премине от другата страна. Ние го направихме. Отворихме си достатъчно пространство, за да могат тънките ни гъвкави тела да се промушат в мазето.

Влязохме вътре и първо Лила, после и аз слязохме по пет каменни стъпала в едно влажно място, зле осветено от отворите на нивото на улицата. Беше ме страх и се стараех да следвам Лила, която обаче изглеждаше сърдита и решена да намери куклата си. Придвижвах се опипом. Чувах как под сандалите ми хрущят разни предмети, стъкла, чакъл, буболечки. Заобикаляше ни трудна за идентифициране тъмна маса от неща — остри, правоъгълни, кръгли. Малкото светлина, която си пробиваше път в мрака, понякога падаше върху разпознаваеми предмети: скелет на стол, ос на полилей, касетки от плодове, дъна и стени на гардероби, железни сглобки. Изплаших се много от нещо, което ми заприлича на увиснало лице с големи стъклени очи и издължена брадичка във формата на кутия. Висеше на една дървена рамка за водна грейка с отчаяно изражение; изпищях и го показах на Лила. Тя се обърна рязко, приближи се бавно с гръб към мен, протегна внимателно ръка, откъсна го от рамката. После се обърна. Беше надянала маската със стъклените очи и сега имаше огромно лице, кръгли орбити без зеници, нямаше уста, а само черната остра брада, която се поклащаше на гърдите ѝ.

Тези мигове са добре запечатани в паметта ми. Не съм сигурна, но явно от гърдите ми се е изтръгнал истински писък на ужас, защото тя побърза да заяви с кънтящ глас, че е само маска, всъщност противогаз, така я наричал баща ѝ, който имал същата в килера вкъщи.

Продължих да треперя и да скимтя от страх, което очевидно я убеди да свали рязко противогаза от лицето си и да го захвърли в един ъгъл с голям трясък и много прах, който се завихри между ивиците светлина от прозорчетата.

Успокоих се. Лила се огледа, разпозна отвора, от който бяхме пуснали Тина и Ну. Опряхме гърбове в грубата неравна стена и се вгледахме в сянката. Куклите ги нямаше. Лила повтаряше на диалект: няма ги, няма ги, няма ги, и ровеше по земята с ръце, за което аз нямах смелост.

Изминаха много дълги минути. Само веднъж ми се стори, че виждам Тина, сърцето ми прескочи и се наведох да я взема, но се оказа стар измачкан вестник. Няма ги, повтори Лила и се отдалечи към изхода. Тогава се почувствах изгубена, неспособна да остана и да продължа да търся там сама, неспособна и да си тръгна с нея, без да съм намерила куклата.

От най-горното стъпало тя заяви:

— Дон Акиле ги е взел, сложил ги е в черния чувал.

И в същия миг аз почувствах дон Акиле — пълзеше, прокрадваше се сред неясните очертания на предметите. Тогава изоставих Тина на съдбата ѝ и хукнах, за да не изпусна Лила, която вече се извиваше сръчно, за да се промуши през разнебитената врата.

11.

Вярвах на всичко, което тя ми кажеше. Останала е в съзнанието ми безформената маса на дон Акиле, който търчи из подземните галерии, провесил ръце и стиснал в широките си пръсти от едната страна главата на Ну, от другата тази на Тина. Страдах много. Разболях се от болест на растежа: вдигах температура, минаваше ми, после вдигах пак. Получих нещо като тактилна дисфункция, понякога имах усещането, че докато всяко одушевено същество около мен ускоряваше ритъма си на живот, под моите пръсти твърдите повърхности се размекваха или пък се издуваха и оставяха празно пространство между вътрешността и външния им слой. Дори собственото си тяло усещах отекло при допир и това ме натъжаваше. Бях сигурна, че бузите ми са като балони, ръцете — натъпкани със стърготини, че месестите части на ушите ми висят като зрели гроздове, а краката ми приличат на козунаци. Когато отново излязох по улиците и се върнах на училище, усетих и пространството променено. Беше като оковано между два тъмни полюса: отдолу подземен въздушен мехур напираше изпод основите на къщите от зловещото подземие, в което паднаха куклите, а горното кълбо се извисяваше от четвъртия етаж на блока — там живееше дон Акиле, който ни ги открадна. Бяха като две топки, завинтени в двата края на железен прът, който във въображението ми пронизваше косо апартаментите, улиците, полето, тунела, коловозите и ги събираше в едно компактно цяло. Чувствах се пленница в тази хватка заедно с ежедневната маса от предмети и хора, в устата ми се беше настанил неприятен вкус, непрекъснато ми се повръщаше, което ме оставяше без сили; сякаш всичко наоколо, така компресирано и все по-плътнo, ме смилаше в някаква отвратителна пихтия.

Неразположението продължи дълго, може би години, чак до края на ранния пубертет. Но точно когато започна, неочаквано получих първото си обяснение в любов.

Двете с Ли́ла още не бяхме направили опита да се изкачим до дон Акиле, скръбта от загубата на Тина беше все така непоносима. Майка ми ме беше изпратила за хляб и бях отишла с голяма неохота.

Връщах се към къщи и стисках здраво рестото в ръка, за да не го загубя, с още топлия плосък хляб, притиснат към гърдите, когато забелязах, че ме следва запъхтян Нино Сараторе, повел братчето си за ръка. Майка му Лидия лятно време винаги го караше да извежда Пино, тогава не повече от петгодишен, като му заръчваше да не се отделя от него. Когато наближихме ъгъла до месарницата на Карачи, Нино тръгна да ме изпреварва, но вместо да продължи, ми пресече пътя, притисна ме до стената, опрял свободната си ръка като бариера, която да ми попречи да избягам, и придърпа с другата ръка брат си, мълчалив свидетел на начинанието му. Задъхано произнесе нещо, което не разбрах. Беше блед, ту се усмихваше, ту ставаше сериозен, после пак се усмихваше. Накрая издекламира на училищен италиански:

— Когато пораснем, искам да се ожения за теб.

После ме попита дали междувременно искам да станем гаджета. Беше малко по-висок от мен, много слаб, с дълъг врат и уши, леко отделени от главата. Имаше буйна коса и трескави очи с дълги мигли. Усилието, с което преодоляваше срамежливостта си, беше трогателно. Въпреки че и аз исках да се оженим, ми дойде да кажа:

— Не, не мога.

Той остана с отворена уста, а Пино го дръпна силно. Избягах.

От този момент започнах да го отбягвам, щом го видех. А ми изглеждаше толкова хубав. Толкова често се бях навъртала около сестра му Мариза само за да се доближа до него и да повървя с тях по пътя към къщи. Но явно обяснението му дойде в грешния момент. Нямах как да знае колко объркана се чувствах, колко страдах от изчезването на Тина, как се разкъсвах от усилието да следвам Лиля във всичко, до каква степен спираше дъха ми нагнетената атмосфера на двора, блоковете и квартала. След поредица от дълги, уплашени погледи, които ми отправяше отдалече, започна да ме избягва и той. За известно време сигурно се страхуваше да не би да кажа на другите момичета, особено на сестра му, за предложението, което ми беше направил. Знаеше се, че Джилиола Спанюоло, дъщерята на сладкаря, беше постъпила така, когато Енцо ѝ беше предложил да се сгодят. Енцо научи и се разбесня, нарече я лъжкия на всеослушание пред училище, даже я заплаши, че ще я наръга с нож. Изкушавах се и аз да разкажа всичко, но после се отказах и не го споделих с никого, нито

дори с Лила, когато станахме приятелки. Лека-полека аз самата забравих.

Спомних си отново за това след известно време, когато цялото семейство Сараторе се премести другаде. Една сутрин в двора се появи каруцата с коня, собственост на съпруга на Асунта, Никола: със същата тази каруца и същия този кон продаваше заедно с жена си плодове и зеленчуци из квартала. Никола имаше хубаво широко лице и същите сини очи и руса коса като тези на сина му Енцо. Освен че продаваше плодове и зеленчуци, се занимаваше и с пренасяне на покъщнина. И действително той, Донато Сараторе, самият Нино и Лидия започнаха да смъкват долу какво ли не, всякакви джунджурии, дюшеци, мебели, и подредиха всичко в каруцата.

Веднага щом чуха шума от колелата на каруцата в двора, жените се показаха на прозорците, а също и майка ми, и аз. Всички изгаряха от любопитство. Изглежда, Донато беше получил нов апартамент директно от държавните железници в околностите на един площад, наречен площад „Национале“. Или пък — каза майка ми — жена му го беше принудила да се преместят, за да избегнат набезите на Мелина, която искаше да ѝ отнеме съпруга. Възможно е. Майка ми винаги виждаше злото там, където, за мое голямо огорчение, рано или късно се оказваше, че наистина го има, а кривогледото ѝ око сякаш беше създадено, за да следи тайните движения в квартала. Как щеше да реагира Мелина? Вярно ли беше, че, както бях чула да се шушука, беше забременяла от Сараторе и беше убила детето? И дали щеше да започне да крещи и да нарежда грозни думи, като намеси и тази случка? Всички жени, големи и малки, надничмахме от прозорците — може би за да поздравим с помахване отиващото си семейство, а може би за да присъстваме на гневното представление на грозната съсухрена вдовица. Видях, че Лила и майка ѝ Нунция също се бяха надвесили от прозореца и гледаха.

Потърсих Нино с поглед, но той, изглежда, си имаше друга работа. И тогава ме обзе, както обикновено без определена причина, една отпадналост, която обричаше на немощ всичко наоколо. Помислих си, че сигурно ми е направил признанието си, защото вече е знаел, че ще си тръгне, и е искал преди това да науча за чувствата му към мен. Вгледах се в него, докато задъхано пренасяше претъпкани с

предмети кутии, и почувствах вина и болка, задето му бях казала „не“. А сега щеше да отлети като птичка.

В крайна сметка шествието от мебели и покъщнина приключи. Никола и Донато започнаха да си разпределят въжетата, с които да закрепят всичко върху каруцата. Лидия Сараторе се появи, облечена като за празник, беше си сложила дори тъмносиня лятна сламена шапчица. Буташе количката с малкия си син, с двете момичета от двете ѝ страни — Мариза, която беше на моята възраст, осем-деветгодишна, и Клелия, на шест. Внезапно се чу шум от счупени предмети на втория етаж. Почти в същия момент Мелина се развика. Бяха толкова сърцераздирателни викове, че видях Лила да запушва ушите си с ръце. Проехтя и отчаяният глас на Ада, дъщерята на Мелина, второто ѝ поред дете, която викаше: „не, мамо, недей!“. След миг колебание си запуших ушите и аз. Но междувременно от прозореца започнаха да летят предмети, любопитството ми надделя и махнах ръце от слепоочията си, като че се нуждаех от отчетливи звуци, за да разбера. Мелина обаче не викаше думи, а само аааа, аааа, все едно беше ранена. Не се виждаше, не се виждаше и ръката, с която хвърляше нещата. Медни тенджери, чаши, бутилки, чинии сякаш излитаха по собствена воля от прозореца, а на улицата Лидия Сараторе напредваше с наведена глава, изгърбена над количката, следвана от дъщерите си; Донато се опитваше да се закрепим върху каруцата, натоварена с неговите вещи, дон Никола удържаше коня за повода, а в това време предметите се удряха в асфалта, отскачаха, чупеха се и пръскаха отломки между неспокойните крака на животното.

Потърсих с поглед Лила. Видях едно различно лице, сякаш изгубено. Изглежда, забеляза, че я гледам, и веднага изчезна зад прозореца. Каруцата в това време се раздвижи. Плътно покрай стената, без да поздравят никого, Лидия и четирите по-малки деца се изнизиха към дворната врата, докато Нино стоеше в плен на видимо нежелание да си тръгне, като хипнотизиран от разхищението на чупливи предмети върху асфалта.

За последно видях да излита през прозореца едно черно петно. Беше ютия от чисто желязо: желязна дръжка, желязна основа. Когато още имах Тина и си играех вкъщи, използвах ютията на майка ми, съвсем същата, с форма на палуба, и си представях, че е кораб по време на буря. Петното падна отвесно надолу и проби дупка в земята с

тъп удар на няколко сантиметра от Нино. За малко — за съвсем малко — не го уби.

12.

Нито едно момче не се обясни в любов на Лила и тя никога не сподели с мен дали страдаше от това. Джилиола Спанюоло непрекъснато получаваше предложения да стане нечие гадже, аз също бях много търсена. Лила обаче не я харесвах — главно защото беше кльощава, мръсна и винаги с по някоя рана, но и заради острия ѝ език: измисляше унизителни прякори и въпреки че пред госпожата парадираше с думи от италианския, които никой от нас не познаваше, с нас говореше само на диалект в най-хапливия му вариант, изпъстрен с мръсни думи, с което убиваше в зародиш всякаво възможно влюбване. Енцо единствен направи нещо, което беше ако не точно предложение, то поне израз на възхищение и уважение. Доста време след като ѝ счупи главата с камък и, струва ми се, преди да бъде отблъснат от Джилиола Спанюоло, той се затича да ни настигне на шосето и пред невярващите ми очи протегна на Лила една чепка от дребни плодчета диво грозде.

— Какво да го правя това?

— Изяж ги.

— Такива зелени?

— Изчакай да узреят.

— Не ги искам.

— Хвърли ги.

Това беше всичко. Енцо се обърна и хукна на работа. Аз и Лила се разсмяхме. Говорехме си малко, но си имахме начин на смеене за всякакви случаи. Казах ѝ само, развеселена:

— На мен ми харесва дивото грозде.

Всъщност лъжех, не беше плод, който обичам. Харесваше ми червено-жълтеникавият цвят на неузрелите плодчета, гъстотата им, когато грейнеха в слънчев ден. Но щом узрееха по балконите и станеха кафяви и меки като малки презрели круши, а ципата започнеше да се отделя лесно от зърнестата месеста вътрешност — не че беше лоша на вкус, обаче беше пихтиеста като размазаните пльхове по шосето, — тогава даже не исках да ги пипна. Казах на Лила, че ми харесват, ей

така, за да пробвам, очаквах тя да протегне ръка: ето, вземи ги ти. Почувствах, че ако ми даде подаръка, който получи от Енцо, щях да се зарадвам повече, отколкото ако ми дадеше нещо нейно. Но тя не го направи и още си спомням усещането за предателство, когато си ги занесе вкъщи. Сама закова един пирон на прозореца и я видях как окачва на него чепката.

13.

Енцо не ѝ подари повече нищо. След скандала с Джилиола, която разказа на всички за направеното ѝ от него предложение, го виждахме все по-рядко. Макар че се оказа толкова добър с изчисленията наум, не му се учеше, така че учителят му не го предложи за изпитите за горния курс, а той не се разсърди, даже беше доволен. Записа се в подготвителното училище за работни кадри, но в действителност вече работеше с родителите си. Ставаше в зори, за да отиде с баща си на пазара за плодове и зеленчуци, или обикаляше из квартала с каруцата да продава селскостопанска продукция, така че скоро приключи с училището.

На нас пък, когато завършвахме пети клас, ни бе съобщено, че сме напълно подходящи да продължим учението си. Госпожата привика последователно родителите ни — моите, на Джилиола и на Лиля, за да им съобщи, че на всяка цена трябваше да се явим не само на изпитите за свидетелство за начално образование, но и на тези за постъпване в прогимназия. Какво ли не се опитвах да измисля, за да не стане така, че баща ми да изпрати в училище куцата ми майка с играещото око, да не говорим, че винаги беше ядосана, а да отиде той, който работеше като портиер и знаеше как да се държи любезно. Не успях. Отиде тя, говори с госпожата и се върна вкъщи посърнала.

— Учителката иска пари. Каза, че трябва да ѝ преподава допълнителни уроци, защото изпитът е труден.

— Ама за какво е тоя изпит? — попита баща ми.

— За да учи латински.

— И защо?

— Защото казаха, че е добра.

— Ами като е добра, защо трябва да взима уроци от госпожата срещу заплащане?

— За да ѝ бъде по-добре на нея и по-зле на нас.

Спориха много. В началото майка ми беше против, баща ми се колебаеше; после баща ми започна предпазливо да клони към „за“ и майка ми склони да не е чак толкова против; накрая решиха да ме

изпратят на изпит, но с твърдата уговорка, че ако не съм от най-добрите, ще спра да ходя на училище.

Родителите на Лила обаче казаха „не“. Нунция Черуло направила някакъв опит, без да е убедена, но баща ѝ изобщо не искал да го обсъжда и даже ударил шамар на Рино, който му казал, че греши. Родителите ѝ дори не искаха да се явят пред учителката, но тя накара директора да ги извика и се наложи Нунция все пак да отиде. Поставена пред срамежливия, но решителен отказ на тази уплашена жена, госпожа Оливиеро, намръщена, но запазваща спокойствие, извадила на показ прекрасните съчинения на Лила, брилянтните решения на трудни задачи и дори цветните ѝ рисунки, пред които всички в класа се прехласвахме, защото, когато решише да подходи сериозно и откраднеше някой и друг пастел „Джото“, рисуваше много достоверно принцеси с прически, бижута, дрехи и обувки, каквито не можеха да се видят в никоя книга, нито дори в енорийското кино. Когато обаче отказът бил потвърден, госпожа Оливиеро изгубила търпение и замъкнала майката на Лила при директора, все едно е непослушна ученичка. Но Нунция нямало как да отстъпи, нямала разрешението на мъжа си. Съответно повтаряла „не“ до пълно изтощение — своето, на госпожата и на директора.

На другия ден, докато отивахме на училище, Лила ми каза с обичайния си тон: аз и без това ще се явя на изпита. Повярвах ѝ, на нея нищо не можеше да ѝ се забрани. Всички го знаехме. Изглеждаше най-силната от нас, момичетата, по-силна от Енцо, от Алфонсо, от Стефано, по-силна от брат си Рино, по-силна от родителите ни, по-силна от всички големи, включително от учителката и от карабинерите, които можеха да ни тикнат в затвора. Макар да беше крехка на вид, всяка забрана пред нея губеше ефект. Знаеше как да прекрачи границата, без реално да изтърпи последствията. Накрая хората отстъпваха и макар и неохотно, се виждаха принудени да я похвалят.

14.

Да се ходи при дон Акиле, също беше забранено, но тя реши да го направи и аз я последвах. Всъщност точно този случай ме убеди, че нищо не можеше да я спре и че по-скоро всяко нейно непослушание можеше да прерасне в някакво чудо, от което дъхът ти да спре.

Искахме дон Акиле да ни върне куклите. Затова и тръгнахме по стълбите, а на мен на всяко стъпало ми се искаше да се обърна и да се върна на двора. Още усещам как ръката на Лила сграбчва моята и ми харесва да мисля, че реши да го направи не само защото интуитивно усети, че няма да имам смелост да се кача до последния етаж, но и защото тя самата с този жест се опитваше да си даде кураж, за да продължи. Така, една до друга, аз откъм стената, тя до перилото, със стиснати ръце и потни длани изкачихме последните стъпала. Пред вратата на дон Акиле сърцето ми биеше толкова силно, че го чувах в ушите си, но се успокоих с мисълта, че част от туптенето идва и от сърцето на Лила. От апартамента се носеха гласове, може би на Алфонсо, или на Стефано, или на Пинуча. След дълъг престой пред вратата, без да обелим дума, Лила завъртя ключето на звънеца. Настъпи тишина, после се чу шляпане на чехли. Вратата ни отвори дон Мария, облечена в пеньоар в убитозелено. Когато заговори, видях в устата ѝ силно блестящ златен зъб. Помисли, че търсим Алфонсо, и се изненада. Лила ѝ каза на диалект:

— Не, търсим дон Акиле.

— Кажу ми.

— Трябва да говорим с него.

Жената извика:

— Аки!

Още пошляпване с чехли. От полумрака се показва набита фигура. Имаше дълго тяло, къси крака, увиснали до колената ръце и цигара в устата, виждаше се огънчето. Попита пресипнало:

— Кой е?

— Дъщерята на обуцаря и голямата дъщеря на Греко.

Дон Акиле излезе на светло и за пръв път го видяхме добре. Никакви минерали, никакви отблясъци от стъкла. Дългото му лице беше от плът, косата — разчорлена над ушите, а темето му силно лъщеше в средата. Очите му блестяха, бялото им беше нашарено от червени жилки, устата му беше широка, с тънки устни, а в центъра на едрата брадичка имаше трапчинка. Стори ми се грозен, но не колкото си го бях представяла.

— Е?

— Куклите — каза Лила.

— Кои кукли?

— Наште.

— На нас тука не ни трябват ваште кукли.

— Взели сте ги долу от мазето.

Дон Акиле се обърна и извика към вътрешността на апартамента:

— Пинуча, взимала ли си куклата на дъщерята на обущаря?

— Аз не съм.

— Алфо, ти ли я взе?

Смях.

Лила произнесе решително, не знам откъде взимаше кураж:

— Вие ги взехте, видяхме ви.

За момент настъпи тишина.

— Вие, тоест аз?

— Да, и ги сложихте в черния чувал.

Като чу последните думи, мъжът сбърчи чело с досада.

Не можех да повярвам, че стояхме там, пред дон Акиле, и Лила му говореше по този начин, а той я гледаше с недоумение и в дъното се виждаха Алфонсо и Стефано, и Пинуча, и доната Мария, която слагаше масата за вечеря. Не можех да повярвам, че беше обикновен човек, малко нисък, малко плешив, малко несъразмерен, но обикновен. Затова очаквах всеки момент да се преобрази.

Дон Акиле повтори, като че искаше добре да разбере смисъла на думите:

— Аз съм взел куклите ви и съм ги сложил в черния чувал?

Усетих, че не е ядосан, по-скоро внезапно придоби измъчен вид, все едно му се потвърди нещо, което вече знаеше. Каза нещо на диалект, което не разбрах. Мария извика:

— Аки, готово е.

— Идвам.

Дон Акиле посегна с широката си, едра длан към задния джоб на панталона. Ние силно си стиснахме ръцете в очакване да извади нож, но той извади портфейла си, отвори го, погледна вътре и подаде на Лила пари, не помня колко.

— Купете си кукли — изрече.

Лила сграбчи парите и ме помъкна надолу по стълбите. Той се наведе над перилото и изломоти:

— И помнете, че аз съм ви ги подарил.

Казах на италиански, като внимавах да не падна по стълбите:

— Лека вечер и добър апетит.

15.

Веднага след Великден Джилиола Спанюоло и аз започнахме да ходим у госпожата, за да се подготвим за приемния изпит. Госпожата живееше точно до енорийската църква на Светото семейство, прозорците ѝ гледаха към градинката в двора ѝ и оттам отвъд обраслото поле се виждаха решетъчните заграждения на влаковата линия. Джилиола минаваше под нас и ме викаше. Аз, вече готова, изтичвах навън. Харесвах ми частните уроци, мисля, че бяха два пъти седмично. В края на урока госпожата ни черпеше с бисквитки с форма на сърце и с подсладена газирана вода.

Лиля така и не дойде, родителите ѝ бяха отказали да плащат на госпожата. Но тъй като вече съвсем се бяхме сприятелили, тя продължи да ми говори, че ще издържи изпита и ще учим в един и същи клас в средното училище.

— А учебниците?

— Ти ще ми ги даваш назаем.

Междувременно обаче с парите на дон Акиле купи един роман, „Малки жени“. Реши така, защото вече го беше чела и много ѝ харесваше. В четвърти клас Оливиеро даде на нас, най-добрите, книги за четене. На нея се падна „Малки жени“ със следното придружително изречение: „Тази е за големи, но за теб е подходяща“, а на мен се падна книгата „Сърце“, без нито дума обяснение за какво се отнася. Лиля прочете и „Малки жени“, и „Сърце“ за нула време и твърдеше, че не могат да се сравняват, според нея „Малки жени“ бил прекрасен. Аз не успях да го прочета, едва се справих със „Сърце“ в срока, даден ни от госпожата. Бях бавна читателка и съм такава и досега. Когато дойде време да върне книгата на Оливиеро, Лиля съжаляваше хем че няма да може непрекъснато да препрочита „Малки жени“, хем че нямаше да може да обсъжда книгата с мен. Затова една сутрин се реши. Извика ме от улицата, отпавихме се към блатата, на мястото, където бяхме заровили в една метална кутия парите от дон Акиле, и оттам отидохме да питаме Йоланда книжарката, която излагаше на витрината кой знае откога един пожълтял от слънцето екземпляр на „Малки жени“, дали

ще стигнат. Стигнаха. Веднага щом се сдобихме с книгата, започнахме да се виждаме на двора, за да я четем или наум, доближени една до друга, или на глас. Четохме я в продължение на месеци и я прочетохме толкова пъти, че се изцапа, разпарцаливи, гръбчето се откъсна, оттам застърчаха разни конци и започна да се разпада на кжли. Но беше нашата книга и си я обичахме много. Аз бях пазителката на книгата, държах я у нас между учебниците, защото Лиля не смееше да я държи у тях. Баща ѝ в последно време се ядосваше само като я видеше да чете.

Рино обаче я защитаваше. Когато наближи време да се вземе решение за приемния изпит, между него и баща му непрекъснато избухваха караници. По онова време Рино беше около шестнайсетгодишен, беше неспокойно момче и беше поел битка да му се плаща това, което изработваше. Разсъждаваше така: ставам в шест; идвам в работилницата и работя до осем вечерта; искам заплата. Но тези искания скандализираха и баща му, и майка му. Рино имаше къде да спи и какво да яде, защо му бяха пари? Задачата му беше да помага на семейството, а не да го направи по-бедно. Но момчето настояваше — намираше за несправедливо да се трепе колкото бащата и да не получава и стотинка. Тогава Фернандо Черуло му отговаряше с привидно търпение:

— Аз вече ти плащам, Рино, плащам ти пребогато, като те уча на всички тънкости на професията: скоро ти не само ще можеш да поправяш токове и да правиш обшивки или да сменяш налчета; баща ти ти предава всичко, което знае, и скоро ще можеш да направиш цяла обувка по всички правила на занаята.

Но това заплащане с обучение не беше достатъчно за Рино и затова си разменяха остри реплики, особено на вечеря. Започваха да говорят за пари и накрая се изпокарваха заради Лиля.

— Ако ми плащаш, аз ще я изпратя да учи — казваше Рино.

— Да учи? Защо, аз да не би да съм учил?

— Не.

— Тогава защо да учи сестра ти, която е момиче?

Обикновено всичко завършваше с шамар за Рино, който по един или друг начин, макар и неволно, проявяваше неуважение към баща си. Без да се разплаче, момчето искаше извинение с груб тон.

Ли́ла си мълчеше по време на тези кавги. Никога не ми го е казвала, но останах с впечатлението, че докато аз мразех майка си, и то я мразех истински, дълбоко, тя въпреки всичко не се сърдеше на баща си. Казваше, че може да се държи много мило, казваше, че когато трябва да прави сметки, се обръща към нея, казваше, че го е чула да казва на приятелите си, че дъщеря му е най-умното същество в квартала, казваше, че на имения ѝ ден той лично ѝ носел топъл шоколад и четири бисквитки в леглото. Но нищо не можеше да се направи, неговият начин на мислене не предвиждаше тя да продължи да учи. Финансовите му възможности също не го предвиждаха: семейството беше многобройно, живуркаха някак всички от общарницата, включително двете му незадомени сестри и родителите на Нунция. Затова, станеше ли дума за учене, реагираше, все едно говореха на стената, а и майка ѝ, общо взето, беше на неговото мнение. Само брат ѝ разсъждаваше различно и се бореше храбро срещу бащата. А Ли́ла, по причини, които не разбирах, беше сигурна, че той ще надделее. Щеше да получи заплата и да я изпрати на училище с негови пари.

— Ако има такса, той ще ми я плаща — обясняваше ми.

Беше убедена, че брат ѝ ще ѝ дава пари и за учебниците, и дори за писалки, поставки за писалките, пастелни бои, географски глобус, ученическа престилка и панделката към нея. Обожаваше го. Каза ми, че след като се изучи, иска да изкара много пари с едничката цел да направи брат си най-богатия човек в квартала.

В онези последни години на началното училище богатството се превърна в наша фиксидея. Говорехме за него, както в романите се говори за търсене на съкровище. Казвахме си: когато станем богати, ще направим това или онова. Ако ни слушаше човек, щеше да си каже, че богатството е затворено някъде в квартала, в ракли, които, веднъж отворени, излъчват сияние, и че чака само нас да бъде открито. После, не знам защо, нещата се промениха и започнахме да свързваме учението с парите. Мислехме, че ако учим много, ще можем да пишем книги, а книгите щяха да ни направят богати. Богатството все така беше отблясъци на монети в безбройни сандъци, но за да стигнем до него, трябваше да напишем книга.

— Ще напишем книга заедно — каза веднъж Ли́ла и това ме изпълни с радост.

Може би идеята придоби плътност, когато тя научи, че авторката на „Малки жени“ била спечелила толкова много пари, че разделила част от богатството със семейството си. Но не бих се заклела, че е било точно така. Поразмислихме и аз казах, че можем да започнем веднага след приемния изпит. Тя се съгласи, но не успя да се сдържи. Аз имах много да уча и заради следобедните уроци със Спанюоло и госпожата, но тя беше свободна: запретна ръкави и написа роман без мен.

Почувствах се зле, когато ми го донесе да го прочета, но не казах нищо, скрих разочарованието си и дори я обсипах с похвали. Бяха десетина листа на квадратчета, сгънати и захванати с шивашка игла. Спомням си заглавието на корицата, нарисувана с пастели. Казваше се „Синята фея“: колко вълнуващ беше, колко трудни думи съдържаеше! Посъветвах я да го даде на госпожата да го прочете. Не пожела. Молих я, предложих аз да ѝ го занеса. Кимна в съгласие неохотно.

Веднъж, когато бях у госпожа Оливиеро на урок, се възползвах от отсъствието на Джилиола, докато беше в тоалетната, и извадих „Синята фея“. Казах ѝ, че е прекрасен роман, написан от Лила, и че Лила иска тя да го прочете. Но госпожата, която през последните пет години беше толкова ентузиасирана от всичко, което правеше Лила, с изключение на пакостите, отговори студено:

— Кажи на Черуло, че е по-добре да учи за свидетелството, вместо да си губи времето — и както държеше романа на Лила в ръка, го остави на масата, без дори да го погледне.

Това отношение ме обърка. Какво се беше случило? На майката на Лила ли се сърдеше? Върху самата Лила ли беше прехвърлила яда си? Сърдеше се, че родителите на приятелката ми не искаха да ѝ плащат ли? Не разбирах. Няколко дни по-късно предпазливо я попитах дали е прочела „Синята фея“. Отговори ми с необичаен тон, тайнствено, сякаш само аз и тя можехме наистина да разберем за какво става дума.

— Знаеш ли какво са плебеите, Греко?

— Да: плебеите и плебейските трибуни, двамата Гракхи^[1].

— Плебеите са грозна работа.

— Да.

— И ако някой иска да остане плебей, и той, и децата му, и децата на децата му, не заслужава нищо. Зарежи Черуло и мисли за себе си.

Госпожа Оливиеро никога нищо не каза за „Синята фея“. Лила ме попита един-два пъти, после се отказа. Промълви посърнала:

— Като имам време, ще напиша друг, този не беше добър.

— Прекрасен беше.

— Отвратителен беше.

Обаче престана да бъде толкова жизнена в клас — може би защото забеляза, че Оливиеро не я хвали вече, даже понякога показва раздражение пред изблиците ѝ на гениалност. На състезанието в края на годината пак излезе най-добрата, но без да прояви някогашната си нагла самоувереност. В края на деня директорът зададе на тези, които бяха останали в състезанието — а това означаваше на Джилиола, Лила и мен, — една много трудна задача, която беше измислил той самият. Джилиола и аз се напъвахме без резултат. Лила, както обикновено, присви очи до две цепки и се захвана да търси решението. Капитулира последна. Каза със срамежлив глас, нетипичен за нея, че задачата не може да бъде решена, защото има някаква грешка в условието, но че не знае каква точно. Оливиеро като че само това чакаше, направи я на пух и прах. Гледах Лила до черната дъска, слабичка и много бледа, с тебешир в ръка, как поема удара от отправените ѝ зловни нападки. Измъчвах се и аз, не можех да понеса треперенето на долната ѝ устна и бях на ръба да избухна в сълзи.

— Когато някой не може да реши някоя задача — заключи Оливиеро с леден тон, — не се казва: „за задачата е грешна“, казва се: „аз не мога да я реша“.

Директорът мълчеше. Доколкото си спомням, така приключи денят.

---

[1] Тиберий Гракх, II в. пр.н.е. — римски политик, провел аграрна реформа, брат на Гай Гракх. — Б.пр. ↑

16.

Малко преди изпита за начално свидетелство Лила ме предизвика да направя още едно от многото неща, които сама нямах смелостта да извърша. Решихме да не ходим на училище и се отправихме отвъд границите на квартала.

Никога не ни се беше случвало. Откакто се помнех, не бях се отдалечавала от белите четириетажни блокчета, от двора, от енорийската църква, от градинката, нито пък бях почувствала някога подтик да го направя. Отвъд полето непрекъснато минаваха влакове, нагоре-надолу по шосето се разминаваха автомобили и камиони, а аз не си спомням нито един случай, в който да съм запитала себе си, баща ми, госпожата: накъде отиват автомобилите, камионите, влаковете — в кой град, в кой свят?

Лила също не беше проявявала кой знае какво любопитство, но онзи път всичко организира тя. Каза ми да обясня на майка ми, че след училище сме щели да отидем всички у госпожата, за да отпразнуваме края на учебната година, и макар да се опитах да ѝ напомня, че учителките никога не канеха нас, ученичките, в домовете си, за да празнуваме, тя заяви, че именно по тази причина трябва да кажем точно това. Събитието щеше да изглежда толкова необичайно, че никой от родителите ни нямаше да има безочieto да отиде да пита в училище дали беше вярно. Доверих ѝ се, както обикновено, и всичко мина, както тя беше предвидила. У нас всички ми повярваха — не само баща ми, братята и сестра ми, а дори и майка ми.

Предната нощ не можах да мигна. Какво имаше извън квартала, отвъд така добре познатия ни периметър? Зад нас се издигаха едно хълмче, гъсто засадено с дръвчета, и някоя и друга рядка постройка зад лъскавите релси. Пред нас, от другата страна на шосето, покрай блатата се виеше един път, целият в дупки. Вдясно, веднага след дворната врата, се простираше линията на полето без никакви дървета под огромно небе. Вляво имаше троен тунел, но ако се изкатерехме горе до железопътните релси, при хубаво време отвъд едни ниски къщи, отвъд туфените стени и гъстата растителност се виждаше синя

планина с един по-нисък и един по-висок връх, която се казваше Везувий и беше вулкан.

Но нищо от това, което всеки ден беше пред очите ни, или от това, което можехме да видим, като се покатерим на хълма, не успяваше да ни впечатли. Свикнали бяхме от учебниците да се изказваме компетентно за неща, които никога не бяхме виждали, но невидимото ни привличаше неудържимо. Лила твърдеше, че в същата посока, където е Везувий, се намирало морето. Рино беше ходил и ѝ беше разказал, че то е синя блещукаща вода и че е прекрасна гледка. През летните недели, а понякога и през зимните той тичаше дотам с приятелите си и се къпеха; беше ѝ обещал, че ще я заведе. Разбира се, не беше единственият, който е виждал морето, бяха го виждали и други хора, които познавахме. Един път Нино Сараторе и сестра му Мариза ни разказаха за него с тона на хора, за които е нормално да ходят там от време на време и да похапват гевречета и морски дарове. И Джилиола Спанюоло беше ходила. Тя, Нино и Мариза бяха късметлии с родители, които водят децата си на разходка много далече, а не само да се разтъпчат до църковната градинка. Нашите не бяха такива, нямаха време, нямаха пари, нямаха желание. Вярно, като че ли имах от морето някакъв смътен синкав спомен, майка ми твърдеше, че ме е водила като малка, когато трябвало да си прави процедури с морски пясък на болния си крак. Но нямах вяра на майка ми и тъй като Лила нищичко не знаеше, устройваше ме да не знам и аз. И така, тя направи план как да постъпи като Рино и да се отпрати натам сама. Убеди ме да я придружа. На другата сутрин.

Станах рано и се държах, все едно отивам на училище — хлябът, натопен в топло мляко, чантата, престилката. Изчаках както обикновено Лила пред вратата, само че, вместо да завием надясно, пресякохме шосето и тръгнахме наляво към тунела.

Беше ранна утрин, а вече беше топло. Миришеше силно на земя и трева, които съхнат на слънцето. Изкачихме се между високите храсти по неясно очертаните пътеки към релсите. Когато стигнахме до един електрически стълб, свалихме престилките и ги сложихме в чантите, които скрихме в храстите. После хукнахме през полето — познавахме го добре, и превъзбудени, направо полетяхме по един склон, който ни изведе до тунела. Десният отвор беше възчерен, никога не бяхме попадали в такъв мрак. Хванахме се за ръце и

влязохме. Преходът беше дълъг и светлият кръг на изхода изглеждаше далеч. Щом свикнахме с полумрака, под оглушителното ехо на стъпките ни различихме сребърните следи на водата, която се стичаше по стените, видяхме и големи локви. Напредвахме с обтегнати нерви. После Лила нададе вик и се разсмя, когато звукът мощно избухна. Веднага след нея извиках и аз и се засмях на свой ред. От този момент нататък не спряхме да викаме, заедно и поотделно: смях и викове, викове и смях — изпитвахме удоволствие да ги чуваме многократно усилено. Напрежението спадна, започна пътешествието.

Предстояха ни часове, в които никой от семействата ни нямаше да ни потърси. Когато размишлявам за радостта от свободата, се сещам за началото на онзи ден, за момента, в който излязохме от тунела и се озовахме пред един напълно прав път, който продължаваше докъдето поглед стига и който според казаното от Рино на Лила накрая свършваше при морето. С радост се почувствах отворена за неизвестното. Това не можеше да се сравни със слизането в мазето или с изкачването до апартамента на дон Акиле. Слънцето беше като обвито в мъгла, носеше се мирис на изгоряло. Вървахме дълго между порутени стени, превзети от бурените, ниски сгради, от които чувахме говор на диалект и спорадични трясъци. Видяхме кон, който предпазливо се смъкна от един насип и пресече пътя, цвилейки. Видяхме млада жена, надвесена от едно балконче, да се разресва с тесен гребен за въшки. Видяхме много сополиви деца, които спряха да играят и ни отправиха заплашителни погледи. Видяхме и един дебел мъж по потник, който изскочи от една срутена къща, разкопча си панталона и ни показва пениса си. Но не се уплашихме от нищо: дон Никола, бащата на Енцо, понякога ни даваше да галим коня му, децата гледаха заплашително и в нашия двор, а пък старият дон Мими ни показваше гнусното си нещо всеки път, когато се връщахме от училище. Продължихме още поне три часа, но пътят, по който вървахме, не изглеждаше по нищо различен от онзи отрязък от шосе, който виждахме всеки ден. Така и не почувствах нужда да следя за посоката. Държахме се за ръка, напредвахме тяло до тяло, но за мен, както обикновено, беше все едно Лила вървеше с десет крачки напред и знаеше с точност какво да направи и накъде да върви. Бях свикнала да съм втора във всичко и затова бях сигурна, че на нея, която винаги беше първа, всичко ѝ е ясно: колко бързо да вървим, колко време ни е

нужно, за да отидем и да се върнем, откъде да минем, за да стигнем до морето. Сякаш усещах всичко подредено в главата ѝ и заобикалящият ни свят нямаше как да внесе объркване. Отпуснах се с весела лекота. Помня една приглушена светлина, която като че идваше не от небето, а от дълбините на земята, нищо че на повърхността тя изглеждаше бедна и отблъскваща.

После започнахме да усещаме умора, жажда и глад. За това не бяхме помислили. Лила забави крачка, забавих и аз. На два-три пъти я хванах да ми отправя поглед, все едно се разкайва, че ме е въвлякла в беда. Какво ставаше? Забелязах, че често се обръщаше назад, и взех да се обръщам и аз. Ръката ѝ започна да се поти. От много време бяхме престанали да виждаме тунела — границата на квартала — зад нас. Изминатият път вече не ни беше познат, както и този, който ни предстоеше нататък. Хората изглеждаха напълно безразлични към съдбата ни. В същото време пейзажът около нас започна да става съвсем унил: смачкани бидони, обгорели дърва, стари каросерии от коли, колела от каруца със счупени спици, потрошени мебели, ръждясала железария. Защо поглеждаше Лила назад? Защо спряхме да говорим? Какво не беше наред?

Вгледах се по-добре. Небето, което в началото беше много високо, сякаш се беше снижило. Зад гърба ни съвсем почерня; големи, тежки облаци надвиснаха над дърветата и над електрическите стълбове. Пред нас светлината беше все още ослепителна, но изглеждаше като обрамчена от една сивота с виолетови оттенъци, която започваше да я приглушава. Чуха се далечни гърмежи. Уплаших се, и то най-вече от изражението на Лила, ново за мен. С отворена уста и ококорени очи тя се оглеждаше нервно напред, назад, в страни и стискаше много силно ръката ми. Възможно ли е да я е страх, питах се. Какво ѝ ставаше?

Първите едри капки закапаха върху прашния път и образуваха малки кафяви петна.

— Да се връщаме — каза Лила.

— А морето?

— Прекалено далече е.

— А до нас?

— Също.

— Тогава да вървим към морето.

— Не.

— Защо?

Толкова притеснена не бях я виждала никога. Имаше нещо — нещо, което беше на върха на езика ѝ, но не се решаваше да ми каже, което я караше бързо да ме повлече обратно към къщи. Не разбирах: защо да не продължим? Имахме време, морето сигурно не беше далеч, а пък дали по пътя обратно към къщи, или по пътя напред, все щяхме да се намокрим, ако завали. Беше логика на мислене, която бях възприела от нея и се чудех защо не я прилага.

Пурпурна светлина раздра черното небе, загърмя по-силно. Лила силно ме задърпа и аз неохотно се затичах по посока на нашия квартал. Излезе вятър, капките се сгъстиха и за няколко секунди се превърнаха във водна завеса. На никоя от нас не ѝ хрумна да потърсим подслон. Тичахме, заслепени от дъжда, дрехите ни прогизнаха на мига, а протритите сандали на босите ни крака трудно се задържаха върху бързо разкалялата се земя. Тичахме, докато имахме дъх.

Когато вече не издържахме, забавихме ход. Святкаше, гърмеше, сякаш лава от дъждовна вода се стичаше по краищата на шосето, забързани камиони изреваваха край нас и разпръскваха вълни от кална вода. Извървахме пътя с бърз ход, първо под пороя, после под лек дъжд и накрая под сиво небе. Бяхме подгизнали, с коси, залепнали за главите, с посинели устни и уплашени очи. Преминахме отново през тунела, тръгнахме нагоре през полето. Храстите, натежали от дъжда, ни закачаха и ни караха да потръпваме. Намерихме чантите, сложихме си сухите престилки върху мокрите дрехи и се отправихме към къщи. Напрегната, свела поглед, Лила повече не ме хвана за ръка.

Скоро разбрахме, че нещата съвсем не бяха се случили според предвижданията ни. Над квартала небето почерняло, когато било време за излизане от училище. Майка ми отишла пред училище с чадър, за да ме придружи до дома на госпожата за празненството. Разбрала, че ме няма и че няма никакво празненство. Търсила ме с часове. Когато отдалеч видях жално накуцващата ѝ фигура, оставих веднага Лила, за да не тръгне да се кара на нея, и затичах насреща ѝ. Даже не ме остави да проговоря. Заваляха шамари и удари с чадъра, крещеше, че ще ме убие, ако пак направя подобно нещо.

Лила се покри, у тях никой нищо не беше разбрал.

Вечерта майка ми разказа всичко на баща ми и го накара да ме набие. Той се нервира, не искаше да ме удря и накрая се скараха. Първо удари шамар на нея, после, ядосан на себе си, ме наби едно хубаво. През цялата нощ се опитвах да разбера какво всъщност се беше случило. Трябваше да отидем до морето, но не отидохме, бяха ме натупали напразно. С Лила си бяхме разменили ролите по мистериозен начин: аз исках да продължа въпреки дъжда, чувствах се далече от всичко и от всички, а отдалечеността — разбрах го за пръв път — ме освобождаваше от всякаква обвързаност и притеснение; Лила внезапно съжали за собствения си план, отказа се от морето и пожела да се върне в границите на квартала. Наистина недоумявах.

На следващия ден не я изчаках на двора, а отидох на училище сама. Видяхме се в градинката, тя забеляза синините по ръцете ми и ме попита какво е станало. Вдигнах рамене, вече нямаше значение.

— Само те набиха ли?

— А какво трябваше да ми направят?

— Пак ли ще те пускат на уроци по латински?

Изгледах я неразбиращо.

Възможно ли беше? Дали ме беше помъкнала със себе си с надеждата, че родителите ми за наказание ще ми забранят да продължа учението си? Или ме беше завлякла на обратно по най-бързия начин точно за да избегне да ме накажат по този начин? Или — питам се днес — в различни моменти си беше пожелала и двете?

17.

Явихме се заедно на изпита за начално свидетелство. Когато си даде сметка, че ще се явя и на приемния изпит, се умърлуши. Така че се случи нещо, което изненада всички: аз преминах и двата изпита с десет^[1] по всичко; Лила взе свидетелство с девет по всичко и осем по аритметика.

Нито думичка не ми промълви, с която да покаже яд или недоволство. Започна обаче да се сближава с Кармела Пелузо, дъщерята на дърводелеца комарджия, все едно вече не ѝ стигах аз. За няколко дни се превърнахме в тройка, в която обаче аз, оказала се първа в училище, клонях към това винаги да съм трета. Непрекъснато си говореха и се шегуваха двете, или по-точно Лила говореше и се шегуваше, а Кармела слушаше и се забавляваше. Когато излизахме да се разходим от църквата до шосето, Лила винаги заставаше в средата, а ние от двете ѝ страни. Ако забележех, че се опитва да се приближи повече до Кармела, страдах и ми се приискваше да се прибера у дома.

В последно време беше като вцепенена, имаше вид на слънчасала. Вече беше много топло и често мокрехме главите си на чешмичката. Спомням си я, със стичащи се струйки по косата и по лицето, как не спираше да говори, че следващата година ще ходим заедно на училище. Беше се превърнала в любимата ѝ тема за разговор и тя се отнасяше към нея, все едно беше някой от разказите, които се канеше да напише, за да забогатее. Сега, когато говореше, се обръщаше към Кармела Пелузо, която имаше седмици по всичко в свидетелството и също не се яви на приемен изпит.

Лила много я биваше да разказва, всичко представяше като истинско — училището, в което щяхме да ходим, учителите — и ме размиваше, но и се притеснявах за нея. Една сутрин обаче я прекъснах.

— Лила — казах ѝ, — ти не можеш да ходиш в прогимназия, не си държала приемен изпит. Не можете да ходите нито ти, нито Пелузо.

Ядоса се. Каза, че ще ходи така или иначе, с изпит или без изпит.

— И Кармела ли?

— И тя.

— Това е невъзможно.

— Ще видиш!

Но тези мои думи, изглежда, здраво я разтърсиха. От този момент престана с разказите за бъдещото ни училище и пак потъна в мълчание. После внезапно започна настоятелно да тормози цялото си семейство с викове, че иска да учи и тя латински като мен и Джилиола Спанюоло. Най-много се сърдеше на Рино, който беше обещал да ѝ помогне, но не го направи. Нямаше смисъл да ѝ се обяснява, че вече нищо не може да се направи, ставаше още по-неразумна и зла.

В началото на лятото се сблъсках с чувство, което трудно бих изразила с думи. Виждах, че е изнервена, агресивна, каквато винаги е била, и бях доволна от това, разпознавах я отново. Но на заден план, скрита зад стария ѝ начин на държане, усещах болка, а това ме дразнеше. Тя страдаше, а мъката ѝ не ми харесваше. Предпочитах я различна от мен, далечна от моите тревоги. А смущението от откритието, че е ранима, пораждаше по тайни пътища у мен нужда да проявявам своето превъзходство. При всеки удобен случай, особено когато с нас беше и Кармела Пелузо, намирах начин предпазливо да ѝ напомня, че бях взела свидетелство с по-добър успех от нейния. При всеки удобен случай ѝ намеквах, че аз ще ходя в прогимназия, а тя не. Да престана да бъде втора, да я надмина, за пръв път ми се стори успех. Явно го забеляза и стана още по-кисела, но не с мен, а със семейството си.

Често, докато я чаках да слезе на двора, чувах крясъците ѝ, които долитаха от прозореца. Раздаваше обиди на най-тежкия уличен диалект, толкова вулгарни, че като ги слушах, ме спохождаха мисли за уважение и ред, струваше ми се неприемливо да се отнася по такъв начин към възрастните и към брат си. Разбира се, баща ѝ, Фернандо обущарят, също можеше да бъде лош, когато го хванеха бесните. Но това се случваше на всички бащи. А все пак нейният, когато тя не го провокираше, беше любезен, симпатичен и трудолюбив човек. Приличаше в лице на един актьор, който се казваше Рандолф Скот, но без неговия финес. Беше по-грубоват, не беше толкова светъл и гъстата му черна брада започваше да расте от под очите, а по всяка гънка на широките му, къси длани и под ноктите му имаше насъбрана мръсотия. Беше шегаджия. Когато ходех у тях при Лила, хващаше носа ми с

показалеца и средния си пръст и се правеше, че ми го откъсва. Опитваше се да ме убеди, че ми го е откраднал и че носът ми се бунтуваше между пръстите му с намерението да се освободи от плен и да се върне на лицето ми. Намирах това за забавно. Но ако Рино, Лила или другите му деца го ядосаха, развикаше ли се, се плаших чак и аз долу на улицата.

Не знам какво точно стана един следобед. Когато времето беше топло, оставахме на двора до часа за вечеря. Лила не беше се появила този ден и отидох да я извикам от прозореца им на партера. Виках: „Ли, Ли, Ли!“, и гласът ми се смесваше с гръмовния глас на Фернандо, с повишения тембър на жена му и настоятелния тон на приятелката ми. Ясно усетих, че става нещо ужасно. От прозорците долиташе разюздан неаполитански диалект и трясък от счупени предмети. Не би трябвало да изглежда различно от това, което се случваше у нас, когато майка ми се сърдеше, че парите не стигат, а баща ми се ядосваше, че е изхарчила частта от заплатата му, която ѝ е дал. Но в действителност имаше една основна разлика. Баща ми дори когато беше бесен, се съдържаше; дори когато ставаше агресивен, оставаше тих и не допускаше гласът му да изригне, макар че му се издуваха вените на врата и му пламваха очите. А Фернандо крещеше, чупеше неща и гневът му се самоподхранваше; не можеше да се спре и даже при опитите на жена му да го озапти ставаше още по-бесен, и въпреки че не се караше на нея, накрая я удряше. Затова продължавах да викам Лила, за да я измъкна от тази буря от викове, мръсни думи и трясъци на разруха. Виках: „Ли, Ли, Ли!“, но чувах, че тя не престава да обижда баща си.

Бяхме десетгодишни, съвсем скоро щяхме да станем на единайсет. Аз все повече наедрявах, а Лила си оставаше дребна, много слаба, лека и крехка. Изведнъж виковете престанаха и няколко мига по-късно приятелката ми излетя през прозореца, премина над главата ми и се приземи на асфалта зад гърба ми.

Останах с отворена уста. Фернандо се показа и продължи да крещи ужасни заплахи на дъщеря си. Беше я хвърлил, все едно беше предмет.

Погледнах към нея стъписана, докато тя се опитваше да се надигне. Каза ми с почти развеселена гримаса:

— Нищо ми няма.

Обаче ѝ течеше кръв и беше си счупила ръката.

---

[1] По десетобалната система. — Б.пр. ↑

18.

Бащите можеха да постъпват така, че и по-зле с дръзките си дъщери. След случката Фернандо стана по-умърлушен от обикновено и заработи още по-усърдно. През цялото лято често се случваше да минем с Кармела и Ли́ла пред обушарничката му, но ако Рино винаги ни отправяше радостен знак за поздрав, то обушарят дори не погледна дъщеря си, докато беше с гипсирана ръка. Личеше си, че съжалява. Бащината му агресия беше нищо в сравнение с обичайното насилие в квартала. В жегите в бар „Солара“, когато мъжете загубеха на комар или се напиеха лошо, често стигаха до отчаяние (дума, която на диалект означаваше да загубиш всякаква надежда, но също и да си без пукната пара) и съответно до сбивания. Собственикът Силвио Солара, едър, с внушителен корем, сини очи и много високо чело, държеше зад бара един тъмен на цвят бастун и не се колебаеше да удря с него онези, които не си плащаха сметките, които бяха взели заем и не искаха да го върнат в срок или които даваха всякакъв род обещания и после не ги изпълняваха, и в това често му помагаша синовете му Марчело и Микеле, на възраст колкото брата на Ли́ла, обаче удряха още по-лошо от баща си. Там се раздаваха и получаваха удари. А после мъжете се прибираха вкъщи, вкиснати от загубата на комар, от алкохола, от дълговете, от сроковете, от ударите, и при първата крива дума раздаваха шамари в семействата — като верига от злини, която пораждаше нови злини.

Точно по средата на това предълго лято се случи нещо, което потресе всички, но върху Ли́ла произведе особен ефект. Дон Акиле, страшилището дон Акиле, бе убит в дома си в ранния следобед на един августовски ден, който изненадващо се оказа дъждовен.

Намирал се в кухнята и тъкмо бил отворил прозореца, за да влезе малко свеж въздух от дъжда. Бил станал от леглото с тази цел, прекъсвайки следобедната си дрямка. Облечен бил в много захабена синя пижама, бил по чорапи в жълтеникав цвят, почернели на петите. Щом отворил прозореца, получил в лицето пръски дъжд, а в дясната страна на врата, точно между челюстта и ключицата, удар с нож.

Кръвта плиснала от врата му по една медна тенджера, закачена на стената. Медта била толкова излъскана, че кръвта изглеждала по нея като петна от мастило — разказваше ни Лила — и бавно, нерешително закапала по пода. Убиецът — но тя беше по-склонна да мисли за убийца — беше влязъл без взлом по време, когато децата играят навън, а възрастните, които не са на работа, си почиват. Със сигурност бил отключил с шперц. Със сигурност имал намерение да го прободне в сърцето, докато спял, но като го заварил буден, го намушкал във врата. Дон Акиле се обърнал със забито във врата острие и опулени очи, а кръвта му течала като река и попивала в пижамата му. После паднал на колене, а след това се строполил на пода по очи.

Лила така се беше впечатлила от убийството, че почти всеки ден, напълно сериозна, ни поднасяше същия разказ, като добавяше все нови и нови подробности, все едно е присъствала там. И аз, и Кармела Пелузо изпитвахме страх, като я слушахме. Кармела дори не можеше да спи нощем. В най-страшните моменти, когато кървавата следа се проточваше по медната тенджера, очите на Лила се превръщаха в две хищни цепки. Със сигурност си представяше виновника като жена само защото ѝ беше по-лесно да се отъждестви с него.

По онова време ходехме често в дома на Пелузо да играем на дама и на морски шах — игри, по които Лила се беше запалила. Майката на Кармела ни пускаше в трапезарията, в която всички мебели бяха изработени от мъжа ѝ, преди дон Акиле да му отнеме дърводелските инструменти и работилницата. Сядахме на масата, разположена между два бюфета с огледала, и играехме. Все по-малко понасях Кармела, но се правех на нейна приятелка поне колкото бях приятелка с Лила, даже при определени обстоятелства я оставях да мисли, че държа повече на нея. Госпожа Пелузо, напротив, ми беше много симпатична. Работеше във фабриката за тютюн, но от няколко месеца я бяха уволнили и си беше винаги вкъщи. Въпреки това си оставаше, при каквито и да е обстоятелства, весела жена, дебела, с големи гърди, с бузи, озарени от две червени петна, и макар да нямаха много пари, винаги намираше нещо вкусно, с което да ни почерпи. Мъжът ѝ също изглеждаше малко по-спокоен. Сега работеше като келнер в една пицария и правеше усилия да не ходи повече в бар „Солара“, където можеше да изгуби на комар малкото, което печелеше.

Една сутрин играехме на дама в трапезарията, аз и Кармела срещу Лила. Бяхме седнали на масата — ние от едната страна, тя от другата. Зад гърба на Лила, както и зад нашите, се намираха еднаквите бюфети с огледалата. Бяха направени от тъмно дърво с орнаменти по ръбовете. Гледах безкрайното отражение на трите ни в дълбочина и не можех да се съсредоточа както поради всички тези наши образи, които не ми харесваха, така и заради виковете на Алфредо Пелузо, който беше много изнервен този ден и се караше с жена си Джузепина.

В един момент се почука на вратата и госпожа Пелузо отиде да отвори. Възкличания, викове. Ние трите надникнахме в коридора и видяхме там карабинери, от които много се страхувахме. Карабинерите наградиха Алфредо и го отведоха. Той размахваше ръце, крещеше, викаше по име децата си — Паскуале, Кармела, Чиро, Имаколата, вкопчваше се в мебелите, направени от собствените му ръце, за столовете, за Джузепина, кълнеше се, че не е убил дон Акиле, че е невинен. Кармела плачеше отчаяно, плачеха всички, заплаках и аз. Лила — не, Лила доби онзи поглед, както преди години по време на случката с Мелина, но с известна разлика: сега, макар да не мърдаше, изглеждаше, сякаш се движи заедно с Алфредо Пелузо, който надаваше с прегракнал глас плашещи викове „аааа!“.

Беше най-страшното нещо, на което присъствахме по време на детството ни, много ме порази. Лила се загрижи за Кармела, започна да я утешава. Казваше й, че ако наистина е бил баща й, то много добре е направил, че е убил дон Акиле, но че според нея не е бил той: със сигурност беше невинен и скоро щеше да избяга от затвора. Говореха си тихичко двете през цялото време и ако се доближах, се отдръпваха малко, за да не ги чуя.

ЮНОШЕСТВО ИСТОРИЯТА С ОБУВКИТЕ

1.

На 31 декември 1958 г. Лила за пръв път изпита усещането за орязване на полетата^[1]. Терминът не е измислен от мен, тя винаги го използваше, като по този начин променяше общоприетото му значение. Казваше, че в тези случаи внезапно се размивали границите на хората и на предметите. Когато през онази нощ на терасата на последния етаж празнувахме настъпването на 1959 година, върху нея рязко се стоварило този вид усещане, тя се уплашила и го запазила за себе си, все още неспособна да го назове. Едва години по-късно, една вечер през ноември 1980-а — бяхме и двете на трийсет и шест, омъжени, с деца — ми разказа с подробности какво ѝ се беше случило тогава, а и продължаваше да ѝ се случва, и за пръв път прибягна до този термин.

Намирахме се на открито, на покрива на едно от блокчетата в квартала. Въпреки големия студ бяхме облечени в леки рокли с деколтета, за да изглеждаме красиви. Наблюдавахме момчетата — весели, агресивни, черни силуети във вихъра на празника, на храната, на шампанското. Палеха фитилите на фойерверките, за да отпразнуваме Новата година, ритуал, за чиято реализация Лила беше допринесла много, както ще разкажа по-късно, и сега гледаше със задоволство огнените дири в небето. Но изведнъж — разказа ми — въпреки студа започнала цялата да се поти. Сторило ѝ се, че всички крещят прекалено силно и че се движат прекалено бързо. Това състояние било придружено от гадене и тя почувствала, че нещо напълно материално, намиращо се около нея и около всички останали открай време, но невъзможно да бъде усетено, рушало границите на очертанията и на хората, и на предметите.

Сърцето ѝ забило, напълно извън контрол. Започнала да изпитва ужас от крясъците, излизащи от гърлата на всички, които се движели по терасата сред пушеците и експлозиите, сякаш звукът се подчинявал на нови и непознати закони. Доповръщало ѝ се, диалектът ѝ се сторил напълно не на място, а начинът, по който влажните ни гърла намокряли думите с течната слюнка, ѝ станал непоносим. Неприязън и отвращение предизвиквали всички движещи се тела, костната им

система, трескавите им действия. Колко лошо сме оформени, помислила си, колко сме недостатъчни. Широките рамене, ръцете, краката, ушите, носовете, очите ѝ се видели като атрибути на чудовищни същества, изпаднали някъде от дълбините на черното небе. Отблъсквало я най-много, кой знае защо, тялото на брат ѝ Рино, най-близкия ѝ човек, този, когото най-много обичаше.

Сторило ѝ се, че за пръв път го вижда какъвто е в действителност: едно грубо и набито животинско създание, най-кресливото, най-жестокото, най-алчното, най-подлото. Блъскането на сърцето ѝ се усилило и започнала да се задушшава. Твърде много пушек, твърде лоша миризма, твърде силни огнени проблясъци в студа. Лила направила опит да се успокои, казала си: трябва да сграбча това усещане, което сякаш ме прерязва, и да го захвърля далеч от мен. Но в този момент се чула една последна детонация наред с крясъците и поздравленията и покрай нея преминало нещо като полъх от крило. Някой стрелял, вече не с бомбички и ракети, а с пистолет. Брат ѝ Рино отправял непоносимо вулгарни викове по посока на жълтеникавите проблясъци.

Когато ми разказваше всичко това, Лила ми сподели също, че макар едва тогава да ѝ се явило толкова ясно нещото, което наричаше орязване на полетата, то не ѝ било съвсем ново. Например вече ѝ се било случвало да изпита чувството, че за броени секунди се премества вътре в някой човек или предмет, или число, или сричка, като прекрачва границите им. А в деня, в който баща ѝ я хвърли през прозореца, била напълно сигурна, че точно когато летяла към асфалта, малки червеникави животинки, много дружелюбни, разграждали настилката и я превръщали в гладка и мека материя. Но в онази новогодишна нощ за пръв път ѝ се случвало да усети присъствието на непознати същности, които рушали формата на света и показвали плашещата му природа. Това я докарало до ужас.

---

[1] Орязване (в типографията) — регулиране на полетата при подготовка за печат. — Б.пр. ↑

2.

Когато махнаха гипса на Лила и белезникавата ѝ, но напълно възстановена тъничка ръка се показа отново, баща ѝ Фернандо постигна компромис със себе си и без директно да се произнася, а чрез Рино и чрез жена си Нунция ѝ предаде позволенията си да се запише в някакво училище, за да изучава не знам точно какво: стенография и машинопис или счетоводство, или управление на семейната икономика, или всичките три дисциплини заедно.

Тя го започна с нежелание. Учителите извикаха Нунция на разговор, защото дъщеря ѝ често имала неоправдани отсъствия, пречела в часовете, отказвала да отговаря, когато я изпитват; ако правели контролни, тя решавала всичко за пет минути и после смущавала останалите. По едно време се разболя от много лош грип, тя, която никога не боледуваше, и го прие с примирение, което позволи на вируса напълно да ѝ отнеме енергията. Дните минаваха, а тя не успяваше да се съвземе. Щом започнеш пак да излиза, по-бледа от обичайното, отново вдигаше температура. Един ден я видях на улицата — заприлича ми на дух, като духа на момиченцето, умряло от отровни плодчета, което бях видяла нарисувано в една от книгите на госпожа Оливиеро. После някой разпространи слуха, че скоро ще умре, което ме изпълни с непоносима тревога. Обаче се оправи, напук на самата нея. Но с извинението, че не се е възстановила достатъчно, ходеше все по-рядко на училище и на края на годината я скъсаха.

Аз също не бях доволна от първата година на средното училище. В началото имах големи очаквания и макар да не си позволявах да си го призная, бях доволна, че съм приета заедно с Джилиола Спанюоло, а не с Лила. В някаква много потайна част от себе си предвкусвах училището като място, до което тя нямаше да има достъп и в което — в нейно отсъствие — щях да бъда най-добрата, така че щях да имам повод за гордост и хвалби. Но веднага започнах да изоставам, имаше много други, които се оказаха по-добри от мен. Заедно с Джилиола се озовах в нещо като блато, бяхме като животинчета, уплашени от собствената си посредственост, и цяла година се борихме, за да не

изостанем с последните. Много зле ми се отрази. Започнах тайно да мисля, че без Лила никога повече нямаше да изпитам удоволствието да съм част от отбраната група на малцината отличници.

Понякога на входа срещях Алфонсо, малкия син на дон Акиле, но се правехме, че не се познаваме. Не знаех какво да му кажа, мислех, че Алфредо Пелузо е направил добре, като е убил баща му, и не намирах утешителни думи към него. Не успях дори да се трогна от положението му на сирак, все едно и той беше частично виновен за ужаса, който баща му бе всявал у мен с години. Ходеше с черна лента, пришита на ревера, не се смееше, странеше от другите. Бяхме в различни класове и според слуховете беше много добър в училище. В края на годината се разбра, че е преминал със средна оценка осем, което силно ме потисна. Джилиола отиде на поправителен по латински и математика, аз преминах с шестици по всичко.

Когато станаха ясни крайните оценки, учителката извика в училище майка ми и ѝ съобщи в мое присъствие, че по латински съм преминала само благодарение на нейната щедрост, но че следващата година без частни уроци със сигурност няма да се справя. Изпитах двойно унижение: срамувах се, че не съм успяла да съм на ниво както в началното училище, срамувах се и от разликата между хармоничната осанка и стилното облекло на учителката с нейния италиански, който малко приличаше на този от „Илиада“, и кривата стойка на майка ми, старите ѝ обувки и лишената от блясък коса и усилието да превърне диалекта в неграмотен италиански.

Майка ми вероятно също почувства тежестта на подобно унижение. Върна се вкъщи в свирепо настроение и каза на баща ми, че учителите не са доволни от мен, че тя има нужда от помощ у дома и че трябва да прекъсна учението. Спориха дълго, скараха се и накрая баща ми реши, че тъй като все пак бях преминала, а Джилиола щеше да се явява на поправителен по цели два предмета, заслужавах да продължа.

Прекарах лятото във вцепенение на двора и при блатата, обикновено в компанията на Джилиола, а тя често ми разказваше за студента, който идваше да ѝ преподава уроци и за когото мислеше, че е влюбен в нея. Изслушвах я, обаче ми беше досадно. От време на време виждах Лила да се разхожда с Кармела Пелузо, която също се беше записала в някакво училище за не знам какво си и също беше скъсана. Усещах, че Лила не иска повече да ми бъде приятелка, и при тази

мисъл чувствах умора, все едно ми се спи. Понякога, с надеждата, че майка ми няма да ме види, отивах да си легна и си подремвах.

Един следобед наистина заспах и когато се събудих, се почувствах мокра. Отидох в клозета да видя от какво е и открих, че гащите ми са изцапани с кръв. Ужасена, не знам защо, може би от страх да не би майка ми да ми се кара, че съм се наранила между краката, ги изпрах хубаво, изстисках ги и си ги сложих пак мокри. После излязох на жегата в двора. Сърцето ми туптеше от страх.

Срещнах Лила и Кармела и отидох да се разходя с тях до църквата. Усетих, че пак съм мокра, но се опитах да се успокоя с мисълта, че е от мокрите гащи. Когато уплахата ми нарасна до непоносимост, прошепнах на Лила:

— Трябва да ти кажа нещо.

— Какво?

— Искам само на теб да го кажа.

Хванах я за ръката и се опитах да я дръпна встрани от Кармела, но Кармела ни последва. Толкова бях притеснена, че накрая си признах пред двете, докато се обръщах само към Лила.

— Какво може да е? — попитах.

Кармела беше напълно наясно. На нея всеки месец ѝ течеше кръв, вече цяла година.

— Нормално е — каза ми. — На жените им идва естествено: кървиш няколко дни, болят те коремът и кръстът, но после минава.

— Сигурно ли е?

— Сигурно е.

Мълчанието на Лила ме тласна към Кармела. Прямотата, с която ми каза малкото, което знаеше, ме успокои и тя ми се видя симпатична. Прекарах целия следобед в приказки с нея, чак до времето за вечеря. Беше изяснено, че от тази рана не се умира. Даже „значи, че си голяма и можеш да имаш деца, ако някой мъж ти сложи в корема онова си нещо“.

Лила ни слушаше, без да каже почти нищо. Попитахме я дали и на нея ѝ тече кръв като на нас, видяхме, че се поколеба, но после неохотно отговори, че не. Изведнъж ми се видя малка, по-малка, отколкото винаги ми беше изглеждала. Беше по-ниска с шест-седем сантиметра, само кожа и кости, извънредно бледа въпреки дните,

прекарани на открито. И я бяха скъсали. И даже не знаеше какво е да ти тече кръв. И никое момче не ѝ се беше обяснило.

— Ще ти дойде и на теб — казахме и двете с привидно успокоителен тон.

— Какво ми пука — отговори, — на мен не ми идва, защото ме е гнус. И ме е гнус и от тези, на които им е дошло.

Обърна се да си ходи, но се спря и ме попита:

— Как е латинският?

— Много е хубав.

— Добра ли си?

— Много.

Поразмисли малко и изломоти:

— Аз нарочно ги оставих да ме скъсат. Не искам да ходя повече на никакво училище.

— И какво ще правиш?

— Каквото си искам.

Заряза ни наред двора и си отиде.

През останалата част от лятото повече не се появи. Аз се сприятелих много с Кармела Пелузо, която, макар и да дотягаше с преходите си от прекален кикот към прекалено хленчене, беше се повлияла толкова силно от Лила, че от време на време можеше да мине за неин заместител. Кармела имитираше говора ѝ, използваше някои от честите ѝ изрази, жестикулираше по подобен начин и се опитваше да наподобява походката ѝ, въпреки че физически повече приличаше на мен: беше хубавка и пухкава, пращяща от здраве. Не харесвах това присвояване на чуждия стил, но и малко ме привличаше. Колебаех се между раздражението от имитацията, която ми приличаше на карикатура, и очарованието, защото дори и бледо копиран, начинът, по който се държеше Лила, ме омагьосваше безусловно. С този опит да прилича на Лила Кармела накрая успя да ме привърже към себе си. Разказа ми колко зле било в новото училище — всички се държали лошо с нея, а учителите едвам я изтрайвали. Разказа ми как ходели на свиждане на баща ѝ в „Поджореале“^[1] с майка ѝ и братята ѝ и как плачели. Разказа ми, че баща ѝ бил невинен, а дон Акиле го убило едно черничко същество, малко мъжко, но много повече женско, което живеело с плъховете и излизало от решетките на канализацията дори през деня, правело най-ужасни неща и пак бягало под земята. Разказа

ми внезапно със замечтана усмивка, че се е влюбила в Алфонсо Карачи. Веднага след това премина от усмивка в плач: тази любов я измъчваше, съсипваше я — дъщерята на убиеца се беше влюбила в сина на жертвата. Достатъчно ѝ беше да го види как пресича двора или върви по шосето, за да се почувства на ръба на припадъка.

Това последното признание много ме впечатли и затвърди приятелството ни. Кармела се закле, че на никого не е казала, дори на Лила: ако била взела решение да ми се довери, то било защото повече не можела да таи всичко в себе си. Хареса ми драматичният ѝ тон. Обсъждахме всички възможни последствия от тази страст, докато не тръгнах отново на училище, така че няхах време да я слушам повече.

Ама че история. Може би даже Лила не беше в състояние да измисли такъв разказ.

---

[1] Затворът на Неапол. — Б.пр. ↑

3.

Настана мъчителен период. Напълнях, на гърдите под кожата ми сякаш израстваха твърди филизи, цъфнаха ми косми под мишниците и на пубиса, станах едновременно тъжна и нервна. В училище ми беше по-трудно от предишните години, на задачите по математика почти никога не получавах резултата, посочен в учебника, изреченията на латински ми изглеждаха напълно безсмислени. Използвах всяка възможност да се затворя в клозета и да се гледам гола в огледалото. Вече не знаех коя съм. Започнах да подозирам, че все повече ще се променям, докато от мен не избуи майка ми, куца и с кривоогледо око, и никой нямаше вече да ме обича. Често се разплаквах най-неочаквано. Междувременно гърдите ми, както бяха твърди, станаха по-големи и омекнаха. Почувствах се в плен на тъмни сили, които се задействаха някъде от вътрешността на тялото ми; бях в непрекъснато състояние на тревожност.

Една сутрин на излизане от училище Джино, синът на аптекаря, тръгна след мен по улицата и ми каза, че според приятелите му гърдите ми не били истински, а съм си слагала памуци. Говореше и се смееше. Каза, че според него били истински и че е заложил двайсет лири на тях. И накрая каза, че ако спечели, ще си задържи десет лири, а другите десет ще даде на мен, но трябваше да му покажа, че не слагам памуци.

Това предложение много ме уплаши. Тъй като не знаех как да се държа, съзнателно прибегнах до нахакания тон на Лила.

— Дай ми десетте лири.

— Защо, прав ли съм?

— Да.

Избяга, а аз си тръгнах разочарована. Малко по-късно обаче ме настигна заедно с един негов съученик, много слаб и с тъмен мъх над устните, чието име не помня. Джино ми каза:

— Трябва и той да присъства, иначе другите няма да ми повярват, че съм спечелил.

Отново прибегнах до тона на Лила:

- Първо парите.
- А ако имаш памуци?
- Нямам.

Даде ми десет лири и се качихме тримата в мълчание на последния етаж на едно малко блокче, което се намираше на няколко метра от градинката. Там, до желязната врата, която водеше към терасата, отчетливо разграфена на тънки ивици светлина, вдигнах блузата си и си показах гърдите. Двамата гледаха вцепенени, сякаш не вярваха на очите си. После се обърнаха и хукнаха надолу по стълбите.

Въздъгнах с облекчение и отидох в бар „Солара“ да си купя сладолед.

Този случай ми е останал отпечатан в паметта: за пръв път установих, че тялото ми оказва магнетично въздействие върху мъжете, но най-вече си дадох сметка за въздействието, което Лиля оказваше не само върху Кармела, но и върху мен като един възискателен призрак. Ако трябваше при тези обстоятелства да взема решение, водена от пълния си емоционален безпорядък, какво щях да направя? Щях да избягам. А ако бяхме заедно с Лиля? Щях да я дръпна за ръката, да ѝ пошушна да се махаме и после, както обикновено, щях да остана само защото тя, както обикновено, щеше да реши да остане. Обаче в нейно отсъствие след кратко колебание заех нейното място. Или по-точно направих ѝ място вътре в мен. Ако се замислех отново за онзи път, когато Джино ми направи предложението, усещах ясно как бях избутала назад самата себе си и бях имитирала погледа, тона и жестовете на Черуло за ситуации на директен конфликт, и бях много доволна от това. Но на моменти с известна тревога се питах: ами ако постъпвах като Кармела? Струваше ми се, че не е така, че съм различна, но не успявах да си обясня в какво точно и това ми проваляше задоволството. Когато минах със сладоледа пред обувницата на Фернандо и видях Лиля да подрежда обувки на една дълга лавица, се изкуших да я извикам, да ѝ разкажа всичко и да чуя какво мисли. Но тя не ме видя и аз отминах.

4.

Беше много заета през следващата година. Рино я накара отново да се запише в училището, но тя отново отсъстваше често и направи така, че да я скъсат. Майка ѝ я искаше вкъщи да ѝ помага, баща ѝ я искаше в обуцарницата и неочаквано тя, вместо да им се противопостави, се оказа доволна да се трепа и за двамата. В редките случаи, в които се виждахме — в неделя след църковната служба или ако се разхождахме в градинката или покрай шосето, — тя никога не прояви и най-малкото любопитство към училището ми, а започваше веднага да говори безспирно с възхищение за работата на баща си и на брат си.

Беше научила, че баща ѝ като младо момче в желанието си да се развива избягал от работилницата на дядо ѝ, обуцар и той, и отишъл в една фабрика за обувки в Казория, където произвеждал обувки за всички, даже и за тези, които отивали на война. Беше разбрала, че Фернандо може да изработи ръчно едни обувки от начало до край, но и че познава машините и знае как да ги използва всичките: автоматична преса с щанца, трашмашина, автоматична замба^[1]. Говореше ми за гьон, за стелки, за кожари и кожа, за цял и половин ток, за подготовката на обуцарския конец, за подметките, за това как се прикрепят, оцветяват и излъскват. Използваше всички тези професионални термини, все едно бяха магически думи, които баща ѝ е научил в някакъв вълшебен свят — Казория и фабриката, — от който се беше завърнал като преситен изследовател, толкова преситен, че да предпочете семейната работилничка, спокойния труд на тезгяха, чука и трикракото желязо, приятната миризма на лепилото, смесена с тази на износени обувки. С такава енергия и ентузиазъм ме въвляче в терминологията на занаята, че баща ѝ и Рино, които така сръчно съумяваха да снабдят хорските крака със солидни и удобни обувки, ми се сториха най-свестните същества в квартала. Отгоре на всичко всеки път се прибирах вкъщи с усещането, че щом като не прекарвам дните си в обуцарска работилница, а даже напротив, имам за баща един най-обикновен портиер, то значи съм лишена от една рядка привилегия.

Присъствието ми в клас започна да ми се струва лишено от смисъл. В продължение на месеци имах чувството, че от учебниците се е изпарило всяко очакване, цялата енергия. На излизане от училище, посърнала и нещастна, минавах покрай обуцарницата на Фернандо само за да зърна Лила на работното ѝ място, седнала пред една масичка в дъното, над която се виждаха слабичкото ѝ, плоско тяло без следа от гърди, тънкият ѝ врат, измършавялото лице. Не знам какво точно правеше, но беше там, действаше отвъд остъклената врата, вградена между наведената глава на баща си и наведената глава на брат си, без книги, без уроци, без домашни. Понякога спирах да погледам кутийките с вакса на витрината, старите обувки с подменени подметки и новите, поставени в калъпи, които да разпуснат кожата им и да ги направят по-удобни — все едно съм клиентка и ме интересува стоката им. Тръгвах си неохотно едва когато тя ме видеше и ме поздравеше: аз отговарях на поздрава ѝ, а тя отново се концентрираше върху работата си. Но често се случваше пръв да ме забележи Рино, който ми правеше комични физиономии, за да ме разсмее. Побягвах, засрамена, преди да дочакам погледа на Лила.

Една неделя се усетих, че разпалено говоря за обувки на Кармела Пелузо. Тя си купуваше списание „Мечта“ и поглъщаше фоторомани. В началото ми се струваше загуба на време, после започнах да хвърлям по един поглед и аз и вече четяхме заедно в градинката и коментирахме историите и репликите на отделните персонажи, изписани с бяло върху черен фон. Кармела имаше навика много повече от мен да прескача без никаква връзка от коментарите за измислените любовни истории към разсъжденията за нейната реална любов към Алфонсо. За да не остана по-назад, веднъж ѝ разказах за сина на аптекаря, Джино, и обях, че ме обича. Не ми повярва. В нейните очи синът на аптекаря беше нещо като недосегаем принц, бъдещ наследник на аптеката, момче с произход, което никога нямаше да се ожени за дъщерята на портиер, и тогава за малко да ѝ разкажа как ме помоли да му покажа гърдите си, как го направих и как спечелих десетте лири. Но държахме на коленете си разтворения брой на „Мечта“ и погледът ми попадна върху прекрасните обувки с ток на една от актрисите. Стори ми се много ефективна тема за разговор, повече от случката с гърдите ми — не устоях и започнах да ги хваля, да хваля този, който ги е изработил толкова красиви, и да фантазирам, че ако носехме такива

обувки, нито Джино, нито Алфонсо щяха да ни устоят. Колкото повече говорех обаче, толкова повече започвах да се чувствам неудобно, защото си давах сметка, че се опитвах да си присвоя новата страст на Лиля. Кармела ме изслуша разсеяно, после заяви, че трябва да тръгва. Не се интересуваеше особено от обувки и обуцари. За разлика от мен тя, макар и да подражаваше на Лиля, се придържаше строго към единствените неща, които я привличаха: фотороманите и любовта.

---

[1] Съответно за изрязване на кожа, за изтъняване и за пробиване на дупки. — Б.пр. ↑

5.

Така продължи целият този период. Скоро трябваше да си призная, че това, което правех сама, не успяваше да разтупти сърцето ми; за да има нещо значение за мен, трябваше да е докоснато от Лила. Ако тя се отдалечеше, ако гласът ѝ се отдалечеше от нещата, то нещата помътняваха, сякаш се покриваха с прах. Средното училище, латинският, учителите, книгите, езикът от книгите окончателно ми се видяха по-безинтересни от изработката на една обувка, а това ме потисна.

Но една неделя всичко отново се промени. Кармела, Лила и аз бяхме отишли на катехизъм, за да се подготвим за първо причастие. На излизане Лила заяви, че има работа, и си тръгна. Но забелязах, че не се отпрати към къщи: за голямо мое учудване, влезе в сградата на началното училище.

Тръгнах с Кармела, но понеже ми беше скучно, по едно време се сбогувах с нея, заобиколих сградата и се върнах назад. В неделя училищата бяха затворени, как така Лила успя да влезе вътре? След безкрайни колебания се престраших и влязох през дворната врата. Не бях се връщала повече в нашето начално училище и изпитах силно вълнение — разпознах мириса му, който се прокрадна покрай усещането за уют, за едно вътрешно спокойствие, което бях загубила. Вмъкнах се в единствената отворена врата на партера. Водеше към широка зала, осветена от неонов лампи, с рафтове покрай стените, отрупани със стари книги. Вътре преброих десетина възрастни и много деца, по-малки и по-големи. Взимаха книги, разлистваха ги, връщаха ги на мястото им, избираха някоя. После заставаха на опашка пред едно бюро, зад което седеше старият враг на учителката Оливиеро, господин Фераро, слаб, с късо подстригана, щръкнала нагоре посивяла коса. Той преглеждаше избраната книга, отбелязваше нещо в регистъра и хората си излизаха с една или повече книги.

Огледах се: Лила я нямаше, сигурно вече си беше отишла. Какви ги вършеше, вече не ходеше на училище, интересуваха се от всичко, свързано с обувките, и въпреки това, без нищо да ми каже, идваше тук

да взема книги? Мястото ли ѝ харесваше? Защо не ми беше предложила да дойдем заедно? Защо ме беше оставила с Кармела? Защо ми разказваше как се шлифват подметки, а не какво четеше?

Ядосах се и избягах.

За известно време училищните занимания ми се струваха по-незначителни от преди. После ме погълнаха купищата домашни и изпитвания преди края на годината, беше ме страх да не получа лоши оценки и учех много, макар и без ентузиазъм. Стовариха ми се на главата и други грижи. Майка ми заяви, че изглеждам неприлично с тия гърди, които толкова са ми пораснали, и ме заведе да ми купи сутиен. Беше по-груба от обикновено. Като че се срамуваше, че имам гърди и че ми е дошъл цикълът. Инструкциите, които ми даваше с рязък тон, бяха претупани и недостатъчни, изпуптя ваше ги и толкоз. Преди да успея да ѝ задам въпрос, ми обръщаше гръб и се отдалечаваше с кривата си походка.

Със сутиена гърдите ми биеха още повече на очи. През последните месеци в училище момчетата ме преследваха и скоро разбрах защо. Джино и приятелят му бяха разпространили слуха, че лесно се съгласявам да се покажа гола, и от време на време се появяваше по някой, който искаше да повтори представлението и за него. Успявах да се измъкна, но притисках гърди със скръстени отгоре ръце — чувствах се виновна по необясним начин, сама с вината си. Момчетата настояваха, дори на улицата или в двора. Смееха се, подиграваха ми се. Опитах един-два пъти да ги отблъсна по метода на Лила, но не ми се получаваше и като не можех да се сдържа, избухвах в плач. От страх да не ме закачат се самозаточих вкъщи. Учих непрекъснато и вече излизах само за да отида на училище, и то с голямо нежелание.

Една майска сутрин ме настигна Джино и ме попита без подигравки, а напротив, силно смутен, дали искам да станем гаджета. Казах му „не“ от ненавист и желание да си отмъстя, а и от неудобство, но все пак бях и горда, че синът на аптекаря ме иска. На следващия ден отново ме попита и не престана да ме пита до юни, когато, с малко закъснение поради житейските неуредици на родителите ни, приехме първо причастие, облечени в бели рокли като булки.

Както си бяхме облечени, се събрахме в църковния двор и веднага се отдадохме на греха да заговорим за любов. Кармела не

можеше да повярва, че съм отказала на сина на аптекаря, и го каза на Лила. За моя изненада тя, вместо да се измъкне с вид на човек, който казва: какво ми пука на мен, се интересува от случая. Заобсъждахме нещата трите заедно.

— Защо му отказваш? — попита ме Лила на диалект.

Неочаквано отговорих на италиански, за да я впечатля, да ѝ покажа, че макар и да си губех времето в приказки за гаджета, не можеше да се отнася с мен като с Кармела.

— Защото не съм сигурна в чувствата си.

Бях научила този израз от списание „Мечта“ и ми се стори, че смаях Лила. Както по време на състезанията ни в началното училище, подехме разговор на езика на комиксите и книгите, което сведе Кармела до ролята на обикновена слушателка. Почувствах се озарена в сърцето и в ума: аз и тя и всичките тези добре построени фрази. В средното училище такова нещо изобщо не се случваше нито със съучениците ми, нито с преподавателите; беше прекрасно. От дума на дума Лила ме убеди, че в любовта можеш да придобиеш някаква сигурност само ако подложиш претендента си на тежки изпитания. След което се върна към диалекта и ме посъветва да приема да тръгна с Джино, но при условие че той цяло лято ще купува сладолед за мен, за нея и за Кармела.

— Ако не се съгласи, значи, любовта му не е истинска.

Последвах съвета ѝ и Джино изчезна. Значи, не беше истинска любов, но въпреки това не страдах. Размяната на реплики с Лила ме беше заредила с такова дълбоко задоволство, че възнамерявах да ѝ се посветя изцяло, особено през лятото, когато имах повече свободно време. Искаше ми се този разговор да се превърне в модел за всичките ни бъдещи срещи. Бях се почувствала отново способна, все едно че нещо ме беше хлопнало по главата и беше извадило оттам образи и думи.

Тази случка обаче не се разви с продължението, което очаквах. Вместо да заздравя и да подчертае уникалността на отношенията между мен и Лила, привлече разни момиченца към нея. Разговорът ни, съветът, който ми даде, и ефектът от него толкова впечатлиха Кармела Пелузо, че започна да разказва за това на всеки. В резултат дъщерята на обуцаря, която нито имаше гърди, нито менструация, нито пък ухажор, за няколко дни се превърна в най-търсената съветничка по

въпросите на любовните връзки. И тя отново успя да ме изненада, като прие тази роля. Когато не беше заета вкъщи или в работилницата, я виждах да си шушука я с тази, я с онази. Минавах покрай нея, поздравявах я, но беше толкова погълната, че не ме чуваше. Долавях всеки път фрази, които ми изглеждаха много красиви и ме караха да страдам.

6.

Бяха безутешни дни, а за капак ме застигна и едно унижение, което трябваше да предвидя, но бях предпочела да се направя, че не допускам: Алфонсо Карачи завърши със средна оценка осмица, Джилиола Спанюоло завърши със седмица, а аз имах шестици по всичко и четворка по латински. По този предмет ме пратиха на поправителен през септември.

Този път дори баща ми заяви, че няма смисъл да продължавам. Вече бяха похарчени толкова пари за учебници. Латинският речник „Кампанини и Карбони“, макар и купен на старо, им беше струвал прескъпо. Нямаше пари за допълнителни уроци през лятото. А и вече ставаше ясно, че не ме бива: малкият син на дон Акиле беше успял, а аз не, дъщерята на сладкаря Спанюоло беше успяла, а аз не: трябваше да се примиря.

Плаках денонощно, оставих плача да ме загрози, за да се самонакажа. Аз бях първородната дъщеря, след мен имаше две момчета и едно момиче, малката Елиза. Пепе и Джани, братята ми, се редуваха да ме утешават, като ту ми носеха някой плод, ту ме караха да си играем. Но аз все така се чувствах сама, жертва на съдбата, и не можех да се успокоя. Един следобед чух майка ми да се приближава зад гърба ми. На диалект, с обичайния си троснат тон, ми каза:

— Не можем да ти плащаме уроци, но можеш да опиташ да се подготвиш сама и да се пробваш на изпита.

Погледнах я невярващо. Беше си все същата: обезцветената коса, играещото око, едрият нос, натежалото тяло. Тя добави:

— Никъде не е написано, че няма да успееш.

Само това каза или поне само това помня. От следващия ден започнах да уча и си наложих да не излизам нито на двора, нито в градинката.

Една сутрин обаче чух да ме викат от улицата. Беше Лила, което не се беше случвало, откакто завършихме началното училище.

— Лену — викаше ме.

Показах се на прозореца.

— Трябва да ти кажа нещо.

— Какво?

— Слез долу.

Слязох с нежелание, не ми беше приятно да си призная, че ще се явявам на поправителен. Поразходихме се из двора, на слънцето. Попитах я вяло дали има някакви новини от любовен характер. Помня, че изрично я попитах как се развиват нещата между Кармела и Алфонсо.

— Кои неща?

— Тя го харесва.

Присви очи. Когато правеше така, съвсем сериозна и лишена от усмивка — сякаш като оставяше на зениците си само една цепнатина, ще можеше да види нещата в по-концентриран вид, — ми напомняше хищните птици, които бях виждала по филмите в енорийското кино. Но тогава ми се стори, че се беше натъкнала на нещо, което едновременно я ядосваше и плашеше.

— Казвала ли ти е нещо за баща си? — попита.

— Че е невинен.

— И кой тогава е убиецът?

— Полумъж-полужена, крие се в канализацията и излиза през решетките като плъховете.

— Значи, е вярно — каза тя, сякаш изведнъж обзета от съжаление, и добави, че Кармела взима за чиста монета всичко, което ѝ каже, и че това се отнася до всички момичета от двора. — Не искам повече да говоря с нея, не искам да говоря с никого — промърмори намусено и усетих, че не го казва с пренебрежение, че влиянието, което имаше върху нас, не я ласкаеше, а това ме учуди: аз на нейно място щях да се възгордея много, а тя не само че не се беше възгордяла, а изпитваше неприязън, примесена със страх от отговорност.

— Хубаво е да си говори човек с другите — промълвих.

— Да, но само ако има кой да ти отговаря.

Усетих радостно пърхане в гърдите. Какво намерение се криеше зад тази красива фраза? Дали не ми казваше, че иска да говори само с мен, защото не взимам за чиста монета всичко, което излезе от устата ѝ, а ѝ отговарям? Не ми ли казваше, че само аз разбирах правилно онова, което ѝ минаваше през ума?

Да. И ми го казваше с тон, който не бях чувала от нея — смекчен, макар и рязък, както обикновено. Разказа ми как споделила с Кармела, че в някой роман или филм дъщерята на убиеца щяла да се влюби в сина на жертвата. Само като възможност: за да се превърне в реалност, трябвало да е налице реална любов. Но Кармела не я разбрала и още на следващия ден тръгнала да разправя на всички, че се е влюбила в Алфонсо — просто една лъжа, за да се издигне в очите на другите, но кой знае какви последствия можеше да навлече. Започнахме да умуваме по въпроса. На нашите дванайсет години вървахме из парещите от жегата улици на квартала, сред праха и мухите, завихряни от отминаващите стари камиони, като две старици, правещи разбор на пълния си с разочарования живот, притиснати една в друга. Никой не ни разбираше, само ние двете — мислех си — се разбирахме. Ние заедно, и само ние, знаехме, че това, което тегнеше над квартала от незапомнени времена, тоест, откакто ние го помнехме, щеше поне малко да поотпусне хватката си, ако бившият дърводелец Пелузо не беше забил ножа във врата на дон Акиле, ако го беше направил обитателят на канализацията, ако дъщерята на убиеца се оженеше за сина на жертвата. Имаше нещо непоносимо в нещата, в хората, в сградите, в улиците, и само ако го измислехме наново като на игра, можеше да стане приемливо. Но важното беше да умееш да играеш, а аз и тя, само аз и тя, умеехме.

По едно време, без видима връзка, но като че всичките тези приказки нямаше как да не доведат до този въпрос, попита:

— Приятелки ли сме още?

— Да.

— Тогава ще ми направиш ли една услуга?

Всичко бих направила за нея тази сутрин, в която се сблизихме отново: да избягаме от къщи, да напуснем квартала, да спим в разни ферми, да се храним с корени, да слезем в канализацията през решетъчните отвори, да не се връщаме повече, даже ако стане студено, даже ако завали. Обаче това, което тя поиска, ми се стори нищо и никакво и за момента ме разочарова. Искаше просто да се виждаме веднъж на ден за по един час, преди вечеря, в градинката, и аз да нося учебниците по латински.

— Няма да ти преча — каза ми.

Беше научила, че ще се явявам на поправителен и искаше да учи заедно с мен.

7.

В годините на средното училище много неща се промениха пред очите ни, но тъй като това се случваше ден за ден, не ги възприемахме като истински промени.

Бар „Солара“ се разшири и се превърна в богато снабдена сладкарница — главен сладкар им беше бащата на Джилиола Спанюоло, — която в неделите се изпълваше с мъже, млади и стари, дошли да купят сладкиши за семейния обяд.

Синовеите на Силвио Солара, Марчело, на около двацет, и Микеле, роден веднага след него, си купиха един „Фиат 1100“ в бяло и синьо и всяка неделя обикаляха с него улиците на квартала, за да се фукат.

Бившата дърводелска работилница, която дон Акиле беше завзел и превърнал в месарница, се напълни с вкуснотии и зае част от тротоара. Когато минеше оттам, човек усещаше мирис на подправки, маслини, салами, на пресен хляб, пръжки и мас, от което веднага огладняваше. След смъртта на дон Акиле зловещата му сянка престана да тегне над мястото и над цялото им семейство. Вдовицата му, донна Мария, се държеше много сърдечно и ръководеше магазина заедно с Пинуча, петнайсетгодишната си дъщеря, и Стефано, който вече не беше онова побесняло момче, опитало се да изтръгне езика на Лила, а беше станал сдържан, с любезен поглед и мека усмивка. Клиентелата им се увеличи значително. Дори майка ми ме изпращаше да пазарувам там, а баща ми не протестираше и една от причините беше, че ако нямахме пари, Стефано записваше всичко в едно тефтерче и плащахме в края на месеца.

Асунта, която продаваше плодове и зеленчуци по улиците заедно с мъжа си Никола, се оттегли принудително заради силни болки в гърба, а след няколко месеца една пневмония за малко да убие мъжа ѝ. Но тези нещастия доведоха до нещо добро. Сега всяка сутрин по улиците на квартала с коня и каруцата обикаляше зиме и лете, в дъжд и слънце, големият им син Енцо, а той вече нямаше почти нищо общо с момчето, което ни замеряше с камъни — беше се превърнал в набит

младеж, здрав и силен, с разчорлена руса коса и сини очи и с пътен глас, с който хвалеше стоката си. Тя наистина беше отлична, а той пък излъчваше честност и любезност с всеки свой жест и клиентите му имаха доверие. Служеше си с кантара с голяма вещина. Много харесвах бързината, с която преместваше тежестта по скалата, докато намери точката на равновесие, после се чуваше бързо престъргване на желязо в желязо и хоп, увиваше картофите или плодовете и се завтичаше да ги сложи в кошницата на госпожа Спанюоло или в тази на Мелина или на майка ми.

Из целия квартал се вихреше предприемачески дух. Към галантерията, където Кармела Пелузо отскоро беше започнала работа като продавачка, незнайно откъде се присъедини една млада шивачка и магазинът се разшири с намерението да се превърне в амбициозно дамско шивашко ателие. Автосервизът, в който работеше синът на Мелина, Антонио, благодарение на сина на стария собственик, Джентиле Горезио, се опитваше да се превърне в малка фабрика за мотопеди. Изобщо всичко трептеше и се огъваше, сякаш да преобрази контурите, да се разграничи от натрупаната омраза, напрежението и злините и да добие ново лице. Докато аз и Лила учехме латински в градинката, дори само малкото пространство около нас — фонтанчето, храстът, дупката в края на улицата — се промени. Настани се една постоянна миризма на катран, носеха се пукот и пушек от машината с бавно напредващия валяк, с която работници, голи до кръста или по потници, асфалтираха улиците и шосето. Промениха се и цветовете. Големият брат на Кармела, Паскуале, беше нает да подрязва растителността по продължение на железопътната линия. Орязаха я сериозно, а ние чувахме унищожителните шумове дни наред: растенията тръпнеха, разнасяха аромат на прясна дървесина и зеленина, прорязваха въздуха, стоварваха се на земята след дълго свличане с шумолене, напомнящо въздишка, а той и останалите режиха с трионите, сечаха, изтръгваха корени, от които лъхаше мирис на подземия. Изчезна зеленото растително петно и на негово място се появи жълтеникава заравнена площ. Паскуале беше получил работата, защото му проработи късметът. Негов приятел му казал, че в бар „Солара“ дошли някакви хора да търсят момчета, които да отидат през нощта да отсекат дърветата на един площад в центъра на Неапол. Той, макар че не харесваше Силвио Солара и синовете му, защото точно в

техния бар баща му се беше разорил, отишъл, нали вече издържал семейството. Върнал се на зазоряване капнал, ноздрите му още били пълни с мириса на жива дървесина, посечени листа и море. И после, както често става, продължили да го викат за подобни акции. А сега работеше на строежа зад железопътната линия и понякога го виждахме покатерен по скелетата на новите сгради, които се издигаха етаж след етаж, или пък седнал на слънце с шапка от вестник да яде хляб и пържена наденица с листа от ряпа в обедната почивка.

Лиля се сърдеше, когато гледах към Паскуале и се разсейвах. За моя голяма почуда, бързо стана ясно, че знаеше много от латинския. Например знаеше всички склонения, както и глаголите. Попитах я внимателно откъде, и тя с маниера си на лошо момиче, което не иска да губи време, призна, че още първата година, когато аз постъпих в средното училище, била заела една граматика от същата онази неделна библиотека, в която работеше господин Фераро, и била учила по нея от любопитство. Тя гледаше на библиотеката като на важен източник. От дума на дума ми показва гордо всички читателски карти, с които разполагаше, общо четири: една на нейно име, една на името на Рино, една на баща ѝ и една на майка ѝ. С всяка карта взимала по една книга, така че да разполага с четири книги едновременно. Изчитала ги жадно и на следващата неделя ги връщала и взимала други четири.

Така и не я попитах кои книги беше прочела и кои четеше в момента, нямаше време, трябваше да учим. Изпитваше ме и побесняваше, ако не отговарях правилно. Веднъж ме плесна силно по ръката с нейните дълги и слаби ръце и не само че не ми се извини, а каза, че ако пак сгреша, ще ме удари пак, и то по-силно. Беше прехласната по латинския речник, толкова дебел, с безброй страници и толкова тежък, никога не беше виждала такъв. Непрекъснато се ровеше в него за думи, не само тези от упражненията, а всякакви думи — които ѝ идваха на ум. Даваше ми писмени задачи с тона, научен от госпожа Оливиеро. Караше ме да превеждам по трийсет изречения на ден, двайсет от латински на италиански и десет от италиански на латински. Превеждаше ги и тя, много по-бързо от мен. В края на лятото, когато изпитът приближаваше, след като скептично ме беше наблюдавала как търся непознатите думи в речника по реда, по който ги срещам подредени в изречението за превод, отбелязвах си основните

значения и едва тогава се опитвах да схвана смисъла, тя попита внимателно:

— Учителката ли ти каза да правиш така?

Учителката никога нищо не казваше, само даваше упражнения. Аз сама си бях измислила този начин.

Помълча известно време, после ме посъветва:

— Първо прочети изречението на латински, после намери глагола. Според лицето на глагола разбираш кой е подлогът. След като намериш подлога, търси допълненията: пряко допълнение, ако е преходен глагол, ако не — други допълнения. Опитай така.

Опитах. Изведнъж преводът взе да ми изглежда лесен. През септември се явих на изпита, справих се с писмения без нито една грешка, а на устния успях да отговоря на всички въпроси.

— Кой ти преподава уроци? — попита учителката малко навъсено.

— Една приятелка.

— Студентка ли е?

Не знаех това какво значи. Отговорих, че да.

Лиля ме чакаше отвън на сянка. Когато излязох, я прегърнах, казах ѝ, че съм се представила чудесно, и я попитах дали иска да учим заедно през цялата следваща година. Тъй като тя беше тази, която първа ми предложи да се виждаме само за да учим, да я поканя да продължим, ми се стори добър начин да ѝ изкажа радостта и благодарността си. Отговори, че искала само да разбере какъв бил латинският, който изучавали добрите ученици.

— Е, и?

— Разбрах го, стига ми.

— Не ти ли харесва?

— Харесва ми. Ще си взема някоя книга от библиотеката.

— На латински?

— Да.

— Но още има много за учене.

— Ти учи вместо мен и ако се затруднявам, ще ми помогнеш. Сега имам да върша една работа с брат ми.

— Каква работа?

— Ще ти покажа по-нататък.

8.

Когато започнахме отново училище, веднага ми потръгна по всички предмети. Изгарях от нетърпение Лила да ме помоли за помощ по латински или по нещо друго и ми се струва, че не учех толкова заради училището, колкото заради нея. Станах първа по успех в класа, дори в началното училище не бях толкова добра.

През онази година имах чувството, че се раздувам като тесто за пица. Гърдите, бедрата и задникът ми все повече се наливаха. Една неделя, на път за градинката, където имах среща с Джилиола Спанюоло, ме застигнаха братята Солара с фиата. Зад волана седеше Марчело, по-големият. Микеле, по-малкият, седеше до него. И двамата бяха красиви, с възчерни, невероятно лъскави коси и бели усмивки. Но повече ми харесваше Марчело, приличаше на Хектор, както беше изобразен в ученическото издание на „Илиада“. Следваха ме през целия път — аз на тротоара, те в колата отстрани.

— Возила ли си се на автомобил?

— Не.

— Ела да те повозим.

— Баща ми не дава.

— Ами няма да му казваме. Кога друг път ще ти падне да се качиш на такава кола?

Никога, помислих си. Но пак казах „не“ и продължавах да отказвам чак до градинката, когато колата ускори ход и изчезна в миг зад новите строежи. Отказах, защото, ако баща ми научеше, че съм се качила в колата — нищо че беше добър и мил човек и че ме обичаше много, — щеше веднага да ме спуска от бой, а едновременно с това братчетата ми Пепе и Джани, макар и малки, щяха да се почувстват задължени отсега и за в бъдеще да търсят начин да убият братята Солара. Нямаше писани правила, знаеше се, че е така и толкова. Двамата Солара също го знаеха, затова и бяха любезни, не посмяха да направят нещо повече от това да ме поканят.

Не се държах така обаче по-късно с Ада, голямата дъщеря на Мелина Капучо, лудата вдовица, дето се беше разбесняла, когато

семејство Сараторе се изнесоха. Ада беше четиринајсетгодишна. Всяка недела тайно от майка си си слагаше червило; с дългите си прави крака и гърди, по-големи от моите, изглеждаше красива и голяма. Братята Солара ѝ наговорили вулгарни думи, Микеле си позволил да я сграбчи за ръката, отворил вратата на колата и я издърпал вътре. Върнали я час по-късно на същото място; Ада хем била сърдита, хем се подсмивала.

Но се намерил някой сред тези, които видели как я издърпват насила в колата, да каже на Антонио, по-големия ѝ брат, който работеше в сервиза на Горезио. Антонио беше дисциплиниран работник, много свенлив, видимо наранен както от ранната смърт на баща си, така и от пристъпите на майка си. Без да каже и дума на приятелите или на близките си, отишъл пред бара на Солара да причака Марчело и Микеле и когато се появили, ги подбрал с ритници и юмруци без никакво предисловие. Справял се добре няколко минути, но после отвътре излезли бащата Солара и един от барманите. Четиримата нанесли кървав побой на Антонио и никой от минувачите и от зяпачите не се намесил да му помогне.

Ние, момичетата, не бяхме единопдушни в мненията си по случая. Джилиола Спанюоло и Кармела Пелузо взеха страната на двамата Солара, но само защото бяха красиви и имаха фиат. Аз се колебаех. В присъствието на двете ми приятелки бях и аз на страната на Солара и се състезавахме коя от нас ги харесва повече — те наистина бяха толкова красиви, че нямаше как всяка от нас да не си фантазира как би изглеждала до някого от тях в колата. Но си давах сметка, че двамата се бяха отнесли твърде зле с Ада и че Антонио, макар да не беше голям красавец и да не беше мускулест като тях, които всеки ден вдигаха тежести в гимнастическия салон, беше проявил смелост да ги предизвика. Затова в присъствието на Лила, която без колебание споделяше това ми виждане, си позволявах да бъда по-резервирана в оценката си.

Веднъж се развихри толкова ожесточен спор, че Лила, може би защото не беше развита като нас и не беше изпитала плашещото удоволствие погледите на двамата Солара да се спрат върху тялото ѝ, пребледня повече от обикновено и заяви, че ако ѝ се случи същото като на Ада, за да не създава грижи на баща си и на Рино, щяла сама да се разправя с онези двамата.

— Те Марчело и Микеле и без това не те и поглеждат — каза Джилиола Спанюоло и помислихме, че Лила ще се разсърди. Обаче тя отговори сериозно:

— И по-добре.

Беше тъничка както винаги, но всяка нейна фибра беше напрегната. Гледах ръцете ѝ в почуда: за кратко време бяха заприличали на тези на Рино и на баща ѝ, с пожълтели и удебелени възглавнички на пръстите. Без никой да я кара, защото не ѝ влизаше в задълженията, се беше заела да помага в подготовката на обуцарския конец, да разпаря, да лепи, дори да подшива и вече боравеше с инструментите на Фернандо почти като брат си. Ето защо през онази година въобще не ме разпитваше за латинския. Вместо това по едно време сподели с мен проекта, който ѝ се въртеше в главата — нещо, което нямаше никаква връзка с книгите: опитваше се да убеди баща си да започне производството на нови обувки. Фернандо обаче не искал и да чуе.

— Да произвеждаш обувки ръчно — обяснявал ѝ, — е занимание без бъдеще: днес си има машини за това, а машините струват пари, а парите са или в банките, или при лихварите, не и в джобовете на семейство Черуло.

Тя обаче настоявала, хвалела го най-искрено:

— Тате, както ти умееш да правиш обувки, никой друг не може.

Той ѝ отговарял, че може и да е вярно, но обувките вече ги правят във фабрики, серийно производство на ниска цена, а понеже беше работил във фабриките, знаеше какви боклуци излизат на пазара; но какво да се прави, хората, които имали нужда от нови обувки, вече не отивали при кварталния обуцар, а в магазините на „Ретифило“^[1], така че, даже и да направел ръчно изработен продукт по всички правила, нямало да успее да го продаде, само щял да хвърли пари и труд на вятъра и да се разори.

Лила не се предаде и както обикновено спечели Рино на своя страна. Отначало брат ѝ бил застанал на страната на баща им, неприятно изненадан, че тя се бърка в неща, вече касаещи не книгите, а занаята, в който експертът беше той. После лека-полека се оставил да го омае и сега през ден се караше с Фернандо, като повтаряше думите, които тя му беше внушила:

— Нека поне да пробваме.

— Не.

— Нали виждаш колата на Солара, виждаш как върви месарницата на Карачи?

— Виждам, че галантеристката, дето искаше да отваря шивашко ателие, се отказа и виждам сервиза на Горезио, който заради глупостта на сина си налага прекалено голяма лъжица за неговата уста.

— Обаче Солара все повече се разрастват.

— Ти си гледай твоята работа и Солара ги остави.

— До железопътната линия израства нов квартал.

— На кой му пука!

— Татко, хората печелят и искат да си харчат парите.

— Хората харчат за храна, защото трябва всеки ден да се яде. А обувките, първо, не се ядат, и второ, като се скъсат, ги даваш на поправка и могат да ти служат още двайсет години. Нашата работа тука е да поправяме обувки, толкоз по въпроса.

Харесваше ми как това момче, винаги любезно с мен, но способно на твърдост, която понякога плашеше дори баща му, винаги и при всякакви обстоятелства заставаше на страната на сестра си. Завиждах на Лила за този стабилен брат и понякога си мислех, че истинската разлика между мен и нея е, че моите братя са малки и си нямам кой да ме окуражава и да ме подкрепя пред майка ми, за да ми спести грижите, а Лила можеше да разчита на Рино, който беше способен да я защити пред всеки, каквото и да ѝ хрумнеше. При все това смятах, че Фернандо е прав, и бях на негова страна. И когато го обсъждахме с Лила, открих, че и тя мисли така.

Веднъж ми показа скиците на обувките, мъжки и дамски, които искаше да изработи заедно с брат си. Прекрасни скици, нарисувани върху листове на квадратчета, богати на прецизно оцветени детайли, сякаш ѝ се беше удало да разучи отблизо такива обувки в някакъв паралелен на нашия свят и после ги беше отразила на хартия. Всъщност ги беше измислила тя — от модела до най-дребния детайл, както правеше в училище, когато рисуваше принцеси, и по тази причина, въпреки че си бяха най-нормални обувки, не приличаха нито на тези, които виждахме из квартала, нито на онези, които носеха актрисите във фотороманите.

— Харесват ли ти?

— Много са елегантни.

— Рино казва, че са трудни.

— Ама той може ли да ги направи?

— Кълне се, че може.

— А баща ти?

— Той със сигурност може.

— Тогава направете ги.

— Татко ми не иска.

— Защо?

— Каза, че няма проблем аз да се забавлявам, но той и Рино не могат да си губят времето с мен.

— Това какво значи?

— Значи, че за да се направят наистина, трябва време и пари.

Канеше се да ми покаже и сметките, които беше нахвърляла тайно от Рино, за да разбере колко пари реално бяха необходими за направата им. Обаче се спря, сгъна разпилените листове и ми каза, че е безсмислено да се губи време: баща ѝ бил прав.

— И тогава?

— Трябва да опитаме въпреки това.

— Фернандо ще се ядоса.

— Ако човек не пробва, нищо няма да може да промени.

Промяната, за която говореше, си беше все същата: от бедни трябваше да се превърнем в богати, от нищо непритежаващи трябваше да се сдобием с всичко. Опитах се да ѝ подхвърля старата ни идея да пишем романи, както беше направила авторката на „Малки жени“.

— В момента — обясни ми, — за да станеш наистина богат, трябва да станеш предприемач.

Така че мислеше да започне с един-единствен чифт обувки, колкото да покаже на баща си колко красиви и удобни щяха да бъдат; веднъж убедила Фернандо, трябваше да задвижат производството: два чифта днес, четири утре, трийсет след месец, четиристотин за година, за да успеят за кратко време да създадат — тя, баща ѝ, Рино, майка ѝ, другите ѝ братя — обушарски цех с машини и поне петдесет работници: фабрика за обувки „Черуло“.

— Фабрика за обувки?

— Да.

Говореше ми за това така убедено, както тя умееше; използваше изрази на италиански, за да обрисова пред очите ми надписа над

фабриката: „Черуло“, марката, отпечатана на кожата: „Черуло“, и после самите завършени обувки „Черуло“, лъскави и изключително елегантни, както на скиците ѝ, обувки, които веднъж като ги обуеш, каза тя, са толкова хубави и удобни, че вечер си лягаш с тях, без да се събуваш.

Посмяхме се, беше ни забавно.

После Лила млъкна. Изглежда, си даде сметка, че си играехме както преди години с куклите Тина и Ну пред отдушника на сутерена, и побърза да уточни с онзи израз, който ѝ придаваше вид на нещо средно между дете и старица и който според мен се превръщаше в характерна нейна черта:

— Знаеш ли защо братята Солара се мислят за господари на квартала?

— Защото са нахални.

— Не, защото имат пари.

— Мислиш ли?

— Разбира се. Не виждаш ли, че Пинуча Карачи не я закачат?

— Така е.

— А знаеш ли защо се държаха така с Ада?

— Не.

— Защото Ада няма баща, брат ѝ Антонио не е никой, а тя помага на Мелина да мие стълбите във входовете.

Следователно или трябваше и ние да спечелим пари, и то повече от Солара, или трябваше да се защитаваме от тях с нещо, от което много ще ги заболи. Показа ми един остро наточен обуцарски нож, който беше взела от работилницата на баща си.

— Мен не ме пипат, защото съм грозна и още не ми е дошло — каза ми, — обаче на тебе може и да ти се случи. Ако стане така, кажи ми.

Погледнах я объркана. Бяхме почти на тринайсет, не знаехме нищо за институции, закони, правосъдие. Повтаряхме убедено думи и действия, които бяхме чули или видели около нас от най-ранно детство. Правосъдието не се ли раздаваше посредством побоища? Пелузо не беше ли убил дон Акиле? Прибрах се вкъщи. Дадох си сметка, че с последните си думи ми беше показала колко много държи на мен, и се почувствах щастлива.

[1] Rettifilo (букв. — пресичащ по права линия) — местното название на булевард „Умберто I“ в Неапол, свързващ центъра на града с гарата. — Б.пр. ↑

9.

Взех си изпитите за прогимназиална диплома с осмици по всичко, девет по италиански и девет по латински. Показах се най-добрата в училище, по-добра от Алфонсо, който ги взе със среден осмица, и далеч по-добра от Джино. Дни наред се наслаждавах на този абсолютен рекорд. Баща ми много ме хвалеше и веднага започна да се фука пред всички с първородната си дъщеря, изкарала девет по италиански, и, представете си, по латински. Най-неочаквано майка ми, заета да бели зеленчуци права пред кухненската мивка, ми каза, без да се обръща:

— В неделя можеш да си сложиш сребърната ми гривна, само да не я загубиш.

В двора нямах чак такъв успех. Там само любовта и гаджетата имаха значение. Когато казах на Кармела Пелузо, че съм най-добрата в училище, тя веднага започна да ми разправя как я гледал Алфонсо, когато минавал. Джилиола Спанюоло много се потисна, тъй като беше останала на поправителни по латински и математика, и се опитваше да омаловажи този факт, като разказваше как Джино я преследвал, но тя не му обръщала внимание, защото била влюбена в Марчело Солара и може би и Марчело я обичал. Лила също не прояви особено задоволство. Когато ѝ изброих оценките ми предмет по предмет, каза през смях със злия си тон:

— Десет нямаш ли по нещо?

Заболя ме. Десет пишеха само за поведение, по важните предмети учителите никого не бяха оценили с десет. Но въпросът ѝ беше достатъчен, за да превърне начаса едно мое тайно опасение в очевидност: ако на нея ѝ бяха позволили да ходи на училище и бяхме в един клас, сега щеше да има десет по всичко и това винаги съм го знаела, знаеше го и тя и сега ми го натякваше.

Болезнената мисъл, че уж съм първа, а всъщност не съм, ме глождеше отвътре, когато се прибрах вкъщи. Отгоре на всичко родителите ми започнаха да обсъждат помежду си къде да ме уредят на работа, след като вече бях съумяла да се сдобия с основно

образование. Майка ми смяташе да предложи на книжарката да ме вземе като помощник: според нея, щом бях толкова добра, бях подходяща да продавам писалки, моливи, тетрадки и учебници. Баща ми си фантазираше как в бъдеще ще използва връзките си в общината, за да ми намери престижна работа. Испитах вътре в себе си тъга, която, макар и неясна, растеше, растеше, растеше до такава степен, че накрая дори не ми се излизаше в неделя.

Вече не бях доволна от себе си, всичко ми изглеждаше някак замъглено. Гледах се в огледалото и не откривах нещо, което да ми хареса. Русата ми коса беше станала кестенява. Носът ми беше широк и сплескан. Цялото ми тяло продължаваше да се разширява, но без да расте на височина. Кожата ми също започна да се разваля: по челото, по брадата и около челюстта се множаха островчета от червеникави подутини, които после ставаха морави и се сдобиваха с жълтеникави връхчета. Заех се по свое желание да помагам на майка ми в чистенето, в готвенето, в справянето с безпорядъка, който братята ми оставяха след себе си, в отглеждането на малката Елиза. В останалото време не излизах, а си намирах място в някой ъгъл и четях романите, които вземах от библиотеката: Грация Деледа, Пирандело, Чехов, Гогол, Толстой, Достоевски. Понякога изпитвах силна нужда да отида да потърся Лила в обуцарницата и да ѝ разкажа за някой от героите, който много бях харесала, или да споделя с нея цитати, които бях научила наизуст, обаче после се отказвах: щеше да ми каже нещо злобно; щеше да заговори за проектите, които имаха с Рино — обувки, фабрика, пари, а аз малко по малко щях да почувствам романите, които четях, ненужни, живота си — мизерен, бъдещето си предопределено от това, в което се очакваше да се превърна: дебела и пъпчива продавачка в книжарницата срещу енорийската църква, стара мома на служба в общината, рано или късно куца и кривогледа.

Една неделя, след като бях получила поканата, изпратена по пощата на мое име от господин Фераро да се явя сутринта в библиотеката, реших най-после да реагирам. Направих всичко възможно да се разкрася — като малка си знаех, че съм хубава, и реших да си повярвам, че все още съм — и излязох. След продължителни опити за стискане на пъпките лицето ми се възпали още повече; сложих си сребърната гривна на майка ми, пуснах си косата. Но продължавах да не се харесвам. Потисната, поех към

библиотеката в жегата, която по това време на годината се простираше над квартала като пареща от висока температура огромна ръка.

По скромната група родители и ученици от началното училище и от прогимназията, които прииждаха към входа, веднага прецених, че става нещо необичайно. Влязох вътре. Бяха подредили в редици столове, всичките вече заети, и бяха провесили цветни гирлянди. Там бяха енорийският свещеник, господин Фераро, дори директорът на началното училище и госпожа Оливиеро. Оказа се, че господинът е решил да награди с по една книга най-запалените читатели според читателските картони. Церемонията щеше да започне, а книги в момента не заемаха, така че се настаних в дъното на залата. Потърсих Лила, но видях само Джилиола Спанюоло в компанията на Джино и Алфонсо. Размърдах се на стола от смущение. Малко след това до мен седнаха Кармела Пелузо и брат ѝ Паскуале. Здравсти, здравейте. Позакрих пламналите си бузи с косата.

Малката церемония започна. Наградените бяха: първа Рафаела Черуло, втори Фернандо Черуло, трета Нунция Черуло, четвърти Рино Черуло, пета Елена Греко, тоест аз.

Стана ми смешно, на Паскуале също. Спогледахме се, сподавихме смеха, а Кармела настояваше да узнае:

— Защо се смеете?

Не ѝ отговорихме: спогледахме се пак и се захилихме с ръка пред устата. И така, с очи, които още усещах пълни със смях и с едно неочаквано предразполагащо чувство на лекота, след като господинът на няколко пъти безрезултатно попита дали някой от семейство Черуло присъства в залата, бях извикана като пета поред да си получа наградата. Фераро ме отрупа с хвалби и ми връчи „Трима души в една лодка“ на Джером К. Джером. Благодарих и попитах на един дъх:

— Мога ли да взема и наградите на семейство Черуло, за да им ги занеса?

Господинът ми даде книгите на всичките Черуло. На излизане, докато сърдитата Кармела си проправяше път към Джилиола, тя пък потънала в радостно бърбрене с Алфонсо и Джино, Паскуале ми наговори на диалект разни неща, от които ми стана още по-смешно — за Рино, който си развалял очите от четене, за Фернандо обуцаря, който не спял през нощта, за да чете, за госпожа Нунция, която четяла права пред котлоните, докато готвела макарони с картофи, в едната

ръка с отворения роман, а в другата с черпака. Беше учил заедно с Рино в един клас, даже седял на един чин с него — разказа ми това крайно развеселен, с насълзени очи, — и двамата заедно с приятеля му, дори ако си помагали един на друг, след шест-седем години училище, в които влизаха годините повтаряне, можели в най-добрия случай да прочетат: „Цигари и тютюн“, „Месарница“, „Поща и телеграф“. Попита ме каква е наградата за бившия му съученик.

— „Мъртвата Брюге“.

— Нещо с духове ли?

— Не знам.

— Може ли да дойда с теб, когато му я даваш? Или не, може ли да му я дам лично аз?

Отново избухнахме в смях.

— Да.

— Наградиха го, значи, Ринучо. Откачена работа. И всичко го чете Лила, боже колко го бива това момиче!

Вниманието на Паскуале Пелузо ми беше голяма утеха, хареса ми, че успя да ме разсмее. Може пък да не съм толкова грозна, помислих си, може само аз да се виждам така.

В този момент чух някой да ме вика; беше госпожа Оливиеро.

Приблжих се към нея, а тя ме изгледа с вечно преценяващия си поглед и ми каза, сякаш за да потвърди легитимността на една по-благоклонна оценка за външния ми вид:

— Колко си хубава, колко си пораснала!

— Не е вярно, госпожо.

— Вярно е, я каква здрава, едра хубавица си. Че и умна. Разбрах, че си първа по успех в училище.

— Да.

— И сега какво смяташ да правиш?

— Ще започна работа.

Тя се навъси.

— И дума да не става, трябва да продължиш да учиш.

Погледнах я с изненада. Какво още имаше за учене? Не бях наясно с етапите на учебния процес, не знаех какво точно следва след основното образование. Думи като гимназия, университет за мен бяха лишени от съдържание, също като много от думите, на които се натъквах в романите.

- Не мога, родителите ми няма да разрешат.
- Учителят ти по литература колко ти писа по латински?
- Девет.
- Истина ли е?
- Да.
- Тогава ще говоря аз с родителите ти.

Понечих да се отдалеча и, да си призная, бях уплашена. Ако Оливиеро наистина отидеше при баща ми и майка ми да им каже, че трябва още да уча, щеше да предизвика нови скандали, които нямах сили да понеса. Предпочитах нещата такива, каквито бяха: да помагам на майка ми, да работя в книжарницата, да приема грозотата и пъпките, да съм здрава и едра, както каза Оливиеро, и да тъна в мизерия. Нали това правеше Лила от цели три години, като не смятаме налудните ѝ мечти на дъщеря и сестра на обуцари!

— Благодаря, госпожо — казах ѝ, — довиждане.

Обаче Оливиеро ме задържа за ръката.

— Не си губи времето с този — посочи към Паскуале, който ме чакаше. — Работи като зидар, по-далече от това няма да стигне. А и произлиза от лошо семейство, баща му е комунист и убиец на дон Акиле. Хич да не съм те видяла с него, сигурно и той е комунист като баща си.

Кимнах в знак на съгласие и се отдалечих, без да поздравя Паскуале, който отначало се озадачи, после обаче с радост усетих, че ме следва на десет крачки. Не беше красавец, но и аз вече не бях. Косата му беше много черна и къдрава, кожата му беше тъмна и загоряла от слънцето, устата му беше широка и беше син на убиец, може би и комунист.

Поразходих из главата си комунист, дума за мен лишена от смисъл, на която обаче госпожата веднага беше лепнала печата на отрицанието. Комунист, комунист, комунист. Стори ми се пленителна. Комунист и син на убиец.

В това време Паскуале ме настигна зад ъгъла. Извървахме заедно разстоянието до последните метри преди къщи и все така през смях, си определихме среща за следващия ден, за да отидем заедно до обуцарницата да връчим книгите на Лила и на Рино. Преди да се разделим, Паскуале ми каза също, че следващата неделя той, сестра му и който още иска отивали на гости на Джилиола, за да се учат да

танцуват. Попита ме дали и аз искам да отида, може би заедно с Лила. Останах с отворена уста, знаех си, че майка ми никога нямаше да ме пусне. Но въпреки това отговорих: добре, ще си помисля. Тогава той ми протегна ръка и аз, несвикнала на такива жестове, се поколебах, после докоснах едва твърдата му, грапава длан и бързо отдръпнах своята.

— Още ли си зидар? — попитах, макар да знаех, че това работи.

— Да.

— А комунист ли си?

Погледна ме объркано.

— Да.

— А ходиш ли да виждаш баща си в затвора?

Придобих сериозен вид.

— Когато мога.

— Чао.

— Чао.

10.

Същия следобед госпожа Оливиеро се появи у нас без предупреждение, с което хвърли баща ми в дълбоки терзания и вкисна майка ми. Накара и двамата да се закълнат, че ще ме запишат в най-близкия класически лицей. Предложи тя самата да ми осигури нужните учебници. Съобщи на баща ми, но строгият ѝ поглед беше насочен в мен, че ме е видяла сама в компанията на Паскуале Пелузо, напълно неподходяща за надеждно момиче като мен.

Родителите ми не се осмелиха да ѝ противоречат. Дори ѝ се заклеха тържествено, че ще ме запишат в лицей, а баща ми мрачно ми нареди:

— Лену, да не си посмяла повече да говориш с Паскуале Пелузо.

Преди да си вземе довиждане, все така в присъствието на родителите ми, госпожата ме попита за Лила. Казах ѝ, че помага на баща си и брат си и че се занимава със сметките и поддържа реда в работилничката. Направи пренебрежителна гримаса и ме попита:

— Знае ли, че имаш девет по латински?

Кимнах утвърдително.

— Кажи ѝ, че сега ще учиш и гръцки. Кажи ѝ го.

Сбогува се наперено с родителите ми.

— Това момиче — възкликна — ще ни накара да се гордеем с нея.

Същата вечер, докато майка ми, бясна, фучеше, че сега няма как да не ме пратят в богаташко училище, иначе Оливиеро щеше да я изтормози и кой знае колко пъти щеше да прати на поправителен малката Елиза, за да си отмъсти; докато баща ми заплашваше, все едно това беше основният проблем, че ще ми счупи и двата крака, ако научи, че пак съм имала вземане-даване с Паскуале Пелузо, се чу силен писък, от който всички замлъгнахме. Беше Ада, дъщерята на Мелина, която викаше за помощ.

Втурнахме се към прозорците; в двора цареше хаос. Разбра се, че Мелина, която след преместването на семейство Сараторе, общо взето, се беше държала добре — е, донякъде тъжна, разбира се, донякъде

отнесена, но по същество странностите ѝ бяха станали редки и невинни — като да пее много силно, докато мие стълбите във входовете, или да лисва кофи с мръсна вода на улицата, без да внимава дали минава някой, — беше обзета от нова психична криза, нещо като лудост от щастие. Смеела се, скачала по леглото в спалнята, вдигала си полата и показвала кльощавите си бедра и долните си гащи на изплашените си деца. Майка ми научи това, след като поразпита от прозореца жените, надвесени от техните прозорци. Видях, че Нунция Черуло и Лила също се притичаха да видят какво става, и се опитах да се измъкна, за да се присъединя към тях, но майка ми ми забрани. Пооправи си косата и тръгна лично с накуцващата си походка да провери положението.

Върна се възмутена. Някой бил дал на Мелина една книга. Книга, да, книга. На нея, която най-много да беше завършила втори клас и в живота си не беше прочела нито една книга. На корицата стояло името на Донато Сараторе. Вътре на първата страница имало посвещение с писалка за Мелина, а с червено мастило били отбелязани стихотворенията, които бил написал за нея.

Като чу странната новина, баща ми отправи тежки псувни по адрес на железничаря поет. Майка ми каза, че някой трябва да се заеме със задачата да счупи лайнната глава на тоя лайнар. Цяла нощ слушахме как Мелина пее от щастие, слушахме и гласовете на децата ѝ, най-вече на Антонио и Ада, които напразно се опитваха да я вразумят.

А пък аз бях направо възхитена. В един и същи ден бях привлякла вниманието на такъв загадъчен младеж като Паскуале, бяха ми се отворили портите на бъдещо ново училище и научих, че някой, който доскоро е бил жител на квартала и е живял точно в блокчето срещу нас, е публикувал книга. Последното идваше да покаже, че Лила беше права да мисли, че може да се случи и на нас. Е, да, тя вече се беше отказала, но аз, като тръгна в това трудно училище, наречено лицей, с подкрепата на любовта, в случая от страна на Паскуале, можех сама да напиша книга, както направи Сараторе. Кой знае, ако всичко вървеше добре, можех и да забогатяя преди Лила с нейните скици и фабриката ѝ за обувки.

11.

На следващия ден тайно отидох на срещата с Паскуале Пелузо. Той дойде задъхан, в работно облекло, целият потен и покрит с петна вар. По пътя му разказах историята на Донато и Мелина. Казах му, че последните събития доказват, че Мелина не е луда, че Донато наистина е бил влюбен в нея и че още я обича. Но още докато говорех и докато Паскуале се съгласяваше с мен, с което демонстрираше чувствителност по отношение на любовната тема, установих, че това, което най-много ме караше да се чувствам окрилена от последния развой на събитията, беше, че Донато Сараторе, представете си, беше публикувал книга. Чиновникът от железниците беше станал автор на книга, която спокойно можеше да заеме място в библиотеката при господин Фераро и той да я заема за четене. Така че, споделих с Паскуале, всички ние познавахме не просто някакъв си мухльо, чиято жена Лидия го държеше под чехъл, а поет. И се оказваше, че пред очите ни се беше родила трагичната му любов, а тя му беше вдъхната от личност, която толкова добре познавахме, тоест Мелина. Бях превъзбудена, сърцето ми биеше силно. Но забелязах, че по този въпрос Паскуале не успяваше да следи мисълта ми, съгласяваше се само за да не спори с мен. И действително, след малко взе да се опитва да смени темата и да ми задава въпроси за Лила: каква е била в училище, какво мислех за нея, дали сме близки приятелки. Отговорях му с готовност: за пръв път някой ми задаваше въпроси за приятелството ми с нея и през целия път му разказвах за нас въодушевено. Също за пръв път тогава усетих, тъй като се налагаше да търся думи по тема, по която нямах готови заучени фрази, как начинът ми да представя отношенията ни с Лила се заключаваше във високопарни твърдения и хвалебствени възклицания.

Още водехме този разговор, когато пристигнахме в обущарницата. Фернандо си беше отишъл у дома за следобедна дрямка, но Лила и Рино бяха там, един до друг, наведени над нещо, което гледаха с мрачни, направо враждебни лица и което скриха веднага щом ни видяха през стъклената врата. Предадох на

приятелката си наградите от учителя Фераро, а Паскуале, отворил под носа на приятеля си неговата награда, му се присмиваше с думите:

— Като прочетеш историята на тая, умрялата Брюге, ми кажи дали ти е харесала, та да взема да я прочета и аз.

Смяха се много и от време на време си прошепваха нещо на ухо по адрес на онази Брюге, със сигурност някакви мръсотии. В даден момент обаче забелязах, че както си се шегуваше с Рино, Паскуале хвърляше скришни погледи към Лила. Защо я гледаше така, какво търсеше, какво виждаше у нея? Бяха продължителни, настоятелни погледи, които тя, изглежда, дори не забелязваше, но ми се стори, че дори повече, отколкото на мен, правеха впечатление на Рино, който скоро измъкна Паскуале на улицата, уж за да не чуваме забавните им шеги за Брюге, но всъщност подразнен от начина, по който приятелят му гледаше сестра му.

Отидох с Лила в задното помещение, като я оглеждах в старанието си да открия по нея какво беше привлякло вниманието на Паскуале. Виждах все същото слабичко момиченце, кожа и кости, само може би очите ѝ изглеждаха по-големи на бледото лице и лека извивка се очертаваше на мястото на гърдите ѝ. Тя постави книгите между другите, които държеше там между стари обувки и няколко тетрадки с опърпани корици. Споменах ѝ за изпълненията на Мелина, но се постарях най-вече да ѝ предам целия си ентузиазъм от това как най-после можехме да твърдим, че познаваме човек, току-що публикувал книга, Донато Сараторе. Прошепнах ѝ на италиански:

— Представяш ли си, синът му Нино учеше в нашето училище; представяш ли си, сигурно цялото семейство Сараторе ще забогатее.

Тя ми отпрати скептична усмивчица.

— И какво от това? — отговори. Протегна ръка и ми показа книгата на Сараторе.

Беше ѝ я дал Антонио, големият син на Мелина, за да я махне завинаги от полезрението и от ръцете на майка си. Поех я в ръце, разгледах малкото томче. Казваше се „Ведро настроение“. Имаше червеникава корица с нарисувано слънце, грейнало на върха на една планина. Вълнуващо беше да прочета точно над заглавието: Донато Сараторе. Отворих я, прочетох на глас посвещението с писалка: „На Мелина, която вдъхнови песента ми. Донато, Неапол, 12 юни 1958“.

Разчувствах се, усетих тръпка отзад на тила в корените на косата. Заявих:

— Нино ще има по-хубава кола от тази на братята Солара.

Лиля обаче гледаше с онзи свой напрегнат поглед, забит в книгата, която държах в ръце.

— Ако се случи, ще се разчуе — измърмори. — Засега обаче тия стихотворения са успели само да навредят.

— Защо?

— Сараторе е нямал куража да отиде лично при Мелина, вместо това ѝ е изпратил книгата си.

— Не е ли прекрасно?

— Кой знае? Сега Мелина ще го чака и ако Сараторе не отиде, ще страда повече, отколкото е страдала досега.

Как красиво говореше! Погледнах снежнобялата ѝ гладка кожа, без нито една неравност. Погледнах устните ѝ, деликатната форма на ушите. Да, помислих си, може би се променя, и не само физически, а и в начина на говорене. Стори ми се — формулирано със сегашните ми изразни средства, — че не само умееше да назовава нещата, но и че развиваше у себе си един талант, който вече бях припознала: взимаше фактите и по начин, още по-убедителен, отколкото ѝ се удаваше като малка, и съвсем естествен, ги зареждаше с напрежение; подсилваше реалността, докато я превръщаше в думи, инжектираше я с енергия. Но забелязах още с радост, че щом тя започнеше, ето че и аз се чувствах способна на същото действие, и когато опитвах, ми се получаваше. А това — мислех си със задоволство — ме отличава от Кармела и от всички останали: аз се възпламенявам заедно с нея, още тук, още в момента, в който заговори. Колко красиви и силни ръце имаше, колко изразителни бяха жестовете ѝ, погледите ѝ!

Но докато Лиля развиваше своите разсъждения на любовна тематика, и аз заедно с нея, удоволствието ми секна и ме налегна неприятна мисъл. Внезапно разбрах, че се бях лъгала: зидарят Паскуале, комунист и син на убиец, беше пожелал да ме придружи дотук не заради мен, а заради нея, за да има повод да я види.

12.

При тази мисъл дъхът ми спря за миг. Когато двамата младежи влязоха обратно вътре, прекъсвайки разговора ни, Паскуале призна през смях, че е избягал от строежа, без да предупреди бригадира, и трябва веднага да се връща на работа. Забелязах, че отново гледа Лиля — продължително, настоятелно, като че против волята си, като че да подчертае: рискувам да ме уволнят само заради теб. Междувременно се обърна към Рино с думите:

— В неделя отиваме всички на танци у Джилиола, ще дойде и Ленуча, искате ли и вие да дойдете?

— До неделя има време, ще видим — отговори му Рино.

Паскуале хвърли един последен поглед към Лиля, която не му обърна никакво внимание, и се измъкна, без да ме попита дали искам да тръгна с него.

Стана ми неприятно, изнервих се. Започнах да си опипвам бузите точно по най-възпалените места, после се усетих и си наложих да престана. Рино измъкна изпод тезгяха материалите, над които работеше, преди да дойдем и се втренчи в тях недоумяващо, а аз опитах отново да заговоря Лиля за книги и любовни истории. Раздухме до безкрай случая „Сараторе“, любовната лудост на Мелина, ролята на книгата. Какво щеше да последва? Какви реакции щеше да предизвика не толкова прочитането на стиховете, а предметът сам по себе си, чиято корица, заглавие, името и презимето над него отново бяха разпалили женското ѝ сърце? Разговаряхме толкова пламенно, че Рино изведнъж изгуби търпение и ни се развика:

— Няма ли да престанете? Лиля, давай да се хващаме на работа, че татко ще се върне и нищо няма да можем да свършим.

Престаняхме. Хвърлих поглед към това, над което работеха — една дървена матрица, заобиколена от купчина стелки, кожени лентички, парчета гъон, а също и ножове, шила и различни други инструменти. Лиля ми каза, че с Рино се опитват да произведат мъжка спортна обувка, и брат ѝ, угрижен, веднага ме накара да се закълна в сестра си Елиза, че няма да спомена на никого за това. Работеха

скришом от Фернандо. Рино се беше снабдил с кожа и гьон от един приятел, който работел в кожарска работилница на Моста на Казанова. Отделяха за създаването на обувката пет минути днес, десет утре, защото не бяха успели да убедят баща си да им помогне, даже по-лошо — всеки път, когато заговорели на тази тема, Фернандо изгонвал Лила да си ходи вкъщи и се разкрещявал, че повече не иска да я вижда в обуцарницата, а Рино заплашвал, че ще го убие заради това, че на деветнайсет години проявявал неуважението да си науми, че е нещо повече от него.

Направих се, че тайното им дело ми е интересно, а всъщност се почувствах огорчена. Въпреки че и двамата ме бяха приобцили към това, което правеха, като ми споделиха тайната, все пак ставаше дума за нещо, което можех само да наблюдавам като свидетел: Лила щеше да постигне много в тази област, но сама, аз не бях предвидена да участвам. И освен това как беше възможно след задълбочения ни разговор за любов и поезия тя да ме отпрати, както правеше сега, и да сметне за много по-интересно цялото това напрежение около една обувка? Толкова красиво бяхме разговаряли за Салваторе и Мелина! Не можех да допусна, че макар и да ме направи съпричастна с цялата хамалогия от кожа, гьон и инструменти, в душата ѝ нямаше да остави трайна следа, както се случваше с мен, съчувствието към жената, страдаща от любов. Какво ме интересуваха някакви си обувки? Около мен още витаеха тайните съставки на този вихър от изневяра, страст, песен, превърната в книга, още бяха пред очите ми и се чувствах, сякаш двете бяхме чели заедно някой роман, сякаш бяхме гледали в задната част на обуцарницата вместо в неделното енорийско кино филм, зареден с драматизъм. Изпитах болка заради прахосаните усилия, заради това, че бях принудена да си тръгна, заради това, че тя предпочиташе авантюрата с обувките пред разговорите ни, а и защото успяваше да бъде независима, а аз имах нужда от нея, защото вътре в себе си таеше неща, които за мен бяха недостъпни, защото Паскуале, който беше голям, а не някакво си момченце, със сигурност щеше да потърси друг удобен случай да я погледа, да се срещнат, да я придума тайно да му стане гадже, за да я целува и опипва, както се говореше, че правят гаджетата; защото в крайна сметка щеше да има все по-малко нужда от мен.

Ето защо, сякаш за да прогоня крайната неприязън, която предизвикваха у мен тези мисли, и да подчертая собствената си стойност и това колко необходима можех да ѝ бъда, ѝ съобщих на един дъх, че ще уча в лицей. Произнесох думите на външната врата, даже вече се намирах на улицата. Разказах ѝ, че госпожа Оливиеро е накарала родителите ми да се съгласят и сама е предложила да ми предостави учебници втора употреба безплатно. Казах ѝ го, за да разбере колко съм единствена и важна, и че дори да забогатее от производството на обувки заедно с Рино, никога нямаше да може без мен, така както и аз не можех без нея.

Погледна ме озадачено.

— Какво значи лицей? — попита.

— Едно много важно училище, което идва след прогимназията.

— И ти за какво отиваш?

— Да уча.

— Какво?

— Латински.

— Само това ли?

— И гръцки.

— Гръцки?

— Да.

Изразът ѝ сочеше, че е объркана и не намира думи. Накрая промърмори без никаква връзка:

— Миналата седмица ми дойде цикълът.

И въпреки че Рино не я беше повикал, си влезе обратно.

13.

Сега, значи, и тя кървеше. Скритите процеси на тялото, които първо се проявиха при мен, бяха достигнали и до нея като разпространяващи се земни трусове и щяха да я променят, вече я променяха. Паскуале, казах си, го е забелязал преди мен. И той, и други момчета вероятно. Новината, че ще постъпвам в лицей, бързо загуби ореола си. Дни наред не успях да мисля за нищо друго, освен за неизвестния ефект от промените, които щяха да се стоварят върху Лиля. Дали щеше да се разхубави като Пинуча Карачи или като Джилиола, или като Кармела? Дали щеше да погрознее като мен? Прибрах се у дома и се заразглеждах в огледалото. Каква бях всъщност? Каква щеше да бъде тя рано или късно?

Започнах да си обръщам повече внимание. Един неделен следобед по случай редовната разходка от шосето до градинката си облякох официалната рокля, небесносиня с квадратно деколте, и си сложих сребърната гривна на майка ми. Когато срещнах Лиля, изпитах тайно задоволство да я видя каквато си беше всеки ден — с възчерните коси в безпорядък, с изтънялата ухабена рокличка. По нищо не се отличаваше от обикновената Лиля, едно нервно и мършащо момиченце. Само на височина ми се стори пораснала, преди беше нисичка, а сега беше станала висока почти колкото мен, може би само със сантиметър по-ниска. Но това промяна ли беше? Аз имах големи гърди, женствени форми.

Стигнахме до градинката, върнахме се обратно, пак извървахме пътя до градинката. Беше рано, още не беше започнала неделната шумотевица с продавачите на лешници, печени бадеми и бобчета от лупина. Лиля предпазливо ме заразпитва за лицей. Разказах ѝ малкото, което знаех, но го раздух колкото се може повече. Искан да възбудя любопитството ѝ, да пожелае поне малко да вземе задочно участие в тази моя авантюра, да усети, че загубва нещо от мен, така както аз винаги се страхувах, че ще загубя много от нея. Вървах от страната на пътя, а тя от вътрешната страна. Докато говорех, ме слушаше много внимателно.

Зад нас се появи фиатът на братята Солара, караше Микеле, до него седеше Марчело, който започна да ни подхвърля разни глупости. И то и на двете, не само на мен. Тананикаше си на диалект изречения от типа: виж какви хубави госпожици, не се ли уморявате да сновете напред-назад, да знаете, че Неапол е голям град, най-красивият в света, качете се и до половин час ще ви върнем.

Не трябваше да го правя, но го направих. Вместо да си продължа напред, все едно не съществуваха нито той, нито колата им, нито брат му; вместо да продължа да си бърбям с Лила, без да му обръщам внимание, от желание да се почувствам привлекателна и успешна, тъй като щях да тръгна в богаташкото училище, където сигурно щях да срещна момчета с по-хубави коли от тази на Солара, се обърнах и казах на италиански:

— Благодаря, но не можем.

Тогава Марчело се протегна. Дланта му ми се видя широка и къса, макар да беше висок и строен младеж. Петте му пръста се промушиха през прозореца и ме хванаха за китката, в това време се чу гласът му:

— Микè, намали, гледай ти каква хубава гривна имала дъщерята на портiera!

Колата спря. Пръстите на Марчело ми сбръчкаха кожата на китката, дръпнах ръка с отвращение. Гривната се счупи и падна между тротоара и колата.

— Божичко, виж какво направи! — възкликнах, уплашена от мисълта за майка ми.

— Спокойно — каза той, отвори вратата и излезе от колата. — Сега ще ти я оправя.

Държеше се леко, сърдечно, опита пак да ме хване за китката, като че искаше да прояви фамилиарност, за да ме успокои. Случи се за секунди. Лила, която му стигаше до половината, го изблъска до колата и опря обуцарския нож в гърлото му.

Каза спокойно на диалект:

— Имай късмет да я пипнеш пак и ще видиш какво ще стане.

Марчело замръзна, невярващ на очите си. Микеле веднага излезе от колата и се приближи с успокоителен тон:

— Няма нищо да ти направи, Марчè, тая мръсница няма да посмее.

— Ела тогава — каза Лила, — ела да видим дали няма да посмея.

Микеле заобиколи колата, а аз в това време се разплаках. От мястото си виждах, че върхът на ножа вече беше пробол кожата на Марчело и му беше направил драскотина, от която се стичаше тъничка струйка кръв. Сцената е съвсем ясна в съзнанието ми: беше още много горещо, имаше малко минувачи, Лила беше се надвесила над Марчело, все едно е видяла опасно насекомо на лицето му и иска да го прогони. Нямам никакво съмнение по отношение на това, което помня: нямаше да се поколебае да му клъцне гръкляна. Микеле също го разбра.

— Добре, бива си те — каза ѝ и все така спокойно, почти развеселен, се върна в колата. — Качвай се, Марчè, извини се на госпожиците и да си ходим.

Лила бавно отдръпна върха на ножа от гърлото на Марчело. Той ѝ отправи свенлива усмивка, в погледа му се четеше объркване.

— Момент — каза ѝ.

Коленичи на тротоара пред мен, все едно възнамерява да се извини, като се подложи на възможно най-голямото унижение. Бръкна под колата, извади гривната, разгледа я и стисна с нокти халкичката, която се беше разхлабила, за да я поправи. Подаде ми я, но гледаше не в мен, а в Лила. Именно на нея каза:

— Извинявай.

После се качи в колата и тръгнаха.

— Аз се разплаках заради гривната, а не от страх — казах.

14.

През онова лято очертанятията на квартала избледняха. Една сутрин баща ми ме взе със себе си. По случай записването в гимназията^[1] искаше да ме придружи и да ми покаже какви превозни средства да ползвам и по кои улици да минавам, когато през октомври започнеш новото училище.

Беше красив и ясен ветровит ден. Почувствах се обичана, приласкана; към обичта, която изпитвах към него, скоро се прибави нарастващо възхищение. Познаваше прекрасно огромните разстояния в града, знаеше къде да вземе метрото, трамвая или пък автобуса. На улицата се държеше възпитано, с една някак бавна любезност, каквато възрастни почти никога не проявяваше. Успяваше да се сближи с всички — и в транспорта, и в различните служби, и винаги му се удаваше да информира събеседника си, че работи в общината и че имаше възможността да ускори документацията или да отвори врати.

Прекарахме целия ден заедно; това беше единственият подобен в живота ни, за друг не си спомням. Посвети ми се напълно, сякаш искаше за няколко часа да ми предаде всичкото полезно знание, натрупано през цялото му съществуване. Показа ми площад „Гарибалди“ и гарата, която строяха: според него беше толкова модерна, че идвали японци от Япония специално да я разглеждат, за да си направят същата и у тях, особено колоните. Но ми призна, че предишната гара повече му харесвала, бил привързан към нея. Е, нищо. Неапол си беше такъв открай време според него — отцепват, рушат, строят наново, а парите си вървят и за хората се отваря работа.

Заведе ме по булевард „Гарибалди“ до сградата, където се помещаваше училището ми. Държа се изключително добросърдечно в канцеларията, имаше таланта да се харесва, талант, който оставаше скрит за квартала и за нас у дома. Похвали се с невероятния ми успех от дипломата на един от портиерите, чийто кум от дума на дума се оказа, че познава. Чух го да повтаря често: „наред ли е всичко?“ или: „каквото може, ще се нареди“. Показа ми площад „Карло III“, Хотела на бедните^[2], ботаническата градина, улица „Фория“, музея. Прекара

ме по улица „Константинопол“, Порта Алба, площад „Данте“, улица „Толедо“. Бях зашеметена от толкова имена, от шума на уличното движение, от гласовете, цветовете, празничното настроение наоколо, от усилието да запомня всичко, за да го споделя по-късно с Лила, от това с каква лекота той си побъбри с пицаря, от когото ми купи парче вряла пица с рикота, и със зарзаватчията, от когото ми купи една много жълта праскова. Възможно ли беше само нашият квартал да е наситен с напрежение и насилие, а останалата част от града да е толкова ведра и приятелски настроена?

Заведе ме да видя работното му място на площад „Муничипио“. Каза ми, че и там всичко било подновено, подрязали растителността, съборили наоколо — виж сега колко широко е станало, единственото старо нещо е Маскио Анджоино^[3], обаче виж колко е красив, малката ми, двама истински мъже има в Неапол, татко ти и този тук. Отидохме в общината, поздрави този-онзи, всички го познаваха. С някои се държеше весело, представи ме, повтори за пореден път, че съм завършила с девет по италиански и девет по латински; с други почти не обели дума, само: да, добре, да, както наредите, ще бъде изпълнено. Накрая заяви, че ще ми покаже Везувий отблизо и морето.

Беше незабравимо. Отправихме се към улица „Карачоло“, вятърът духаше все по-силно, слънцето грееше все по-силно. Везувий беше един нежен силует в пастелен цвят, под него се бяха скупчили като речни камъни белезникавите градски постройки, землистият на цвят профил на замъка Кастел дел Ово, морето. И то какво море! Беше бурно, от него се носеше грохот, вятърът спираше дъха, залепяше дрехите по телата и повдигаше косите от челата. Застанахме във високата част на улицата заедно с една скромна група, която наблюдаваше този спектакъл. Вълните се търкаляха като тръби от син метал и разнасяха отгоре пяната като разбит белтък, после се пръсваха на хиляди искрящи тресчици и се хвърляха към улицата под звуците на едно „Ооо!“, изтръгнато от почудата на всички нас, наблюдаващите. Колко жалко, че я нямаше Лила. Бях като вцепенена от силните пориви на вятъра, от грохота. Имах чувството, че макар и да поглъщах много от гледката, някои неща — прекалено много неща — се разпердушинваха наоколо, без да мога да ги поема.

Баща ми ме стисна за ръката, сякаш го беше страх да не се измъкна нанякъде. Имах наистина желанието да го оставя, да се

затичам, да се преместя оттам, да пресека улицата, да се оставя да ме връхлетят блестящите морски тресчици. В този страховит момент, изпълнен със светлина и с оглушителни звуци, си се представих сама в това ново изживяване на сред града, самата аз бях нова, с цял един живот пред себе си, изложена на трескавата променливост на нещата, но сигурна победителка: аз и Лила, ние двете с тази способност, която заедно — само заедно — придобивахме — да възприемаме цветовете и звуците в тяхната цялост, както и всички неща и хора, и да им вдъхнем сила чрез начина, по който си ги разказвахме.

Прибрах се в квартала, все едно се завръщах от далечна земя. Ето ги отново познатите улици, ето я месарницата на Стефано и сестра му, Пинуча, Енцо, който продаваше плодове, фиата на братя Солара, паркиран пред бара — какво не бих дала в момента да изчезне от лицето на земята. Слава богу, че майка ми не разбра за случката с гривната. Слава богу, че не се намери никой да разкаже на Рино какво се беше случило.

Разказах на Лила за улиците, за имената им, за грохота, за невероятната светлина. Но веднага се почувствах неудобно. Ако разказът за този ден идваше от нея, щях да се вмъкна в него с нужното пригласяне и макар и да не съм била свидетел, щях да се оживя, да се почувствам активна участничка, да задавам въпроси, да предполагам отговори, да се опитам да ѝ внуша, че трябва заедно да направим същото пътуване, непременно, защото щях да го направя още по-прекрасно за нея и да ѝ бъде далеч по-добра компания от баща ѝ. Тя обаче ме слушаше, без да прояви любопитство, и ми дойде на ума, че го прави от лошотия, само и само да охлади ентузиазма ми. Но после се убедих, че не беше така, по-скоро имаше своя начин на мислене, който се хранеше от конкретни неща — от някоя книга, от фонтанчето. Явно ме слушаше с ушите си, но с очите и ума си беше здраво закотвена там, на улицата, при рехавите растения в градинката, при Джилиола, която се разхождаше с Алфонсо и Кармела, при Паскуале, който махаше за поздрав от скелето на строежа, при Мелина, която разказваше на висок глас за Донато Сараторе, докато Ада се опитваше да я помъкне към къщи, при Стефано, сина на дон Акиле, който току-що си беше купил фиат комби „Джардинета“, до него седеше майка му, а отзад сестра му Пинуча, при Марчело и Микеле Солара, които минаваха с колата и Микеле се правеше, че не ни

забелязва, а Марчело не пропусна да ни отправи приветлив поглед, и най-вече при тайната работа, която вършеше скришом от баща си, за да задвижи проекта с обувките. За нея в този момент моят разказ беше съвкупност от излишни сигнали от излишни пространства. Тези пространства щяха да я занимават само ако ѝ се удадеше възможност да ги посети. Така че след всичкото ми говорене каза само:

— Трябва да кажа на Рино да приемем поканата на Паскуале Пелузо за неделя.

Ето, аз ѝ разказвам за центъра на Неапол, а тя поставя в центъра дома на Джилиола в едно от кварталните блокчета, където Паскуале искаше да ни заведе на танци. Стана ми неприятно. Винаги приемахме поканите на Пелузо, но после никога не отивахме: аз, за да си спестя разпавии с родителите ми, тя, защото Рино беше против. Но често се случваше да го шпионираме в празничен ден, докато, съвсем чистичък, чака приятелите си, малки и големи. Беше щедро момче, не делеше хората по възраст, би завел всеки. Обикновено изчакваше на бензиностанцията и един по един се появяваха Енцо, Джилиола, Кармела, която сега искаше да я наричат Кармен, понякога и Рино, ако нямаше друго за вършене, и Антонио, на когото тежеше отговорността за майка му Мелина, а ако Мелина беше спокойна, идваше и сестра му Ада, която братята Солара бяха напъхали в колата и кой знае къде я бяха отвели за цял час. При хубаво време отиваха на плаж и се връщаха с червени от слънцето лица. Или пък, по-често, се събираха всички у Джилиола, чиито родители бяха по-гостоприемни от нашите, и там, който можеше да танцува, танцуваше, а който не можеше, се учеше.

Лиля започна да ме уговаря да ходим на тези събирания, беше се запалила не знам защо по танците. И Паскуале, и Рино изненадващо се оказа отлични танцьори и ние научихме от тях тангото, валса, полката и мазурката. В интерес на истината Рино бързо се изнервяше в ролята на учител, особено със сестра си, докато Паскуале беше много търпелив. В началото ни караше да танцуваме, стъпили върху краката му, за да научим добре движенията, а после, когато станахме по-умели, започна да ни върти из апартамента.

Открих, че много ми харесваше да танцувам, можех да танцувам до безкрай. А Лиля добиваше типичното си изражение на някой, който иска да разбере как се прави, и изглежда, че цялата забава за нея се

състоеше в това да се научи, така че често само седеше да гледа и ръкопляскаше на двойките с най-добър синхрон. Веднъж, когато отидох у тях, ми показа една книжка, която беше взела от библиотеката: там пишеше всичко за танците и всяко движение беше обяснено в последователни черни фигурки на мъж и жена. В този период беше много весела, с нетипична за нея въодушевеност. Най-неочаквано обхвана талията ми и като пое ролята на мъжа, ме накара да танцуваме танго, докато свиреше мелодията с уста. Рино се подаде от вратата, видя ни и избухна в смях. Поиска и той да танцува, първо с мен и после със сестра си, макар и без музика. Докато танцувахме, ми разказа, че Лила била обзета от такава мания за съвършенство, че непрекъснато го карала да се упражняват, въпреки че нямаха грамофон. Но щом произнесе тази дума — грамофон, грамофон, грамофон, — Лила ми извика от другия край на стаята с присвити очи:

— Знаеш ли каква дума е?

— Не.

— Гръцка е.

Погледнах я объркано. В това време Рино ме остави и затанцува със сестра си, която нададе тъничък писък, хвърли ми наръчника по танци и полетя с брат си из стаята. Поставих наръчника при книгите ѝ. Какво ми беше казала? Грамофон беше италианска, а не гръцка дума. Но в това време видях, че под „Война и мир“, обозначена, както си му е редът, с библиотекарските етикети на господин Фераро, се подаваше една опърпана книжка, озаглавена „Гръцка граматика“. Гръцка. Граматика. Чух я да ми обещава, задъхана:

— После ще ти напиша грамофон с гръцки букви.

Казах, че имам работа, и си тръгнах.

---

[1] През 50-те и 60-те години класическият лицей се състои от два гимназиални класа — четвърти и пети, последвани от първи, втори и трети клас на лицей. — Б.пр. ↑

[2] Обществена болница от XVIII век, днес музей. — Б.пр. ↑

[3] Средновековен замък. Народното название Маскио Анджоино, или „мъжът от Анжу“, сочи нормандския произход на Сицилианското кралство, от което Неапол е бил част. — Б.пр. ↑

15.

Явно беше започнала да учи гръцки още преди аз да тръгна в гимназията. Беше решила да го направи сега, по време на ваканцията, докато аз дори още не се сецах за това. Винаги правеше нещата, които трябваше да правя аз, и то преди мен, и по-добре! Отбягваше ме, когато вървах по петите ѝ, и в същото време ми дишаше във врата, за да ме изпревари?

Реших да я избягвам известно време, бях ѝ сърдита. Отидох в библиотеката да взема и аз една гръцка граматика, но разполагаха само с една и беше дадена за четене на цялата фамилия Черуло поред. Може би трябваше да изтрия Лиля от себе си като рисунка от черната дъска, хрумна ми, и мисля, че това беше за първи път. Чувствах се уязвима и беззащитна, не можех да прекарвам времето си да я следя или все да откривам, че тя ме следи, и да се чувствам изоставаща и в двата случая. Но не издържах, отидох да я потърся съвсем скоро. Позволих ѝ да ме научи да танцувам кадрил. Позволих ѝ да ми покаже как може да пише всички италиански думи с гръцката азбука. Искаше и аз да науча азбуката, преди да тръгна на училище, и ме накара да пиша и чета на гръцки. На мен ми излязоха още повече пъпки. Ходех на танци у Джилиола, но непрестанно се чувствах изоставаща и посрамена.

Надявах се да ми мине, но чувството, че изоставам, и срамът се засилваха. Веднъж Лиля изпълни един валс с брат си. Толкова хубаво танцуваха двамата, че отстъпихме цялото място. Възхитих им се. Бяха красиви, движеха се в синхрон. Докато я гледах, разбрах, че много скоро щеше съвсем да загуби вида си на дете старица — така както се губи много известен музикален мотив, когато намесата в адаптацията му е прекалена. Беше се сдобила с извивки. Високото чело, големите очи, които внезапно присвиваше, малкият нос, скулите, устните, ушите търсеха нов аранжирмент и изглеждаше, че скоро щяха да го намерят. Когато се сресваше на опашка, дългият ѝ врат се откриваше така изящно, че човек изпитваше умиление. Гърдите ѝ бяха като два малки грациозни плода, все по-видими. Гърбът ѝ правеше дълбока извивка, преди да завърши във все по-изопнатата издатина на задника ѝ.

Глезените ѝ все още бяха твърде кльощави, глезени на момиченце; колко време щеше да им трябва, за да се приспособят към вече порасналата ѝ фигура? Забелязах, че момчетата ѝ се любуваха, докато танцуваше с Рино, и сигурно виждаха още повече неща от мен. Особено Паскуале, но и Антонио, и Енцо също. Бяха забили погледи в нея, все едно ние, останалите, бяхме изчезнали. А моите гърди бяха по-големи. И Джилиола беше ослепително руса, с правилни черти и перфектни крака. Кармела пък имаше изключително красиви очи и владееше особено провокативни жестове. Но нямаше какво да се направи: от движещото се тяло на Лила се излъчваше нещо, което момчетата усещаха, една поразяваща енергия, все по-разпознаваемият дъх на приближаващата се красота. Дойдоха на себе си с плахи усмивки и пресилени аплодисменти едва когато музиката спря.

16.

Ли́ла беше зла: в някакво тайно свое кътче продължавах да го мисля. Бе́ше ми показала, че можеше не само да наранява с думи, но и да убие без колебание, и въпреки това тези нейни способности сега ми изглеждаха нищо работа. Казвах си: ще отприщи нещо още по-зловещо, и от пресилената лексика на детските приказки в ума ми изплуваше думата „коварно“. Но колкото и тези мисли да се дължаха на детското у мен, все пак си имаше и реални основания за тях. И наистина от Ли́ла се разнасяха флуиди, които не бяха просто прелъстителни, но и опасни; постепенно това стана ясно не само на мен, която я наблюдавах още от първи клас, но и на всички.

Към края на лятото зачестиха случаите, в които другите увещаваха Ри́но, когато излизаха на пи́ца или да се размотават заедно, да взима и сестра си. Ри́но обаче искаше да е независим. Той също ми се струваше променен. Ли́ла беше възпламенила фантазията и надеждите му. Но като го гледаше или слушаше човек, резултатът не беше от най-добрите. Превърна се в самохвалко, не изпускаше случай да подчертае колко добър бил в работата си и как щял да забогатее, и често повтаряше една фраза, която много си беше харесал: „Малко ми трябва, само малко късмет и на Солара ще им пикая на фасона“. Тези хвалби обаче се случваха само в отсъствието на сестра му. В нейно присъствие се объркваше, започваше някое изречение, после се отказваше. Даваше си сметка, че Ли́ла го гледа накриво, все едно беше престъпил неписаната им уговорка за дискретност и потайност, така че предпочиташе да я няма наоколо, и без това по цял ден се бяхтеха заедно в обущарницата. Измъкваше се и ходеше да се надува като пуяк пред приятелите си. Но понякога се налагаше и да отстъпи.

Една неделя, след дълги разпавии с родителите ни (Ри́но беше много мил да дойде и да се нагърби с отговорността за мен пред родителите ми), дори излязохме вечерта. Видяхме града, грейна́л от светещите табели, с претъпкани от хора улици, смрад на развалена поради жегата ри́ба, но и аромати от ресторантите, от лавките за пържени храни, от бар-сладкарниците, много по-богати от бара на

Солара. Не помня дали Лила вече беше имала случай да ходи до центъра с брат си или с някой друг. Със сигурност, ако беше се случило, не ми го беше споменала. Но помня, че онзи път беше направо като онемяла. Пресякохме площад „Гарибалди“, но тя изостана, загледана в един ваксаджия, в една огромна жена с нашарено с грим лице, в навъсените мъже, в младежите. Вглеждаше се много внимателно в хората, вперила поглед право в лицата им, от което някои се размиваха, други й правеха жест с ръка: какво искаш? От време на време отивах да я издърпам, повличах я със себе си от страх да не загубим Рино, Паскуале, Антонио, Кармела, Ада.

Същата вечер отидохме в една пицария на „Ретифило“, ядохме и се смяхме. Стори ми се, че Антонио леко ме ухажда, надмогнал срамежливостта си, и се зарадвах; така се уравновесяваше влечението на Паскуале към Лила. Обаче по едно време пицарят, около трийсетгодишен мъж, започна да размахва пиците във въздуха с показна сръчност, докато месеше тестото и си разменяше усмивки с Лила, която го гледаше с възхита.

— Престани — каза й Рино.

— Нищо не правя — отговори тя и направи усилие да гледа в друга посока.

Скоро обаче нещата тръгнаха на зло. Паскуале ни осведоми през смях, че онзи мъж, пицарят — който на нас, момичетата, ни изглеждаше възрастен, носеше халка и сигурно имаше деца, — бил изпратил тайно въздушна целувка на Лила. Веднага се обърнахме да го погледнем: вършеше си работата, нищо повече. Но Паскуале попита Лила, все така през смях:

— Така ли беше, или греша?

С нервно подсмиване, което контрастираше на ведрия смях на Паскуале, Лила отговори:

— Не съм видяла нищо.

— Остави я, Паска̀ — каза Рино, като изпепеляваше с поглед сестра си.

Пелузо обаче стана, отиде на плота пред фурната, заобиколи го и с невинната си усмивка на уста удари на пицаря шамар, който го запрати до отвора на фурната.

Веднага дотича собственикът на заведението, дребен и блед мъж на около шейсет, и Паскуале спокойно му обясни, че няма за какво да

се безпокои, само бил обяснил на служителя му нещо, което не му било достатъчно ясно, нямало да има повече проблеми. Приключихме с пиците мълчаливо, с наведени очи, на бавни хапки, все едно бяха отровни. Когато си тръгнахме, Рино здравата скастри Лила и накрая я заплаши: продължавай така и няма да те взимам повече.

Какво се беше случило? Мъжете, с които се разминавахме по улицата, оглеждаха нас, момчетата, без изключение — коя красива, коя по-малко красива, коя хубавка или грозна, и то не толкова младите, колкото зрелите мъже. Така беше и в квартала, и въвн от него; Ада, Кармела, аз самата — особено след случката със Солара — инстинктивно се бяхме научили да гледаме в земята, като се правим, че не чуваме мръсотииите, които ни подхвърляха, и да продължаваме право напред. Не и Лила. Неделните разходки с нея се превърнаха в постоянен източник на напрежение. Ако някой я погледнеше, тя също го поглеждаше. Ако някой я заговореше, тя спираше озадачено, все едно не можеше да повярва, че говорят на нея, и понякога отговаряше, изпълнена с любопитство. Още повече че — странно наистина — почти никога не се обръщаха към нея с вулгарностите, които обикновено запазваха за нас.

Един следобед в края на август стигнахме до парка „Вила Комунале“ и седнахме в един бар наблизо, защото Паскуале, който в тоя период се държеше като някой испански благородник, искаше да ни черпи всички със сметанов сладолед. На масата отсреща едно семейство: баща, майка и трима синове на възраст между дванайсет и седем години, ядеше сладолед също като нас. Изглеждаха възпитани хора; бащата, едър мъж на около петдесет, приличаше на учител. Мога да се закълна, че Лила не носеше нищо, което да бие на очи: не си беше сложила червило, облечена беше в обичайните парцалки, които майка й й шиеше; ние, останалите, бяхме много по-натруфени, особено Кармела. Но онзи господин — този път всички забелязахме — не можеше да откъсне поглед от Лила и тя, колкото и да опитваше да се контролира, отговаряше на погледа му, като че не можеше да повярва, че някой толкова я харесва. Накрая, докато на нашата маса Рино, Паскуале и Антонио се изнервяха все повече, мъжът, който очевидно не си даваше сметка, че поема риск, стана, изправи се пред Лила и като се обръщаше учтиво към момчетата, каза:

— Вие сте щастливи хора: имате между вас това момиче, което ще стане по-красиво и от Венера на Ботичели. Моля да ме извините, но го споделих със съпругата и синовете си и намерих за нужно да го кажа и на вас.

От напрежение Лила избухна в смях. Мъжът на свой ред се усмихна и след като сдържано ѝ се поклони, се обърна, за да се върне на масата си, но Рино го сграбчи за врата, повлече го на бегом към масата им, постави го да седне насила и пред жена му и децата му го засипа с ругатни, както се правеше в нашия квартал. Човекът се ядоса, жена му изпищя и застана между тях, Антонио издърпа Рино настрана. Още една провалена неделя.

Но най-лошото се случи веднъж, когато Рино го нямаше. Порази ме не самата случка, а фактът, че около Лила се беше затегнал обръч от напрежение с различен произход. Майката на Джилиола организира празненство с поканени на различна възраст по случай имения си ден (ако не се лъжа, се казваше Роза). Тъй като мъжът ѝ беше сладкарят на бар-сладкарница „Солара“, приготовленията бяха сериозни: имаше в изобилие еклери, понички с глазура, печива от многолистно тесто, бадемови сладки, алкохолни питиета, напитки за децата, плочи с танцова музика — от най-често слушаните до някои по последна мода. Появиха се хора, които никога не биха дошли на нашите момичешки празненства. Например аптекарят с жена си и големия си син Джино, който щеше да учи в гимназия като мен. Или пък господин Фераро и цялото му многобройно семейство. Както и Мария, вдовицата на дон Акиле, със сина си Алфонсо и дъщеря си Пинуча, облечена в много шарени дрехи, и дори Стефано.

Присъствието на последните в началото създаде известно напрежение — на празненството бяха дошли и Паскуале и Кармела Пелузо, децата на убиеца на дон Акиле. Но после всичко се нареди. Алфонсо беше учтиво момче (той също щеше да учи в гимназия, в същата като мен) и дори размени някоя и друга дума с Кармела; Пинуча беше доволна, че изобщо присъства на празненство, като се има предвид, че не излизаше от месарницата; Стефано отрано беше разбрал, че успешната търговия се базира на това да не изключваш никого като клиент, и считаше за потенциални такива всички жители на квартала, които щяха да харчат парите си при него, така че никого не лишаваше от хубавата си, мека усмивка и затова не пропусна да

размени поглед, макар и само за момент, с Паскуале; и накрая Мария, която, ако видеше госпожа Пелузо, извърташе глава, не обърна никакво внимание на двамата млади, а се впусна в дълъг разговор с майката на Джилиола. За спада на напрежението особено допринесоха танците, които скоро започнаха, глъчката се усили и никой вече не обръщаше внимание на нищо.

Започна се с традиционните танци, след което дойде ред на един нов, рокендрол, към който всички, от старците до децата, проявиха голямо любопитство. Разгорещена, аз се отдръпнах в един ъгъл. Разбира се, че можех да танцувам рокендрол, бях го танцувала често къщи с брат ми Пепе и в неделите с Лила у тях, но се чувствах прекалено тровава за тези резки и ловки движения, и макар и с неохота, реших само да гледам. Между другото, и Лила не ми се виждаше кой знае колко добра, движеше се малко смешно, даже ѝ го бяха казали, а тя прие критиката като предизвикателство и започна да се упражнява сама, тъй като и Рино отказваше да танцува. И понеже беше перфекционистка във всичко, тази вечер, за моя радост, също реши да стои настрана до мен и да гледа колко хубаво танцуваха Паскуале и Кармела Пелузо.

В един момент обаче към нея се приближи Енцо. Момчето, което ни замеряше с камъни, което изненадващо се беше състезавало с Лила по аритметика, което веднъж ѝ беше подарило чепка диво грозде — с годините сякаш някой бе натъпкал това момче в едно тяло, дребно, но силно, навикнало на тежък труд. На вид изглеждаше по-възрастен и от Рино, който беше най-големият сред нас. Всяка негова черта подсказваше, че ставаше преди изгрев, че имаше вземане-даване със зарзаватчийската камора, че по всяко време на годината, в студ и дъжд, обикаляше по улиците на квартала с каруцата си да продава плодове и зеленчуци. Но по лицето на този рус младеж, с руси мигли и вежди и сини очи, още личаха следите от бунтовния характер на момчето, което познавахме. Енцо говореше малко и спокойно, винаги на диалект, и на никоя от нас не би ѝ хрумвало да се шегува с него или да го заговори. Попита Лила защо не танцува. Тя отговори: „защото този танц още не го владее добре“. Той помълча малко, после каза: „И аз“. Но когато пуснаха пак рокендрол, я хвана съвсем несприядено за ръката и я побутна към средата на залата. Лила, която отскачаше като ужилена от

оса само ако някой посмееше да я докосне, не реагира, явно много ѝ се танцуваше. Даже го погледна с благодарност и се остави на музиката.

Веднага стана ясно, че Енцо не го биваше кой знае колко. Пестеливите си движения предприемаше със сериозен и сдържан израз, но вниманието му беше насочено към Лила, очевидно много държеше да ѝ достави удоволствие и да ѝ даде възможност да се прояви. И тя, макар и да не беше добра като Кармела, успя както обикновено да привлече вниманието на всички. И Енцо я харесва, казах си, отчаяна. А също — веднага го забелязах — дори и Стефано, месарят, който през цялото време я гледаше, както се гледа филмова звезда.

Но точно докато Лила танцуваше, пристигнаха братята Солара.

Стигаше ми да ги зърна, за да се притесня. Отидоха да поздравят сладкаря и жена му, потупаха по рамото Стефано в знак на симпатия и после също се загледаха в танцуващите. Най-напред с вид на господари на квартала, за каквито се мислеха, отправиха натежали погледи към Ада, която отвърна поглед; после си казаха нещо, сочеха Антонио, и му отправиха пресилен знак за поздрав, който той се направи, че не вижда; накрая забелязаха Лила и дълго я следиха с поглед; прошепнаха си нещо на ухо и Микеле направи твърде очебиен жест на съгласие.

Не ги изгубвах от поглед и скоро разбрах, че специално Марчело — Марчело, когото всички харесваха — не даваше вид да е сърдит заради случката с ножа. Даже напротив, само секунди му бяха нужни, за да се почувства за пленен от гъвкавото и елегантно тяло на Лила и от лицето ѝ, необичайно за квартала, а може би и за цял Неапол. Гледаше я, без да отлепи очи нито за миг, все едно беше изгубил и малкото разум, който притежаваше. Не отмести поглед от нея дори когато музиката свърши.

Случи се в един миг. Енцо понечи да придружи Лила към ъгъла, в който седях, Стефано и Марчело едновременно се спуснаха да я поканят на танц, но ги изпревари Паскуале. Лила грациозно подскочи към него в знак на съгласие и изръкопляска от радост. Четирима младежи на различна възраст едновременно бяха протегнали ръце към тази четиринайсетгодишна фигурка, всеки от тях убеден в собствената си непобедима мощ. Иглата докосна плочата и музиката започна. Стефано, Марчело и Енцо отстъпиха назад колебливо. Паскуале

започна танца с Лила и тъй като беше много добър, тя веднага се развихри.

В този момент Микеле Солара, дали от братска обич, или от чисто желание да все смут, реши да усложни нещата, както той умееше. Сръга с лакът Стефано и го попита на висок глас:

— Ти кръв ли имаш във вените, или какво? Този е син на убиеца на баща ти, че и лайнян комунист, а ти го гледаш как танцува с момичето, което искаше да поканиш?

Паскуале със сигурност не го чу, защото музиката беше силна, а и беше зает да изпълнява акробатични номера с Лила. Но аз го чух, чу го Енцо, който стоеше до мен, и, естествено, го чу и Стефано. Очаквахме нещо да се случи, но не се случи нищо. Стефано си знаеше работата. Месарницата му вървеше повече от добре, канеше се да закупи съседното помещение, за да я разшири, чувстваше се в общи линии късметлия, даже беше напълно сигурен, че ще получи от живота всичко, което пожелае. Отговори на Микеле с прелестна усмивка:

— Да го оставим да танцува, бива го — и продължи да гледа Лила, все едно единственото нещо, което го занимаваше в този момент, беше тя. Микеле направи отвратена физиономия и отиде да потърси сладкаря и жена му.

Какво си беше наумил сега? Видях го да говори разпалено на домакините, като сочеше Мария в един ъгъл, сочеше и Стефано, Алфонсо и Пинуча, сочеше и към танцуващия Паскуале, към Кармела, която танцуваше с Антонио. Щом музиката спря, майката на Джилиола хвана сърдечно Паскуале под ръка, заведе го настрана и му прошепна нещо на ухото.

— Давай — каза Микеле на брат си и се засмя. — Пътят е разчистен. — И Марчело Солара се отправи отново към Лила.

Бях сигурна, че ще му откаже, знаех колко го ненавиждаше. Но не стана така. Музиката започна отново и тя, тръпнеща от желание за танц с всяко свое мускулче, първо потърси с поглед Паскуале и като не го видя, грабна ръката на Марчело, все едно беше само една ръка, все едно след нея не следваха рамото и тялото му, и потънала в пот, се хвърли отново в това, което в този момент за нея беше най-важно: да танцува.

Погледнах към Стефано, после към Енцо. Въздухът беше наситен с напрежение. Сърцето ми заби силно от уплаха; Паскуале,

навъсен, отиде при Кармела и ѝ каза нещо с рязък тон. Кармела се противопостави тихо и той, също тихо, я накара да млъкне. До тях се приближи Антонио, размени думи с Паскуале. Двамата заедно отправиха свирепи погледи към Микеле Солара, който отново си приказваше със Стефано, и към Марчело, който танцуваше с Лила, като я дърпаше, повдигаше, пускаше. След това Антонио отиде да извика Ада, докато още танцуваше. Музиката спря, Лила се върна до мен. Казах ѝ:

— Нещо става, трябва да си ходим.

Тя се засмя и възкликна:

— Ако ще и земетресение да стане, ще изтанцувам още един танц — и погледна към Енцо, облегат на стената. В това време обаче Марчело отново я покани и тя се остави да я завлече на дансинга.

Паскуале дойде при мен и мрачно ми съобщи, че трябва да си ходим.

— Да изчакаме Лила да свърши танца.

— Не, веднага — каза той с тон, който не търпеше възражения, настоятелен и груб. После се запъти право към Микеле Солара и силно го блъсна с рамо. Онзи се изсмя и му каза нещо нецензурно с половин уста. Паскуале продължи към външната врата, последван с неохота от Кармела и от Антонио, повлякъл Ада със себе си.

Обърнах се да видя какво прави Енцо, но той си стоеше подпрян на стената и гледаше Лила как танцува. Музиката спря. Лила тръгна към мен, а по петите ѝ я последва Марчело с блеснали от задоволство очи.

— Трябва да си тръгваме — почти изкрещях, силно напрегната.

Сигурно вложих такава паника в гласа си, че тя най-последно се огледа наоколо, все едно се събуждаше.

— Добре, да си ходим — каза неразбиращо.

Запътих се към вратата, без повече да чакам, музиката засвири отново. Марчело Солара хвана Лила за ръка и ѝ каза с шеговито-умолителен тон:

— Остани, ще те изпратя аз до вас.

Лила сякаш едва сега го позна и го погледна невярващо — струваше ѝ се невероятно, че я докосва с такава лекота. Опитва се да освободи ръката си, но Марчело я стисна силно с думите:

— Само още един танц.

Енцо се отлепи от стената и сграбчи Марчело за китката, без да промълви дума. Пред очите ми е: беше спокоен и макар и по-малък на години и на ръст, изглеждаше все едно не полага никакво усилие. Силата на хватката личеше само от лицето на Марчело Солара, който пусна Лила с болезнена гримаса и веднага се хвана за китката с другата ръка. Докато си тръгнахме, чух Лила да казва на Енцо на силен диалект:

— Пипна ме, тоя гадняр, видя ли го? Добре, че го няма Рино. Още един път ако го направи, направо го пиши мъртъв.

Възможно ли беше изобщо да не беше забелязала, че цели два пъти танцува с Марчело? Възможно беше. Това беше тя.

На входа стояха Паскуале, Антонио, Кармела и Ада. Паскуале беше въвн от кожата си, никога не го бяхме виждали такъв. Крещеше обиди, дереше си гърлото с обезумели очи и нямаше начин да го успокоим. Беше бесен на Микеле, но още повече на Марчело и Стефано. Говореше неща, които ние нямаше как да разберем. Каза, че бар „Солара“ винаги е бил място на камористи лихвари, че е гнездо на контрабанда и средище за търговия с гласове за „Звезда и корона“, за монархистите. Каза, че дон Акиле е бил шпионин на нацистите и фашистите, че парите, с които Стефано е разработил месарницата, са спечелени от баща му на черната борса. Крещеше: „Добре направи татко, че го уби“. И още: „Всичките Солара, баща и синове, аз ще ги довърша, а после ще премахна от лицето на земята Стефано и близките му“. Крещеше още, обърнат към Лила, сякаш това беше най-страшното:

— А ти, ти даже танцува с него, с тая измет.

В този момент, сякаш гневът на Паскуале беше напомпал дробовете му с въздух, се разкрещя и Антонио, и то, изглежда, крещеше на Паскуале, че иска да го лиши от едно удоволствие: от удоволствието той самият да убие братята Солара заради това, което бяха сторили на Ада. А Ада веднага се разплака и Кармела също не успя да се сдържи и избухна в сълзи и тя. А Енцо се опита да ги убеди всички, че трябва да се махнем от улицата.

— Да вървим да спим — каза им.

Обаче Паскуале и Антонио го накараха да млъкне, искаха да се разправят с братята Солара. С потъмнели лица повториха на Енцо няколко пъти:

— Върви, върви, ще се видим утре.

Тогава Енцо тихо каза:

— Ако вие оставате, оставам и аз.

При тези думи и аз избухнах в сълзи и малко след това — което още повече ме разтърси — се разплака и Лила, която никога не бях виждала да плаче, никога.

Станахме четири разплакани момичета и плачехме отчаяно. Паскуале омекна едва когато видя и Лила да плаче. Каза с примирен тон:

— Добре, няма да е тази вечер, ще се разправям с двамата Солара друг път, да си вървим.

Лила и аз, хлипащи, веднага го хванахме под ръка и го отдалечихме оттам. Известно време го успокоявахме, като говорехме лошотии по адрес на братята Солара, но твърдахме също, че най-добре е да се правим, че не съществуват. После, докато си бършеше сълзите с опакото на ръката, Лила го попита:

— Кой са тия нацисти и фашисти, Паска̀? Кой са тия монархисти? Какво е това черна борса?

17.

Трудно е да се каже как подействаха на Лила отговорите на Паскуале, рискувам да го разкажа неточно, тъй като върху мен по онова време не възпроизведоха никакъв конкретен ефект. Тя обаче, по обичайния си начин, се почувства повлияна и променена от тях до степен такава, че до края на лятото ме преследваше с едно-единствено умозаключение, за мен непоносимо. Ще използвам днешния език, за да предам идеята: всеки жест, дума, въздишка съдържа в себе си сбора от всички престъпления, които са извършили и извършват хората.

Тя, разбира се, го казваше по друг начин. Важното е, че беше обзета от трескаво желание да разобличава докрай. Сочеше ми хората, улиците, предметите и говореше:

— Този е бил на война и е убивал, този е удрял с палка и е наливал насила с рициново масло противниците на фашизма, този е предал сума ти хора, този е уморил от глад даже майка си, в тази къща са измъчвали и убивали, по този камък са стъпвали, докато са отправяли фашистки поздрав, на този ъгъл са пребили някого, парите на тези идват от глада на онези, този автомобил е купен с пари, изкарани от хляб с добавен мраморен прах и от развалено месо на черната борса, тази месарница са я отворили, защото са крали медна тел и са обирали товарни влакове, зад този бар стои камората, контрабандата, лихварството.

Скоро вече и Паскуале не ѝ стигаше. Като че той беше задвижил някакъв механизъм в главата ѝ и сега задачата ѝ беше да сложи ред в хаоса от внушени съждения. Все по-напрегната, все по-обсебена, вероятно самата водена от необходимостта да добие яснота чрез една компактна визия без пропуквания, тя съчетаваше информацията, придобита от него, с някоя и друга книга, заета от библиотеката. И така успяваше да облече в конкретни мотиви и човешки лица онзи климат на абстрактна напрегнатост, в който бяхме отрасли в нашия квартал. Фашизма, нацизма, войната, съюзниците, монархията, републиката — тя ги превърна в улици, къщи, лица; дон Акиле и черната борса, Пелузо комуниста, дядото каморист на братята Солара, бащата Силвио

— фашист, още по-лош от Марчело и Микеле, нейния баща, Фернандо обуцаря, и моя баща — всички, всички, всички, в очите ѝ опетнени до мозъка на костите си, всички те закоравели престъпници или безгласни съучастници, всички купени с трохите от трапезата. Тя и Паскуале насадиха вътре в мен един ужасен свят, от който нямаше как да избягам.

Самият Паскуале се умълча по темата, на свой ред победен от способността на Лила да запои нещата едно за друго във верига, която те притискаше от всички страни. Виждах ги да се разхождат заедно често и ако преди тя го слушаше с отворена уста, сега той слушаше нея по същия начин. Влюбен е, мислех си. Мислех си още: и Лила ще се влюби, ще станат гаджета, ще се оженят, ще продължат да говорят за политика, ще си родят деца, които ще говорят същите неща. Когато започна учебната година, от една страна, страдах много, защото знаех, че нямаше да имам време за Лила, но от друга, се надявах да се спася от начина, по който тя струпваше в едно грешките, отстъпчивостта и страхливото поведение на хората, които познавахме, които обичахме, които носехме — аз, тя, Паскуале, Рино, всички — в кръвта си.

18.

Двете години в гимназията бяха много по-трудни от прогимназията. Паднах се в клас от четиресет и двама ученици, един от много редките смесени класове в училището. Имаше много малко момичета и не познавах никое от тях. След дълги фукни (и аз ще се запиша в гимназията, сигурно е, ще седим на един чин) накрая Джилиола отиде да помага на баща си в сладкарницата на Солара. А от момчетата познавах Алфонсо и Джино, които обаче седяха заедно на един от първите чинове, лакът до лакът, с уплашен вид и почти се правеха, че не ме познават. Класната стая издаваше киселата миризма на пот, на мръсни крака, на страх. Първите месеци започнах новия си училищен живот мълчаливо, пръстите ми не се отделяха от челото и бузите ми, покрити с акне. Седях на един от последните редове, откъдето не виждах добре нито учителите, нито това, което пишеха на дъската; не познавах момичето, с което седях, както и тя не ме познаваше. Благодарение на учителката Оливиеро скоро получих необходимите учебници, мръсни и многократно употребявани. Наложих си дисциплината, изработена в прогимназията: учех всеки следобед до двайсет и три часа и също от пет до седем сутринта, когато трябваше да излизам. Често на излизане от къщи, натоварена с учебници, се случваше да срещна Лила, която бързаше да отвори общарницата, да измете, да измие и подреди, преди да пристигнат баща ѝ и брат ѝ. Разпитваше ме за предметите, които имах по програма за деня, изпитваше ме по нещата, които бях учила, и изискваше точни отговори. Ако не ги получеше, ме засипваше с въпроси, от които ме хващаше страх, че не съм учила достатъчно и че нямаше да мога да отговоря на учителите, така както не успявах да отговоря на нея. Понякога в студените утрини, в които ставах в зори и преговарях в кухнята уроците си, имах усещането, че както обикновено жертвам дълбокия сутрешен сън в топлото легло, за да се представя добре по-скоро пред дъщерята на общаря, отколкото пред учителите в богаташкото училище. Закуската също претупвах заради нея.

Изгълтвах млякото и кафето и хуквах навън, за да не изпусна и един метър от разстоянието, което изминавахме заедно.

Изчаквах на входната врата. Виждах я да се задава от блокчето, в което живееше, и установявах, че продължава да се променя. Вече беше по-висока от мен. Престана да се движи като ръбатото момиченце, което беше допреди няколко месеца, сякаш със закръглянето на тялото ѝ походката също се беше омекотила. Здравей, здрасти, веднага се заговоряхме. Когато спирахме на разклона и се разделяхме — тя към общарницата, аз към спирката на метрото, непрекъснато се обръщах да ѝ хвърля един последен поглед. Един-два пъти видях Паскуале да притичва задъхан и да тръгва редом с нея, за да я изпрати.

Метрото беше претъпкано от момчета и момичета, миришещи на сън и на дима от първата за деня цигара. Аз не пуших, не разговарях с никого. В няколкото минути преговарях уроците, вцепенена от страх, наливах трескаво в главата си нови начини на изговаряне и различни интонации от тези, които се ползваха в квартала. Бях ужасена от мисълта да не се проваля в училище, а също и от кривата сянка на недоволната ми майка и от укорителния поглед на госпожа Оливиеро. А всъщност вече истински ме занимаваше само една мисъл: да си намеря гадже, веднага, преди Лиля да ми съобщи, че е тръгнала с Паскуале.

Всеки ден все по-силно изпитвах опасения, че няма да успея навреме. Страхувах се, че на връщане от училище ще я срещна и ще науча лично от нея, когато ми го съобщи с прелъстителен глас, че вече е правила любов с Пелузо. Или ако не беше той, щеше да бъде Енцо. Ако не беше Енцо, щеше да бъде Антонио. Или, де да знам, Стефано Карачи месарят, или дори Марчело Солара: Лиля беше непредвидима. Младежите, които се въртяха около нея, бяха почти мъже, имаха изисквания. Следователно при наличието на проекта за обувки, четивата за ужасяващия свят, в който се беше случило да се родим, и гаджетата нямаше да ѝ остане време за мен. Понякога на връщане от училище заобикалях по дългия път, за да не минавам пред общарницата. Ако пък я видех лично отдалече, за да не се терзя, сменях посоката. Накрая обаче не издържах и тръгнах насреща ѝ като към неизбежна фаталност.

На влизане и излизане от гимназията — огромна сива сграда в твърде лошо състояние — гледах момчетата. Гледах ги настоятелно, за

да усетят погледа ми и да ме погледнат. Гледах връстниците си от гимназията, някои още с къси панталонки, други с три четвърти или дълги. Гледах и големите, тези от лицеза — повечето ходеха по сако и вратовръзка, никога с палто, за да покажат най-вече на себе си, че не усещат студ: къси подстрижки, бели вратове заради високата черта. Предпочитах тях, но щях да се задоволя и с някой от по-малките, важното беше да е с дълги панталони.

Един ден един ученик ме порази с небрежната си походка — много слаб, с разчорлена тъмнокаестенява коса, лице, което ми се стори толкова красиво и донякъде познато. На колко години можеше да е: шестнайсет, седемнайсет? Разгледах го добре, после пак, и сърцето ми спря: беше Нино Сараторе, синът на Донато Сараторе, железничаря поет. Отвърна на погледа ми, но разсеяно, не ме позна. Сакото му беше увиснало на лактите и тясно в раменете, панталоните му бяха протрити, обувките износени. Никакъв признак на заможност, с каквато парадираха Стефано и особено братята Солара. Макар и да беше написал книга със стихотворения, явно баща му още не беше забогатял.

Тази неочаквана поява много ме развълнува. На излизане си помислих да хукна към Лила да ѝ разкажа, импулсът беше неудържим, но после си промених намерението. Ако ѝ кажех, със сигурност щеше да ме накара да дойде с мен в училище, за да го види. И вече знаех какво щеше да се случи. Така както Нино не ме забеляза и както не разпозна русото тъничко момиченце от началното училище в надебелялата и пъпчива четиринайсетгодишна, каквато бях станала, така щеше веднага да познае Лила и щеше да бъде запленил. Реших да съзерцавам образа на Нино Сараторе мълчаливо — излизащ от училище с наведена глава и разлюляна походка и поемащ по булевард „Гарибалди“. От този ден нататък ходех на училище, сякаш единствената причина да отивам там беше да го видя или дори само да го зърна за малко.

Есента отлетя. Една сутрин ме изпитаха на „Енеида“, за пръв път ме изпитваха на дъската. Учителят, някой си Джераче, около шейсетгодишен, който непрекъснато шумно се прозяваше, избухна в смях, щом произнесох оракул вместо оракул. Не му хрумна, че макар и да познавах смисъла на думата, живеех в свят, в който никой нямаше причина да я използва. Всички се засмяха, най-много Джино от първия

чин до Алфонсо. Почувствах се унижена. Минаха няколко дни, дойде първото контролно по латински. Когато Джераче донесе поправените контролни, попита:

— Коя е Греко?

Вдигнах ръка.

— Ела.

Зададе ми най-различни въпроси за склоненията, глаголите, синтаксиса. Отговарях му, вцепенена от страх, още повече че ме гледаше с внимание, което не беше проявявал досега към никого от нас. После ми подаде листа без никакъв коментар. Бях изкарала девет.

Оттогава всичко тръгна нагоре. На контролното по италиански ми писа осем, по история не сгреших нито една дата, по география знаех перфектно площи, население, подземни богатства, селско стопанство. А по гръцки направо го оставих с отворена уста. Благодарение на наученото с Лиля показвах познаване на азбуката, вещина в четенето и лекота в произношението, които най-накрая изтръгнаха от преподавателя една публична похвала. Успехът ми повлече в инерцията си останалите учители. Дори преподавателят по вероучение една сутрин ме дръпна настрани и ме попита дали искам да се запиша в курс по теология от разстояние. Казах „да“. Преди Коледа вече всички се обръщаха към мен с Греко, някои с Елена. Джино започна да се бави на изхода и да ме изчаква, за да се върнем заедно в квартала. Един ден неочаквано пак ме попита дали искам да станем гаджета и макар да беше дундестичък, аз въздъхнах с облекчение: все е по-добре от нищо, така че приех.

Цялото това въодушевление позамря през коледната ваканция. Кварталът пак ме погълна, имах повече време, виждах по-често Лиля. Беше разбрала, че уча английски, и, естествено, си беше набавила английска граматика. Вече знаеше много думи, които произнасяше твърде приблизително, но и моето произношение, разбира се, не беше по-добро. Но тя не ми даваше мира, настояваше: като се върнеш в училище, питай учителя как се произнася това, как се произнася онова. Един ден ме заведе в обуцарницата и ми показа една метална кутия, пълна с листчета хартия — върху всяко от тях от едната страна беше написана дума на италиански, а от другата английският ѝ еквивалент: молив/pencil, разбирам/to understand, обувка/shoe. Господин Фераро я беше посъветвал да направи така, беше отличен начин да се учат думи.

Четеше ми страната на италиански и искаше да ѝ кажа английската дума. Но аз знаех малко или нищо. Открих, че във всичко, изглежда, беше по-напред от мен, все едно ходеше на някакво тайно училище. Аз предпочитам да говорим за друго, тя обаче ме изпита на гръцките склонения, от което скоро заключи, че още съм на първото, докато тя вече беше на третото. Пита ме и за „Енеида“, беше се прирастила към нея. Беше я прочела цялата за няколко дни, а аз в училище бях на средата на втората книга. Разказа ми с подробности за Дидона, образ, за който нищо не знаех, това име чух за пръв път не в училище, а от нея. А един следобед изтърси едно наблюдение, което ме порази. Каза: „Липсата на любов опустошава не само живота на хората, но и на градовете“. Не помня точно как се изрази, но идеята беше тази и аз свързах с нашите мръсни улици, с прашната градинка, с полето, осеяно с нови блокове, с насиетието във всеки дом, във всяко семейство. Страхувах се обаче да не започне пак да ми говори за фашизъм, нацизъм, комунизъм. И не се съдържах, исках да разбера, че ми се случват и хубави неща, и ѝ казах всичко на един дъх: първо, че бяхме станали гаджета с Джино, и второ, че в моето училище учеше Нино Сараторе и че се е разхубавил след началното училище.

Присви очи, уплаших се да не би да ми каже, че и тя е станала нечие гадже. Обаче не, започна да ми се подиграва:

— Правиш любов със сина на аптекаря — каза, — bravo, предала си се, влюбила си се като любимата на Еней.

После рязко прескочи от Дидона към Мелина и дълго ми разказва за нея, тъй като не знаех какво се случва в съседство — сутрин отивах на училище, а после учех до късно вечер. Разказа ми за роднината си, все едно не я изпускаше от очи. Нищетата все така притискаше нея и децата ѝ и тя продължавала да мие стълбите във входовете заедно с Ада (парите, които носел вкъщи Антонио, не стигали). Обаче вече не я чували да пее, еуфорията ѝ била минала, сега работела с машинални жестове. Описа ми подробно как, прегъната надве, тръгвала от последните етажи и бършела с мокрия парцал надолу, площадка след площадка, стъпало след стъпало, с енергия и усърдие, които биха довършили даже много по-едър човек от нея. Ако някой слизал или се качвал, почвала да крещи обиди и го замеряла с парцала. Ада ѝ беше разказала, че веднъж видяла майка си в разгара на криза заради нечий стъпки по прясно измитото да пие от мръсната

вода в кофата и се наложило да я издърпа от ръцете ѝ насила. Разбирате ли? Стъпка по стъпка, от Джино стигна до Дидона, през Еней, който я изоставил, до лудата вдовица. И едва тогава се върна към Нино Сараторе, което сочеше, че ме е слушала внимателно.

— Кажи му за Мелина — подучи ме — и го накарай да каже на баща си. И добави злобно: — Иначе е прекалено лесно да пишеш стихотворения.

Накрая се разсмя и добави с известна тържественост:

— Аз няма никога да се влюбя в никого и няма да напиша нито едно стихотворение.

— Не ми се вярва.

— Така е.

— Но другите ще се влюбват в теб.

— Толкова по-зле за тях.

— Ще страдат като тази Дидона.

— Не, ще си хванат някоя друга, точно както е направил Еней, който накрая свалил кралска дъщеря.

Не бях убедена и го показах. Тръгнах си, скоро пак се върнах — тези разговори за любовни връзки сега, когато си имах гадже, ми харесваха. Веднъж предпазливо я попитах:

— Какво прави Марчело Солара, преследва ли те?

— Да.

— А ти?

На лицето ѝ се изписа една пренебрежителна полуусмивка, която означаваше: Марчело Солара ме отвращава.

— А Енцо?

— Приятели сме.

— А Стефано?

— Според теб всички се интересуват от мен ли?

— Да.

— Стефано винаги ме обслужва първа, даже да има опашка.

— Виждаш ли?

— Няма какво да виждам.

— Ами Паскуале? Обясни ли ти се?

— Ти луда ли си?

— Видях, че сутрин те изпраща до обушарницата.

— Защото ми обяснява неща, станали преди нас.

Така се върна отново темата за „преди“, но по начин, различен от този в началното училище. Каза, че нищо не знаем, че не сме знаели нито като по-малки, нито сега, поради което и не сме били в състояние да разберем нищо, че всяко нещо в квартала, всеки камък или парче дърво, което и да е, го е имало и преди нас, но ние сме пораснали, без да си даваме сметка за това, без никога да се замисляме. Не само ние. Баща ѝ се правел, че нищо не е съществувало преди. Същото правели и майка ѝ, моята майка, моят баща, Рино също. А всъщност месарницата на Стефано преди е била дърводелската работилница на Пелузо, бащата на Паскуале. И парите на дон Акиле били натрупани преди. Също и парите на Солара. Тя била опитала с баща си и майка си. Не знаели нищо, за нищо не искали да говорят. Ни за фашизъм, ни за крал. Все едно нямало издевателства, нямало насилствен труд, нямало експлоатация. Мразели дон Акиле и се страхували от Солара. Обаче си затваряли очите и харчели парите си както при сина на дон Акиле, така и при Солара, и даже изпращали нас. И гласували за фашистите, за монархистите, според желанието на Солара. И мислели, че каквото се е случило преди, е минало, минало и погребано, за да живеят спокойно, а в същото време си били там, в нещата от преди, и нас държали там, и така продължавали същите тези неща, без да знаят.

Тази реч за „преди“ ме порази повече от разговорите на загадъчни теми, в които ме беше въвлякла през лятото. Коледната ваканция премина в безспирно бърбене в обущарницата, на улицата, на двора. Доверявахме си всичко, и най-дребните неща, и ни беше добре.

19.

В онзи период се чувствах силна. Справях се отлично в училище и когато разказах на госпожа Оливиеро за успехите си, тя ме похвали. Виждах се с Джино, всеки ден се разхождахме до бар „Солара“: той ми купуваше сладкиш, изяждахме го заедно и се връщахме. На моменти дори имах усещането, че Ли́ла е тази, която зависи от мен, а не аз от нея. Бях престъпила границите на квартала, учех в гимназия, прекарвах времето си с младежи, които учеха латински и гръцки, а не със зидари, механици, кърпачи на подметки, зарзаватчии, месари, обуцари като нея. Когато ми говореше за Дидона или за метода си на учене на английски думи, или за трето склонение, или за каквото там си фантазираше в разговорите си с Паскуале, все по-ясно долавях, че го прави с известно смущение, като че най-после тя беше тази, която има нужда постоянно да ми доказва, че може да разсъждава наравно с мен. Дори когато един следобед след известно колебание реши да ми покаже докъде са стигнали с тайнствената обувка, върху която работеха с Рино, няхах вече усещането, че обитава някаква чудата територия без мен. По-скоро ми се видя, че и тя, и брат ѝ изпитваха несигурност да ми говорят за нещо с толкова съмнителна стойност.

А може би просто аз бях започнала да се чувствам нещо повече от тях. Когато се разровиха в един шкаф и измъкнаха оттам една хартиена кесия, ги окуражих с престорен интерес. Но чифтът мъжки обувки, които ми показаха, номер 43, размерът на Рино и на Фердинандо, кафяви, точно каквито ги помнех от скицата на Ли́ла, бяха едновременно леки и здрави. Никога не бях виждала нещо подобно на нечий крака. Дадох ми да ги пипна и ми изброиха качествата им, а аз се впуснах ентузиазирано да ги хваля.

— Пипни тук — каза ми Рино, светнал от похвалите ми — и кажи дали усещаш шев.

— Не — отговорих, — не се усеща.

Взе обувките от ръцете ми и започна да ги огъва и да ги разпъва, за да демонстрира издръжливостта им. Заизреждах одобрителни думи, както правеше госпожа Оливиеро, когато искаше да ни поощри. Ли́ла

обаче не изглеждаше доволна. Колкото повече брат ѝ изреждаше предимствата, толкова повече тя му сочеше недостатъците:

— Колко ще му трябва на татко, за да установи тези грешки?

По едно време му каза сериозно:

— Да опитаме пак с вода.

Брат ѝ се възпротиви. Въпреки това тя напълни един леген, пъхна ръка в едната обувка, все едно беше крак, и я поразходи известно време във водата.

— Има нужда да си поиграе — каза ми Рино от позицията на по-голям брат, на когото са втръснали детинщините на по-малката му сестра. Но щом видя, че Лила изважда обувката, загрижено я попита: — Е, и?

Лила извади ръка, потърка пръстите си един в друг, протегна обувката към него.

— Пипни.

Рино пъхна ръка вътре и заяви:

— Суха е.

— Влажна е.

— Само ти я усещаш влажна. Пипни, Лену.

Пипнах.

— Влажна е малко — казах.

Лила направи недоволна гримаса.

— Видя ли? Държим я една минута във вода и се навлажнява, не става. Трябва да я разлепим и да разшием всичко още веднъж.

— Майната му, какво те бърка малко влага?

Рино се ядоса. И не само: сякаш се преобрази пред очите ми. Лицето му почервения, изду се около очите и слепоочията, не можа да се сдържи и избухна в поредица от нападки и псувни срещу сестра си. Оплака се, че така никога няма да приключат. Обвини Лила, че първо го окуражава, а после го скована. Крещеше, че не иска да остане завинаги в това тъпо място да слугува на баща си и да гледа как другите забогатяват. Грабна трикракото желязо, посегна, сякаш ще я замери с него, и ако го беше направил наистина, щеше да я убие.

Тръгнах си, от една страна, объркана от този бяс на един, общо взето, учтив младеж, и от друга, горда, че моето мнение се беше оказало решаващо.

В следващите дни открих, че акнето ми засъхва.

— Изглеждаш наистина добре, то е от успехите в училище и от любовта — каза ми Лила и ми се стори малко тъжна.

20.

С приближаването на новогодишната нощ Рино бе обзет от маниакалното желание да изстреля най-много фойерверки, особено важно беше да са повече от тези на братята Солара. Лила му се подиграваше, а понякога ставаше направо груба с него. Каза ми, че според нея брат й, в началото скептично настроен към възможността да изкара много пари от обувки, сега се е вторачил прекалено много в идеята, вече се виждал собственик на фабрика за обувки „Черуло“ и не искал повече да е кърпач на подметки. Това я притесняваше, не познаваше Рино от тази му страна. Беше свикнала да го вижда неударимо устремен към нещо, но не беше се проявявал като фукльо. Сега обаче искаше да се покаже като нов човек, какъвто не беше. Чувстваше се близо до богатството. Новоизлюпен господар. Някой, който знае как да отправи към квартала първия сигнал за състоянието, което щеше да му донесе новата година — като изстреля големи количества фойерверки, много, далеч повече от братята Солара: в очите му те се бяха превърнали в събирателен модел на мъжа, на когото да подражава и дори да надмине. Бяха хора, на които завиждаше, чувстваше ги като врагове, които трябваше да победи, за да застане на тяхно място.

Лила никога не допусна, както направи по повод на Кармела и другите момичета от двора, че може би му е внушила една мечта, която не можеше да държи под контрол. Тя самата вярваше в тази мечта, считаше я за възможна и виждаше брат си като важна брънка в осъществяването й. А и го обичаше, беше с цели шест години по-голям от нея и не й се искаше да го смята за дете, което не знае как да се справя с фантазиите си. Но често повтаряше, че на Рино му липсва конкретност, че не е стъпил достатъчно здраво на земята, за да знае как да се изправя срещу трудностите, че клони към крайности. Както в това състезание с братята Солара например.

— Може пък да ревнува от Марчело — казах й веднъж.

— Тоест?

Направи се, че не ме разбира, и се засмя, но тя сама ми беше разказала как Марчело Солара минавал напред-назад пред обущарницата всеки ден — кога пеша, кога с колата — и, изглежда, Рино бил забелязал, защото няколко пъти казал на сестра си: „Да не си посмяла да обръщаш внимание на този гадняр“. Може би, кой знае, като не можеше да разбие физиономиите на братята Солара за това, че са набелязали сестра му, искаше да им демонстрира силата си с фойерверки.

— Ако е така, значи съм права, нали виждаш?

— Права за какво?

— Че е станал фукльо. Откъде ще вземе пари за фойерверки?

Вярно беше. Новогодишната нощ беше време за бойни действия — в квартала и в цял Неапол. Ослепителни светлини, пукотевици. Гъстият барутен дим замъгляваше всичко, влизаше в къщите, лютеше на очите, предизвикваше кашлица. Но гърмежът на пиратките, свистенето на ракетите, тътенът на ударните вълни струваше пари и се знаеше, че най-много гърмят тези, които могат да си го позволят. Ние от семейство Греко нямахме пари, приносът ни в гърмежите по Нова година беше съвсем оскъден. Баща ми купуваше една кутия конфети, една със звезден вихър и една с тънички ракети. В полунощ, тъй като бях най-голямата, слагаше в ръцете ми флакончето със звездичките или с конфетите, запалваше фитила, а аз стоях неподвижна, развълнувана и уплашена, втренчена във въртящите се искри съвсем близо до пръстите ми. В това време той изтичваше да забучи стойката на ракетите в една бутилка на мраморния перваз, запалваше фитила с цигарата си и ентусиазирано отпращаше към небето съскация пламък. Накрая засилваше и бутилката на улицата.

У Лила също не гърмяха кой знае колко и Рино от малък се сърдеше. Още дванайсетгодишен започна да посреща Нова година с други хора, по-смели от баща му, и беше известен със способностите си да събира неизбухнали бомбички веднага след като свършат празненствата. Скупчваше ги всичките на някое място при блатата, палеше ги и се наслаждаваше на високия пламък, на пукота и на експлозията накрая. Още личеше тъмният белег на ръката му — едно голямо петно, получено веднъж, когато не се беше дръпнал навреме.

Така че към всички явни и тайни причини за отправеното предизвикателство в края на 1958 година трябва да прибавим и това, че

Рино може би търсеше възмездие за бедното си детство. Ето защо започна да събира пари за фойерверки оттук-оттам. Но се знаеше — знаеше го и той, въпреки обзелата го мания за величие, — че Солара няма кой да ги надмине. Както всяка година, дни преди празника двамата братя сновяха напред-назад с фиата с багажник, пълен с експлозиви, които в новогодишната нощ щяха да изтребят птици, да подплашат кучета, котки и плъхове и да разлюлеят блокчетата между мазетата и уличния паваж. Рино ги наблюдаваше с омраза от обущарницата; беше се организирал с Паскуале, с Антонио и особено с Енцо, който разполагаше с малко повече пари, да съберат достатъчен арсенал, за да направят все пак впечатление.

Нещата добиха неочакван обрат, когато двете с Лила бяхме изпратени от майките си да напазаруваме за новогодишната вечеря в месарницата на Стефано Карачи. Магазинът беше пълен с хора. Зад щанда заедно със Стефано и Пинуча обслужваше клиентите и Алфонсо, който ни се усмихна притеснен. Пригответихме се за дълго чакане. Но Стефано ми направи знак, без съмнение го направи точно към мен, и пошушна нещо в ухото на брат си. Съученикът ми излезе иззад щанда и ме попита дали имаме списък с покупките. Дадохме му го и той влезе вътре. След пет минути покупките ни бяха приготвени.

Сложихме всичко в торбите, платихме на госпожа Мария и си тръгнахме. Но само след няколко крачки Стефано, не Алфонсо, а именно Стефано ме извика с хубавия си възмъжал глас:

— Лену.

Настигна ни. Изглеждаше спокоен, сърдечно усмихнат. Само бялата престилка, оцапана с мазни петна, го загрозяваше малко. Заговори и на двете ни на диалект, но гледаше мен:

— Искате ли да дойдете да празнуваме Нова година у нас? Алфонсо много ще се радва.

Жената и децата на дон Акиле избягваха показност, така си остана и след смъртта на бащата: от църквата в месарницата и оттам къщи, най-много да отидат на някое празненство, което няма как да пропуснат. Тази покана беше нещо ново. Отговорих, сочейки Лила:

— Вече имаме уговорка с брат й и други приятели.

— Кажете и на Рино, поканете и родителите си, къщата е голяма, а за фойерверките ще излезем на терасата.

Лила се намеси с нетърпящ възражение тон:

— С нас ще празнуват и Паскуале и Кармен Пелузо с майка им.

Това изречение би следвало да сложи край на всякакви по-нататъшни обяснения: Алфредо Пелузо лежеше в „Поджореале“ заради убийството на дон Акиле и синът на дон Акиле нямаше как да покани децата на Алфредо да посрещнат новата година с наздравици в дома му. Стефано обаче я погледна, все едно до този момент не я беше забелязал, вгледа се в нея настойчиво и каза с тона, с който се съобщават очевидните неща:

— Ами добре, елате всички, ще прием шампанско, ще танцуваме: нова година, нов живот.

Тези думи ме разчувстваха. Погледнах към Лила; и тя беше обърквана. Промърмори:

— Трябва да говорим с брат ми.

— Ще чакам да ми кажете.

— А фойерверки?

— В какъв смисъл?

— Ние ще си донесем нашите, а ти?

Стефано се усмихна:

— Колко искаш?

— Много.

Младежът отново се обърна към мен:

— Елате всички у нас и ви обещавам, че когато се зазори, още няма да сме свършили да гърмим.

21.

През целия път не престанахме да се кикотим като луди и да си говорим неща от рода:

— Прави го заради теб.

— Не, заради теб.

— Влюбен е, виж, че само и само за да отидеш у тях, кани и комунистите, и убийците на баща си.

— Какви ги говориш? Даже не ме погледна.

Рино изслуша предложението на Стефано и побърза да каже „не“. Но желанието да победи братята Солара го разколеба и реши да говори с Паскуале, който страшно се ядоса. А пък Енцо измърмори: „Добре, ако мога, ще дойда“. Що се отнася до родителите ни, те се зарадваха безкрайно на поканата, защото за тях дон Акиле вече не съществуваше, а жена му и децата му бяха добри и заможни хора, каквито е чест да имаш за приятели.

В началото Лила изпадна във вцепенение, сякаш беше забравила къде се намира — улиците, квартала, обущарницата. Един късен следобед обаче изникна пред мен с вида на човек, който всичко е разбрал, и ми каза:

— Сбъркали сме. Стефано не иска нито мен, нито теб.

Струпахме на едно факти и измислици, както ни беше навик, когато разисквахме нещо. Ако не искаше някоя от нас, какво искаше? Решихме, че и Стефано възнамерява да даде урок на братята Солара. Спомнихме си за онзи път, когато Микеле накара да изгонят Паскуале от празненството на майката на Джилиола, с което се намеси в личните дела на семейство Карачи и злепостави Стефано, като изкара, че не умее да защити паметта на баща си. Като се замисли човек, тогава двамата братя накърниха достойнството не само на Паскуале, а и неговото. И той сега си отмъщаваше: за да ги подразни, възнамеряваше да се сдобри окончателно със семейство Пелузо и дори да ги покани в дома си на новогодишно празненство.

— И какво печели от това? — попитах Лила.

— Не знам. Иска да направи жест, какъвто никой от квартала не би направил.

— Да прости?

Лиля скептически тръсна глава. Опитваше се да разбере, опитвахме се да разберем и двете, а да се опитваме да разберем, беше нещо, което много обичахме. Стефано не приличаше на човек, способен да прости. Според Лиля имаше нещо друго на ум. Лека-полека, като изхождаше от една от своите фиксидеи в последно време, тоест, откакто започна да води дискусии с Паскуале, стигна до нещо, което ѝ се стори възможното решение.

— Помниш ли, когато казах на Кармела, че може да стане гадже на Алфонсо?

— Да.

— Стефано има предвид нещо такова.

— Да се ожени той за Кармела?

— Повече.

Според Лиля Стефано искаше да заличи всичко. Искаше да се опита да се освободи от преди. Не искаше да се прави, че нищо не е било, както правеха родителите ни, а напротив, да изпълни едно намерение от рода на: добре, знам, баща ми беше това, което беше, но сега става дума за мен, за нас, и е време да спрем. Накратко, искаше да покаже на целия квартал, че той не е едно и също с дон Акиле и че семейство Пелузо също не са едно и също с бившия дърводелец, който го уби. Тази хипотеза ни хареса, бързо се превърна в убеденост и ни накара да почувстваме дълбока симпатия към младия Карачи. Решихме да застанем на негова страна.

Заехме се да разясним на Рино, Паскуале и Антонио, че поканата на Стефано е нещо повече от покана, че зад нея стояха важни намерения, че беше, все едно той самият заявяваше: преди нас са се случвали лоши неща; нашите бащи, кой повече, кой по-малко, са се държали зле; отсега нататък нека си дадем сметка за това и нека покажем, че ние, синовете, сме по-добри от тях.

— По-добри ли? — поинтересува се Рино.

— По-добри — казах аз, — точно обратното на братята Солара, които са по-лоши от бащата и от дядото.

Говорех много развълнувано и на италиански, все едно бях в училище. Лиля дори ми хвърли възхитен поглед, а Рино, Паскуале и

Антонио промърмориха нещо, смутени. Паскуале даже се опита да ми отговори на италиански, но бързо се отказа. Мрачно произнесе:

— Парите, върху които Стефано трупа още пари, са същите, които баща му е спечелил на черната борса. Месарницата се намира в помещението, което някога беше работилница на баща ми.

Лиля присви очи така, че почти не се виждаха.

— Така е. Но вие какво предпочитате — да сте на страната на някой, който иска промяна, или да сте на страната на братята Солара?

Паскуале, донякъде по убеждение, донякъде поради очевидно обзелата го ревност от неочаквания начин, по който думите на Лиля поставяха Стефано в центъра на вниманието, гордо отговори:

— Аз съм на моята си страна и точка.

Но той беше добро момче, поразмисли още, и още отново. Поговори с майка си, поспори с цялото семейство. Джузепина, която от човек с добър характер, неуморно трудеща се, ведра и спонтанна, след като мъжът ѝ влезе в затвора, се беше превърнала в запусната и измъчена от съдбата жена, се обърна към енорийския свещеник. Той направи посещение в магазина на Стефано и говори дълго с Мария, после отново говори с Джузепина Пелузо. Накрая всички решиха, че животът и така е много труден и че ако успеят по случай новата година да намалят напрежението, ще бъде най-добре. И така, на 31 декември, след новогодишната вечеря, в 23.30 часа няколко семейства — на бившия дърводелец, на общинския портиер, на обуцаря, на зарзаватчията, на Мелина — която много се постара да изглежда добре за случая — се изкатериха едно по едно до четвъртия етаж, до стария, толкова омразен апартамент на дон Акиле, за да отпразнуват заедно Нова година.

22.

Стефано ни посрещна много сърдечно. Спомням си, че беше грижливо сресан, лицето му беше зачервено от вълнение, беше с бяла риза, вратовръзка и жилетка без ръкави, тъмносиня. Стори ми се извънредно красив, държеше се като принц. Изчислих, че беше почти със седем години по-голям от мен и Лила, а това ме накара да си помисля, че да съм гадже на Джино, мой връстник, не беше кой знае какво: когато му предложих да се присъедини за събирането у семейство Карачи, ми отговори, че не може, защото родителите му не го пускали да излиза след полунощ, опасно било. Исках да си имам голям приятел, а не момченце — някой като тези младежи — Стефано, Паскуале, Рино, Антонио, Енцо. През цялата вечер ги гледах, докосвахме се леко при разминаване. Нервно попипвах обиците си, сребърната гривна на майка ми. Отново бях започнала да се чувствам красива и търсех да прочета доказателството в очите им. Всички ми изглеждаха обзети от мисълта за среднощните фойерверки. В очакване на мъжката им битка даже на Лила като че не обръщаха внимание.

Стефано бе особено любезен с госпожа Пелузо и с Мелина с нейния налудничав поглед и с дългия ѝ нос. Все пак се беше сресала старателно, беше си сложила обици и със старата си черна вдовишка рокля изглеждаше като истинска дама. В полунощ домакинът напълни с шампанско първо чашата на майка си и веднага след това чашата на майката на Паскуале. Вдигнахме тост за прекрасните неща, които щяха да се случат през новата година, и се заизточвахме нагоре към терасата на покрива, възрастните и децата с палта и шалове, защото беше много студено. Забелязах, че Алфонсо единствен нарочно се бави долу. Извиках го от учтивост, но не ме чу или се направи, че не чува. Изтичах горе. Над главата ми се отвори едно страховито ледено небе, обсипано със звезди и мрак.

Момчетата бяха по пуловери, Паскуале и Енцо дори по ризи. Лила, аз, Ада и Кармела бяхме с тъничките си рокли, с които ходехме на танци, и треперехме от студ и превъзбуда. Вече се чуваше свистенето на първите ракети, които се връзваха в небето и избухваха в

изумително пъстри цветя. Чуваха се и ударите от приземяване на стари вещи, които летяха от прозорците според обичая, сред викове, смях. Целият квартал вдигаше врява и хвърляше пиратки. Аз запалих звездичките и конфетите на децата. Харесваше ми да виждам в очите им уплашения възторг, който самата аз изпитвах като малка. Лила убеди Мелина да запалят заедно фитила на един бенгалски огън и той избухна с цветно свистене. И двете нададоха радостни викове и накрая се прегърнаха.

Рино, Стефано, Паскуале, Енцо, Антонио пренесоха кашони, кутии и пликове с експлозиви, горди с всичките муниции, които бяха успели да натрупат. Алфонсо също се включи, но съвсем вяло и реагира на настояванията на брат си с изблици на досада. Стори ми се обаче уплашен от Рино, който наистина беше пощръклял, буташе го грубо и се държеше с него като с малко момченце. В крайна сметка, вместо да се сърди, Алфонсо се отдръпна и се отказа да се смесва с останалите. Междувременно блеснаха огънчетата на кибритените клечки — по-големите си запалиха цигарите един на друг, като пазеха огъня със събрани длани и разговаряха със сериозен и сърдечен тон. Ако настане гражданска война, помислих си, като тази между Ромул и Рем, между Марио и Сила, между Цезар и Помпей, те ще изглеждат по същия начин, със същите лица, същите погледи, същите пози.

Всички момчета, с изключение на Алфонсо напълниха ризите си с пиратки и бомбички и разположиха ракетите в редици от празни бутилки. На мен, Лила, Ада и Кармела все по-възбуденият и креслив Рино постави задачата да ги снабдяваме своевременно с муниции. След това всички, от най-младите до най-възрастните — например братята ми Пепе и Джани, но също и баща ми, и обушарят, който беше най-възрастният, — се раздвижиха в тъмното и в студа и започнаха да палят фитили и да хвърлят запалените фойерверки зад парапета или в небето; цареше празнична атмосфера, възбудата растеше, носеха се викове от типа: видя ли какви цветове, леле-мале какъв трясък, давай, давай!, нарушавани едва-едва от несмелите вопли на вцепенената от страх Мелина и от Рино, който дърпаше пиратките от ръцете на братята ми, за да ги хвърля той, като им крещеше, че ги похабяват, защото ги хвърлят, преди да дочакат фитила хубаво да се разгори.

Светлинният фурор постепенно се уталожи над града и отстъпи място на шума от колите и клаксоните. Появиха се отново големи

участъци тъмно небе. Балконът на семейство Солара, макар и целият в пушек и отблясъци, вече се виждаше по-добре.

Бяха близо, можехме да ги видим. Бащата, синовете, роднините, приятелите им бяха обзети като нас от желание за суматоха. Всички в квартала знаеха, че случилото се до този момент не беше нищо и че те щяха да се развихрят истински чак когато дрипльовците приключеха с мизерната олелия с бомбичките, златния и сребърен дъждец, едва когато щяха да останат пълни господари на празника.

Така и стана. Внезапно от балкона лумна огън, небето и улицата отново избухнаха. При всяко хвърляне, особено ако бомбата свистеше унищожително, от балкона се чуваха ентусиазирани псувни. Но ето че изненадващо Стефано, Паскуале, Антонио и Рино се заеха да отговарят с още бомби и съответните псувни. На ракетата на Солара отвъръщаха с ракета, на пиратка с пиратка и в небето разцъфваха възхитителни венци, а улицата долу гореше и трепереше; в един момент Рино дори стъпи прав на парапета, като крещеше обиди и хвърляше мощни бомби, а в това време майка му пищеше от страх и му викаше: „Слез оттам, ще паднеш!“.

Тогава Мелина бе обзета от паника и започна да надава тънки и продължителни писъци. Ада изпуфтя, на нея се падаше да я отведе, но Алфонсо ѝ направи знак, че той ще се заеме, и изчезна долу с нея. Майка ми веднага ги последва, накуцвайки, и другите също започнаха да отвеждат децата. Експлозиите, предизвикани от Солара, ставаха все по-мощни; една тяхна ракета, вместо да се отправи към небето, избухна в парапета на нашата тераса с яркочервено сияние и задушлив пушек.

— Нарочно го направиха — изкрещя Рино на Стефано, побеснял.

Стефано, тъмен профил в зимния мраз, му направи знак да се успокои. Изтича в един ъгъл, където той самият беше поставил една кутия — на нас, момичетата, ни беше заповядано да не я пипаме, — и заподканя останалите да последват примера му и да вземат материали оттам.

— Енцо — изкрещя без следа от мекия тон на търговец, — Паска, Рино, Анто, хайде, давайте, тука, дайте да им покажем какво имаме ние.

Всички се втурнаха натам със смях. Повтаряха: да, нека ни чуят, на ти, тъпако, и правеха неприлични жестове към балкона на Солара.

Ние наблюдавахме трескавите им черни силуети и все повече треперехме от студ. Бяхме останали сами, без роля. Баща ми също беше слязъл долу заедно с обуцаря. Лила — не знам, беше онемяла, втренчена в зрелището като в някакво тайнство.

Случваше ѝ се това, за което вече споменах и което тя впоследствие нарече орязване на полетата. Било — каза ми по-късно, — все едно в нощ на пълнолуние над морето в небето нахлува черна бурна маса и поглъща всичката светлина, разкъсва обиколката на лунния кръг и обезобразява светещия диск, като го свежда до истинската му природа на груба, безсмислена материя. Лила си представила, видяла, почувствала — сякаш било вярно — как брат ѝ се прекършва. Пред очите ѝ Рино загубил облика, който имал, откакто го познавала, облика на щедро, честно момче, благите черти на човек, на когото може да се има доверие, любимия профил на този, който, откакто се помнела, я забавлявал, помагал ѝ, защитавал я. Там, на сред мощните гърмежи, в студа, сред пушека, изгарящ ноздрите, и агресивната миризма на сярна неща разкъсало органичната структура на брат ѝ и оказало върху него толкова силен натиск, че разчупило контурите му, материята се разпростряла като магма и ѝ показала от какво в действителност е направен. Всяка секунда от празничната нощ я изпълвала с ужас, имала чувството, че при всяко свое движение, с което Рино разпръсквал части от себе си, всички граници, всички полета изчезвали и тя, и нейните собствени полета се размеквали и поддавали. Коствало ѝ усилие да се контролира, но успя, почти нищо от терзанията ѝ не си пролича. Наистина в бъркотията от гърмежи и цветове не ѝ обръщах много внимание. Мисля, че ме порази все по-уплашеното ѝ изражение. Забелязах също, че се взираше в сянката на брат си — най-активния, най-разпищоления, най-гръмогласно отправящия кръвни обиди към терасата на Солара — с отвращение. Изглежда, че тя, която никога от нищо не се страхуваше, беше уплашена. Но тези впечатления си припомних едва впоследствие. В онзи момент не се замислих, чувствах се по-близка до Кармела и до Ада, отколкото до нея. Както обикновено, тя нямаше вид, че се нуждае от вниманието на момчетата. Ние обаче, там на студа и на сред хаоса, без тяхното внимание изобщо не съумявахме да си придадем значимост. Бихме предпочели Стефано, или Енцо, или Рино да прекратят войната, да обгърнат раменете ни с ръка, да притиснат

хълбок в тялото ни и да ни отправят думи на възхита. Обаче се притискахме една в друга, за да се стоплим, докато те се втурваха да сграбчат някой цилиндър с огромен фитил, стъписани от неизчерпаемите бойни резерви на Стефано, възхитени от щедростта му, смутени от това, че можеше толкова пари да бъдат превърнати в свистящи следи, искри, експлозии и пушек само заради чистата радост от победата.

Не знам колко продължи това състезание с братята Солара: носеха се експлозии от двете страни, все едно терасата и балконът бяха окопи, целият квартал вибрираше и свистеше. Гърмежи, строшени стъкла, продънено небе, всичко се сля в едно.

— Свършиха, нищо не им остана — продължаваха нашите, особено Рино, докато не остана нито един незапален фитил. После надигнаха гласове в победен хор, като подскачаха и се прегръщаха.

Накрая се успокоиха и настана тишина. Но не продължи дълго, прекъснаха я далечен плач на дете, викове и обиди, коли, които си проправяха път по улиците, отрупани с отломки. А после забелязахме огнени езици на балкона на Солара и до нас достигнаха резки прогърмявания: па-па-па. Рино разочарован се провикна:

— Пак започват!

Но Енцо пръв разбра какво става и започна да ни избутва навътре, след него и Паскуале, и Стефано. Само Рино продължи да крещи тежки обиди, като се навеждаше от парапета на терасата и Лиля се видя принудена да отблъсне Паскуале и да изтича да издърпа брат си вътре, като му крещеше обиди на свой ред. Ние, момичетата, слязохме долу с писъци. Братята Солара в желанието си за победа бяха започнали да стрелят по нас.

23.

Както казах, в онази нощ ми убягнаха много неща. И най-вече, завихрена от празничната атмосфера и чувството за опасност и от огнения въртоп, по-парещ и от пламъците в небето, който излъчваха телата на момчетата, аз пренебрегнах Лила. А точно тогава се случи първото ѝ вътрешно превключване.

Как точно се развиха нещата с нея, не забелязах, вече споменах за това: в онзи момент нямаше как да го доловя. Но почти веднага си дадох сметка за последствията. Стана по-мързелива. Още на втория ден след празника аз станах рано, макар че не бях на училище, за да я придружа да отвори обуцарницата и да ѝ помогна с почистването, но тя не се появи. Дойде късно, намусена, и се разходихме из квартала, като избягвахме обуцарницата.

— Няма ли да ходиш на работа?

— Не.

— Защо?

— Вече не ми харесва.

— А новите обувки?

— И без това са доникъде.

— Тогава какво?

Стори ми се, че и тя не знаеше какво иска. Единственото сигурно нещо беше, че изглеждаше много разтревожена за брат си, много повече, отколкото ми се беше видяла напоследък. И точно на тази тревога се основаваше промяната в приказките ѝ на тема забогатяване. Все още беше необходимо спешно да забогатеем, това не се обсъждаше, но целта вече беше различна от тази в детството ни: край на ковчетата, на блясъка на монети и на скъпоценните камъни. Сега изглеждаше, че парите в нейните представи се бяха превърнали в бетон: заздравяваха, поддържаха, изглаждаха нещата. Най-вече изглаждаха бъркотията в главата на Рино. Той смяташе, че чифтът обувки, който бяха изработили заедно, е напълно готов и искаше да го покаже на Фернандо. Но Лила добре знаеше (а според нея го знаеше и Рино), че изработката имаше много недостатъци и че баща ѝ щеше да

огледа обувките и после да ги изхвърли. Затова го увещаваше, че трябва да правят още опити, че пътят към фабриката за обувки е труден процес, обаче той не искаше повече да чака, бързаше да стане като братята Солара, като Стефано, и Лила не успяваше да го вразуми. Внезапно ми се стори, че самото богатство вече не я интересуваше. Говореше за пари, без да влага блясък в това, парите бяха само начин брат ѝ да не направи някоя глупост.

— Аз съм виновна за всичко — започна да си признава, поне пред мен, — накарах го да повярва, че късметът ни чака зад ъгъла.

Но понеже не ги чакаше зад ъгъла, сега се чудеше със зли очи какво да измисли, за да го озапти.

Рино наистина се беше вманиачил. Фернандо например никога не се разсърди на Лила, че не ходи вече на работа, дори ѝ даде да разбере, че е доволен тя да остане да помага на майка си вкъщи. Брат ѝ обаче се ядоса и още в първите дни на януари присъствах на грозен скандал. Рино се приближи към нас с наведена глава, препречи ни пътя и ѝ каза:

— Ела веднага на работа.

Лила му отговори, че и през ум не ѝ минава. Тогава той я дръпна за ръката, тя се освободи и го обиди лошо, а Рино я зашлеви и ѝ извика:

— Тогава отивай си вкъщи, отивай да помагаш на мама.

Тя се подчини и си отиде, без дори да си вземе довиждане с мен.

Напрежението достигна върха си в деня на Епифанията^[1]. Тя се събудила и намерила до леглото си чорап, пълен с въглища. Разбрала, че Рино стои зад това, и на закуска подредила масата за всички, но не и за него. Появила се майка ѝ: синът ѝ ѝ бил оставил, закачен на един стол, чорап, пълен с бонбони и шоколади, с което я трогнал, това момче я изпълвало с обич. Когато забелязала, че мястото на Рино не е заредено с прибори, понечила тя да ги сложи, обаче Лила ѝ попречила. Докато майка и дъщеря се карали, се появил братът и Лила го замерила веднага с парче въглен. Рино се разсмял — мислел, че е на игра и че тя е оценила шегата, но когато разбрал, че сестра му не се шегува, се опитал да я хване, за да я удари. В този момент се появил Фернандо по гащи и нощна фланела, с картонена кутия в ръце.

— Вижте какво ми донесе Бефаната — казал и личало, че е много ядосан.

Извадил от кутията новите обувки, тайно изработени от децата му. Лила останала с отворена уста от изненада. Не знаела нищо за намеренията на Рино — той бил решил да покаже на баща си новия модел като подарък за празника.

Когато видяла на лицето на брат си развеселената и в същото време притеснена усмивчица, когато уловила тревожния поглед, с който следял лицето на баща им, на Лила ѝ се сторило, че получава потвърждение за всичко онова, което я било изплашило тогава на терасата сред пушеците и гърмежите. Рино бил изгубил обичайния си вид, сега брат ѝ се бил оказал с орязани граници на полетата и оттам можело да изскочи нещо непоправимо. В онази усмивка и в онзи поглед доловила нещо непоносимо низко и това било още помъчително, защото продължавала да обича брат си, да чувства необходимостта от близост, за да си помагат взаимно.

— Колко са хубави! — казала Нунция, която си нямала представа от цялата предистория на обувките.

Фернандо, без да обели и дума, с израз като на Рандолф Скот, обзет от гняв, седнал и първо нахлузил дясната обувка, после лявата.

— Бефаната ги е направила по мярка за моите крака — казал.

Станал и тръгнал напред-назад из кухнята, за да ги изпробва пред погледа на семейството.

— Наистина са удобни — коментирал.

— Обувки като за елегантен господин — казала жена му, като хвърляла възхитени погледи към сина си.

Фернандо седнал отново. Свалил обувките, разгледал ги отгоре, отдолу, отвътре и отвън.

— Който е направил тези обувки, е майстор — заявил, но без ни най-малко да смекчи изражението на лицето си. — Браво на Бефаната.

От всяка негова дума се усещало колко се измъчва и как това подклажда желанието му да започне да троши наред из къщата. Рино обаче, изглежда, не забелязвал нищо. След всяка саркастична дума на баща си се възгордявал все повече, усмихвал се, целият зачервен, мълвял половинчати изречения: направих това, татко, добавих онова, помислих, че... А на Лила ѝ се искало да излезе от кухнята, да се спаси от надвисналото избухване на баща ѝ, но не се решавала да остави брат си сам.

— Едновременно са леки и здрави — продължавал Фердинандо, — няма нищо недомислено в тях. И най-важното, не съм виждал някой друг да носи такива, с тоя широк връх са много оригинални.

Седнал, обул ги отново, завързал връзките. Казал на сина си:

— Обърни се, Рино, че да благодаря на Бефаната.

Рино помислил, че ще последва шега, която да сложи край на всичките им дълги пререкания, и се обърнал, едновременно щастлив и смутен. Но едва понечил да се обърне, баща му го сритал с пълна сила в задника, като го наричал животно, глупак и го замервал с каквото му попадне, накрая и с обувките.

Лиля се намесила чак когато видяла, че брат ѝ, който в началото само се опитвал да се предпази от юмруците и ритниците, се развикал и започнал също да обръща столове, да троши чинии; плачел и се кълнял, че по-скоро ще се самоубие, отколкото да продължи да работи на баща си за без пари, и хвърлил в ужас майка им, другите им братя и съседите. Но намесата ѝ била напразна. Баща и син първо трябвало да изпуснат парата, докато останат без сили. После отново заработили заедно, мълчаливи, затворени в обуцарничката всеки с отчаянието си.

Известно време никой не спомена обувките. Лиля окончателно реши, че нейната роля е да помага на майка си, да пазарува, да готви, да пере и простира прането на слънце, и повече не стъпи в обуцарницата. Рино, натъжен и намусен, не разбираше защо му причинява това и започна да изисква от сестра си да подрежда чорапите, бельото и ризите му в чекмеджето, да го обслужва и обгрижва, когато се връща от работа. Ако нещо не му харесваше, протестираше с враждебни думи от сорта: тъпанарка, една риза не можеш да изгладиш. Тя повдигаше рамене и без да протестира, се заемаше да изпълнява задачите си още по-грижливо.

Той самият, разбира се, не беше доволен от поведението си, измъчваше се, опитваше се да се успокои, полагаше големи усилия да стане пак какъвто беше. В по-добрите дни, например в неделя сутрин, се въртеше около нея с шеги и любезности.

— Сърдиш ми се, защото си приписах цялата заслуга за обувките? Аз обаче го направих — лъжеше, — за да попреча на татко да се нахвърли и върху теб. — И после я питаше: — Дай съвет, сега какво да правим? Не може да си стоим така, аз трябва да изляза от това положение.

Ли́ла мълчеше: готвеше, гладеше, понякога го целуваше по бузата, за да му покаже, че вече не му се сърди. Но междувременно той пак се беше разярил и в резултат винаги строшаваше нещо. Крещеше ѝ, че тя е тази, която го е предала, и че още повече ще го предаде, защото рано или късно ще се ожени за някой смотаняк и ще си отиде, а него ще остави да живее завинаги в тази мизерия.

Понякога, когато вкъщи нямаше никого, Ли́ла отиваше в килера, където беше скрила обувките, и ги опипваше, разглеждаше ги в почуда, че за добро или за лошо съществуваха и че бяха се появили на бял свят от една скица върху лист от тетрадка. Колко труд на вятъра!

---

[1] Епифания — Богоявление, 6 януари. В Италия т.нар. Бефана (вещица, яхнала метла) на този ден носи подаръци и бонбони за добрите деца и въглени за лошите. — Б.пр. ↑

24.

Училището започна отново и бях въввлечена в изнурителния ритъм, който учителите ни налагаха. Много от съучениците ми започнаха да се огъват, присъствието в клас съвсем изтъня. Джино натрупа лоши оценки и ме помоли за помощ. Опитах да му помогна, но той всъщност само искаше да му давам да преписва домашните. Позволих му да преписва, но му липсваше желание за учене и не внимаваше дори в преписването, не се опитваше да разбере. Алфонсо също, колкото и да беше дисциплиниран, срещаше трудности. Един ден се разплака, докато го изпитваха по гръцки — нещо, което се считаше много унижително за момче. Ясно се виждаше, че предпочита да умре, отколкото да пророни и една сълза пред класа, но не успя да се сдържи. Всички много се смутихме и запазихме тишина, всички, освен Джино, който, може би от напрежението или пък от задоволство, че приятелят му, с когото делят един чин, също е загазил, избухна в смях. На излизане от училище му казах, че заради този смях късаме. Реагира със загрижен въпрос:

— Алфонсо ли харесваш?

Обясних му, че просто не харесвам вече него самия. Заекна, че тъкмо сме били започнали и не било честно. Нищо особено не се беше случило в живота ни на гаджета: бяхме се целували веднъж, но без език, беше се опитал да ми опипа гърдите, аз му се разсърдих и го отблъснах. Помоли ме да продължим още малко, аз останах твърда в решението си. Разбрах, че не ми струваше нищо да се лиша от компанията му на път за училище и обратно към къщи.

Няколко дни след като скъсах с Джино, Лила ми довери, че е получила две обяснения почти едновременно, първите в живота ѝ. Една сутрин Паскуале я настигнал, докато отивала на пазар. Изглеждаше преуморен и превъзбуден. Казал ѝ, че се притеснил, като не я виждал вече в общуващата, и помислил, че е болна. Сега обаче разбрал, че е здрава, и това го правело щастлив. Но докато говорел, на лицето му нямало и помен от щастие. Замлъкнал, сякаш се задавил, и за да освободи гърлото си, почти извикал, че я обича. Толкова я обичал, че

ако тя била съгласна, щял да отиде да говори с брат ѝ, с родителите ѝ, с когото и да е, веднага, за да се сгодят официално. Тя останала без думи, в продължение на някоя и друга минута мислела, че се шегува. Наистина бях ѝ казвала хиляди пъти, че Паскуале ѝ е хвърлил око, но не ми беше повярвала. А сега той стоял там, в толкова красивия пролетен ден, и почти със сълзи на очи я молел, твърдял, че животът му нямал смисъл, ако тя му откаже. Колко трудно било да се оправяш в любовните работи! Много внимателно, без да произнася „не“, Лила намерила думи, с които да откаже. Казала му, че и тя го обича, но не както трябва да се обича годеник. Казала му също, че винаги ще му бъде благодарна за всички неща, които ѝ обяснил: фашизма, съпротивата, монархията, републиката, черната борса, командира Лауро, националистите, християндемократите, комунизма. Но да се сгоди — не, никога нямало да се сгоди за никого. И заключила: „Всички вас: Антонио, теб, Енцо, обичам така, както обичам Рино.“ Паскуале тогава промърморил: „А пък аз не те обичам по начина, по който обичам Кармела“. После избягал обратно на работа.

— А другото обяснение? — попитах я с любопитство, но и с малко тревога.

— Никога не би отгатнала.

Другото обяснение ѝ го направил Марчело Солара.

Когато чух това име, нещо ме прободеше в стомаха. Ако любовта на Паскуале беше показателна за това доколко Лила можеше да бъде харесвана, то любовта на Марчело — красив и богат младеж, притежател на автомобил, твърд и агресивен, каморист, което значеше, че е свикнал да има жените, които поиска — в моите очи и в очите на всичките ми връстнички, въпреки лошата му слава, а може би точно заради нея, беше израстване, преминаване от положението на объркано момиченце към това на жена, способна да пречупи всеки.

— И как стана?

Марчело карал фиата, бил сам, без брат си, и я видял, докато се връщала към къщи по шосето. Не отбил, за да ѝ говори от прозореца. Оставил колата наред пътя с отворена врата и я настигнал. Лила продължавала напред, а той след нея. Умолявал я да му прости за начина, по който се държал преди време, признал, че щяла да постъпи правилно, ако го беше убила с обуцарския нож. Развълнувано ѝ напомнил колко добре танцували рок на празненството на майката на

Джилиола, което сочело колко добре могат да си паснат. Накрая заизрежда комплименти: „Колко си пораснала, какви хубави очи имаш, колко си красива!“. А после ѝ разказал, че същата нощ сънувал как ѝ предлага да се сгодят, тя казва „да“, той ѝ подарява годежен пръстен, същия като този на баба му, с три вградени диаманта. Най-накрая и Лила, все така в движение, проговорила. Попитала го: „И в съня ти аз казах «да», така ли?“. Марчело потвърдил и тя отговорила: „Значи, наистина е било сън, защото ти си животно, и ти, и семейството ти, дядо ти, баща ти, брат ти, и не бих се сгодила с теб даже ако ме заплашиш, че ще ме убиеш“.

— Така ли му каза?

— Даже и повече от това.

— Тоест?

Когато обиденият Марчело ѝ съобщил, че чувствата му са много деликатни и че ден и нощ мисли само за нея с любов и че поради това той не е животно, а влюбен човек, тя му отговорила, че щом някой може да се държи така, както той се държал с Ада, и ако същият този някой в новогодишната нощ си позволявал да стреля по хората, да го наречеш животно, означава да обидиш животните. Марчело най-после разбрал, че тя не се шегува и че наистина го има за по-долу от някоя жаба или гущер, и внезапно помръкнал. Вяло промълвил: „Брат ми беше този, който стреля“. Но още докато говорел, разбрал, че след това изречение тя ще го презре още повече. Съвсем вярно. Тя ускорила крачка и когато той се опитал да я настигне, му извикала: „Върви си!“, и се затичала. Тогава Марчело спрял, сякаш не помнел къде се намира и какво прави, и се върнал към фиата с наведена глава.

— Ти си постъпила така с Марчело Солара?

— Да.

— Ти си луда, не казвай на никого, че си се отнесла така с него.

Стори ми се излишен съвет за момента, произнесох го, колкото да покажа, че взимам присърце случилото се с нея. Лила беше човек, който обича да разсъждава за нещата и да си фантазира, но никога не клюкарстваше, за разлика от нас, които непрекъснато това правехме. И действително за любовното признание на Паскуале каза само на мен, така и не разбрах да го е казала на друг. Обаче разказа на всички за Марчело Солара. В доказателство на това, когато срещнах Кармела, тя ми каза:

— Разбра ли, че твоята приятелка е отказала на Марчело Солара?
Срещнах Ада и тя ми каза:

— Представи си, твоята приятелка отказала на Марчело Солара.

Пинуча Карачи ми прошушна на ухото в месарницата:

— Вярно ли е, че твоята приятелка отказала на Марчело Солара?

Когато се видях с Лила, казах ѝ:

— Не трябваше да казваш на всички, Марчело ще се ядоса.

Тя повдигна рамене. Беше заета с братята, къщата, майка си, баща си и нямаше време за дълги разговори. От новогодишната нощ насам вече се занимаваше само с къщна работа.

25.

Точно така. През цялата останала част от учебната година Лила загуби всякакъв интерес с какво се занимавам в училище. А когато я попитах какви книги взима от библиотеката за четене, отговори злобно:

— Нищо не взимам вече, от книгите ме боли глава.

Аз обаче учех и вече четях почти само по навик, доставяше ми удоволствие. Но скоро ми се наложи да констатирам, че откакто Лила престана да ме провокира, като ме изпреварва в учението и в четенето на книги, училището, а и библиотеката на господин Фераро престанаха да бъдат приключение — беше просто нещо, което умеех да правя добре и заради което получавах много похвали.

Дадох си ясна сметка за това по два повода.

Веднъж отидох да взема книги от библиотеката; картата ми беше гъсто изписана с взимания и връщания и господинът първо ме похвали за постоянството ми, после ме попита за Лила, като се показва много натъжен от факта, че тя и цялото ѝ семейство престанали да взимат книги. Трудно е да обясня защо, но от съжалението му ме заболя. Стори ми се знак за истински, дълбок интерес към Лила, нещо много по-силно от похвалите за дисциплината ми на усърдна читателка. Мина ми през ума, че дори ако Лила вземеше само една книга за цялата година, щеше да остави отпечатъка си в нея и господинът щеше да го усети, когато връщаше книгата, докато аз не оставях следи, аз само въплъщавах настървението, с което безразборно трупах за четене том след том.

Другият случай беше свързан с учебните порадки. Учителят по литература ни върна поправените работи по италиански (помня още темата: „Различните фази в драмата на Дидона“) и докато обикновено се ограничаваше с няколко думи, с които да оправдае моето осем или девет, в този случай ми отправи дълга и подробна хвалба пред класа и чак накрая разкри, че ми беше написал, представете си, десет. След часа ме извика в коридора, беше наистина възхитен от това как съм развила темата и когато учителят по вероучение надзърна към нас, го

спря и му описа с ентузиазъм работата ми. След някой и друг ден установих, че господин Джераче не беше се задоволил само със свещеника, а беше дал темата ми за четене и на другите учители, и то не само на тези от моя випуск. Случваше се някой от учителите в лицей да ми се усмихне по коридорите и дори да подхвърли коментар. Една учителка на първи А например, госпожа Галиани, която всички високо ценяха, но и отбягваха, защото ѝ се носеше славата, че е комунистка и беше в състояние с две изречения да разбие всяко зле аргументирано становище, ме спря в двора и се изказа ентузиазирано главно за основната идея на работата ми: че ако прокудим любовта от градовете, те ще се превърнат от благоприятна в зловредна среда.

— Какво означава за теб „град без любов“?

— Народ, лишен от щастие.

— Дай ми пример.

Сетих се за дискусиите, които бях водила с Лила и Паскуале през целия септември, и изведнъж ги почувствах като истинска школа, по-истинска от училището, в което ходех всеки ден.

— Италия по време на фашизма, Германия по време на нацизма, всички ние, човешките същества, в днешно време.

Огледа ме с нараснал интерес. Каза, че пиша много добре, посъветва ме да прочета някои книги, предложи да ми заеме някои от своите. Накрая ме попита какво работи баща ми. Отговорих:

— Портиер в общината.

Тя се отдалечи с наведена глава.

Този интерес от страна на госпожа Галиани, естествено, ме накара да се възгордея, но от него не последва кой знае какво, всичко се върна в ритъма на училищната рутина. Съответно фактът, че още в четвърти гимназиален клас бях станала донякъде известна като една от добрите, накрая спря да ме вълнува кой знае колко. А и какво показваше това в крайна сметка? Показваше колко полезно е било да уча и да разговарям с Лила, да я имам като стимул и подкрепа по време на присъствието ми в този външен за квартала свят, сред нещата, хората, обстановката, идеите, свързани с книгите. Разбира се, казвах си, че развитието на темата за Дидона определено е мое, че способността да формулирам красиви фрази си е нещо мое; да, това, което бях написала за Дидона, ми принадлежеше, но не го ли постигнах заедно с нея, не се ли стимулирахме взаимно, моят интерес

не се ли прояви, разпален от нейния? И идеята за градовете без любов, която толкова се бе харесала на учителите, не беше ли дошла от Лила, нищо че после я бях развила аз с моите способности? Какъв извод трябваше да си направя?

Зачаках следващи похвали, които да докажат колко ме биваше самата мен, без влияния. Но когато господин Джераче ни даде друго контролно върху кралицата на Картаген („Еней и Дидона: среща между двама бежанци“), не се показа ентузиазирани и ми писа осем. От госпожа Галиани обаче получавах сърдечни кимания за поздрав и бях приятно изненадана да науча, че преподаваше гръцки и латински на Нино Сараторе, който учеше в първи А в лицей. Наистина спешно се нуждаех от подкрепа под формата на внимание и признание, надявах се да дойдат поне от него. Надявах се, че ако неговата учителка по литература ме похвалеше публично, да кажем, в неговия клас, той ще си спомни за мен и най-накрая ще ме заговори. Обаче нищо такова не се случи, продължавах да го зървам на влизане и на излизане все така вгълбен, без някога да ме удостои с поглед. Веднъж стигнах дотам да го проследя по булевард „Гарибалди“ и по улица „Казанова“ с надеждата, че ще ме забележи и ще ми каже: здрасти, явно минаваме по едни и същи улици, чух да се говори усилено за теб. Но той напредваше бързо с наведена глава и така и не се обърна. Почувствах се уморена, презирах се. Завих умърлушена по булевард „Новара“ и се прибрах у дома.

Продължих така ден след ден да доставям доказателства пред учителите, пред съучениците ми и пред мен самата за моята усърдност и прилежност. Но в това време в мен се настани усещане за самота; усещане, че уча, без да влагам енергия. Тогава реших да съобщя на Лила за съжалението на господин Фераро и я посъветвах да отиде пак в библиотеката. Споменах ѝ колко добре бе приета работата ми върху Дидона, но без да обяснявам какво бях написала и все пак давайки ѝ да разбере, че заслугата беше и нейна. Изслуша ме без желание, може би вече не помнеше какво си бяхме говорили за този образ, имаше си други проблеми. Веднага щом ѝ отстъпих думата, ми каза, че Марчело Солара не се бил примирил като Паскуале и продължавал да я преследва. Когато излизала на пазар, вървял след нея, без да я безпокои, до магазина на Стефано или до каруцата на Енцо само за да я погледа. Когато се надвесвала от прозореца, го виждала на ъгъла да

стои и да чака появяването ѝ. Това постоянство я тревожеше. Страх я беше, че може да го забележи баща ѝ, и най-вече, че можеше да го забележи Рино. Боеше се да не би да започне една от онези мъжки разправии, при които всяка среща означаваше сбиване; имаше толкова примери в квартала.

— Какво ми има? — питаше. Виждаше себе си слаба и грозна: защо Марчело се беше заинатил да я преследва? — Да не би нещо да не ми е наред? — питаше. — Щом другите постъпват грешно заради мен.

Напоследък често повтаряше тази мисъл. У нея се беше затвърдило убеждението, че по-скоро е навредила на брат си, отколкото му бе помогнала.

— Само го погледни — казваше.

След като проектът за фабрика за обувки „Черуло“ се провали, Рино си остана вманиачен на темата да забогатее — колкото братята Солара, колкото Стефано, даже повече — и не можеше да се примири с ежедневната работа в обуцарницата. Обръщаше се към сестра си, опитвайки се да разпали отново предишния ѝ ентусиазъм:

— Ние сме умни, Лина, нас двамата заедно никой не може да ни спре, само кажи какво трябва да направим.

Искаше и той да си купи кола и телевизор и ненавиждаше Фернандо, защото той не разбираше важността на тези неща. Но когато Лила показваше, че не иска вече да му оказва подкрепа, се отнасяше с нея по-зле, отколкото със слугиня. Той може и да не разбираше, че има проблем, но тя, която го наблюдаваше всеки ден, беше сериозно притеснена. Веднъж ми каза:

— Виждала ли си как хората, когато се събуждат, са грозни, деформирани, липсва им погледът?

Според нея такъв беше станал Рино.

26.

Помня, че една неделя вечер в средата на април излязохме петимата: Лила, аз, Кармела, Паскуале и Рино. Ние, момичетата, се бяхме издокарали възможно най-добре и веднага щом излязохме от къщи, си сложихме червило и малко грим. Взехме метрото, което беше претъпкано; Рино и Паскуале през цялото време стояха плътно до нас да ни вардят. Страх ги беше някой да не ни опипа, но никой не посмя да ни докосне, придружителите ни гледаха твърде заплашително.

Слязохме пеша по улица „Толедо“. Лила настояваше да отидем до Вия Киая, Вия Филанджиери и да минем по Вия дей Миле до площад „Амедео“, все места, за които се знаеше, че са за богати и елегантни хора. Рино и Паскуале бяха против, но не можеха или не искаха да ни обяснят защо и само роптаеха на диалект разни обиди по адрес на хората, които наричаха гага. Ние трите се съюзихме и настояхме. В този момент чухме клаксон. Обърнахме се и видяхме фиата на братята Солара. Дори не забелязахме двамата братя, толкова бяхме поразени от момичетата, които размахваха ръце от прозорците: бяха Джилиола и Ада. Изглеждаха толкова красиви, с хубави дрехи, хубави прически, хубави блестящи обици; махаха с ръце и ни подвикваха щастливо за поздрав. Рино и Паскуале се обърнаха на другата страна, Кармела и аз не успяхме да отговорим от изненада. Единствена Лила извика нещо, ентузиазирана, и ги поздрави с широки ръкомахания, докато колата се изнизваше по посока Пиаца Плебишито.

Известно време мълчахме, после Рино каза на Паскуале, че винаги се е знаело, че Джилиола е мръсница, а Паскуале тежко кимна в съгласие. Никой от двамата не спомена Ада; Антонио им беше приятел и не искаха да го обиждат. Кармела обаче се изказа много зле и за Ада. Аз изпитах най-вече горчивина. В един миг пред очите ни бе преминал един образ, възплъщение на силата: четирима младежи в автомобил — правилният начин да се веселиш извън границите на квартала. Нашият беше грешният начин: пеша, зле облечени, не на място. Прииска ми се веднага да се върна къщи. А Лила, все едно срещата не се беше състояла, продължи да настоява, че иска да се разходи, където са

елегантните хора. Увисна на ръката на Паскуале, развика се през смях, направи разни движения, които според нея представляваха пародия на заможност: развъртя си задника, показа широки усмивки и префинени жестове. Ние се поколебахме за миг и после застанахме на нейна страна, вкиснати при мисълта, че Джилиола и Ада си караха кефа във фиата с красивите Солара, а ние вървахме пеша в компанията на Рино, който кърпеше подметки, и на зидаря Паскуале.

Тази наша неудовлетвореност, разбира се, неизказана, изглежда, стигна по тайни пътища до двамата младежи, които се спогледаха, въздъхнаха и отстъпиха. Добре, отговориха, и поехме по Вия Кияя.

Беше като да преминеш граница. Имам спомен за плътна тълпа от разхождащи се хора, от които унизително се различавахме. Не гледах момчетата, а момичетата и дамите: бяха напълно различни от нас. Изглеждаха, все едно са дишали друг въздух, яли са друга храна, облекли са ги на някоя друга планета и са се научили да ходят, задвижвани от полъха на вятъра. Наблюдавах ги с отворена уста. Още повече че, когато се спирах да гледам техните дрехи, обувки, моделите очила, ако носеха очила, те отминаваха, сякаш не ме забелязваха. Не виждаха никой от нас петимата. Бяхме недоловими. Или безинтересни. И дори ако погледът им попаднеше върху нас, веднага се обръщаха на другата страна с неприязън. Гледаха си се само помежду си.

Всички си дадохме сметка за това. Никой не отвори дума, но разбрахме, че Рино и Паскуале, като по-големи, намираха из тези улици само потвърждението на нещо, което вече знаеха, а това им разваляше настроението, правеше ги мрачни, озлобени от очевидното: че не са си на мястото, докато ние, момичетата, го откривахме едва сега, и то с двусмислени чувства. Изпитвахме неудобство, но бяхме омаяни, усещахме се грозни, но и ни влечеше да си представим как бихме изглеждали, ако можехме да се превъзпитаем и да се облечем, да се гримираме, да се накичим подобаващо. В същото време, за да не си провалим вечерта, реагирахме, като хихикахме и се присмивахме:

— Ти тая рокля би ли я облякла?

— Не, даже да ми плащат.

— Аз бих.

— Браво на теб, така ще заприличаш на ходеща кукла като онази там.

— А обувките видя ли ги?

— Що, това обувки ли са?

Стигнахме до „Палацо Челамаре“ сред смях и шеги. Паскуале, който по всякакъв начин избягваше да бъде в близост до Лила и когато тя го хвана под ръка, веднага се освободи учтиво (разбира се, често се обръщаше към нея, изпитваше видимо удоволствие да слуша гласа ѝ, да я гледа, но беше явно, че и най-малкото докосване го разтърсваше, вероятно можеше да го доведе и до плач), като се придържаше близо до мен, ме попита саркастично:

— Такива ли са и съученичките ти?

— Не.

— Значи, училището не е добро.

— Класически лицей е — отговорих засегната.

— Не става — настоя той, — бъди сигурна, че ако в него не ходят такива като тия тука, не става: нали, Лила, не става?

— Дали става? — отвърна Лила и посочи едно русо момиче, което се приближаваше към нас в компанията на висок кестеняв младеж със снежнобял пуловер с остро деколте. — Ако няма някоя като тази, значи, училището ти е боклук. — И избухна в смях.

Момичето беше цялото в зелено: зелени обувки, зелена пола, зелено сако, а на главата — това беше основната причина Лила да се разсмее — имаше малко бомбе като на Чарли Чаплин, и то зелено.

Лила ни зарази и нас, останалите, с веселото си настроение. Когато двойката мина покрай нас, Рино даде много нецензурно предложение какво да направи госпожицата в зелено с шапката си, а Паскуале така го напуши смях, че спря и се опря с една ръка на стената. Момичето и придружителят ѝ направиха няколко крачки и спряха. Младежът с белия пуловер се обърна, а момичето веднага го задържа с ръка. Той се изтръгна, върна се назад и се обърна директно към Рино с поредица от обидни думи. Стана в миг. Рино го повали с юмрук в лицето, като крещеше:

— Как ме нарече? Не разбрах, я повтори, как ме нарече? Чу ли го, Паска, как ме нарече?

Момичешкият ни смях бе рязко изместен от уплаха. Лила първа се хвърли към брат си, преди да е нападнал с ритници младежа на земята, с невярващо изражение, сякаш хиляди фрагменти от живота ни от детството до четиринайсетата ни година съставиха най-последна ясна картина, която обаче в онзи момент ѝ изглеждаше неправдоподобна.

Избутахме Рино и Паскуале настрана, а момичето с бомбето в това време помагаше на приятеля си да се изправи. Смайването на Лила междуременно се превърна в отчаян бяс. Още докато го издърпваше настрана, нападна брат си с твърде вулгарни обиди, дърпаше го за ръката, заплашваше го. Рино успя да я задържи на разстояние с една ръка, лицето му се разкриви в нервен смях и той се обърна към Паскуале:

— Сестра ми си мисли, че всичко е на игра, Паска̀ — каза на диалект с обезумял поглед, — сестра ми си мисли, че ако аз кажа: там по-добре да не ходим, тя, нали винаги всичко знае и всичко разбира, както обикновено, тя трябва непременно там да иде. — Направи малка пауза, за да овладее дишането си, и добави: — Ти чу ли го оня тъпанар, че ме нарече селяндур? Селяндур, мене? Селяндур? — И продължи, като едва си поемаше дъх: — Сестра ми ме доведе тука и сега ще види дали ще ми викат на мене селяндур, ей сега ще види дали някой може да ме нарича мене селяндур.

— Успокой се, Рино — отговори му Паскуале мрачно, като от време на време поглеждаше обезпокоен през рамо.

Рино продължи да се репчи, но понижи тон. А Лила се успокои. Спряхме на Пиаца дей Мартири. Паскуале студено се обърна към Кармела:

— Вие сега се прибирате вкъщи.

— Ние, сами?

— Да.

— Не.

— Кармè, няма да спорим, вървете си.

— Не знаем пътя.

— Не лъжи.

— Ето — каза Рино на Лила, като се опитваше да се сдържа, — вземи малко пари и си купете сладолед по пътя.

— Заедно излязохме и заедно ще се върнем.

Рино отново загуби търпение и я изблъска:

— Ти ще престанеш ли? Аз съм по-големият и ще правиш каквото ти кажа. Айде, мърдай, че като нищо ще ти размажа физиономията.

Видях, че наистина беше готов да го направи, и дръпнах Лила за ръката. Тя също се видя в опасност:

— Ще кажа на татко.

— На кой му дреме! Айде, върви, движение, и сладолед не заслужаваш.

Отдалечихме се колебливо нагоре по „Санта Катерина“. Но след малко Лила размисли, спря и заяви, че се връща при брат си. Опитахме се да я убедим да остане с нас, но не искаше и да чуе. Докато се разправяхме, видяхме една група от пет-шест момчета, приличаха на гребците, на които се възхищавахме в неделите, когато се разхождахме под замъка Кастел дел’Ово. Всичките бяха високи, добре сложени, добре облечени. Някои носеха палки, други не. Минаха покрай църквата с бърза крачка и продължиха към площада. Сред тях беше и младежът, когото Рино удари в лицето, пуловерът му с остро деколте беше изцапан с кръв.

Лила се освободи от ръката ми и хукна, аз и Кармела след нея. Пристигнахме точно когато Рино и Паскуале отстъпваха към паметника в центъра на площада, рамо до рамо, а онези, наконтените, напредваха към тях и им нанасяха удари с палките. Започнахме да викаме за помощ, разплакахме се, опитвахме да спрем минавачите, но те се плашеха от палките и не се намесваха. Лила сграбчи единия от нападателите за ръката, но той я събори на земята. Видях как ритат Паскуале, паднал на колене, видях как Рино се предпазва с ръка от ударите. В този момент до нас спря една кола; беше фиатът на братята Солара.

От колата бързо слезе Марчело, който първо вдигна Лила; тя надаваше яростни крясъци и викаше брат си, което подтикна Марчело да се хвърли в мелето, като раздаваше и поемаше удари. Едва тогава от колата излезе Микеле, отвори спокойно багажника, извади нещо, което приличаше на лъскаво парче желязо, и се включи в боя, като удряше с такава студена жестокост, каквато се надявах да не видя никога повече в живота си. Рино и Паскуале се надигнаха озверели и отново започнаха да удрят, да блъскат, да раздират; изглеждаха ми като двама непознати, дотолкова бяха променени от омразата. Наконтените младежи го обърнаха на бяг. Микеле се приближи до Паскуале, на когото му течеше кръв от носа, но Паскуале го отблъсна грубо и прокара през лицето си ръкава на бялата си риза, после го погледна: беше напоен в червено. Марчело вдигна от земята връзка ключове и ги подаде на Рино, който му благодари смутено. Хората, които преди се

бяха отдалечили, сега се приближиха с любопитство. Аз бях парализирана от страх.

— Откарайте момичетата — каза Рино на двамата Солара с благодарния тон на човек, който знае, че молбата му ще бъде изпълнена.

Марчело ни застави да влезем в колата, най-напред Лила, която най-много се опъваше. Набутахме се всичките на задната седалка, седнахме една в друга и тръгнахме. Обърнах се да погледна към Паскуале и Рино — отдалечаваха се към Ривиерата, Паскуале накуцваше. Почувствах се така, сякаш кварталът ни се беше разширил и беше обхванал цял Неапол заедно с улиците на заможните хора. В колата веднага се създаде напрежение. Джилиола и Ада, недоволни, запротестираха колко е неудобно да се пътува така.

— Така не може — повтаряха.

— Тогава слизайте и тръгвайте пеша — развика се Лила и за малко да се сбият.

Марчело спря колата развеселен. Джилиола слезе и с бавна походка като на принцеса мина отпред и седна на коленете на Микеле. Пътувахме така; през цялото време Джилиола и Микеле се целуваха пред очите ни. Поглеждах я, а тя, докато се целуваше страстно, поглеждаше към мен. Извързвах бързо очи.

Лила не проговори повече, докато не стигнахме в квартала. Марчело подхвърли някоя и друга дума, като я търсеше с поглед в огледалцето за обратно виждане, но тя не му отговори. Накарахме ги да ни оставят далеч от къщи, за да избегнем да ни видят в колата им. Петте момичета изминахме остатъка от пътя пеша. С изключение на Лила, която изглеждаше разкъсвана от яд и притеснение, всички останали бяхме възхитени от поведението на двамата братя. Браво на тях, добре постъпиха, коментирахме. Джилиола непрекъснато повтаряше: „Много ясно“, „Вие какво си мислехте“, „Ами, разбира се“, и в тона ѝ се долавяше намек, че тъй като работи в сладкарницата, много добре знае колко са свестни братята Солара. По едно време ме попита, но с подигравателен тон:

— Как е в училище?

— Хубаво е.

— Обаче не се забавляваш като мен.

— Там е по-различно забавление.

Когато тя, Кармела и Ада ни оставиха, за да се вмъкнат в техните входи, казах на Лиля:

— Явно онези от изисканите квартали са по-зле и от нас.

Тя не отговори. Добавих предпазливо:

— Солара може и да са гадове, обаче добре, че бяха те: онези от Вия дей Миле можеха да утрепят Рино и Паскуале.

Тя тръсна енергично глава. Беше по-бледа от обикновено и под очите ѝ имаше дълбоки виолетови кръгове. Не беше съгласна, но не ми обясни защо.

Преминах с деветки по всичко, дори щях да получавам нещо, което се наричаше стипендия. От четиресет в началото останахме трийсет и двама. Джино го скъсаха, Алфонсо го изпратиха на поправителен през септември по три предмета. Баща ми ме накара да посетя госпожа Оливиеро — майка ми беше против, не искаше тя да си навира носа в семейството ѝ и да си присвоява правото да взема решения относно децата ѝ вместо нея — и занесох, както обикновено, пакет захар и пакет кафе, закупени от бар „Солара“ в знак на благодарност, че се интересува от мен.

Тя не беше добре, имаше ѝ нещо на гърлото, от което я болеше, но ме похвали много, поздрави ме за положениа труд, каза, че ѝ се струвам малко бледа и че имала намерение да се обади на една своя братовчедка, която живеела на остров Иския, за да види дали ще ме приеме у тях за известно време. Благодарих ѝ, а на майка ми нищо не казах за тази възможност. Знаех си, че никога нямаше да ме пусне. Аз, на Иския? Аз, сама на корабчето, да пътувам по море? Аз, представете си, на плаж, във водата по бански костюм?

Дори на Лила не казах. В последните месеци животът ѝ бе лишен от авантюристичната идея за фабриката за обувки и не ми беше удобно да се фукам със завършването на годината, със стипендията и с възможността за ваканция на Иския. При нея положението изглеждаше спокойно: Марчело беше престанал да я следва навсякъде. Но след побоя на Пиаца дей Мартири се случи нещо съвсем неочаквано, което я озадачи. Младежът се появил в обуцарницата, за да се поинтересува как е Рино, от което Фернандо се развълнувал главно заради оказаната чест. Рино обаче, който бил направил всичко възможно да скрие от баща си за случката (оправдал белезите по лицето и по тялото си с това, че уж паднал от мотопеда на един приятел), от страх да не би Марчело да го издаде, веднага го избутал на улицата. Разходили се малко. Рино бил принуден да благодари за намесата му и за вниманието, което проявил, като минал да провери как е. След няколко минути се разделили. Когато се върнал, баща му му казал:

— Най-последно да свършиш нещо свястно.

— Кое?

— Приятелството с Марчело Солара.

— Не сме приятели, татко.

— Тогава, значи, бунак си беше и бунак си оставаш.

Фернандо имал предвид, че вижда някакво раздвижване, и както и да наричал синът му отношенията със Солара, смятал за правилно да ги окуражи. И бил прав. Няколко дни по-късно Марчело се върнал и донесъл обувките на дядо си, които се нуждаели от смяна на подметките; после поканил Рино да се поразходят с колата; после пожелал да го научи да шофира; после го накарал да си извади книжка, като поел отговорността да му даде да се упражнява на неговия фиат. Може би не ставало дума за приятелство, но явно Рино си бил заслужил благоволенieto на братята Солара.

Лила оставала вън от този приятелски кръг, формирал се около общуващата, където тя вече не стъпвала, но когато чувала да говорят за това, за разлика от баща си изпитвала нарастващо безпокойство. Най-напред си припомняла битката с фойерверките и си мислела: Рино твърде много мрази братята Солара, за да се остави да го омотаят. После ѝ се наложило да установи, че брат ѝ се ласкаел от вниманието на Марчело даже повече от родителите ѝ. Вече била наясно колко уязвим е Рино, но въпреки това се ядосвала от начина, по който братята му влизали под кожата, с което го превръщали в ухилен кретен.

— Какво лошо има в това? — възразих ѝ веднъж.

— Те са опасни.

— Тук всичко е опасно.

— Ти видя ли Микеле какво извади от колата на Пиаца дей Мартири?

— Не.

— Железен прът.

— Другите имаха палки.

— Ти недовиждаш, Лену, обаче желязото беше заострено на върха, можеше да го забие в гърдите или в корема на някой от онези.

— Е, и ти заплаши Микеле с нож.

При тези думи тя се разсърди, каза, че не разбирам. Може и така да беше. Беше неин брат, не мой; мен ме теглеше да коментирам

нещата, тя обаче имаше други цели — искаше да откаже Рино от това приятелство. Но щом си позволеше да направи критична забележка, Рино ѝ казваше да млъкне, заплашваше я, понякога и я удряше. И така, съгласна или не, нещата си продължаваха в същия дух до степен такава, че една вечер в края на юни — аз бях у Лила, помагах ѝ да сгъне изсушените чаршафи или нещо такова, не помня — вратата им се отвори и влезе Рино, последван от Марчело. Беше го поканил на вечеря и Фернандо, който тъкмо се беше прибрал от работа преуморен, на момента се ядоса, после обаче се почувства поласкан и се държа сърдечно. За Нунция да не говорим: защура се, благодари за трите бутилки хубаво вино, което Марчело беше донесъл, дръпна другите си деца в кухнята, за да не пречат.

Аз също бях въввлечена заедно с Лила в подготовката на вечерята.

— Ще сипя отрова за хлебарки вътре — беснееше Лила на печката и се смеехме, а Нунция ни шъткаше да мълчим.

— Дошъл е да те иска за жена — провокирах я, — ще иска ръката ти от баща ти.

— Не е познал.

— Защо? — попита Нунция разтревожено. — Ако те поиска, ще му откажеш ли?

— Аз вече му отказах.

— Наистина ли?

— Да.

— Ти знаеш ли нещо?

— Така е — потвърдих.

— Баща ти не трябва да разбира, направо ще те убие.

На вечерята говореше само Марчело. Беше очевидно, че се е самопоканил, а Рино, който не бе могъл да му откаже, почти през цялото време мълча или се смееше без причина. Солара говореше, като се обръщаше най-вече към Фернандо, но не пропускаше да сипва вода или вино на Нунция, на Лила, на мен. Увери домакина колко е уважаван в квартала заради уменията си на обуцар. Каза му, че баща му винаги се изказвал положително за голямото му майсторство. И че уважавал безкрайно Рино за невероятните му способности.

Фернандо се трогна, малко помогна и виното. Промърмори нещо в полза на Силвио Солара и стигна дотам да заяви, че Рино бил много упорит в работата и ставал много добър в занаята. Тогава Марчело се

захвана да изтъква нуждата от развитие. Разказа, че дядо му бил започнал в едно мазе, после баща му се разширил и днес бар-сладкарница „Солара“ е това, което е, всички го знаят, хората идват от всички краища на Неапол да пият кафе и да изядат някой сладкиш.

— Що за преувеличение! — възкликна Лила, а баща ѝ я изпепели с поглед.

Марчело обаче ѝ се усмихна смирено и призна:

— Да, може би малко преувеличих, но само за да покажа, че парите трябва да се движат. Започва се от едно мазе и поколение след поколение може да се стигне много далече.

И тогава започна да изтъква предимствата на идеята да се произвеждат нови обувки, с което видимо притесни Рино. От този момент нататък гледаше само Лила, сякаш като възхваляваше енергичните поколения, имаше предвид само нея. Ако някой пожелае, казваше, ако го бива, ако измисля интересни неща, които другите харесват, защо да не опита? Говореше на чист диалект в желанието си да се хареса и не отлепи поглед от приятелката ми. Усецах, виждах, че е влюбен в нея така, както се пееше в песните, че му се иска да я целуне, да диша въздуха ѝ, че тя можеше да направи с него каквото си поиска, че в очите му тя въплъщаваше всички възможни женски качества.

— Научих — заключи Марчело, — че децата ви са изработили един много красив чифт обувки номер 43, точно моя номер.

Настъпи дълга тишина. Рино беше забил поглед в чинията си и не смееше да го повдигне към баща си. Чуваше се само щъкането на щиглеца в клетката до прозореца. Фернандо бавно проговори:

— Да, точно номер 43 са.

— Много бих искал да ги видя, ако нямате нищо против.

Фернандо промърмори:

— Не знам къде са. Нунция, ти знаеш ли?

— Тя ги взе — каза Рино и посочи сестра си.

Лила погледна Солара право в лицето и каза:

— Да, аз ги взех и ги сложих в килера, но онзи ден мама ми каза да почистя и ги изхвърлих. И без това никой не ги харесваше.

Рино се ядоса:

— Лъжеш, иди да донесеш обувките веднага.

Фернандо също се намеси нервно:

— Хайде, иди да ги донесеш.

Ли́ла избухна към баща си:

— Как така сега ги искаш? Изхвърлих ги, защото каза, че не ги харесваш.

Фернандо удари с длан по масата, виното се разтрепери в чашите.

— Стани и отиди да донесеш обувките, веднага!

Ли́ла бутна стола назад и стана.

— Изхвърлих ги — повтори тихо и излезе от стаята.

Повече не се върна.

Настана отново тишина. Пръв се обади именно Марчело с разтревожен глас:

— Може би сгреших, не знаех, че има някакъв проблем.

— Няма проблем — каза Фернандо и изсъска на жена си: — Върви да видиш какви ги върши дъщеря ти.

Нунция излезе от стаята. Когато се върна, беше силно притеснена, не могла да открие Ли́ла. Търсихме я из цялата къща, нямаше я. Викахме я от прозореца — нищо. Марчело, разочарован, си взе довиждане. Веднага щом си тръгна, Фернандо се развика на жена си:

— Бог ми е свидетел, че тоя път ще я убия дъщеря ти! Рино взе да приглася на заканите на баща си, Нунция се разплака. Изплашена, аз си тръгнах незабелязано. Но щом затворих вратата и стъпих на стълбищната площадка, чух Ли́ла да ме вика. Беше на последния етаж, качих се на пръсти. Седеше, прегърнала колене, в полумрака до вратата към покрива. В скута си държеше обувките и аз за пръв път ги видях завършени. Блестяха на мижавата светлина на една крушка, закачена на електрическа жица.

— Какво ти костваше да му ги покажеш? — попитах объркана.

Тръсна енергично глава:

— Не искам даже да му дам да ги пипне.

Но като че беше стъписана от собствената си крайна реакция. Долната ѝ устна трепереше — нещо, което никога не ѝ се беше случвало.

Лека-полека я склоних да се прибере, не можеше да остане завряна там горе завинаги. Придружих я до тях, като разчитах, че присъствието ми ще я защити. Но все пак имаше крясъци, обиди,

някой и друг шамар. Фернандо ѝ се развика, че заради някакъв си каприз го е изложила пред важния гост. Рино изтръгна обувките от ръцете ѝ, каза, че са негови, защото той се бил трепал да ги направи. Тя се разплака и промълви:

— И аз се трудих, но по-добре да не бях го правила, превърнал си се в подивяло животно.

Нунция беше тази, която сложи край на това мъчение. Лицето ѝ посивя; с глас, който не беше нейният обичаен, заповяда на децата си и дори на мъжа си — тя, която винаги му се подчиняваше — да престанат веднага, да ѝ дадат обувките и да не смеят да продумат, ако не искат да ги метне през прозореца. Рино веднага ѝ даде обувките и за момента всичко приключи с това. Аз се изнизах навън.

28.

Рино обаче не се предаде, през следващите дни продължи да обижда сестра си и да ѝ посяга. Всеки път, когато се срещаме с Лила, откривах, че има някоя нова синина. След време усетих, че се е предала. Една сутрин той я принуди да излязат заедно и да отидат до обуцарницата. По пътя и двамата направиха предпазливи опити да постигнат примирие. Рино ѝ каза, че я обича много, но че тя на никого не желае доброто — нито на родителите, нито на братята си. Лила промърмори:

— Кое е доброто за теб и кое за семейството? Кажи да чуем.

Малко по малко той обясни какво си е наумил.

— Ако Марчело хареса обувките, татко ще си промени мнението.

— Не вярвам.

— Сигурен съм. Ако пък Марчело реши да си ги купи, така татко ще разбере, че твоите модели са добри и че могат да носят пари, и ще ни позволи да ги произвеждаме.

— Тримата ли?

— Аз, той и може би и ти. Татко е в състояние да изработи едни завършени обувки за четири дни, най-много за пет. И аз, ако се постарая, ще видиш, че мога също да се справя. Произвеждаме ги, продаваме ги и се самофинансираме; произвеждаме ги, продаваме ги и се самофинансираме.

— На кого ги продаваме, пак ли на Марчело Солара?

— Двамата Солара имат връзки в разни кръгове, познават важни хора. Ще ни направят реклама.

— Безплатно ли ще ни я направят?

— Ако поискат малък процент, ще им го дадем.

— И защо да се задоволяват с малък процент?

— Симпатичен съм им.

— На двамата Солара?

— Да.

Лила въздъхна:

— Да направим така: аз ще кажа на татко, да видим какво мисли.

— Да не си посмяла.

— Или така, или нищо.

Рино замълча, силно изнервен.

— Добре. Така или иначе, ще говориш ти, защото по умееш.

Още същата вечер, докато се хранели и лицето на брат й пламнало в червено, Лила каза на Фернандо, че Марчело не само е проявил любопитство към идеята за новите обувки, но и можело даже да е заинтересован да ги купи и че, още повече, ако добиел интерес от търговска гледна точка, щял да направи голяма реклама на продукта в средите, в които се движи, разбира се, срещу един малък процент от продажбите.

— Това аз го казах — уточнил Рино, свел поглед, — а не Марчело.

Фернандо погледнал жена си. Лила разбрала, че са си говорили по въпроса и са стигнали до тайно решение.

— Утре — заявил — ще сложа вашите обувки на витрината на обуварницата. Ако някой поиска да ги види, да ги пробва и ако поиска да ги купи или да прави с тях каквото му скимне, ще трябва да говори с мен, аз решавам.

След няколко дни минах покрай обуварницата. Рино работеше. И Фернандо работеше, и двамата навели ниско глави. На витрината, сред кутии с боя за обувки и връзки, видях красивите, хармонично изработени обувки с марка „Черуло“. Една табела, залепена на стъклото, със сигурност написана от Рино, помпозно гласеше точно това: Тук обувки марка „Черуло“. Баща и син бяха в очакване на късмета.

Лила обаче беше скептично настроена и не спираше да се мръщи. Изобщо не споделяше наивните очаквания на брат си, а неразгадаемото разбирателство между баща й и майка й я плашеше. Накратко, не очакваше нищо добро. Мина една седмица и никой не прояви дори минимален интерес към обувките на витрината, включително Марчело. Само защото Рино го накара, по-скоро го завлече насила до обуварницата, Солара ги погледна, но, изглежда, си имаше други неща на главата. Пробва ги, разбира се, но каза, че са му малко тесни, свали ги веднага и изчезна без нито една похвална дума, като че го болеше коремът и трябваше да хукне към къщи. Разочаровашо за баща и син. Две минути по-късно обаче Марчело пак

се появи. Рино скочи на крака на мига, сияещ, и му протегна ръка, все едно самата му поява означаваше подписан договор. Но Марчело не му обърна внимание и се обърна направо към Фернандо. Изговори на един дъх:

— Намеренията ми са напълно сериозни, дон Ферна̀, моля за ръката на дъщеря ви Лина.

29.

Рино реагира на този обрат с толкова висока температура, че дни наред не отиде на работа. Когато температурата му внезапно спадна, започна да проявява тревожни странности: ставаше от леглото посред нощ и все още спящ, мълчалив, но превъзбуден, отиваше до външната врата и се опитваше да я отвори, като размахваше ръце с ококорени очи. Нунция и Лила, изплашени, го връщаха обратно в леглото.

Фернандо обаче, който заедно с жена си веднага беше отгатнал истинските намерения на Марчело, проведе с дъщеря си спокоен разговор. Обясни ѝ, че предложението на Марчело Солара е важно не само за нейното бъдеще, но и за това на цялото им семейство. Каза ѝ, че тя още е дете и не е длъжна да отговаря веднага с „да“, но допълни, че той като баща я съветва да приеме. Ако се сгодят официално, тя полека-лека ще свикне с идеята за брак.

Лила му отговори все така спокойно, че вместо да се сгоди и после омъжи за Марчело Солара, по-скоро би се удавила в блатата. Последва голяма караница, но това не промени мнението ѝ.

Аз бях като попарена от новината. Много добре знаех, че Марчело иска Лила да му стане гадже на всяка цена, но и през ум не ми минаваше, че на нашата възраст някой може да получи предложение за брак. А Лила получи, и то без някога да е имала гадже, без да е разменила и една целувка с някого. Да се омъжи? За Марчело Солара? И може би и да си родят деца? Не, твърдо не. Окуражих я да поведе тази нова битка с баща си и се заклех, че ще я подкрепя, въпреки че спокойствието му вече се беше изпарило и той я заплашваше: твърдеше, че за нейно добро ще ѝ изпотроши кокалите, ако не приеме такава изгодна партия.

Но не можах да остана до нея. В средата на юли се случи нещо, което трябваше да съм очаквала, но всъщност ме завари неподготвена и ме стъписа. Един късен следобед, след обичайния тур из квартала с Лила, за да умуваме над това, което ѝ се случваше, и за възможните изходи от положението, се върнах у дома и ми отвори сестра ми Елиза.

Каза ми развълнувано, че в трапезарията е учителката ѝ, тоест госпожа Оливиеро. Разговаряла с майка ни.

Надникнах плахо в стаята, а майка ми изломоти ядосано:

— Госпожа Оливиеро твърди, че трябва да си починеш, защото си била много изморена.

Погледнах към госпожата в недоумение. Тя беше тази, която имаше вид на нуждаеща се от почивка, изглеждаше бледа, с подуто лице. Каза ми:

— Братовчедка ми отговори вчера, може да отидеш у тях на Иския и да останеш до края на август. Ще се радва да ѝ гостуваш, само малко ще ѝ помагаш вкъщи.

Говореше ми, все едно тя е майка ми, а истинската ми майка с болния крак и кривогледото око беше само едно незначително същество, с което нямаше нужда да се съобразява. Отгоре на всичко не си тръгна веднага след това съобщение, а се задържа още цял час да ми показва една по една книгите, които ми беше донесла за четене. Обясни ми кои да прочета най-напред и кои след това, накара ме да се закълна, че преди да започна да ги чета, ще ги подвържа, нареди ми да ѝ ги върна всичките в края на лятото без дори едно прегънато крайче на страниците. Майка ми търпеливо понасяше всичко. Остана седнала и слушаше внимателно, макар че играещото око ѝ придаваше налудничав вид. Избухна едва когато госпожата най-последно си взе довиждане с един пренебрежителен поздрав към нея, без дори веднъж да погали сестра ми, която толкова се надяваше и толкова щеше да се гордее с това. Обърна се към мен, озлобена от унижението, което смяташе, че е трябвало да понесе по моя вина:

— Госпожицата трябва да отиде да си почине на Иския, госпожицата е преуморена. Я върви да приготвиш вечерята, да не те почна с шамарите.

Два дни по-късно обаче, след като ми взе мерки и ми уши набързо бански костюм по кройка, кой знае откъде взета, тя самата ме изпрати до корабчето. По пътя към пристанището и докато ми взимаше билет, а и после, докато чакахме да се кача, ме отрупа с наставления. Най-много я плашеше пътуването по море. „Дано морето да не е бурно“, повтаряше по-скоро на себе си и се кълнеше, че когато съм била малка, на три-четири годинки, ме била водела в Королио всеки ден, за да ми мине кашлицата, и че морето било спокойно и съм се

била научила да плувам. Но аз не помнех нито Королио, нито морето, нито че мога да плувам, и ѝ го казах. Тогава гласът ѝ се изпълни с ненавист, сякаш да отбележи, че едно мое евентуално удавяне би било не по нейна вина, тъй като тя, каквото е трябвало, го е направила, а само заради късата ми памет. После ме посъветва да не се отдалечавам от брега дори ако морето е спокойно и да си стоя в къщата, ако е бурно или с червен флаг.

— И най-важното — каза ми, — ако си с пълен стомах или ти е дошло, не трябва дори краката да си топиш.

Преди да ме остави, помоли един възрастен моряк да ме наглежда. Когато корабчето се откъсна от кея, се почувствах едновременно скована от страх и щастлива. За пръв път се отделях от дома, пътувах, и то пътувах по море. Едрото тяло на майка ми — заедно с квартала и с проблемите на Лила — се отдалечаваше все повече и повече, после се изгуби.

30.

Разцъфнах отново. Братовчедката на госпожата се казваше Нела Инкардо и живееше в Барано. Стигнах до селото с автобус и лесно намерих къщата. Нела се оказа огромна жена, много мила, весела и бърлива, неомъжена. Даваше две стаи под наем на курортисти, за себе си оставяше една стаичка и кухнята. Щях да спя в кухнята. Трябваше да разпъвам леглото си вечер и на сутринта да прибирам всичко — табли, пружина, дюшек. Оказа се, че ще имам неотменни задължения: да ставам в шест и половина, да приготвям закуската за нея и гостуващите — когато пристигнах, имаше едно английско семейство с две деца, — да прибирам и да мия чаши и панички, да подреждам масата за вечеря, да измивам съдовете, преди да си легна. През останалото време бях свободна. Можех да си чета на терасата с гледка към морето или да сляза пеша по една стръмна бяла улица до един дълъг, широк, тъмен плаж, наречен Маронти.

В началото, след всички страхове, които майка ми успя да ми внуши, и с всички проблеми, които имах с тялото си, прекарвах времето си на терасата облечена и пишех на Лила по едно писмо на ден, всяко от които беше изпълнено с въпроси, остроумничене, описания на острова, изпъстрени с ярки възклицания. Но една сутрин Нела ми се подигра:

— Защо стоиш така? Сложи си банския.

Когато го облякох, тя избухна в смях, според нея беше като за стара жена. Уши ми друг, по-модерен, много изрязан на бюста, поплътно прилепващ към задника, в красив тъмносин цвят. Когато го облякох да го пробвам, се ентусиазира и каза, че е време да отида на плажа, стигало вече с тая тераса.

На следващия ден, обзета от хиляди страхове и хиляди причини за любопитство, се запътих с една плажна кърпа и една книга към плажа Маронти. Пътят ми се стори много дълъг, не виждах никой да се качва или да слиза. Плажът беше безкраен и пуст, с ронлив пясък, който хрущеше на всяка крачка. Носеха се силният мирис на морето и неговият рязък, монотонен звук.

Стоях права и дълго гледах обширната водна маса. После седнах на кърпата колебливо. Пак станах и си намокрих краката. Как е могло да ми се случи да живея в град като Неапол и никога, дори веднъж да не ми хрумне да се изкъпя в морето? И все пак беше вярно. Влизах навътре предпазливо, оставях водата да покрие ходилата, глезените, бедрата ми. После стъпих накриво и потънах. Заразмахвах панически ръце, погълнах вода, после изплувах на повърхността в търсене на въздух. Открих, че ми идва естествено да движа крака и ръце по определен начин, за да се задържа на повърхността. Значи, знаех да плувам. Майка ми наистина ме беше водила на море като малка и там, докато тя е правела пясъчни процедури, съм се научила да плувам. В миг я видях — по-млада, не толкова обезформена, седнала на черния пясък под южното слънце с бяла рокля на цветчета, здравият ѝ крак покрит до коляно от роклята, а „потърпевшият“ затрупан с парещ пясък.

Морската вода и слънцето бързо заличиха акнето от възпаленото ми лице. Изгорях, после почернях. Чаках писма от Лила, бяхме си обещали да си пишем, когато се разделихме, но така и не получих нищо. Упражних малко английския си със семейството, летуващо при Нела. Разбраха, че искам да науча повече, и все по-често ми говореха със симпатия, така че напреднах доста. Нела, винаги в добро настроение, ме окуражи и започнах да ѝ превеждам. През цялото време не пропускаше случай да ме обсипе с комплименти. Сипваше ми огромни порции, готвеше знаменито. Твърдеше, че съм пристигнала съсипана и сега благодарение на грижите ѝ съм се разхубавила невероятно.

И така, последните десет дни на юли ми донесоха едно непознато дотогава чувство за благополучие. Испитах усещане, което след това често се повтаряше в живота ми: радостта от новото. Харесваше ми всичко: да ставам рано, да приготвям закуската, да раздигам, да се разхождам из Барано, да се катеря и да слизам по пътя за Маронте, да чета, излегната на слънце, да скачам във водата, пак да чета. Не ми беше мъчно за баща ми, за братята и сестра ми, за майка ми, за улиците в квартала, за градинката. Липсваше ми само Лила, която обаче не отговаряше на писмата ми. Опасявах се, че може да ѝ се случат неща, независимо дали хубави, или лоши, в мое отсъствие. Този страх никога не ме беше напускал: страхът, че ако изпусна късчета от

нейния живот, моят ще загуби плътност и център. А това, че не ми отговаряше, подсилваше тази тревога. Колкото и да се опитвах в писмата си да ѝ предам предимствата на дните на Иския, моите реки от думи и нейното мълчание сякаш ми показваха, че моят живот беше прекрасен, но лишен от събития — дотолкова, че да имам време да ѝ пиша всеки ден, а нейният беше черен, но пренаселен.

Едва в края на юли Нела ми каза, че на мястото на англичаните на първи август ще пристигне едно неаполитанско семейство. Идвали за втора година. Много свестни хора, възпитани и любезни, особено мъжът, истински джентълмен, който винаги я обсипвал с красиви думи. А големият им син бил много хубаво момче: висок, слаб, но силен, тази година навършвал седемнайсет.

— Вече няма да си сама — каза ми и аз се притесних, веднага обзета от вълнение заради този младеж, който се очакваше да пристигне, от страх, че няма да успеем да разменим и две думи, че няма да му харесам.

Щом си тръгнаха англичаните, които ми оставиха два романа, за да се упражнявам в четене, и адреса си, за да ги посетя, ако се случи да отида в Англия, Нела ме накара да ѝ помогна да лъсне стаите, да смени спалното бельо, да оправи леглата.

— Много те бива, даже на английски знаеш да четеш. Не ти ли стигат книгите, които донесе?

И не спря да ме хвали от разстояние на висок глас — колко съм дисциплинирана, колко съм схватлива, как чета по цял ден и даже вечер. Когато отидох при нея в кухнята, я заварих с книга в ръка. Каза ми, че ѝ е подарена от господина, който ще пристигне на другия ден, бил я написал самият той. Нела държеше книгата на нощното си шкафче и всяка вечер четеше по едно стихотворение, първо наум и после на глас. Вече ги знаеше всичките наизуст.

— Виж какво ми написа — каза и ми подаде книгата.

Беше „Ведро настроение“ от Донато Сараторе. Посвещението гласеше: „На Нела, която е сладка като захар, и на нейните мармалади“.

31.

Веднага писах на Лила, изписах цели страници с опасения, радост, желание за бягство, разпалени представи за момента, в който ще видя Нино Сараторе, ще вървим заедно по пътя към плажа, ще се къпем в морето, ще гледаме луната и звездите, ще спим под един покрив. Непрекъснато мислех за онези наситени с емоция мигове, когато, хванал братчето си за ръка, преди цял век — ах, колко време беше минало оттогава! — ми се обясни в любов. Тогава бяхме деца, сега се чувствах голяма, направо стара.

На следващия ден отидох на спирката на автобуса, за да помогна на гостите в пренасянето на багажа. Бях обзета от силно вълнение, цяла нощ не бях спала. Автобусът пристигна, спря, пътниците слязоха. Разпознах Донато Сараторе, разпознах Лидия, жена му, разпознах Мариза, макар че много се беше променила, разпознах Клелия, както винаги стояща настрана, разпознах малкия Пино, който беше пораснал и се опитваше да си придаде сериозен вид, и допуснах, че капризното момченце, което тормозеше майка си, трябва да беше същото онова от последния път, когато видях цялото семейство Сараторе заедно, тогава то беше в бебешката количка под обстрела на Мелина. Но не видях Нино.

Мариза ми се хвърли на врата с въодушевление, което не бях очаквала: през всичките тези години никога, наистина никога не бях се сещала за нея, тя обаче твърдеше, че често си мислела за мен с носталгия. Когато спомена за времето в квартала и обясни на родителите си, че съм дъщерята на Греко, общинския портиер, майка й Лидия направи недоволна гримаса и се завтече към малкия си син, за да му се скара за нещо си, а Донато Сараторе се зае с багажите, без дори да попита как е татко ми например.

Отчаях се. Семейство Сараторе се настаниха по стаите, аз отидох на плажа с Мариза, която чудесно познаваше и Маронти, и цяла Иския, и вече нямаше търпение да отиде до пристанището, където имаше повече оживление, и до Форио, и до Казамичола, където и да е, но не и в Барано, където според нея цареше смъртна скука. Разказа ми, че учи

за секретарка във фирма и че има приятел, с когото скоро ще се запозная, защото ще дойде да я види, обаче тайно. Накрая ми каза нещо, от което сърцето ми подскочи. Знаеше всичко за мен: че уча в гимназията, че съм отлична ученичка, че сме гаджета с Джино, сина на аптекаря.

— Кой ти каза?

— Брат ми.

Значи, Нино ме беше познал, значи, знаеше коя съм, значи, не ме е пренебрегвал, а може би се е срамувал или му е било неудобно, срам го е било от това, че ми се беше обяснил като дете.

— Аз отдавна скъсах с Джино — казах й, — брат ти не е добре информиран.

— Той само за учене мисли, пак добре, че ми каза за теб, обикновено главата му е в облаците.

— Няма ли да дойде?

— Ще дойде, когато татко си замине.

Започна строго да критикува Нино. Бил човек без чувства. Нищо не било в състояние да го въодушеви, не се ядосвал, но и не се държал любезно. Бил затворен в себе си и единственото нещо, което го интересувало, било ученето. Нищо не харесвал, студенокръвен бил. Единственият човек, който успявал мъничко да го подразни, бил баща му. Не че се карали, бил послушен син и се отнасял с уважение. Но Мариза знаеше със сигурност, че не може да понася баща си. А тя самата го обожаваше. Бил най-добрият и най-умният човек на света.

— А баща ти дълго ли ще остане? Кога си тръгва? — попитах, може би с прекален интерес.

— Само три дни. Трябва да работи.

— И Нино ще дойде след три дни?

— Да. Измисли си, че трябвало да помага на семейството на негов приятел да се премести.

— Не е ли вярно?

— Той няма приятели. И така или иначе, не би преместил тоя камък отгук дотам дори заради мама, единствената, която поне малко обича, да не говорим да помогне на приятел.

Изкъпахме се и изсъхнахме, докато се разхождахме по брега. Показа ми през смях нещо, което не бях забелязала. В края на възтъмния на цвят плаж имаше бели неподвижни фигури. Повлече ме

със смях по парещия пясък и в даден момент стана видно, че бяха хора. Живи хора, покрити с кал. Така се лекуваха, неизвестно от какво. Проснахме се в пясъка и се затъркаляхме, бутяхме се една друга и си поиграхме да се правим на мумии като онези хора. Забавлявахме се много, после отидохме пак да се изкъпем.

Вечерта семейство Сараторе седнаха да се хранят в кухнята и поканиха Нела и мен да вечеряме с тях. Прекарахме приятна вечер. Лидия нито веднъж не спомена квартала, а след първата си враждебна проява реши да разпита за мен. Когато Мариза ѝ каза, че съм много добра ученичка и съм в същото училище като Нино, стана подчертано любезна. Най-сърдечен от всички обаче беше Донато Сараторе. Обсипа Нела с комплименти, похвали ме за високите оценки в училище, проявяваше извънредно внимание към Лидия, поигра си с малкия Чиро, пожела да раздигне и не ми позволи да мия чиниите.

Поогледах го добре и ми се стори различен човек от този, когото помнех. Със сигурност беше по-слаб, беше си пуснал мустаци, но имаше нещо повече от външния вид, в което не успях да вникна, нещо, което зависеше от държанието му. Стори ми се може би по-бащински настроен и от баща ми и по-любезен от всеки друг.

Това усещане се задълбочи през следващите два дни. Когато отивахме на плаж, Сараторе не позволяваше на Лидия и на нас, двете момичета, да носим каквото и да било. Натоварваше се сам с чадъра, чантите с хавлиите и с храната за обяд — на отиване, добре, но и на връщане, когато пътят се катереше стръмно нагоре. Оставяше багажа на нас само когато Чиро се размрънкаше и поискаше да го носят на ръце. Тялото му беше стегнато, слабо окосмено. Банският му беше с неопределен цвят и не беше от плат, а може би от фина вълна. Плуваше дълго, но без да се отдалечава, искаше да покаже на Мариза и на мен как се плува кроул. Дъщеря му плуваше като него, със същите спокойни, бавни загребвания, и аз веднага започнах да ги имитирам. Говореше повече на италиански, отколкото на диалект, и проявяваше склонност, направо упоритост, особено с мен, да образува витиевати изречения и непривични изрази. Канеше ни весело — мен, Лидия, Мариза, да тичаме напред-назад по загладената от морето ивица за укрепване на мускулите и междувременно ни размиваше с физиономии, преправен гласец или смешна походка. Когато се къпеше заедно с жена си, стояха плътно един до друг на плиткото, говореха си

тихо, често се смееха. Когато си тръгна, ми стана мъчно колкото и на Мариза, на Лидия, на Нела. Колкото и да кънтеше от гласовете ни, къщата изглеждаше гробовно притихнала. Единствената утеха беше, че скоро щеше да пристигне Нино.

32.

Опитах да предложа на Мариза да отидем да го чакаме на пристанището, но тя отказа; заяви, че брат ѝ не заслужавал такова внимание. Нино пристигна вечерта. Висок, много слаб, с небесносиня риза, тъмни панталони, сандали и сак на рамо, не показа и най-малка изненада, че ме намира на Иския, и то в същата къща, чак си помислих, че в Неапол имат телефон и Мариза е намерила начин да го предупреди. На масата се изразяваше с едносрични думи, на закуска не се появи. Събуди се късно, късно тръгнахме за плажа и той не взе да носи почти нищо. Веднага се хвърли решително във водата и заплува към хоризонта без виртуозната показност на баща си, със съвсем естествени движения. Когато изчезна, се притесних да не би да се е удавил, но нито Лидия, нито Мариза изглеждаха обезпокоени. Появи се след близо два часа и се зачете, като пушеше цигара след цигара. Цял ден четете, без изобщо да ни проговори, и подреждаше угасените фасове в пясъка в две редици. Заех се с четене и аз и отказах на Мариза да се разходим по брега. На вечеря той хапна набързо и излезе. Докато раздигах и миех чиниите, си мислех за него. Оправих леглото си в кухнята и отново се зачетох в очакване да се прибере. Четох докъм един, после заспах на запалена лампа с разтворена на гърдите книга. На сутринта се събудих на загасена лампа със затворена книга. Помислих, че е бил той, и усетих горещ прилив от любов във вените, какъвто никога не бях изпитвала.

След няколко дни нещата се пооправиха. Забелязах, че от време на време ме поглежда и после се обръща на другата страна. Попитах го какво четете, казах му какво чета аз. Говорихме си за книгите си, с което отегчихме Мариза. В началото изглеждаше, че ме слуша внимателно, после, точно както правеше Лила, заговори той и продължи, все повлечен от собствените си разсъждения. Тъй като исках да забележи колко съм умна, опитвах да го прекъсна и да изкажа мнение, но беше трудно; изглеждаше доволен от присъствието ми само ако мълчах и слушах, с което скоро се примирих. А и говореше неща, които не бях способна да мисля, или поне не бях способна да изговоря с такава

сигурност, както умееше той на своя убедителен и правилен италиански.

Понякога Мариза ни замерваше с пясък и ни прекъсваше с викове:

— Престанете, на кой му пука за тоя Достоевски, на кой му пука за Карамазов!

Тогава Нино внезапно млъкваше и се отдалечаваше по брега с наведена глава, докато се превърне в точица. Аз прекарвах известно време с Мариза в разговори за приятеля ѝ, който не можеше да дойде тайно да я види, а това я довеждаше до плач. Междувременно се чувствах все по-добре, направо не вярвах, че може да се живее така. Може би, мислех си, момичетата от Вия дей Миле — например онази, облечена в зелено — водеха такъв живот.

На всеки три-четири дни си идваше Донато Сараторе, но оставаше най-много двайсет и четири часа и си тръгваше. Твърдеше, че не мисли за друго, освен за 13 август, когато ще се установи в Барано за две пълни седмици. Щом се появеше баща му, Нино се превръщаше в сянка. Хапваше, изчезваше, появяваше се късно през нощта, без да промълви и дума. Слушаше го с отстъпчива полуусмивка и каквото и да твърдеше баща му, не се съгласяваше с него, но и не му противоречеше. Единствените случаи, в които заявяваше нещо твърдо и решително, бяха, когато Донато споменаваше за лелеяния 13 август. Две минути по-късно напомняше на майка си — на майка си, не на Донато, че веднага след празника на 15 август трябва да се върне в Неапол, защото се бил уговорил със съученици да се видят — смятали да се съберат в една вила в Авелино — и да подготвят заедно дадените им за ваканцията уроци.

— Лъже — пошепваше ми Мариза — няма никакви уроци.

Майка му обаче го хвалеше, а също и баща му. Даже Донато използваше случая веднага да захване една от любимите си теми: Нино имаше късмет, че учи, той могъл да си позволи да учи само до втората година в техникума и трябвало да започне работа, но ако имал възможност да учи като сина си, кой знае къде щял да стигне. И завършваше:

— Учи се, Нино, браво, татко, само така, и да постигнеш това, което аз не успях.

Тези изказвания дразнеха Нино повече от всичко. Само и само за да се спаси, понякога канеше мен и Мариза да излезем с него. Казваше мрачно на родителите си, все едно само го тормозехме:

— Искат да си купят сладолед и да се поразходят, ще ги изведе.

В подобни случаи Мариза отиваше с радост да се приготви, а аз се натъждавах при вида на все същите ми парцалки. Но ми се струваше, че не го интересува дали бях хубава, или грозна. Шом излезехме, започваше разговор, от което Мариза се отчайваше и заявяваше, че щяло да е по-добре той да си бил останал у дома. А аз не изпусках и една думица от устата на Нино. Много ме учудваше това, че в тълпата на пристанището, при всичките онези млади и не толкова млади мъже, които ни заглеждаха с Мариза, смееха се и се пробваха да ни заговорят, той не проявяваше и частица от агресивността на Паскуале, Рино, Антонио, Енцо, когато излизаха с нас и някой ни хвърлеше някой поглед в повече. За спътник пазач изобщо не ставаше. Сигурно защото беше обсебен от нещата, които му минаваха през ума, и от желанието да ги сподели с мен, а около нас можеше да става каквото ще.

Ето как стана така, че Мариза се запозна с едни момчета от Форио, те ѝ дойдоха на гости в Барано, тя ги доведе при нас на плажа и започна да излиза с тях всяка вечер. Отивахме тримата до пристанището, но щом стигнехме, тя отиваше нанякъде с новите си приятели (кога ли Паскуале щеше да е толкова либерален с Кармела или Антонио с Ада?), а ние се разхождахме край морето. Срецахме се отново към десет с нея и се прибирахме вкъщи.

Една вечер, щом останахме сами, Нино ми призна, че като малък много завиждал на отношенията ни с Лила. Гледал ни отдалеч, винаги заедно, винаги увлечени в приказки, и искал да се сприятели с нас, но нямал смелост. После се усмихна и ми каза:

— Помниш ли, когато ти се обясних?

— Да.

— Много те харесвах.

Станах огненочервена, промълвих глупаво:

— Благодаря.

— Мислех, че ще станем гаджета и че винаги ще бъдем заедно тримата: аз, ти и твоята приятелка.

— Заедно?

Усмихна се при спомена за себе си като малък.

— Нищо не разбирах от гаджета.

После ме попита за Лила.

— Продължи ли да учи?

— Не.

— А какво прави?

— Помага на родителите си.

— Много я биваше в училище, човек не можеше да ѝ излезе насреща, направо ми замайваше главата.

Каза точно така — замайваше ми главата — и аз, ако преди това се почувствах зле, защото в действителност ми беше признал, че ми се е обяснил в любов само за да се опита да се намеси в отношенията ни с Лила, този път усетих физически мъката, направо усетих болка в средата на гърдите.

— Вече не е такава — казах, — променила се е.

И почувствах импулсивно желание да добавя: „Чул ли си какво говорят за мен учителите ни?“. Добре, че успях да се сдържа. Но след този разговор престанах да пиша на Лила: стана ми трудно да споделям с нея това, което ми се случваше, а и бездруго не ми отговаряше. Вместо това се посветих на грижи за Нино. Знаех, че се събужда късно, и си измислях всякакви поводи да не закусвам с останалите. Чаках го, за да слеза до морето с него, приготвих му нещата за плажа и му ги носех, къпехме се заедно в морето. Но когато поемеше навътре, не бях способна до го следвам и се връщах на хавлията, откъдето гледах с тревога следата, която оставяше, и тъмната точица на главата му. Изпитвах страх, ако го загубех от поглед, и щастие, когато го забележех да плува обратно. Просто го обичах, знаех го и бях щастлива.

Средата на август обаче приближаваше. Една вечер му казах, че не ми се ходи до пристанището, че предпочитам да се разходя до Маронти на пълната луна. Надявах се, че ще дойде с мен, вместо да придружи сестра си, която настояваше за пристанището — имаше си там нещо като приятел, с когото, както ми сподели, се целуваше и прегръщаше, като по този начин изневеряваше на другия си приятел в Неапол. Той обаче отиде с Мариза. Беше въпрос на принцип и аз се запътих към плажа по каменистия път надолу. Пясъкът беше студен, сиво-черен на лунната светлина, дъхът на морето се долавяше едва-едва. Нямаше жива душа и аз се разплаках от самота. Какво бях, коя

бях? Чувствах се отново хубава, нямах вече пъпки, от слънцето и морето бях отслабнала и се бях източила и въпреки това човекът, когото харесвах и на когото исках да се харесвам, не проявяваше никакъв интерес към мен. С какви знаци бях белязана от съдбата? Представих си квартала като въртоп, излизането от който бе чиста илюзия. Тогава чух пясъка да проскърцва, обърнах се и видях сянката на Нино. Седна обаче настрана. След час трябваше да се върне да вземе сестра си. Усетих, че е нервен, защото нанасяше удари по пясъка с лявата си пета. Този път не заговори за книги, а неочаквано поде разговор за баща си.

— Ще посветя живота си — заяви, сякаш ставаше дума за мисия — на това да направя всичко възможно да не приличам на него.

— Симпатичен човек е.

— Така казват всички.

— Тогава?

Направи саркастична физиономия, която го загрози за няколко секунди.

— Как е Мелина?

Погледнах го стъписана. Аз толкова внимавах да не спомена Мелина през тези дни на усилен разговор, а ето че той заговори за нея.

— Горедолу.

— Беше ѝ любовник. Много добре знаеше, че е уязвима жена, но за него беше въпрос на суета. От суета би наранил всекиго, без да се чувства отговорен. Понеже е убеден, че прави всички щастливи, си мисли, че всичко трябва да му се прощава. Ходи на църква всяка неделя. Държи се добре с децата си. Обсипва майка ми с внимание. Обаче ѝ изневерява въпреки това. Какъв лицемер, отвращава ме!

Не знаех какво да му отговоря. В квартала може и да се случваха ужасни неща, бащи и синове често стигаха до бой, като Рино и Фернандо например. Но от агресията в тези няколко изрядно построени изречения ме заболя. Нино мразеше баща си с цялата си душа, ето защо говореше толкова често за Карамазови. Но не беше там работата. Това, което дълбоко ме озадачи, беше, че нищо у Донато Сараторе, както видях със собствените си очи и чух със собствените си уши, не изглеждаше толкова отблъскващо — беше бащата, когото всяко момиче и всяко момче би искало да има, и Мариза наистина го

обожаваше. А и ако грехът му беше в способността му да обича, не виждах нищо кой знае колко злонамерено в това; дори за моя баща майка ми гневно твърдеше, че кой знае какви ги е вършил. Така че тези осъдителни думи и този остър тон ми се сториха ужасяващи. Промълвих:

— Той и Мелина са били обзети от страст, както Дидона и Еней. Тези неща причиняват болка, но са вълнуващи.

— Заклел се е на майка ми във вярност пред Бог — изригна внезапно. — Не уважава нито нея, нито Бог. — Скочи разпалено на крака, неимоверно красивите му очи блестяха. — И ти не ме разбираш — каза и се отдалечи с големи крачки.

Настигнах го, сърцето ми биеше силно.

— Разбирам те — прошепнах и внимателно го хванах за ръка.

Никога не се бяхме докосвали, от допира пръстите ми пламнаха и веднага го пуснах. Той се наведе и ме целуна по устата, беше съвсем лека целувка.

— Утре си тръгвам — каза.

— Но тринайсети е вдругиден.

Не отговори. Върнахме се в Барано, като говорехме за книги, и отидохме да вземем Мариза от пристанището. Усещах устните му върху моите.

33.

Цяла нощ плаках в притихналата кухня. Заспах едва на разсъмване. Когато Нела ме събуди, ме смъмри и ми съобщи, че Нино пожелал да закуси на терасата, за да не ме безпокои. Беше си тръгнал.

Облякох се набързо; тя разбра, че страдам.

— Върви — реши накрая да ме пусне, — може и да успееш.

Затичах се към пристанището с надеждата да стигна, преди корабчето да е тръгнало, но то вече беше навътре в морето.

Последваха мъчителни дни. Когато разтребвах стаите, намерих един разделител за книги от син картон, който принадлежеше на Нино, и го скрих при моите неща. Вечерно време в леглото ми в кухнята го мириших, целувах го, близвах го с върха на езика си и плачех. Моята отчаяна страст сама по себе си ме разчувстваше и подхранваше плача ми.

Тогава пристигна Донато Сараторе и започна неговият петнайсетдневен отпуск. Съжали, че синът му вече си е тръгнал, но беше доволен, че е отишъл със съучениците си в Авелино да учат.

— Наистина сериозно момче — каза ми, — като теб. Гордея се с него, както, предполагам, би трябвало да се гордее с теб твоят баща.

Присъствието на този вдъхващ доверие човек ме поуспокои. Той пожела да се запознае с новите приятели на Мариза и една вечер ги покани на голям лагерен огън на плажа. Сам се погрижи да натрупа всички дърва, които успя да намери, и остана с нас, младежите, до късно. Момчето, което беше нещо като гадже на Мариза, подрънкваше на китара и Донато пя с прекрасния си глас. Когато нощта напредна, засвири той самият, свиреше добре и поде танцувална музика. Някои затанцуваха, начело с Мариза.

Гледах този мъж и си мислех: той и синът му нямат абсолютно нищо общо. Нино е висок, има нежно лице, чело, скрито под възчерна коса, устата му е винаги приканващо полуотворена. А Донато е среден на ръст, с изсечени черти на лицето, косата му е съвсем оредяла по слепоочията, устата му е свита, почти без устни. Нино винаги гледа намусено и вижда отвъд предметите и хората, от което очите му сякаш

се изпълват със страх; Донато винаги гледа приветливо, приема всеки предмет или човек според това как изглежда, което му доставя извънредно удоволствие и го кара непрекъснато да се усмихва. Нино нещо го разяжда отвътре, като Лила, а това е едновременно дар и мъчение — те са неудовлетворени, не смеят да се отпуснат, страхуват се от случващото се около тях; този човек — не, той изглежда влюбен във всяко проявление на живота, сякаш всяка изживяна секунда възприема в абсолютната ѝ бистрота.

От тази вечер нататък започнах да приемам бащата на Нино като вдъхващо сигурност противодействие не само срещу мрака вътре в мен, към който ме тласна синът му, като си тръгна след една едва доловима целувка, но и — както стъписано си дадох сметка — към който ме тласна и Лила, като не отговаряше на писмата ми. Тя и Нино едва се познават, помислих си, никога не са били приятели, обаче сега ми се струваха много подобни: нямат нужда от нищо и от никого и винаги знаят кое трябва и кое не. Ами ако грешат? Кое му е толкова ужасното на Марчело Солара и кое му е толкова ужасното на Донато Сараторе? Не разбирах. Обичах и Лила, и Нино, и сега ми липсваха по различен начин, но бях благодарна на този омразен баща, който зачиташе мен и всички нас, младите, и ни даряваше радост и спокойствие в нощта на плажа Маронти. Внезапно се почувствах доволна, че никой от двамата не присъстваше на острова.

Започнах да чета отново, написах едно последно писмо на Лила, в което ѝ съобщавах, че тъй като изобщо не ми отговаря, повече няма да ѝ пиша. И се приобщих към семейство Сараторе, почувствах се като сестра на Мариза, на Пинучо и на малкия Чиро, който вече толкова ме обичаше, че само с мен не проявяваше капризи и спокойно си играехме и събирахме мидени черупки. Лидия, която в чувствата си към мен окончателно беше преминала от враждебност към симпатия и привързаност, често ме хвалеше за старанието, което влагах във всичко: да подредя масата, да разтребя стаите, да изпера, да се занимавам с детето, да чета и да уча. Една сутрин ми даде да пробвам един неин бански костюм, който ѝ беше малък, и тъй като Нела и също Сараторе, привикан по спешност да даде мнение, се въодушевиха от това колко добре ми стои, ми го подари. В дадени моменти дори изглеждаше, че ме предпочита пред Мариза.

— Мързелива е, суетна е — твърдеше, — лошо съм я възпитала, не се учи добре, а ти си толкова старателна във всичко. И веднъж добави: — Точно като Нино, само дето ти си слънчева, а той все е нервен.

Като чу критиката, отправена към големия му син, Донато веднага се зае да го хвали:

— Златно момче е — каза и с поглед потърси потвърждение от мен, а аз кимнах утвърдително с голяма готовност.

Всеки път след продължително плуване Донато лягаше до мен да изсъхне на слънце и четеше вестник „Рим“, единственото му четиво. Учудваше ме, че човек, пишещ стихове и дори издал стихосбирка, никога не чете. Не си носеше книги и не се поинтересува от моите. Понякога ми четеше на глас откъс от някоя статия — думи и изречения, от които Паскуале много би се ядосал, както и госпожа Галиани. Но аз си мълчах, не ми се искаше да споря с този толкова любезен човек и да развалям прекрасните му впечатления от мен. Веднъж ми прочете цяла статия от начало до край, като на всеки два реда се обръщаше към Лидия с усмивка, а Лидия му отговаряше със съзаклятническа усмивка и тя. Накрая ме попита:

— Хареса ли ти?

В статията се говореше за бързината на пътуването с влак, сравнена с тази от едно време, когато се е пътувало с двуколка или пеша по селските пътища. Беше написана с гръмки фрази, които той четеше много развълнувано.

— Да, изключително много — отговорих.

— Виж кой я е написал, какво пише тук?

Протегна се към мен и постави вестника пред очите ми. Прочетох с вълнение:

— Донато Сараторе.

Лидия избухна в смях, той също. Оставиха ме на пясъка да наглеждам Чиро, а те отидоха да се изкъпят по техния начин, притиснати един в друг, докато си шепнеха на ухо. При вида им си помислих: горката Мелина, но без да изпитвам неприязън към Сараторе. Ако приемех, че Нино е бил прав и между двамата наистина е имало нещо; ако приемех следователно, че Сараторе наистина беше изневерил на Лидия, то сега, когато го познавах достатъчно, още по-малко от преди ми се удаваше да го виня, а и не ми изглеждаше жена

му да го упреква, макар че навремето го беше накарала да напуснат квартала. Що се отнасяше до Мелина, разбирах и нея. Беше изпитала радостното чувство да обича този мъж, толкова различен от другите — контролър на влак, но и поет, и журналист, — и крехкото ѝ съзнание не беше успяло да се приспособи към прозаичното ежедневие без него. Тези мисли ме удовлетворяваха. В онези дни ме радваше всичко: любовта ми към Нино, тъгата ми, обичта на другите около мен, собствената ми способност да чета, да мисля, да разсъждавам в самота.

34.

В края на август, когато това знаменито време беше към края си, неочаквано се случиха две важни неща в един и същи ден. Беше двайсет и пети, помня го с точност, защото беше рожденият ми ден. Станах, приготвих закуска за всички и когато седнах на масата, съобщих:

— Днес навършвам петнайсет години — и още докато го произнасях, се сетих, че Лиля ги беше навършила на единайсети, но аз, в плен на толкова емоции, бях забравила.

Макар да беше традиция да се празнуват именните дни — рождените тогава не се смятаха за важни, — семейство Сараторе и Нела настояха вечерта да си направим малко тържество. Зарадвах се. Те отидоха да се приготвят за плажа, а аз се заех да раздигам масата, когато ето че се появи раздавачът. Показах се от прозореца, той съобщи, че носи писмо за Греко. Слязох долу на бегот с разтуптяно сърце. Изключвах възможността да са ми писали родителите ми. От Лиля ли беше писмото, или от Нино? Беше от Лиля. Разкъсах плика. От него изпаднаха пет гъсто изписани листа, изгълтах ги на един дъх, но не разбрах почти нищо от прочетеното. Днес може и да изглежда нереалистично, но стана точно така: още преди да ме погълне съдържанието, ме порази това, че в написаното се долавяше гласът на Лиля. И не само. Още от първите редове се сетих за „Синята фея“, единствения текст, написан от нея, който бях чела, с изключение на домашните в училище, и разбрах кое навремето ми беше харесало толкова много. „Синята фея“ притежаваше същото качество, което ми правеше впечатление в този момент: Лиля умееше да говори чрез написаното; за разлика от мен, когато пишех, за разлика от Сараторе в неговите статии и стихотворения, за разлика и от много писатели, които бях чела и четях в момента, в начина ѝ на изразяване — да, с грижливо подбрани думи, да, без грешки, въпреки че беше прекратила обучението си, но и нещо повече — нямаше и следа от изкуственост, не се усещаше липса на естественост на писменото слово. Четях и я виждах, чувах я. Гласът, вложен в написаното, ме увлече, завладя ме

още повече от когато си говорехме очи в очи: беше напълно лишен от излишните разговорни елементи и от безпорядъка на говоримата реч; в него имаше една жива подредба, която си представях достойна за реч, произнесена от някой късметлия, роден от главата на Зевс, а не от семейство Греко или Черуло. Засрамах се от детските писма, които ѝ бях написала, от прекалените възклицания, от цялата лековатост, престорена веселост и престорена болка. Кой знае какво си бе помислила Лила за мен? Изпитах презрение към себе си и ме доядя на господин Джераче, който ме подведе, като ми писа девет по италиански. Първоначалният ефект от това писмо беше, че на петнайсет години, точно на рождения ми ден, ме накара да се почувствам измамница. Училището ме беше въвело в заблуда и доказателството беше там, в писмото на Лила.

След това лека-полека изплува и съдържанието. Лила ме поздравяваше за рождения ми ден. Не ми беше писала, защото се радвала, че си прекарвам хубаво на слънце, че се чувствам добре със семейство Сараторе, че обичам Нино, че толкова ми харесват Иския и плажът Маронти, и не искала да ми помрачава ваканцията с неприятните събития около нея. Но сега изпитвала нужда да прекъсне мълчанието. Веднага след като заминах, Марчело Солара, със съгласието на Фернандо, започнал да се появява за вечеря всеки ден. Пристигал точно в двайсет и трийсет и си тръгвал точно в двайсет и два и трийсет. Винаги носел по нещо: сладкиши, шоколадови бонбони, захар, кафе. Тя не ги докосвала, държала се възможно най-резервирано с него, а той я гледал в мълчание. След първата седмица на подобна мъка, тъй като Лила се държала, все едно не е там, решил да я впечатли. Появил се една сутрин с един едър тип, който бил целият в пот, и домъкнал в трапезарията един огромен кашон. От кашона се появил един предмет, познат на всички ни, но който малко хора в квартала притежаваха: телевизор, тоест апарат с екран, на който се виждат образи, също като на кино, но които не идват от прожектор, а от въздуха, и който апарат вътре има една тайнствена тръба, наречена катодна. Заради тази тръба, за която едрият потен мъж не спирал да говори, апаратът не проработил дни наред. След много опити накрая се включил и сега половината квартал, в това число и майка ми, баща ми, братята и сестра ми, ходели у Черуло да се дивят на това чудо. Не и Рино. Бил по-добре, температурата му вече окончателно спаднала, но

престанал да разговаря с Марчело. Когато той идвал у тях, започвал да недоволства от телевизора и след малко или отивал да си легне, без да е докоснал храната, или излизал и се скитал до среднощ с Паскуале и Антонио. А пък Лиля казваше, че ѝ харесва телевизията. Особено ѝ харесвало да гледа с Мелина, която идвала всяка вечер и дълго седяла и гледала в мълчание, извънредно съсредоточена. Бил единственият спокоен момент. В останалото време всички си изкарвали яда на нея: брат ѝ, защото го била изоставила на съдбата му да бъде слуга на баща им, докато тя се гласяла за брак, който щял да я направи господарка; Фернандо и Нунция, защото не била учтива със Солара, ами се държала безобразно; Марчело, защото, без да му е давала съгласието си, се чувствал все повече сгоден, даже господар на положението, и вече се гласял да премине от тихо съзерцание към опити за целувки и към въпроси къде ходи през деня, с кого се вижда, дали е имала други приятели, дали някой я е докосвал. Тъй като тя не му отговаряла или, по-лошо, подигравала му се, като му разказвала за целувки и прегръдки с несъществуващи гаджета, една вечер той най-сериозно ѝ прошепнал на ухото: „Ти ме взимаш на подбив, обаче помниш ли, когато ме заплаши с ножа? Е, имай предвид, че ако разбере, че ти харесва друг, няма да се спра със заплахата, ще те убия и толкова“. Така че тя не знаела как да излезе от това положение и продължавала да си носи оръжието за всеки случай. Но умираше от страх. На последните страници споделяше, че усещала около себе си цялото зло, събрано в квартала. Даже мрачно подхвърляше: зло и добро са смесени и се подсилват взаимно. Като се замислил човек, Марчело наистина бил добра партия, но доброто намирисвало на зло, а злото на добро, една смес, от която дъхът ѝ спирал. Преди няколко вечери ѝ се случило нещо, което наистина я смразило от страх. Марчело си бил тръгнал, телевизорът бил изключен, къщата била празна, Рино бил навън, а родителите ѝ се готвели да си лягат. И така, тя била сама в кухнята, миела чиниите, била уморена, останала без сили, когато изведнъж нещо гръмнало. Обърнала се рязко и разбрала, че била голямата медна тенджера. Така, сама. Висяла си на пирона, където винаги стояла, обаче в центъра ѝ имало голяма пукнатина, краищата ѝ били изкривени нагоре и цялата тенджера се била обезформила, сякаш не можела повече да се побере в ролята си на тенджера. Майка ѝ дотичала по нощница и я обвинила, че я е изпуснала и съсипала. Но една медна

тенджера и да паднела, нямало да се разпука и да се обезформи по този начин. „Този вид неща ме плашат — завършваше Лила — повече от Марчело и от когото и да било. И чувствам, че трябва да намеря решение, ако не едно след друго ще се пръсне всичко, всичко, всичко.“ Взимаше си довиждане, отправяше ми още пожелания и въпреки че желаела обратното, въпреки че нямала търпение да ме види отново, въпреки че спешно се нуждаела от помощта ми, ми пожелаваше да си остана на Иския с милата госпожа Нела и никога повече да не се връщам в квартала.

35.

Писмото ме разтърси дълбоко. Светът на Лила, както обикновено, бързо се насложи върху моя. Всичко, което ѝ бях писала през юли и август, ми се стори банално и ме обзе желание да се поправам. Не отидох на плаж, а опитах веднага да ѝ отговоря с едно сериозно писмо, написано в същия лаконичен, ясен и същевременно разговорен тон като нейното. Но ако другите писма ми се бяха получили лесно — изпълвах цели страници за минути, без нищо да поправам, — това го писах, пренаписах, после пренаписах още веднъж и въпреки това не ми се удаде да изразя подобаващо омразата на Нино към баща му, ролята, която случката с Мелинда беше изиграла за зараждането на това озлобление, отношенията ми с цялото семейство Сараторе и дори загрижеността ми за това, което ѝ се случваше. Донато, който в действителност беше забележителен мъж, в писмото изглеждаше най-обикновен баща на семейство, а самата аз по отношение на Марчело бях способна само да дам повърхностни съвети. Накрая ми прозвуча истински само разочарованието, че тя имаше телевизор у дома, а аз не.

И така, не можах да ѝ отговоря, макар и да се лиших от морето, от слънцето, от удоволствието да бъда с Чиро, Пино, Клелия, Лидия, Мариза, Сараторе. Добре, че Нела по едно време дойде да ми прави компания на терасата и ми донесе чаша ечемична отвара. Добре, че, когато се върнаха от плажа, семейство Сараторе изразиха съжаление, че съм останала в къщата, и започнаха да ми подготвят празненството. Лидия пожела лично да направи торта с огромно количество маслен крем, Нела отвори бутилка вермут. Донато запя неаполитански песни, Мариза ми подари едно конопено морско конче, което беше купила за себе си от пристанището предната вечер.

Поуспокоих се, но все не успях да си избия от главата мисълта за Лила в беда, докато аз се чувствах толкова добре и всички празнуваха в моя чест. Заявих с известен драматизъм, че съм получила писмо от една приятелка, че тази приятелка има нужда от мен и че затова ще си тръгна по-рано от предвиденото. „Най-късно вдругиден“,

обях, но без много да си вярвам. Всъщност исках само да чуя Нела да се вайка, Лидия да каже, че на Чиро ще му бъде безкрайно мъчно, Мариза да изпадне в отчаяние и Сараторе да възкликне безутешно:

— А ние какво ще правим без теб?

Все неща, които ме трогнаха и направиха празника ми още по-приятен.

На Пино и Чиро им се доспа и Лидия и Донато ги заведоха да си легнат. Мариза ми помогна да измия чиниите, Нела ми каза да си поспя повече, ако искам, а тя щяла да приготви закуската. Възпротивих се, това беше мое задължение. Един по един всички се оттеглиха и останах сама. Разпънах си леглото в ъгъла, както винаги, огледах за хлебарки и комари. Погледът ми попадна на медните тенджерери.

Лила пишеше толкова убедително, че се загледах в тенджерите с нарастващо безпокойство. Спомних си, че тя много харесваше блясъка им и когато ги миеше, винаги ги лъскаше старателно. Неслучайно преди четири години разказваше, че кръвта на дон Акиле е пръснала върху тях, когато го намушкали. Сега пак там намираха място тегнещата върху ѝ заплаха и тревожността от трудния избор, който ѝ предстоеше — беше накарала една от тенджерите да гръмне, като че формата ѝ внезапно бе решила да поддаде и да послужи като знак. Можех ли да си представя подобни неща без нея? Можех ли да вдъхна живот на всеки предмет и да го накарам да заиграе според ритъма на моя живот? Загасих лампата. Съблякох се и си легнах с писмото на Лила и със синия разделител на Нино — най-ценните неща, които ми се струваше, че имам в този момент.

От големия прозорец струеше бяла лунна светлина. Целунах разделителя, както правех всяка вечер, и опитах да прочета отново писмото от приятелката ми на слабия отблясък. Тенджерите блестяха, масата проскърцваше, таванът беше тежко надвиснал отгоре, а отстрани напираше нощният морски въздух. Отново се почувствах унижена от таланта на Лила да пише, от степента на съзидание у нея, която аз нямах, и очите ми се замъглиха. Да, радвах се, че я бива толкова много и без да учи или да чете книги от библиотеката, но тази радост ми причиняваше гузна мъка.

Дочух стъпки. Видях една сянка да влиза в кухнята — беше Сараторе, бос и със синята си пижама. Дръпнах чаршафа да се завия. Отиде до чешмата, наля си чаша вода, отпи. Няколко секунди остана

прав до мивката, остави чашата и тръгна към леглото ми. Клекна отстрани до мен с лакти, опрени върху края на чаршафа.

— Знам, че не спиш — каза ми.

— Да.

— Недей да мислиш за приятелката си, остани.

— В беда е, има нужда от мен.

— Аз съм този, който има нужда от теб — каза той, протегна се, целуна ме по устата, но не с лекотата на сина си, а като разтвори устните ми с език.

Не помръднах.

Той леко отметна чаршафа, като продължаваше да ме целува внимателно и страстно, потърси с ръка гърдите ми и ги погали под нощницата. После ги остави, слезе надолу между краката ми и притисна силно два пръста върху гащичките ми. Нито казах, нито направих нещо, бях вцепенена от държанието му, от ужас, от удоволствието, което изпитвах въпреки това. Мустаците му бодяха горната ми устна, езикът му беше грапав. Бавно се откъсна от устата ми и отдръпна ръката си.

— Утре вечер ще си направим една хубава разходка по плажа двамата — каза с леко дрезгав глас, — много те обичам и знам, че и ти ме обичаш много, нали?

Не отговорих нищо. Той докосна отново устните ми със своите, промърмори „лека нощ“, надигна се и излезе от стаята. Не знам колко още време останах неподвижна. Колкото и да се опитвах да излича усещането от езика му, от милувките му, от натиска на ръката му, не успях. Дали Нино е искал да ме предупреди, дали е знаел, че ще се случи? Изпитах неудържима омраза към Донато Сараторе и се отвратих от себе си заради удоволствието, което остави в тялото ми. Колкото и днес да изглежда невероятно, откакто се помнех, до онази вечер не бях си доставяла такава тръпка, не я познавах и бях изненадана, когато я почувствах. Останах в същото положение не знам колко часа. Когато започна да просветлява, се сепнах, събрах всичкия си багаж, оправих леглото, написах два благодарствени реда на Нела и си тръгнах.

На острова не се чуваше почти никакъв звук, морето беше неподвижно, само миризмите бяха ясно доловими. С броените пари, които майка ми ми беше дала преди месец, взех първото корабче. Щом

то тръгна и островът с нежните му утринни цветове се отдалечи достатъчно, си помислих, че най-после имам нещо за разказване, на което Лила няма да може да отвърне с нищо по-значимо. Но веднага усетих, че отвращението, което изпитвах към Сараторе, и погнусата към мен самата нямаше да ми позволят да отворя уста. И наистина за пръв път търся думи, за да изразя неочаквания край на моето летуване.

36.

Заварих Неапол потънал в смрад заради разлагащата жега. Майка ми, без да каже нито дума за външния ми вид — без акне, почерняла от слънцето, — ме укори, че се прибирам преди заплануването.

— Какво си направила — попита ме, — държала си се лошо и приятелката на учителката те изгони, нали?

Баща ми ме посрещна по друг начин — очите му се навлажниха и ме заля с комплименти, сред които, повторен поне сто пъти, се открояваше:

— Майко мила, каква красива дъщеря имам!

Братята и сестра ми пък заявиха с известно пренебрежение:

— Станала си като негърка.

Когато се погледнах в огледалото, аз самата се учудих: от слънцето бях станала искрящо руса, обаче лицето, ръцете и краката ми бяха като боядисани с тъмно злато. Сред цветовете на Иския и загорелите лица на острова промяната ми изглеждаше нормална за обстановката; сега обаче, завърнала се в обкръжението на квартала, където всяко лице и всяка улица си оставаха болезнено бледи и безцветни, тя биеше на очи, беше твърде необичайна.

При първа възможност се втурнах да видя Лила. Извиках я от двора, тя се показа отгоре и бързо цъфна на входа. Прегърна ме, целуна ме, обсипа ме с комплименти както никога, направо ме смая с цялата тази проява на обич. Беше си същата и все пак за този повече от месец се беше променила. Приличаше не на момиче, а повече на жена, поне на осемнайсетгодишна жена, което тогава ми се струваше напреднала възраст. Старите ѝ дрехи ѝ бяха окъсели и отеснели, сякаш бе израсла в тях за броени минути, и пристягаха тялото ѝ повече от допустимото. Беше станала още по-висока, с изправени рамене и очертани извивки. А свръхбледото ѝ лице върху тъничкия врат ми се видя изящно, извънредно красиво.

Усетих, че е изнервена, на улицата няколко пъти се обърна да се огледа, но не ми даде обяснение. Каза ми само: „Ела с мен“, и поиска

да я придружа до месарницата на Стефано. Хвана ме под ръка и добави:

— Това само с теб мога да го направя, добре, че си дойде, мислех си, че трябва да чакам чак до септември.

Никога не бяхме изминавали разстоянието до градинката така притиснати една до друга, единни, щастливи, че сме пак заедно. Разказа ми, че нещата се влошавали с всеки изминал ден. Тъкмо предишната вечер Марчело пристигнал у тях със сладкиши и шампанско и ѝ подарил пръстен, обсипан с брилянти. Тя го приела и си го сложила на пръста, за да избегне проблеми в присъствието на родителите си, но преди той да си тръгне, на вратата му го върнала грубо. Марчело се възпротивил, заплашил я, както вече все по-често правел, после се разплакал неудържимо. Фернандо и Нунция разбрали, че нещо не е наред. Майка ѝ се била привързала към Марчело, харесвали ѝ вкусотиите, които носел всяка вечер, гордеела се, че притежава собствен телевизор, а Фернандо смятал, че е дошъл краят на мъките му, защото благодарение на родството със семейство Солара можел да гледа на бъдещето без притеснения. И така, щом Марчело си тръгнал, двамата я притиснали повече от обикновено, за да разберат какво е станало. Резултатът: за първи път от толкова време Рино я защитил, развикал се, че ако сестра му не го искала тоя некадърник Марчело, имала пълното право да му откаже, и че ако те настоявали да му я дадат, тогава той, лично той щял да подпали всичко — и къщата, и обущарницата, и себе си, и цялото семейство. Баща и син се сбили, Нунция се намесила, събудили всички съседи. И не само: Рино си легнал силно разгневен, заспал внезапно и след един час отново получил пристъп на сомнамбулизъм. Намерили го в кухнята да пали кибритени клечки една след друга и да ги доближава до отвора за газта, все едно проверява дали изпуска. Нунция събудила Лиля в паника: „Рино наистина иска да ни изгори живи“. Тя изтичала да види какво става и успокоила майка си: Рино спял и в съня си, за разлика от когато бил в будно състояние, наистина се притеснявал да не би да изтича газ. Завела го обратно до леглото и го сложила да спи.

— Не издържам повече — каза накрая, — не можеш да си представиш какво ми е, трябва да изляза от това положение.

Притисна се в мен, като че можех да я заредя с енергия.

— Ти си добре, на теб всичко ти е наред — каза ми, — трябва да ми помогнеш.

Отговорих ѝ, че може да разчита на мен за всичко, и ми се стори облекчена, стисна ръката ми и пошепна:

— Гледай.

Отдалече видях нещо като червено петно, което излъчваше светлина.

— Какво е това?

— Не виждаш ли?

Не виждах добре.

— Новата кола, която Стефано си купи.

Автомобилът беше паркиран пред месарницата, а тя пък беше разширена, сега имаше два входа и беше претъпкана. Докато чакаха да ги обслужат, клиентките хвърляха възхитени погледи към този символ на охолство и престиж: в квартала никога не бяха виждали такава кола, цялата стъкло и метал, с покрив, който се отваря. Кола от класа, нищо общо с фиата на двамата Солара.

Приблжих се и я разгледах, докато Лила стоеше на сянка и наблюдаваше улицата, сякаш всеки момент очакваше да я нападнат. От прага на месарницата се показа Стефано с омазнена престилка. Голямата му глава и високото му чело създаваха впечатление за непропорционалност, но това не нарушаваше приятното му излъчване. Пресече улицата, поздрави ме сърдечно и каза:

— Колко добре изглеждаш, като актриса си!

И той изглеждаше добре: беше загорял от слънцето като мен, сигурно бяхме единствените в целия квартал с такъв здрав вид. Казах му:

— Колко си почернял!

— Бях една седмица на почивка.

— Къде?

— На Иския.

— И аз бях на Иския.

— Знам, Лила ми каза, търсих те, но не те видях.

Посочих колата:

— Хубава е.

Стефано скромно кимна в знак на съгласие. После посочи към Лила и каза със смях в очите:

— Купих я за твоята приятелка, обаче тя не ми вярва.

Погледнах към Лила, която стоеше в сянката сериозна, с напрегнато изражение на лицето. Стефано се обърна към нея с лека ирония:

— Сега, като си дойде Ленуча, какво ще направиш?

Лила отговори, все едно ѝ е неприятно:

— Да вървим. Обаче помни, че си поканил нея, аз само съм я придружила.

Той се усмихна и се върна в магазина.

— Какво става? — попитах объркана.

— Не знам — отговори ми, с което искаше да каже, че не знае в какво точно се забърква.

Изглеждаше така, както когато искаше да сметне наум нещо трудно, но без обичайния си нахакан израз; беше видимо притеснена, като че провеждаше експеримент с несигурен изход.

— Всичко започна с появата на този автомобил — каза ми.

Стефано, първо сякаш на шега, а после все по-сериозно, ѝ се бил заклел, че е купил колата за нея, заради удоволствието поне веднъж да ѝ отвори вратата и да я покани да се качи. „Тук вътре само на теб ти отива да се возиш“, казал ѝ. И откакто му я доставили в края на юли, непрекъснато я канел — но не я притискал, бил любезен — да се повози с него и с Алфонсо, после с него и Пинуча, после даже с него и майка му. Но тя все отказвала. Накрая му обещала: „Ще дойда, като се върне Ленуча от Иския“. И ето ни сега, каквото имаше да става, щеше да става.

— А той знае ли за Марчело?

— Разбира се, че знае.

— И тогава?

— Пак настоява.

— Лила, страх ме е.

— Помниш ли колко неща сме правили, от които ни е било страх? Нарочно те чаках тебе.

Стефано се върна без престилка, с черна коса, почерняло лице и блеснали черни очи, с бяла риза и тъмни панталони. Отвори колата, седна зад волана, смъкна покрива. Аз понечих да се вмъкна в

оскъдното място отзад, но Лила ме спря и се настани отзад. Седнах до Стефано притеснена, а той веднага потегли в посока към новите блокове.

Вятърът отвя горещината. Почувствах се добре, опиянена едновременно от скоростта и от спокойната увереност, която лъхаше от тялото на Карачи. Като че Лила ми беше обяснила всичко, без да ми обяснява нищо. Да, имаше я тази чисто нова блестяща спортна кола, купена само за да я повози, което се случваше в момента. Да, имаше го този младеж, който, макар и да знаеше за Марчело Солара, нарушаваше мъжките правила без никакво видимо притеснение. Да, имаше ме и мен, напъхана набързо в цялата работа, за да прикрия с присъствието си тайните думи, произнесени между тях, може би дори приятелството им. Но какво точно приятелство? Със сигурност тази обиколка с колата означаваше, че се случва нещо важно, но Лила не беше съумяла или не беше пожелала да ми даде нужните сведения, за да разбера. Какво се въртеше в ума ѝ? Не можеше да не знае, че е на път да предизвика земетресение, по-лошо, отколкото когато изстрелваше хартиени топчета, напоени с мастило. И все пак възможно беше да няма нищо конкретно предвид. Такава беше, разчупваше равновесия само за да види как може да ги прегрупира наново. Така че, ето ни в движение, с развети на вятъра коси, Стефано, който, доволен, управлява с вещица, а аз седнала до него, все едно съм му годеница. Сетих се как ме погледна, когато каза, че приличам на актриса. Обмислих възможността да му се харесам повече от приятелката ми. Помислих си с ужас и за опасността Марчело Солара да стреля по нас. Този красив човек щеше да се разпадне като медния обков на тенджерата, за която ми писа Лила.

Обикаляхме покрай новите блокове, за да избегнем да минем пред бара на Солара.

— Мен не ме интересува дали Марчело ще ни види — каза Стефано спокойно, — но ако за теб е важно, добре.

Навлязохме в тунела и се отправихме към крайбрежието. По същия път аз и Лила бяхме минали онзи ден преди години, когато ни хвана дъждът. Споменах за случката, Лила се усмихна, Стефано поиска да му разкажем. Докато се забавлявахме да му описваме подробностите, стигнахме до сградата на старата житница в Неапол.

— Какво ще кажете, бърза е, нали?

— Много е бърза — потвърдих ентузиазно.

Лиляна не направи никакъв коментар. Оглеждаше се, понякога ме докосваше по рамото да ми посочи къщите, дрипавата беднотия по улиците, все едно в това виждаше потвърждението на нещо си и се предполагаше, че трябва да я разбере. После попита Стефано без предисловия:

— Ти наистина ли си различен?

Той я потърси с поглед в огледалцето.

— От кого?

— Ти знаеш.

Той не отговори веднага. После произнесе на диалект:

— Да ти кажа ли истината?

— Да.

— Такова ми е намерението, но не знам дали ще се получи.

В този момент напълно се убедих, че Лиляна е скрила от мен доста от това как се бяха развили нещата. Тонът и намеците, с които говореха, сочеха, че са се сблизили, че и друг път са си говорили, и то не на шега, а сериозно. Какво бях пропуснала, докато бях на Иския? Обърнах се да я погледна, бавеше се със следващата си реплика; помислих, че отговорът на Стефано я е раздразнил със своята уклончивост. Беше окъпана в слънчева светлина, с притворени очи и блузка, издута от гърдите ѝ и от вятъра.

— Тук мизерията е по-страшна от нашата — каза. И добави без връзка, през смях: — Не си мисли, че съм забравила как искаше да ми продупчиш езика.

Стефано кимна.

— Бяха други времена — отговори.

— Човек си остава страхлив завинаги, а ти беше два пъти по-страхлив от мен.

Той се усмихна смутено и без да отговаря, натисна газта по посока към пристанището. Обиколката трая по-малко от половин час; върнахме се през „Ретифило“ и Пиаца Гарибалди.

— Брат ти не е добре — каза Стефано, когато наближихме отново квартала. Потърси я пак в огледалцето и попита: — Онези на витрината ли са обувките, които направихте двамата?

— Ти откъде знаеш за обувките?

— Рино само за тях говори.

— Е, и?

— Много са хубави.

Тя присви очи и ги стисна, почти ги затвори.

— Купи си ги — каза му с предизвикателен тон.

— За колко ги продавате?

— Говори с баща ми.

Стефано рязко обърна посоката на движение, с което ме запрати към вратата; поехме към обущарницата.

— Какво правиш? — попита го Лила, сега вече разтревожена.

— Каза да си ги купя и отивам да си ги купя.

37.

Спря колата пред обуварницата, дойде да ми отвори вратата, протегна ръка, за да ми помогне да сляза. Остави Лила да се оправя сама и тя остана зад нас. Двамата с него се спряхме пред витрината под погледите на Рино и Фернандо, които ни наблюдаваха отвътре изпод вежди и с любопитство.

Когато Лила ни настигна, Стефано отвори вратата на работилницата, пусна ме да мина първа и влезе, без да изчака Лила. Държа се много сърдечно с бащата и сина и помоли да види обувките. Рино се завтече да ги вземе, той ги разгледа и ги похвали:

— Леки са, а са здрави, имат чудесна линия. — И ме попита: — Какво мислиш, Лену?

Отговорих, силно смутена:

— Много са хубави.

Той се обърна към Фернандо:

— Дъщеря ви каза, че вие тримата много сте се потрудили да ги направите и че имате намерение да изработите още, също и дамски.

— Да — отговори Рино и погледна учудено сестра си.

— Да — отговори и Фернандо, озадачен, — но не веднага.

— А няма ли, отде да знам, някаква скица, за да се види по-ясно?

Рино се обърна към сестра си с известна неувереност да не би да му откаже:

— Покажи му скиците.

Лила не се възпротиви, с което отново го изненада. Отиде в задната част на обуварницата и се върна с листовете, които подаде на брат си, а той ги предаде на Стефано: всички модели, които беше измислила почти две години по-рано.

Стефано ми показва една скица на дамски обувки с много висок ток.

— Би ли си ги купила?

— Да, разбира се.

Продължи да разглежда скиците. После седна на едно столче и си свали дясната обувка.

— Кой номер са?

— 43, но може и да стане на 44 — излъга Рино.

Ли́ла продължи да ни смайва, като коленичи пред Стефано и с помощта на обувалката приплъзна крака му в новата обувка. След това свали и другата му обувка и повтори същото действие.

Стефано, който до този момент беше влязъл в ролята на практичния мъж, действащ без много-много приказки, сега видимо се смути. Изчака Ли́ла да се изправи, а той поседя няколко секунди, сякаш да си поеме дъх. После стана и направи няколко крачки.

— Тесни са ми — каза.

Лицето на Рино посивя от разочарование.

— Може да ги сложим на машината за разширяване — намеси се Фернандо неуверено.

Стефано ме погледна и попита:

— Как ми стоят?

— Добре — отговорих.

— Тогава ги взимам.

Фернандо запази невъзмутимо изражение, а Рино светна.

— Да знаеш, Стè, че това е ексклузивен модел „Черуло“, скъпи са.

Стефано се усмихна и отговори приятелски:

— Според теб щях ли да ги купя, ако не бяха ексклузивен модел „Черуло“? Кога ще са готови?

Рино, грейнал, погледна баща си.

— Ще ги задържим на машината поне три дни — каза Фернандо, но беше ясно, че би могъл да каже и десет, двайсет, един месец, очевидно имаше нужда от време пред тази неочаквана новина.

— Чудесно: вие помислете да ми ги дадете на цена като за приятел, а аз ще дойда след три дни да ги взема.

Сгъна листовете със скиците и ги сложи в джоба си пред обърканите ни погледи. Стисна ръката на Фернандо, после на Рино и се отправи към вратата.

— Скиците — каза Ли́ла студено.

— Може ли да ти ги върна след три дни? — попита Стефано сърдечно и без да дочака отговор, отвори вратата. Остави ме да мина и излезе след мен.

Вече се бях настанила в колата до него, когато Лила ни настигна. Беше ядосана:

— Ти какво си мислиш, че брат ми е глупак и че баща ми е глупак, така ли?

— Какво искаш да кажеш?

— Ако мислиш да си правиш майтап със семейството ми и с мен, си в грешка.

— Обиждаш ме, аз не съм Марчело Солара.

— А кой си?

— Търговец съм: обувките, които си нарисувала, са невиджани досега. Имам предвид не само тези, които купих, а всички.

— И тогава?

— И тогава дай ми време да помисля и ще се видим след три дни.

Лила заби поглед в него, сякаш искаше да прочете мислите му, и не се отдръпна от колата. Накрая произнесе едно изречение, което аз никога не бих имала куража да изрека:

— Да знаеш, че Марчело вече опита да ме купи по всякакъв начин, но мен никой не може да ме купи.

Стефано я погледна право в очите в продължение на една дълга секунда.

— Аз не си позволявам да похарча и една лира, ако не смятам, че може да ми върне сто.

Запали двигателя и потеглихме. Казах му на италиански с изтънял глас:

— Стефано, ще ме оставиш ли на ъгъла, моля те? Ако майка ми ме види в колата с теб, ще ми разбие физиономията.

38.

Животът на Лила се промени драстично през онзи септември. Не беше лесно, но се промени. Що се отнася до мен, бях се завърнала от Иския влюбена в Нино, белязана от устните и ръцете на баща му, сигурна, че ми предстои да плача денонощно заради смесицата от щастие и ужас, които изпитвах. Обаче дори не се и опитах да придам форма на вълненията си, всичко доби нови очертания в рамките на часове. Отместих настрана гласа на Нино и неприязънта, породена от мустаците на баща му. Островът избледня, загуби се в някое тайно кътче в главата ми. Направих място за това, което се случваше на Лила.

В трите дни, последвали главозамайващата разходка с откритата кола, тя често ходеше до месарницата на Стефано под претекст, че има да пазарува, но искаше винаги да отивам с нея. Придружавах я с разтуптяно сърце, страх ме беше да не би Марчело да нахлуе там, но и се радвах на ролята си на довереница, щедра на съвети, на съучастница в тази завръзка, на привиден обект на Стефановото внимание. Бяхме малки, макар и да си мислехме, че сме способни на коварство и лекомислие. Разнищвахме фактите — Марчело, Стефано, обувките — с присъщата ни разпаленост и ни се струваше, че винаги всичко ще съумеем да нагласим. „Ще му кажа така“, представяше си тя, а аз ѝ предлагах леко видоизменен вариант: „не, така му кажи“. После тя и Стефано разговаряха оживено в един ъгъл зад щанда, а в това време Алфонсо разменяше по някоя дума с мен, Пинуча с раздражение обслужваше клиентите, а Мария, на касата, следеше тревожно с очи големия си син, когото напоследък не го беше много грижа за работата и даваше основание за клюки на жените от квартала.

Разбира се, импровизирахме. По време на тези истории се опитах да разбера какво точно ѝ минаваше на Лила през главата, за да мога да съм в крак с намеренията ѝ. В началото останах с впечатлението, че се опитва просто да уреди баща ѝ и брат ѝ да спечелят малко пари, като продадат на Стефано на висока цена единствените обувки, марка „Черуло“, но скоро ми се стори, че целта ѝ

е преди всичко да се отърве от Марчело, като използва младия месар. В този смисъл имаше решаващо значение въпросът, който ѝ зададох:

— Кой от двамата ти харесва повече?

Повдигна рамене.

— Марчело никога не ми е харесвал, отвращава ме.

— Би се сгодила за Стефано само за да изгониш Марчело от вас, така ли?

Позамисли се и отговори, че да.

От този момент нататък решихме, че крайната цел на всичките ни кроежи е да се борим по всякакъв начин срещу намесата на Марчело в живота ѝ. Останалото ни се струпваше наоколо сякаш случайно и само му давахме път, а понякога и го насочвахме. Или поне така ни се струваше. Всъщност този, който действаше, беше винаги и само Стефано.

Три дни по-късно, точно както обеща, отиде в обуварницата и купи обувките, макар и да му стяха. Двата Черуло след дълги колебания му поискаха двайсет и пет хиляди лири, но бяха готови да слязат до десет хиляди. На него не му мигна окото и добави още двайсет хиляди за скиците на Лила, които — твърдеше — му харесвали и искал да си ги сложи в рамки.

— В рамки ли? — попита Рино.

— Да.

— Като картини на художник?

— Да.

— А на сестра ми каза ли ѝ, че ще купиш и скиците ѝ?

— Да.

Стефано не спря дотам. В един от следващите дни отново се отби в обуварницата и съобщи на бащата и сина, че е наел съседното на работилницата помещение.

— Засега ще си стои така — каза им, — но ако решите един ден да се разширите, помнете, че съм на разположение.

В дома на семейство Черуло дълго обсъждаха, като внимаваха да не повишават глас, какво можеше да означава този израз. „Да се разширим ли?“ Накрая, понеже сами явно не се досещаха, Лила им каза:

— Предлага ви да превърнете обуварницата в производствен цех, където да правите обувките „Черуло“.

— А пари? — предпазливо попита Рино.

— Той ще ги даде.

— Това на теб ли ти го каза? — възкликна невярващият Фернандо под натиска на Нунция.

— Каза го на вас двамата — отговори Лила, като посочи баща си и брат си.

— Той знае ли, че ръчно изработените обувки са скъпи?

— Нали му го показахте.

— А ако не се продават?

— Вие ще загубите труда си, а той парите.

— И толкова?

— Толкова.

Цялото семейство преживя напрегнати дни. Марчело мина на заден план. Идваше вечер в осем и половина, но вечерята не беше готова. Често се оказваше сам пред телевизора с Мелина и Ада, докато всичките Черуло обсъждаха нещо в другата стая.

Най-ентузиизиран, разбира се, беше Рино — възвърнаха се и енергията, и цветът на лицето му, и веселото настроение, и така както някога беше близък приятел с двамата Солара, сега започна да се сприятелява със Стефано, с Алфонсо, с Пинуча, дори и с госпожа Мария. Когато най-после Фернандо надмогна колебанията си, Стефано отиде в обушарницата и след кратко обсъждане стигнаха до устно съгласие, според което той щеше да поеме всички разходи, а двамата Черуло трябваше да започнат изработката както на модела, който Лила и Рино вече бяха осъществили, така и на всички други модели, с уговорката, че ще делят евентуалните приходи наполовина. Той извади от джоба си листовите и им ги показа един по един.

— Ще направите тези, тези, тези — каза им, — но да се надяваме, че няма да ви трябват две години, както разбрах, че се е случило с другите.

— Дъщеря ми е жена — отговори смутено Фернандо, — а Рино още не е изучил добре занаята.

Стефано поклати глава с усмивка.

— Лина я оставете на мира. Трябва да наемете работници.

— И кой ще им плаща? — попита Фернандо.

— Пак аз. Свободни сте да изберете двама или трима, по ваша преценка.

При мисълта да има, представете си, работници Фернандо целият пламна и езикът му се развърза, независимо от очевидното неодобрение на сина му. Разказа как е научил занаята от покойния си баща. Разказа колко тежка е била работата с машините в Казория. Сподели, че грешката му била, че се е оженил за Нунция, която имала слаби ръце и изобщо не желала да работи, и че не е взел Инес, негова изгора от младежките години и сериозен работник, с която отдавна щял да си има собствен бизнес и да го развива по-добре и от Кампаниле, а сигурно и да излага в палатите на неаполския панаир. Накрая обяви, че имал в главата си идеи за невероятни обувки, перфектна изработка, и ако Стефано не се бил заинатил с налудничавите модели на Лила, сега щели да започнат производството им и представете си колко много щели да продадат. Стефано го изслуша търпеливо, но му отговори, че него за момента го интересува само да види съвършена изработка на моделите на Лила. Тогава Рино взе от него скиците на сестра си, огледа ги добре и го попита с леко подигравателен тон:

— Като ти ги сложат в рамки, къде ще си ги закачиш?

— Тук вътре.

Рино погледна към баща си, но той отново беше помръкнал и нищо не каза.

— Сестра ми съгласна ли е? — попита Рино.

Стефано се усмихна:

— Кой би се осмелил да направи нещо, ако сестра ти не е съгласна?

Стана, стисна енергично ръката на Фернандо и се отправи към вратата. Рино отиде да го изпрати и внезапно обзет от съмнение, му извика от прага, докато месарят се приближаваше до червения кабриолет:

— Марката на обувките си остава „Черуло“.

Стефано му направи знак с ръка, без да се обръща:

— Една Черуло ги е измислила и „Черуло“ ще се казват.

39.

Същата вече Рино, преди да излезе с Паскуале и Антонио, каза:
— Марчè, видя ли Стефано каква кола си е купил?

Марчело, зашеметен от работещия телевизор и от мъка, дори не му отговори.

Рино извади от джоба си гребен, прокара го през косата си и изтърси радостно:

— Знаеш ли, че купи обувките ни за четиресет и пет хиляди лири?

— Явно има пари за прежалване — отговори Марчело, а Мелина се разсмя — не се разбра дали заради шегата, или на това, което даваха по телевизията.

От този момент нататък Рино намираще начин всяка вечер да дразни Марчело и обстановката все повече се натягаше. Отгоре на всичко, щом Солара пристигнеше, приет радушно от Нунция, Лила се оттегляше с извинението, че е уморена и си ляга. Една вечер Марчело, много потиснат, се обърна към Нунция:

— Дъщеря ви като си ляга веднага, щом дойда, аз за какво да идвам?

Очевидно се надяваше тя да го успокои, да му каже нещо, за да го окуражи да настоява в опитите да спечели любовта на дъщеря ѝ. Но Нунция не намери какво да каже и той измърмори:

— Да не би да харесва друг?

— А, не.

— Знам, че пазарува при Стефано.

— И къде да отиде, синко, да пазарува?

Марчело замълча и наведе поглед.

— Видели са я в колата с месаря.

— Бяха с Ленуча, Стефано ухажва дъщерята на общинския портиер.

— Ленуча не ми се струва добра компания за дъщеря ви. Кажете ѝ да не се вижда повече с нея.

Не съм била добра компания? Лила не трябвало да се вижда повече с мен? Когато приятелката ми ми разказа за това изискване на Марчело, минах окончателно на страната на Стефано и започнах да го хваля за това колко дискретен, колко решителен, но спокоен беше. „Той е богат“, казах ѝ накрая. Но още докато произнасях тези думи, си дадох сметка, че мечтаното богатство от детството ни отново се видоизменяше. Сандъците, пълни със златни монети, които цяла процесия от слуги в ливреи щяха да поднесат в замъка ни, след като публикуваме книга като „Малки жени“ — богатство и слава, — бяха напълно избледнели. Може би оставаше само идеята за парите като цимент, с който да заздравим съществуването си и да избегнем да изпаднем в крайна нужда заедно с близките ни хора. Но основният елемент, който сега преобладаваше, беше в конкретното действие, в ежедневните постъпки, в договарянето. Това богатство от юношеските години тръгваше наистина от едно магическо просветление по детски — рисунките на невиджани дотогава обувки, — но се беше материализирало в сприхавото недоволство на Рино, който искаше да харчи като богаташ, в телевизора, в сладкишите и в пръстена от Марчело, наумил си да купи едно чувство, и накрая, стъпка по стъпка, в този любезен младеж, Стефано, продавач на колбаси и собственик на автомобил с открит покрив, за когото да похарчи четиресет и пет хиляди лири беше нищо, който поставяше скици в рамки, възнамеряваше да търгува не само с пити сирене, но и с обувки, инвестираше в парчета кожа и в работна сила и изглеждаше убеден, че поставя началото на нова епоха на мир и благоденствие в квартала: беше, накратко, богатство на ежедневните дела, следователно без блясък и без слава.

— Той е богат — чух Лила да повтаря и се засмяхме. Но после тя добави: — И симпатичен, и добър. — И аз веднага се съгласих, това бяха качества, които Марчело не притежаваше, още една причина да съм на страната на Стефано.

И все пак тези прилагателни ме объркаха, усетих как помитат докрай сиянието на детските фантазии. Никакъв замък, никакви ковчезета — започнах да осъзнавам — нямаше вече да ни занимават двете и само нас двете, наведени над една история, подобна на „Малки жени“. Богатството се беше въплътило в Стефано и приемаше формата на млад мъж с омърляна престилка, добиваше очертания, мирис и глас,

изразяваше симпатия и доброта, беше един мъж, когото винаги сме познавали, беше големият син на дон Акиле.

Изпитах силно вълнение.

— Обаче искаше да ти прободe езика — казах.

— Беше малък — отговори трогната, със захаросан тон, какъвто не бях чувала от нея, и това ме наведе на мисълта, че беше стигнала много по-далече, отколкото ми беше показала на думи.

В следващите дни всичко започна да се изяснява. Видях как говори на Стефано и как той се преобразяваше от гласа й. Приспособих се към съюзничеството, което изграждаха, не исках да остана вън от играта. Заговорничехме с часове — ние двете, ние тримата, — за да направим така, че бързо да променим хората, чувствата, развитието на нещата. В съседното на общарницата помещение един работник се зае да бутне разделящата ги стена. В работилницата беше въведена нова организация. Появиха се трима чираци, момчета от провинцията, родом от Мелито, бяха като неми. В единия ъгъл продължиха да сменят подметки, а в останалото пространство Фернандо подреди на рафтове инструментите си и дървените калъпи според номерата им и се зае с неочаквана енергия, особено за такъв извънредно слабичък човек, разкъсан открай време от недоволство и ненавист, да умува какво трябва да се направи.

Точно в деня, в който работата трябваше да започне поновому, се отбил Стефано. Носел пакет, увит в амбалажна хартия. Всички скочили на крака, Фернандо също, все едно били дошли да го проверяват. Стефано разтвори пакета, в който имало няколко картинки с еднакви размери в кафяви рамки. Листовете от тетрадка на Ли́ла, поставени под стъкло, все едно били скъпи реликви. Поискал от Фернандо разрешение да ги окачи по стените, Фернандо избоботил нещо и Стефано накарал Рино и чираците да му помогнат да ги закове. Чак когато приключили, Стефано казал на чираците да отидат да си вземат по едно кафе и им дал малко пари. Щом останал сам с общаря и сина му, им съобщил, че иска да се ожени за Ли́ла.

Настъпило тягостно мълчание. Рино успял само да пусне нагласена усмивчица, а Фернандо накрая промълвил вяло:

— Стефано, Ли́ла е сгодена за Марчело Солара.

— Дъщеря ви не знае за това.

— Какво говориш?

Рино весело се намесил:

— Прав е: ти и мама каните тоя гадняр у дома, обаче Ли́ла никога не го е харесвала и не го иска.

Фернандо хвърлил остър поглед към сина си. Месарят се огледал и любезно казал:

— Започнахме съвместна работа, да не си разваляме отношенията. Моля ви само за едно, дон Ферна: оставете дъщеря ви да реши. Ако иска Марчело Солара, ще се примиря. Толкова я обичам, че ако бъде щастлива с друг, ще се оттегля и между нас с вас всичко ще си остане както е сега. Ако обаче иска мен, ако иска мен, ще трябва да ми я дадете, каквото и да става.

— Заплашваш ме — казал Фернандо, но с мек тон, звучащ като примирена констатация.

— Не, моля ви да спомогнете за доброто на дъщеря ви.

— Аз знам кое е добро за нея.

— Да, обаче тя го знае по-добре от вас.

Тук Стефано станал, отворил вратата. Тогава ме повика — бях отвън и чаках заедно с Ли́ла.

— Лену.

Влязохме. Колко ни харесваше да се чувстваме в центъра на събитията, двете заедно, и да наблюдаваме развоя им! Помня неудържимото напрежение в онзи момент. Стефано каза на Ли́ла:

— Казвам ти го пред баща ти: обичам те много, повече от собствения си живот. Искаш ли да се ожениш за мен?

Ли́ла отговори, сериозна:

— Да.

Фернандо се задъха, после промърмори със същото подчинено изражение, което придобиваше спрямо дон Акиле:

— Ще отправим голямо предизвикателство не само към Марчело, но и към цялата фамилия Солара. Кой ще му го съобщи сега на горкото момче?

Ли́ла отговори:

— Аз.

40.

Действително две вечери по-късно, пред цялото семейство без Рино, който беше излязъл някъде, преди да седнат на масата, преди да пуснат телевизора, Лила попита Марчело:

— Ще ме заведеш ли да хапна сладолед?

Марчело не повярва на ушите си.

— Сладолед? Преди ядене? Ти и аз? — и веднага се обърна към Нунция: — Госпожо, искате ли да дойдете и вие?

Нунция пусна телевизора и отговори:

— Не, благодаря, Марчè. Но не се бавете. Само десет минути, отивате и се връщате.

— Да — обеща й щастлив, — благодаря.

Повтори „благодаря“ поне четири пъти. Изглежда, че дългоочакваният момент беше настъпил. Лила щеше да му каже „да“.

Но щом излязоха от входа, тя се изправи срещу него и с ледена злоба, която така добре й се получаваше още от съвсем малка, произнесе:

— Никога не съм ти казвала, че те искам.

— Знам. Но сега искаш ли ме?

— Не.

Марчело, който беше висок и едър, този здрав и напрацял млад мъжага, се подпря на стълба на уличната лампа с разбито сърце.

— Съвсем не ли?

— Не. Обичам друг.

— Кой е?

— Стефано.

— Знаех си, обаче не можех да повярвам.

— Трябва да повярваш, така е.

— Ще убия и теб, и него.

— С мен можеш веднага да опиташ.

Марчело се откъсна от стълба разярен, но издаде нещо като хриптене и захапа до кръв дясната си ръка, свита в юмрук.

— Прекалено много те обичам, не мога да го направя.

— Тогава накарай брат си, баща си, някой ваш приятел, те може и да могат. Обаче обясни на всички, че първо трябва да убиете мен. Защото, ако пипнете когото и да било друг, докато съм жива, ще ви убия аз, и знаеш, че ще го направя, и ще започна от теб.

Марчело продължи да впива яростно зъби в пръста си. След това гърдите му се разтърсиха и освободиха нещо като потиснато изхълцване, той се обърна и си тръгна.

Тя извика подире му:

— Изпрати някой да прибере телевизора, нямаме нужда от него.

41.

Всичко се разви за по-малко от месец и накрая Лила ми изглеждаше щастлива. Беше намерила решение за проекта с обувките, беше осигурила перспектива на брат си и на цялото семейство, беше се освободила от Марчело Солара и се беше сгодила за заможен младеж, най-достойния за уважение в квартала. Какво още можеше да иска? Нищо. Имаше всичко. Когато училището започна отново, усетих цялата му сивота повече от друг път. Ученето ме погълна и за да избегна учителите да ме хванат неподготвена, отново започнах да чета до единайсет вечер и да нагласям будилника за пет и половина сутринта. Все по-рядко виждах Лила.

За сметка на това се заздравиха отношенията ми с Алфонсо, брата на Стефано. Макар и да беше работил цяло лято в месарницата, премина блестящо поправителните изпити — с оценка седем по всеки от предметите, на които трябваше да се яви: латински, гръцки и английски. Джино, който се надяваше Алфонсо да се провали, за да повтарят заедно четвърти гимназиален клас, много се разочарова. Когато забеляза, че ние двамата, вече в пети гимназиален клас, отивахме и се връщахме заедно от училище всеки ден, се вкисна още повече и се озлоби. Спря да си говори както с мен, бившата му приятелка, така и с Алфонсо, с когото преди седяха на един чин, при все че се намираше в съседната класна стая и често се разминавахме в коридорите, а и по улиците на квартала. Но не спря дотам: скоро до мен достигна информация, че разпространявал слухове по наш адрес. Разправял, че съм се била влюбила в Алфонсо и съм го опипвала в час, въпреки че Алфонсо не поддавал, защото, както той добре знаел, след като бил седял до него цяла година, Алфонсо не харесвал момичета, а момчета. Разказах за това на малкия Карачи в очакване да отиде да разбие мутрата на Джино, както беше задължително в такива случаи, но той се задоволи да заяви с пренебрежение в гласа и на диалект:

— Всички знаят, че обратният е той.

Алфонсо се оказа приятно и навременно откритие. Излъчваше чистота и добро възпитание. Макар чертите му да напомняха много

тези на Стефано — същите очи, същият нос, същата уста; макар и с растежа тялото му да се оформяше по съвсем същия начин — голяма глава, леко къси крака в сравнение с торса; макар и в погледа и в жестовете да се проявяваше същата мекота, усещах у него пълно отсъствие на онази решителност, която Стефано таеше във всяка клетка и която в крайна сметка според мен превръщаше любезността му в един вид прикритие, от което можеше внезапно да изскочи нещо друго. Алфонсо беше момче, което вдъхваше спокойствие, беше от онзи, рядък в квартала вид човешки същества, за които знаеш, че няма да ти сторят нищо лошо. По пътя до училище разменяхме малко думи, но не изпитвахме неудобство. Винаги имаше това, което ми трябваше, и ако го нямаше, хукваше да го набави. Обичаше ме без никакво напрежение и аз също се привързах кротко към него. В първия училищен ден направихме така, че да седнем на един чин — дръзка постъпка по онова време, — и въпреки че другите момчета му се подиграваха, задето все се върти около мен, а момичетата непрекъснато ме питаха дали сме станали гаджета, никой от нас не пожела да смени мястото си. Беше ми предан. Ако разбереше, че имам нужда от време за себе си, или ме изчакваше настрана, или си взимаше довиждане и си тръгваше. Ако усетеше, че искам да остане до мен, оставаше, дори да имаше нещо друго за вършене.

Използвах го, за да се измъкна от Нино Сараторе. Когато се видяхме отдалече за пръв път след Иския, Нино, много приятелски настроен, дойде да ме пресрещне, но аз го отстраних с едно-две студени изречения. А ми харесваше толкова много — само при вида на високата му тънка фигура се изчервявах и сърцето ми забиваше лудо. А и сега, когато Лила беше официално сгодена — и то с какъв годеник, мъж на двайсет и две, а не някакво си момченце: любезен, решителен, смел, — беше по-спешно от всякога и аз да се сдобия с приятел, за когото да ми завиждат, и да уравновеся по този начин отношенията ни. Щеше да е прекрасно да излезем четиримата, Лила със своя годеник, аз с моя. Е, да, Нино не притежаваше червена кола с подвижен гюрук. Да, беше ученик във втори клас в лицея и нямаше пукната пара. Но беше по-висок от мен с двайсет сантиметра, а Стефано беше с няколко сантиметра по-нисък от Лила. И при желание говореше на италиански като от печатна книга. И четеше, и размишляваше за всичко, и беше чувствителен към основните проблеми на човечеството, докато

Стефано живееше затворен в месарницата си, говореше почти единствено на диалект, беше учил само в начално училище, на касата в магазина стоеше майка му, която смяташе по-добре от него, и макар и да беше добър по характер, беше чувствителен най-вече към движенията на парите, носещи печалба. Но колкото и да изгарях от страст, колкото и ясно да виждах какво достойнство щях да си спечеля в очите на Лила, ако тръгнах с него за втори път, откакто го срещнах и се влюбих, не се осмелих да завържа връзка с него. Причината сега изглеждаше много по-непоклатима, отколкото в детските ни години. Видех ли го, си спомнях веднага за Донато Сараторе, макар и изобщо да не си приличаха. И отвращението, гневът, предизвикан у мен от спомена за това, което ми беше причинил баща му, без да мога да го отблъсна, се разпростираха и върху него. Да, обичах го. Изпитвах желание да разговарям, да се разхождам с него и понякога си мислех, обзета от яд: защо се държиш така, бащата не е синът и синът не е бащата, постъпи, както постъпи Стефано със семейство Пелузо. Но не ми се удаваше. Щом си представех как го целувам, усещах устата на Донато и една вълна на удоволствие и отвращение сливаше баща и син в един-единствен човек.

Нещата допълнително се усложниха от една случка, която ме стресна. Двамата с Алфонсо вече бяхме придобили навика да се връщаме вкъщи пеша. Отивахме до Пиаца Национале и се отправяхме към Вия Меридионале. Маршрутът беше дълъг, но си говорехме за домашни, за учители, за съучениците ни и ни беше приятно. И ето че веднъж малко след блатата, в началото на шосето, се обърнах и ми се стори, че видях върху железопътния насип Донато Сараторе в униформа на контролор. Изпъшках от ярост и ужас и веднага отместих поглед. Когато отново погледнах, вече го нямаше.

Независимо дали това видение беше истинско, или не, в съзнанието ми се запечата звукът, подобен на изстрел, който издаде сърцето в гърдите ми, и не знам защо, ми дойде на ум откъсът от писмото на Лила, в който пишеше за звука, издаден от медната тенджерата, когато се пукнала. Същият звук се завърна още на следващия ден, когато само мярнах отдалече Нино. Тогава, уплашена, се вкопчих в своята привързаност към Алфонсо и както на влизане, така и на излизане гледах да съм близо до него. Щом се появеше кльощавата фигура на момчето, което обичах, се обръщах към по-

малкия син на дон Акиле, все едно имах нещо много спешно да му кажа, и се отдалечавахме, бърбейки.

Накратко, беше объркан период, в който ми се искаше да се притисна в Нино, а пък се стараех да не се отлепям от Алфонсо. И дори от страх да не му доскучае и да ме остави заради компанията на други се държах все по-мило с него, понякога даже му говорех с прелъстителен глас. Но щом си дадох сметка, че рискувам да го окуража във влечението му към мен, сменях тона. „Ако ме разбере погрешно и ми се обясни в любов?“, притеснявах се. Щеше да се получи неловко, щеше да се наложи да го отблъсна. Лила ми беше връстничка и се беше сгодила за голям мъж, какъвто беше Стефано; щеше да бъде унижително да започна връзка с малко момче, по-малкия брат на годеника ѝ. Обаче в главата ми се нижеха всякакви развентени фантазмагории. Веднъж, когато се връщах по Вия Меридионале с Алфонсо, когато чувствах като свой рицар, закрилящ ме с щита си от хилядите опасности на града, си помислих колко е хубаво, че на двама Карачи, на Стефано и на него, беше се паднала задачата да закрилят, макар и по различен начин, Лила и мен от черния мрак на злото, същото зло, с което за пръв път се сблъскахме именно когато се качвахме по стълбите, водещи към техния дом, тогава, когато отидохме да търсим куклите си, откраднати от техния баща.

42.

Обичах да изнамирам подобни свързаности, особено ако се отнасяха до Лила. Прокарвах линии между отдалечени едни от други моменти и факти, за да установя съгласуваност или различия. В онзи период това се превърна в ежедневно упражнение: колкото добре бях прекарала аз на Иския, толкова зле се беше чувствала Лила в опустошението на квартала; колкото бях страдала, че напускам острова, толкова тя беше започнала да се чувства все по-щастлива. Все едно по силата на някаква зла магия радостта или болката на едната обуславяше болката или радостта на другата. Струваше ми се, че и външният ни вид се люлееше на тази люлка. На Иския се чувствах красива и усещането не избледня след завръщането ми в Неапол, напротив, докато усърдно съдействах на Лила да се освободи от Марчело, имаше дори моменти, в които се чувствах отново по-хубава от нея, и в някои от погледите на Стефано долових, че е възможно да ме харесва. Но сега Лила отново беше набрала надмощие, задоволството усилваше красотата ѝ, а аз, затрупана от учене и разкъсвана от потисканата страст по Нино, ето че пак погрознявах. Наситеният тен избеляваше, акнето се завръщаше. А една сутрин внезапно напомни за себе си и призракът на очилата.

Господин Джераче ме изпита върху нещо, което беше написал на дъската, и установи, че почти нищо не виждам. Каза ми веднага да отида на очен лекар и настоя да ми го напише в тетрадката, за да я върна на другия ден с подписа на единия от родителите ми. Върнах се у дома и показах тетрадката — бях изпълнена от чувство за вина заради разноските, които предстояха за очилата. Баща ми помръкна, майка ми се развика:

— Вечно си над книгите, затова си си развалила зрението.

Стана ми много криво. Значи, бях наказана заради високомерното си желание да уча? А Лила? Не беше ли прочела много повече книги от мен? Тогава по каква причина нейното зрение беше отлично, а аз виждах все по-зле? Защо се налагаше аз цял живот да нося очила, а тя не?

Нуждата от очила усили манията ми да търся онази предначертаност, която в добро и в лошо държеше заедно съдбите ни, моята и на моята приятелка: аз сляпа, а тя с орлово зрение; аз със замъглени зеници, а тя открай време присвиваща очи и стрелкаща погледи, които стигаха по-надалеч; аз крепяща се на ръката ѝ, потънала сред сенките, докато тя ме води с устремен взор. Накрая благодарение на разни свои сделки в общината баща ми намери парите. Фантасмагориите се усмириха. Отидох на очен лекар, установиха, че имам силно късогледство, и идеята за очила се конкретизира. Когато се погледнах в огледалото, твърде ясното ми отражение ме порази: замърсена кожа, широко лице, голяма уста, едър нос и очи, впримчени в контурите на рамките, които сякаш някой беше проектирал, за да уталожат гнева си, под вежди, сами по себе си прекалено дебели. Почувствах се окончателно обезобразена и реших да си слагам очилата само вкъщи и в краен случай, ако трябваше да препиша нещо от дъската. Но един ден на излизане от училище ги забравих на чина. Върнах се в клас на бегом, но най-лошото вече се беше случило. В бързината, с която всички се втурвахме навън след последния звънец, бяха паднали на пода: намерих ги с една счупена дръжка и едно стъкло. Разплаках се.

Не посмях да се прибера у нас, скрих се у Лиля с надежда да ми помогне. Разказах ѝ какво ми се беше случило, тя поиска да ѝ дам очилата и ги разгледа. Каза да ѝ ги оставя. Решителността, с която се изрази, беше различна от обичайната за нея, беше по-спокойна, като някой, който вече няма нужда да се трепе за всяко дребно нещо. Представих си, че Рино ще се намеси по чудотворен начин с общарските си инструменти, и се прибрах вкъщи с надеждата, че родителите ми няма да забележат, че съм без очила.

Няколко дни по-късно в един късен следобед чух някой да ме вика от двора. Долу стоеше Лиля с моите очила на носа и за момента не се изненадах толкова от това, че бяха като нови, колкото от това, че ѝ отиваха. Докато тичах надолу, си мислех: защо на нея, която няма нужда от тях, ѝ стоят добре, а на мен, която не мога без тях, ми загрозяват лицето? Щом се появих на външната врата, тя свали очилата развеселена и запремигва, като движеше бързо клепачи.

— Заболяха ме очите — каза и ми ги сложи на носа с възклицание: — Колко си представителна, трябва винаги да ги носиш!

Дала беше очилата на Стефано, който ги занесъл на поправка в една оптика в центъра. Промърморих притеснено, че никога няма да мога да ѝ се отплатя, а тя ми отговори с ирония, дори може би с нотка ехидност:

— Да се отплатиш в какъв смисъл?

— Да ти върна парите.

Усмихна се, после гордо каза:

— Няма нужда, аз сега разполагам с парите както си искам.

43.

Парите още повече засилиха усещането, че каквото липсваше на мен, го притежаваше тя, и обратното, в една постоянна игра на размени и превратности, които, кога с радост, кога в страдание, поддържаха нашата необходимост една от друга.

„Тя си има Стефано — казах си след случката с очилата, — щраква с пръсти и новите стъкла веднага се появяват, а аз какво имам?“

Отговорих си, че имах ученето — привилегия, която тя беше загубила завинаги. Това е моето богатство, опитах се да убедя себе си. Действително през онази година учителите, и то всички, отново започнаха да ме хвалят. Имах все повече отлични оценки и дори дистанционният курс по теология вървеше чудесно и получих като награда една библия с черни корици.

Размахвах пред всички постиженията си, все едно бяха сребърната гривна на майка ми, обаче не знаех за какво ми е целият този успех. В класа ни нямаше с кого да обсъждам нещата, които четях, и идеите, които ми идваха на ум. Алфонсо беше старателно момче и след изоставането през изминалата година влезе отново в релси, имаше повече от задоволителни резултати по всички предмети. Но когато се опитвах да поведя с него разговор за „Годениците“^[1] или за прекрасните романи, които продължавах да взимам от библиотеката на господин Фераро, или дори за Светия дух, той само слушаше и — дали от срамежливост, или от незнание — не казваше нищо, с което да стимулира по-нататъшните ми разсъждения. Нещо повече, ако по време на изпитване си служеше с добър италиански, то в разговор на четири очи не се разделяше с диалекта, а не беше лесно да дискутираш на диалект върху корупцията в светското правосъдие, както ставаше ясно по време на обяда в дома на дон Родриго, или върху връзката между Бог, Светия дух и Исус, които, макар и да бяха едно и също, когато се разединяваха на три, според мен трябваше задължително да се организират в йерархия, а тогава кой беше на първо и кой на последно място?

Скоро си спомних нещо, което веднъж ми беше казал Паскуале: моята гимназия, макар и да беше класически лицей, сигурно не беше от най-добрите. Заключих, че е бил прав. Беше рядкост да видя съученичките си добре облечени като момичетата от Вия дей Миле. И никога не се случваше на излизане да ги чакат елегантно издокарани младежи с по-луксозни автомобили от тези на Марчело и на Стефано. Интелектуалното ниво също не беше на висота. Единственото момче, на което се носеше славата, както и на мен, беше Нино, но след като се отнесох с него така студено, вече ме подминаваше с наведена глава и дори не ме поглеждаше. Какво можех да направя тогава?

Имах нужда да изразявам мислите си, в главата ми беше пренаселено. Търсех Лила, за да си споделям с нея, особено през ваканциите. Срецахме се и разговаряхме. Разказвах ѝ подробно за часовете, за учителите. Тя ме слушаше внимателно, а аз се надявах да ѝ стане интересно и пак да се върне към времето, когато тайно или явно хукваше веднага да се снабди с книгите, които ѝ трябваха, за да ме настигне. Но това така и не се случи, сякаш една част от нея държеше вързана на повод другата част. Скоро обаче се прояви една нейна склонност да вметва в разговора нещо скорострелно, обикновено с ирония. Веднъж например ѝ разказах за курса ми по теология и споменах, колкото да я впечатля с въпросите, над които си блъсках главата, че не знаех какво да мисля за Светия дух, не ми беше ясна функцията му.

— Какво представлява — разсъждавах на глас, — подчинена същност, на служба както на Господ, така и на Исус, нещо като вестоносец? Или еманация на първите двама, нещо като техен чудодееен флуид? Но преди всичко, как е възможно една същност, която играе ролята на вестоносец, да се окаже едно цяло с Господ и неговия син? Не е ли като да кажем, че баща ми, който е портиер в общината, е едно цяло с кмета и с коменданта Лауро? Ако пък вземем втората възможност, ами тогава флуидът, потта, гласът са част от човека, от когото произлизат: тогава какъв е смисълът да се счита Светият дух за отделен от Господ и Исус? Или Светият дух е най-важният и другите двама са негово проявление, или не разбирам каква е функцията му.

Помня, че Лила се приготвяше да излиза със Стефано, отиваха на кино в центъра заедно с Пинуча, Рино и Алфонсо. Гледах я как си облича нова пола, ново сако, беше изцяло нов човек, дори краката ѝ не

изглеждаха вече като клечки. И все пак видях, че очите ѝ се смалиха както когато се опитваше да хване нещо, което ѝ се изплъзваше. Каза на диалект:

— Още ли си губиш времето с тия работи, Лену? Ние летим над едно огнено кълбо. Охладената част се носи над лавата. Върху тази част строим сградите, мостовете и улиците. От време на време лавата излиза от Везувий или предизвиква земетресение, което разрушава всичко. Има микроби навсякъде, които те разболяват и те убиват. Има войни. Има мизерия наоколо, която ни прави лоши всички. Всяка секунда може да се случи нещо, което така да те накара да страдаш, че да не ти стигнат сълзите да го оплачеш. А ти с какво се занимаваш? С курс по теология, на който се напъваш да разбереш какво е Светият дух? Остави ги тия, светът е измислен от дявола, не от Отеца, Сина и Светия дух. Да ти покажа ли гердана от перли, който ми подари Стефано?

Повече или по-малко, това бяха думите ѝ, колкото да ме обърка. И не само в онзи случай, а все по-често, докато този тон се утвърди и стана нейният начин да ми излиза насреща. Ако споменех нещо за Светата троица, тя с няколко бързи, макар и почти винаги доброжелателни реплики пресичаше всякаква възможност за разговор и се заемаше да ми показва подаръците от Стефано, годежния пръстен, гердана, някоя нова рокля или шапка, а нещата, които ме вълнуваха и с които блестях пред учителите дотолкова, че да ме считат за успешна, се свиваха в един ъгъл, лишени от смисъл. Спирах да говоря за идеи и за книги. Заемах се да се възхищавам на всичките онези подаръци в контраст с все същия беден дом на Фернандо обуцаря: пробвах дрехите и бижутата, почти на мига установявах, че на мен никога не биха ми стояли така добре, както на нея, и се омитах.

---

[1] Първият голям италиански роман, писан от Алесандро Манцони от 1821 до 1840 г. — Б.пр. ↑

44.

В ролята си на годеница Лила пожъна голяма завист и предизвика немалко неприязън. Пък и начинът, по който се държеше, беше подразнил мнозина още когато беше хилаво момиченце, какво оставаше сега, когато се беше превърнала в момиче с късмет. Тя лично ми разказа за нарастващата враждебност от страна на майката на Стефано и особено от страна на Пинуча. Омразните мисли, които хранеха двете жени, бяха ясно изписани на лицата им. За кого се взимаше дъщерята на обуцаря? Каква злоредна отвара беше дала на Стефано да изпие? Как ставаше така, че щом тя отвореше уста, той веднага отваряше портфейла си? Явно искаше да се настани в дома им като господарка.

Ако Мария само мълчаливо се цупеше, то Пинуча не се съдържаше и избухваше към брат си:

— Защо на нея ѝ купуваш толкова неща, а на мен не само че нищо никога не си ми купил, ами даже ако си купя нещо хубаво, винаги ме критикуваш, че правя излишни разходи?

Стефано изваждаше спокойната си полуусмивка и не отговаряше. Но скоро, последователен в помирителната си линия на поведение, се зае да прави подаръци и на сестра си. Така между двете момичета започна състезание — ходеха заедно на фризьор, купуваха си еднакви рокли. Това обаче само допълнително подразни Пинуча. Не беше грозна, беше с няколко години по-голяма от нас и може би с по-завършени форми, но ефектът, който всяка дреха или предмет имаха, носени от Лила, далеч не можеше да се мери с ефекта, когато ги носеше тя. Първа си даде сметка за това майка ѝ. Когато видеше Лила и Пинуча готови за излизане с еднакви прически и еднакви дрехи, винаги намираще начин по заобиколни пътища и с привидно доброжелателен тон да изкритикува бъдещата си снаха за нещо, което е направила предния ден — оставила светната лампата в кухнята или не затворила крана на чешмата, след като си наляла чаша вода. След това се обръщаше на другата страна, като че имаше много работа, и промърморваше мрачно:

— Да се приберете рано.

Ние, момичетата от квартала, скоро се сблъскахме със същите проблеми. В празнични дни Кармела, която все така изискваше да я наричат Кармен, Ада и Джилиола започнаха да се кипрят, без да го казват на някого или помежду си, като за състезание с Лила. Особено Джилиола, която работеше в сладкарницата и която, макар и неофициално, имаше връзка с Микеле Солара, си купуваше и го караше да ѝ купува хубави неща, с цел да ги показва по време на разходка или от колата. Но не можеше да има и сравнение. Лила изглеждаше недостижима като силует на някоя магическа статуетка.

В началото се опитахме да я озаптим, да я върнем към старите навици. Привлякохме Стефано в нашата група, приласкахме го, приобщихме го, а той изглеждаше доволен — дотам, че една събота, вероятно поради личната му симпатия към Антонио и Ада, каза на Лила:

— Виж дали Ленуча и децата на Мелина ще искат утре вечер да хапнат с нас.

Под „нас“ разбираше тях двамата плюс Пинуча и Рино, който сега много държеше да прекарва свободното си време с бъдещия си зет. Приехме, но се получи странна вечер. От страх да не се изложи Ада взе назаем рокля от Джилиола. Стефано и Рино избраха не някоя пицария, а ресторант в квартала „Санта Лучия“. Тъй като нито аз, нито Антонио, нито Ада някога бяхме ходили на ресторант, което си беше работа за богати, бяхме обзети от паника: как да се облечем, колко ще струва? Те четиримата отидоха с фиата комби, а ние взехме автобуса до Пиаца Плебишито и останалото разстояние изминахме пеша. Когато стигнахме, те поръчаха, без да се притесняват, неимоверно много ястия, а ние почти нищо — от страх да не би сметката да се окаже непосилна за нас. Почти през цялото време мълчахме, защото Рино и Стефано говориха главно за пари и изобщо не направиха опит да привлекат в разговора поне Антонио. Ада, която не се примиряваше с второстепенната си роля, през цялата вечер се опитваше да привлече вниманието на Стефано, като му отправяше такива лигави превземки, че брат ѝ се почувства неудобно. Накрая, когато дойде време да плащаме, открихме, че сметката вече е платена от месаря, и ако това изобщо не притесни Рино, то Антонио си тръгна сърдит, защото, макар да беше връстник на Стефано и на брата на Лила, макар и да работеше

като тях, реши, че са се отнесли с него като с просяк. Но най-важното беше, че аз и Ада, обзети от различни чувства, установихме, че на публично място, вън от приятелските отношения в обкръжението ни, не знаехме за какво да си говорим с Лила и как да се отнасяме с нея. Беше толкова добре гримирана, толкова добре облечена, че подходеше и на комбито, и на кабриолета, и на ресторанта в „Санта Лучия“, но вече не беше физически пригодна да се качи на метрото с нас, да пътува с автобус, да се размотава пеша, да изяде една пица на Вия Гарибалди, да отиде в енорийското кино, да танцува у Джилиола.

В онази вечер стана очевидно, че Лила е променила общественото си положение. Дните и месеците бяха я превърнали в госпожица, имитираща моделите от модните списания, момичетата от телевизията, девойките, които беше видяла да се разхождат по Вия Кияя. Видът ѝ излъчваше блясък, който действаше като силен шамар по мизерното лице на квартала. Момичешкото тяло, от което още личаха следи, докато заедно плетяхме интригата, довела до годежа ѝ със Стефано, бързо изчезна в зоната на мрака. На негово място на дневна светлина изплува образът на една млада жена и когато в неделите тя излизаше под ръка с годеника си, изглеждаше така, сякаш изпълнява условията на договор, сключен от тях като двойка, а Стефано с подаръците си искаше да покаже на квартала, че Лила беше красива, но можеше и да става все по-красива. Тя сякаш откри прелестта на това да черпи от непресъхващия извор на красотата си, да усеща и да показва, че и най-прецизно изнамерената линия не можеше да я ограничи задълго, защото една нова прическа, нова дреха, нова очна или устна линия бяха следваща летва, по-висока от предишните. Стефано, изглежда, търсеше у нея най-очевидния символ на едно бъдеще на охолство и власт, към което се стремеше; тя, изглежда, използваше катинара, с който той я заключваше, за да подсигури себе си, брат си, родителите си, другите си роднини срещу всичко, с което, осъзнато или не, се беше сблъсквала и пред което се беше изправяла от малка.

Още нищо не знаех за онова, което след лошия опит от новогодишната нощ тя тайно за себе си наричаше орязване на полетата. Но знаех за случая с пръсналата се тенджерата, разказът за нея дебнеше постоянно някъде из главата ми, мислех и премислях тази история. И си спомням, че една вечер вкъщи нарочно препрочетох

писмото, което ми беше изпратило на Иския. Колко увлекателно умееше да разказва за себе си и колко безкрайно далече изглеждаше в този момент! Трябваше да си дам сметка, че онази Ли́ла, която ми написа онези думи, бе изчезнала. В писмото още я имаше Ли́ла, която беше написала „Синята фея“, момиченцето, което научи латински и гръцки само, което изгълта половината библиотека на господин Фераро и дори същото, което беше скицирало обувките, рамкирани в обуцарницата. Но в ежедневи́ния живот вече нито я виждах, нито я чувах. Напрегнатата и агресивна Черуло сякаш беше принесла себе си в жертва. Макар че и аз, и тя все още живеехме в един и същ квартал, макар да бяхме имали едно и също детство и да карахме и двете петнайсетата си година, бяхме се оказали внезапно в два различни свята. С течение на месеците аз се превръщах в едно неугледно, чорлаво момиче с очила, наведено над парцаливите учебници, чиято неприятна миризма издаваше, че са купени с цената на големи лишения от битпазара или са доставени от госпожа Оливиеро. Тя вървеше подръка със Стефано като някоя дива, облечена в дрехи, в които приличаше на актриса или на принцеса.

Наблюдавах я от прозореца, усещах, че предишната ѝ форма се е разчупила, и отново размишлявах върху красиво написания пасаж от писмото ѝ за напуканата и огъната мед. Вече постоянно си служех с този образ, всеки път, когато установявах пропукване вътре в нея или в мен. Знаех — надявах се може би, — че никоя форма не може да задържи Ли́ла и че рано или късно ще разчупи всичко още веднъж.

45.

След неприятната вечер в ресторанта в „Санта Лучия“ не ни се предостави друг такъв случай не защото двамата годеници не ни канеха отново, а защото ние се измъквахме кой с каквото извинение намери. Затова пък, когато уроците не изсмукваха цялата ми енергия, приемах да отида на домашни танци или на пица с някогашната компания. Предпочитах обаче да излизам само когато бях сигурна, че ще дойде и Антонио, който от известно време насочваше цялото си внимание към мен — ухажваше ме дискретно и грижовно. Е, да, кожата на лицето му лъщеше, изпъстрена с черни точки, зъбите му бяха синкави на места, имаше груби ръце и дебели пръсти, с които веднъж, когато Паскуале се снабди с една много стара кола и спуска гума, разви болтовете без усилие. Но имаше чуплива, наситеночерна коса, която сякаш те подканяше да я погалиш, и въпреки че беше много срамежлив, в редките случаи, в които отваряше уста, проявяваше чувство за хумор. А и беше единственият, който ме забелязваше. Енцо рядко се появяваше, имаше си свой живот, за който не знаехме почти нищо, но когато идваше, обръщаше внимание, макар и не прекалено, а по своя отчужден, бавен начин само на Кармела. Що се отнася до Паскуале, изглежда, беше загубил интерес към момчетата след отказа на Лила. Дори на Ада почти не обръщаше внимание, а тя само му се превземаше, нищо че твърдеше, че вече не може да понася все същите ни тъпи лица.

Разбира се, по време на тези вечери рано или късно заговаряхме за Лила, макар и да изглеждаше, че никой няма желание за това: момчетата бяха донякъде разочаровани, защото всеки от тях би искал да е на мястото на Стефано. Но най-нещастен беше Паскуале: ако не таеше много стара омраза към двамата Солара, сигурно щеше публично да подкрепи Марчело срещу семейство Черуло. Любовните терзания дълбаеха душата му и дори само да мернеше някъде заедно Лила и Стефано, това отнемаше волята му за живот. И все пак той беше добро момче както в чувствата, така и в мислите, така че полагаше големи усилия да обуздава собствените си реакции и да бъде

справедлив, когато взима страна. Когато се разбра, че една вечер Марчело и Микеле пресрещнали Рино и макар и без да го пипнат с пръст, го обсипали с обиди, Паскуале, без да се замисля, застана на страната на Рино. Когато научихме, че Силвио Солара, бащата на Микеле и Марчело, бил отишъл лично в обновената обуцарница на Фернандо и преспокойно го обвинил, че не е съумял да възпита добре дъщеря си, след което се огледал и отбелязал, че обуцарят можел да си произвежда колкото обувки си иска, но после къде щял да ги продава, нямало никога да намери магазин, който да му ги приеме, да не говорим, че с цялото това лепило наоколо, с всичките тия конци и смола, дървени калъпи, стелки и подметки нямало да е трудно да пламне всичко, тогава Паскуале се зарече в случай на пожар в обуцарница „Черуло“ да отиде с няколко свои верни приятели да подпалят бар-сладкарница „Солара“. Но по отношение на Лила беше критичен. Смяташе, че по-скоро е трябвало да избяга от къщи, вместо да приема Марчело да ходи там всяка вечер и да я ухажва. Казваше, че трябвало да разбие телевизора с чук, вместо да го гледа заедно с този, който, както се знае, го бил купил само за да я има нея. И накрая твърдеше, че била прекалено умно момиче, за да се е влюбила наистина в оня лицемерен наивник Стефано.

Единствената, която в подобни случаи не си мълчеше, а се противопоставяше явно на критиките на Паскуале, бях аз. Отговорях му с неща от рода на: да не би да е лесно да избягаш от къщи; да не би да е лесно да се изправиш срещу волята на хората, които обичаш; нищо не е лесно, ето че и ти критикуваш нея, вместо да се опълчиш срещу твоя приятел Рино, който я набута в тая каша с Марчело, и ако Лила не беше намерила начин да се измъкне, щеше да се наложи да се омъжи за него. Накрая се отплесвах в хвалебствия за Стефано: от всичките момчета, които познавах Лила още от малка и ѝ бяха приятели, той беше единственият, проявил смелостта да я подкрепи и да ѝ помогне. Тогава настъпваше грозна тишина и аз се чувствах горда, че успях да пресека всякакви опити за критика по адрес на приятелката ми с тон и език, който, между другото, ги беше респектирал.

Но една вечер се скарахме лошо. Бяхме отишли всички, и Енцо беше с нас, да хапнем пица на Вия Ретифило, на едно място, където една „маргарита“ и една бира струваха петдесет лири. Този път

започнаха момичетата — мисля, че Ада заяви, че според нея било смехотворно Лила да се разнася непрекъснато с току-що нагласена на фризьор прическа и с дрехи като на Сорая, макар че слагала отрова за хлебарки на прага на дома си, и кой повече, кой по-малко, всички се разсмяхме. После от дума на дума Кармела ясно произнесе, че според нея Лила се е сгодила за Стефано заради парите, за да подsigури брат си и останалите от семейството. Аз тъкмо започвах с обичайната си служебна защита, когато Паскуале ме прекъсна и каза:

— Въпросът не е в това. Въпросът е, че Лила знае откъде идват тези пари.

— Сега пак ще ми излезеш с дон Акиле и черната борса и с трафикантите, и лихварството, и всички простотии отпреди и след войната ли? — казах.

— Да, и ако твоята приятелка сега беше тук, щеше да каже, че съм прав.

— Стефано е просто търговец, който умее да продава.

— А парите, които вложи в обуцарница „Черуло“, и те ли идват от месарницата?

— А ти какво мислиш?

— Че идват от заложеното злато на майките, което дон Акиле е криел под дюшека. Лина се прави на дама с източената кръв на всички бедни жители на този квартал. И приема да я издържат, нея и цялото ѝ семейство, още преди да се е омъжила.

Понечих да му отговоря, когато се намеси Енцо с обичайната си дистанцираност:

— Извинявай, Паска̀, какво значи „приема да я издържат“?

Достатъчно ми беше да чуя този въпрос, за да ми стане ясно, че нещата отиваха на зле. Паскуале се изчерви, стана му неудобно:

— Да я издържат, означава да я издържат. Кой плаща, извинявай, когато Лина отиде на фризьор, когато си купува дрехите и чантите? Кой вложи пари в обуцарницата, за да може обуцарят да си играе на производител на обувки?

— Тоест ти твърдиш, че Лина не се е влюбила, не се е сгодила, няма да се омъжва скоро за Стефано, а се е продала?

Мълчахме всички. Антонио избоботи:

— Не бе, Енцо, Паскуале не иска това да каже, знаеш, че обича Лина, както я обичаме ние всички.

Енцо му направи знак да мълчи.

— Ти мълчи, Анто, остави Паскуале да отговори.

Паскуале каза мрачно:

— Да, продала се е. И не й пука, че парите, които харчи всеки ден, смърдят.

При тези думи се опитах отново да си кажа мнението, но Енцо ме докосна по ръката.

— Извинявай, Лену, искам да разбера как би нарекъл Паскуале една жена, която се продава.

В този миг Паскуале бе обзет от агресивност, която се четеше в очите му, и каза това, което от месеци му се искаше да каже, да изкрещи на целия квартал:

— Курва, наричам я курва. Лина се държа и продължава да се държи като курва.

Енцо се изправи и каза тихо:

— Ела навън.

Антонио скочи, задържа за ръка Паскуале, който тръгна да става, и каза:

— Хайде да не прекаляваме, Енцо. Паскуале само съобщава нещо, което не е обвинение, а критика, която всички бихме отпразнили.

Енцо отговори, този път на висок глас:

— А аз не бих — и тръгна към изхода с думите: — Чакам ви отвън и двамата.

Попречихме на Паскуале и Антонио да го последват, нищо не се случи. Само се гледаха на кръв няколко дни, после всичко потече по старому.

46.

Разказах за тази караница, за да обясня как премина годината и какви бяха настроенята по отношение на избора на Лила, особено сред младежите, които тайно или явно я бяха обичали, бяха я желали, а по всяка вероятност и все още я обичаха и желяеха. Що се отнася до мен, трудно беше да се каже каква бъркотия от чувства изпитвах. Защи́тавах Лила във всякакви ситуации и това ми харесваше, харесваше ми да говоря с авторитета на човек, който учи сложни неща. Но знаех също, че с не по-малка готовност бих разказала, като дори попреувелича някои неща, как Лила следеше наистина всяка крачка на Стефано, и аз заедно с нея, като се придвижвахме стъпка по стъпка, все едно решавахме математическа задача, за да получим крайния резултат: да се подсигури, да подсигури брат си, да се опита да реализира проекта за производството на обувки и дори да може да вземе пари за поправка на очилата ми, ако се случат.

Минавах покрай старата обуцарница на Фернандо и изпитвах задочно победно чувство. Очевидно Лила беше успяла. Над старата врата на обуцарницата, която никога не беше имала име, сега се мъдреше табела с надпис „Черуло“. Фернандо, Рино и тримата чираци съшиваха, поръбваха, изчукваха, шлифоваха от сутрин до късна вечер, наведени над плотовете. Знаеше се, че баща и син много се карат. Знаеше се как Фернандо твърди, че обувките, особено дамските, не може да бъдат изпълнени както Лила ги е замислила, че са само плод на детска фантазия. Знаеше се, че Рино твърди обратното и ходи да вика Лила да се намеси. Знаеше се, че Лила вече не се интересува и че след нея Рино отива при Стефано и го мъкне в работилницата да дава конкретни заповеди на баща му. Знаеше се, че Стефано отива там и дълго гледа скиците в рамки по стените, усмихва се на себе си и кротко казва, че иска обувките точно както е показано на картинките, че затова ги бил закачил. Знаеше се, че нещата вървят със закъснение, защото работниците първо получават указания от Фернандо, после Рино ги променя и всичко спира, после се започва наново и Фернандо

забелязва промените и отново връща процеса, после идва Стефано и хайде отначало, накрая се стига до кръсъци и счупени предмети.

Хвърлях поглед и продължавах право напред. Но ми оставаха в ума картинките, окачени на стените. Мислех си: „Тези скици за Лила си бяха чиста фантазия, парите нямат нищо общо, никой не се е продал. Цялото това бърхане е крайният резултат на едно нейно вдъхновение, което Стефано оцени само от любов. Блазе ѝ, че е толкова обичана и че обича. Блазе ѝ, че я обожават за това, което е, и за това, което е в състояние да измисли. Сега, когато даде на брат си каквото той искаше и го спаси от неприятности, сигурно ще си измисли нещо друго. Затова не искам да я губя от поглед. Нещо ще се случи“.

Но не се случи нищо. Лила затвърди ролята си на годеница на Стефано. И когато намирах време да си поговорим, винаги ми изглеждаше доволна от това, в което се е превърнала, сякаш отвъд не виждаше нищо, сякаш не искаше да види нищо друго, освен сватба, дом, деца.

Бях разочарована. Изглеждаше омекнала, нямаше я обичайната ѝ острота. Дадох си сметка за това след време, когато чрез Джилиола Спанюоло до мен достигнаха клевети по нейн адрес.

Джилиола злобно ми съобщи на диалект:

— Твоята приятелка сега се прави на принцеса. Ама дали знае Стефано, че когато Марчело ходел у тях, тя му правела свирки всяка вечер?

Не знаех какво значи свирка в този смисъл. Бях чувала думата от дете, но звученето ѝ ми навяваше само мисълта за нещо позорно, нещо много уничително.

— Не е вярно.

— Така казва Марчело.

— Той е лъжец.

— Така ли? И дори брат си ли лъже?

— На теб Микеле ли ти каза?

— Да.

Надявах се тези бъртвежи да не достигнат до Стефано. Всеки път, когато се връщах от училище, си казвах: трябва да предупредя Лила, преди да се е случила някоя беля. Но ме беше страх, че ще побеснее и че както като малка, какъвто си ѝ беше характерът, ще

хукне директно към Марчело Солара с обуцарския нож. Все пак накрая се реших; беше по-добре да ѝ кажа какво бях научила, така щеше да бъде подготвена да се справи с положението. Но открих, че вече знае всичко. И не само: беше по-информирана от мен по въпроса за свирките. Забелязах го от факта, че използва по-ясен израз, за да ми обясни, че тя това нещо никога не би го направила на никой мъж, толкова ѝ било гадно, та какво оставало на Марчело Солара. После ми разказа, че клюката вече била стигнала до Стефано и той я попитал какви точно са били отношенията между нея и Марчело в периода, в който той посещавал дома на семейство Черуло. Отговорила му ядосана: „Никакви, ти луд ли си?“. И Стефано побързал да отговори, че ѝ вярва, че никога не е имал съмнения, че ѝ задал въпроса само за да я осведоми, че Марчело разказва мръсотии по неин адрес. Но в същото време придобил отнесен израз като някой, погълнат от сцени на мъст, които, макар и неволно, си представя. Лила забелязала това и дълго разговаряли; признала му, че и тя изпитва желание да си окървави ръцете. Но какъв смисъл имало? След много приказки най-накрая решили по взаимно съгласие да се изкачат с едно стъпало по-горе от Солара и от начина на мислене в квартала.

— Едно стъпало по-горе? — попитах я изненадано.

— Да, като не им обръщаме внимание: на Марчело, на брат му, на баща му, на дядо му, на никого. Да се държим, все едно не съществуват.

И така, Стефано продължил да си работи, без да защити честта на годеницата си, Лила продължила да води живота си на годеница, без да прибегва до нож или друго средство, а двамата Солара продължили да разнасят нецензурни слухове. Тръгнах си от този разговор изумена. Какво ставаше? Не разбирах. По-ясно ми се виждаше държанието на двамата Солара, по-адекватно на начина, по който живеехме от деца. А тя и Стефано какво си мислеха, къде си мислеха, че живеят? Държанието им не се срещаше дори в поемите, които изучавах в училище, нито в романите, които четях. Бях объркана. Не реагирах на обидите, даже и на наистина непоносимата, която им нанасяха Солара. Парадирах с любезност и се държаха ласкаво с всички, сякаш бяха Джон и Жаклин Кенеди на визита в бедняшки квартал. Когато излизаха заедно на разходка — той, обгърнал раменете ѝ с ръка, — изглеждаше, че никое от старите правила не важеше за тях: смееха се, шегуваха се,

притискаха се един в друг, целуваха се по устата. Виждах ги да прелитат с откритата кола, сами дори по вечерно време, винаги облечени като актьори от киното, и си мислех: кой ги знае къде отиват без надзор, и то не тайно, а със съгласието на родителите им, със съгласието на Рино, да правят каквото им скимне, без да се интересуват от хорското мнение. Лила ли беше тази, която пречупи Стефано до такова поведение, превърнало ги в най-възхитителната и най-одумваната двойка в квартала? Какво искаше — да ни извади от собствената ни стара кожа, да я захвърли и да ни наложи да наденем нова, подобаваща на тази, която тя си беше измислила?

47.

Всичко внезапно се завърна в обичайните коловози, когато клюките по адрес на Лила достигнаха до Паскуале. Случи се една неделя, когато аз, Кармела, Енцо, Паскуале и Антонио се разхождахме край шосето. Антонио каза:

— Казаха ми, че Марчело Солара разправял на всички, че Лила е била с него.

Енцо не реагира, а Паскуале веднага се разпали:

— Била в какъв смисъл?

Антонио се притесни от присъствието ни, моето и на Кармела, и отговори:

— Ти ме разбра.

Отделиха се и продължиха да разговарят помежду си. Видях и усетих, че Паскуале побесняваше все повече, че Енцо някак физически се стегна, все едно нямаше ръце, крака и врат, като компактен блок от твърда материя. Защо, питах се, по каква причина толкова се палят? Лила нито им е сестра, нито им е братовчедка. И въпреки това и тримата се чувстват длъжни да се възмутят повече и от Стефано, много повече от Стефано, все едно те бяха истинските ѝ годеници. Особено Паскуале, изглеждаше ми направо жалък. След като наскоро беше казал каквото беше казал, сега по едно време го чухме да крещи:

— Ще го скъсам от бой тоя гадняр, опитва се да я изкара курва. Ако Стефано го допуска, моя милост със сигурност няма да го допусне.

После млъкнаха, присъединиха се отново към нас и продължихме вяло да се шляем — аз си приказвах с Антонио, а Кармела вървеше между брат си и Енцо. После ни изпратиха до вкъщи. Гледах как се отдалечават — Енцо, най-ниският, в средата, Антонио и Паскуале от двете му страни.

На другия ден и през следващите дни в центъра на хорските приказки беше фиатът на братята Солара. Беше напълно потрошен. И не само: двамата братя бяха изяли жесток бой, но не знаеха кой е бил. Кълнях се, че са били нападнати в тъмна улица от поне десетима,

хора от друг квартал. Но аз и Кармела много добре знаехме, че нападателите са били само трима, и много се уплашихме. Зачакахме неизбежните ответни действия, ден, два, три. Но явно нещата бяха добре изпипани. Тримата продължиха работата си: Паскуале като зидар, Антонио като монтьор, Енцо със зарзаватчийската каруца. А пък двамата Солара известно време се движеха само пеша, в окаян вид, някак отнесени и винаги придружени от четирима или петима техни приятели. Признавам, че се развеселих, когато ги видях в това състояние. Испитах гордост от приятелите си. С Кармен и Ада разкритикувахме Стефано, а и Рино, задето се бяха въздържали да реагират. След известно време Марчело и Микеле си купиха една зелена „Алфа Ромео Джулиета“ и отново започнаха да се държат като господари на квартала. Живи и здрави и още по-нагли от преди. Може би Лила беше права: единственото средство срещу хора като тях е да издигнеш живота си на по-високо ниво, такова, каквото те не могат и да си представят. По време на изпитите ми след пети гимназиален клас ми съобщи, че напролет, скоро след като е навършила шестнайсет, ще се омъжи.

48.

Тази новина ме порази. Когато Ли́ла ми съобщи за сватбата си, беше юни, часове преди устните ми изпити. Можеше да се очаква, разбира се, но сега, когато беше насрочена датата, 12 март, се почувствах, все едно съм се блъснала в някоя врата по невнимание. Грозни мисли ми минаха през главата. Преброих месеците: девет. Може би девет месеца са достатъчно време, за да успеят коварната ненавист на Пинуча, враждебността на Мария и приказките на Марчело Солара, които продължаваха да обикалят квартала от уста на уста като мълвата от „Енеида“, да подкопаят устоите на Стефано и да го доведат до разтуряне на годежа. Засрамах се от себе си, но вече нямаше как да предначертая такова развитие на нещата, което да предвижда поемането на съдбите ни в различни посоки. Конкретността на тази дата направи конкретно разклонението, което щеше да раздалечи живота на едната от този на другата. И, което е по-лошо, смятах за даденост, че нейната съдба щеше да бъде по-добра от моята. По-силно от всякога почувствах колко незначителен е поетият от мен път на образованието и ми стана ясно, че го бях избрала преди години само за да може Ли́ла да ми завижда. А тя сега не отдаваше вече никакво значение на книгите. Престанах да уча за изпита, през нощта не можах да спя. Мислех за оскъдния си любовен опит: веднъж бях целунала Джино, веднъж бях докоснала едва устните на Нино, бях изтърпяла мимолетните и гнусни аванси на баща му — това беше всичко. А пък Ли́ла от март нататък, шестнайсетгодишна, щеше да има съпруг и в рамките на една година, на седемнайсет — дете, и после още едно, и още едно, и още едно. Почувствах се като сянка и горко плаках.

На следващия ден отидох на изпита без никакво желание. Но се случи нещо, от което настроението ми се подобри. Господин Джераче и госпожа Галиани, която беше в комисията, започнаха да сипят похвали за писмената ми работа по италиански. Джераче, по-конкретно, заяви, че съм овладяла още повече изложението. Реши да прочете един откъс на останалите в комисията. И чак когато се

заслушах, си дадох сметка какво се бях опитвала да направя през изминалите месеци всеки път, когато се случеше да пиша: да се освободя от изкуствено построените изречения, от твърде схематичните изрази; да се опитам мисълта ми да тече гладко и завладяващо, като тази на Лила от писмото до Иския. Когато чух собствените си думи от устата на учителя, докато госпожа Галиани слушаше и мълчаливо кимаше в съгласие, си дадох сметка, че бях успяла. Не беше, разбира се, начинът на писане на Лила, беше моят. И моите учители го считаха за наистина различен от посредственото писане.

Преминах в първи клас на лицей с десет по всичко, но у нас никой нито се учуди, нито ме поздрави. Бяха доволни, това си личеше, но не дадоха особена тежест на събитието. Майка ми, напротив, прие учебния ми успех за нещо съвсем естествено, а баща ми каза да отида веднага у госпожа Оливиеро, за да я подсетя да ме снабди навреме с учебници за следващата година. Докато излизах, майка ми се провикна:

— И ако пак иска да те изпрати на Иския, кажи й, че аз не съм добре и трябва да ми помагаш вкъщи.

Госпожата ме похвали, но без ентузиазъм, отчасти защото и за нея успехът ми вече се беше превърнал в даденост, отчасти защото не се чувстваше добре, болките в устата много я мъчеха. Изобщо нищо не спомена за нуждата ми от почивка, за братовчедка си Нела, за Иския. Вместо това изненадващо заприказва за Лила. Беше я видяла на улицата отдалече. Била с годеника си, каза, месаря. И добави едно изречение, което винаги ще помня:

— Красотата, която Черуло имаше в главата си още от малка, не намери начин да се прояви, Греко, отиде всичката в лицето, гърдите, бедрата и гъза й, места, от които бързо си отива, все едно че никога не я е имало.

Откакто я познавах, никога не бях я чула да употребява нецензурни думи. Но тогава каза „гъз“ и после измърмори: „Извинявай“. Но не това ме изуми, а горчивината — сякаш госпожата си даваше сметка, че нещо от Лила се беше провалило точно защото тя като учителка не го беше защитила и развила добре. Почувствах се като най-успешната й ученичка и си тръгнах облекчена.

Единственият, който ме поздрави на всеослушание, бе Алфонсо, който също премина в по-горен клас, имаше седмици по всичко. Усетих колко искрено е възхищението му и това ми достави удоволствие. При раздаването на бележниците бе обхванат от ентузиазъм и в присъствието на съучениците ни и на техните родители направи нещо нередно, сякаш беше забравил, че съм момиче и е недопустимо да ме докосва: притисна ме силно към себе си и ме целуна по едната буза със звучна целувка. После се притесни, пусна ме веднага, извини ми се, но все пак не се сдържа и извика:

— Десет по всичко, невероятно, десет по всичко!

На връщане към къщи говорихме много за сватбата на брат му, за Лила. Тъй като се чувствах в особено добро разположение на духа, го попитах за пръв път какво мисли за бъдещата си снаха. Не ми отговори веднага. После каза:

— Помниш ли състезанието, на което ни накараха да се явим в училище?

— Че кой може да го забрави?

— Аз бях сигурен, че ще победя, всички ви беше страх от баща ми.

— Лила също, затова известно време се опитваше да се въздържи да те бие.

— Да, обаче после реши да победи и ме унижи. Прибрах се вкъщи разплакан.

— Лошо е да губиш.

— Не беше за това: стори ми се непоносимо, че всички си умираха от страх от баща ми, аз на първо място, а това момиченце — не.

— Влюби ли се в нея?

— Шегуваш ли се? Винаги е предизвиквала страхопочитание у мен.

— В какъв смисъл?

— В смисъл че брат ми е голям смелчага да се ожени за нея.

— Какви ги говориш?

— Такива, повече харесвам теб и ако трябваше да избирам на негово място, щях да се ожения за теб.

Това също ми достави удоволствие. Избухнахме в смях, когато се поделихме, още се смеехме. Той беше осъден да прекара лятото в

месарницата, а аз, по решение по-скоро на майка ми, отколкото на баща ми, трябваше да си намеря работа за лятото. Обещахме си да се видим, да отидем поне веднъж заедно на плаж. Не се случи.

През следващите дни се въртах с неохота из квартала. Питях дон Паоло, бакалина с магазинче до шосето, дали има нужда от продавачка. Нямахте. Попитах продавача на вестници, и на него не му бях нужна. Наминах при книжарката, тя се разсмя: да, имаше нужда, но не сега; трябваше да се върна през есента, когато започва училището. Понечих да си тръгна, но тя ме повика:

— Ти си много сериозно момиче, Лену, имам ти доверие. Ще се наемеш ли да водиш децата ми на плаж?

Излязох от магазина й много щастлива. Книжарката щеше да ми плаща — и то да ми плаща добре, — за да водя на плаж децата й, три момиченца, през целия юли и първите десет дни на август. Море, слънце и пари. Трябваше всеки ден да ходим на едно място между Мерджелина и Позилипо, за което нищо не знаех и което носеше чуждо име, казваше се Sea Garden. Отправих се към къщи превъзбудена, сякаш животът ми беше получил решителен обрат. Щях да спечеля пари за родителите си, щях да се къпя, щях да стана гладка и позлатена от слънцето както през лятото на Иския. Колко леко е всичко, помислих си, когато денят е хубав и изглежда, че всяко радостно нещо очаква само теб.

След няколко крачки усещането за щастливите часове, които ме очакваха, се затвърди. Настигна ме Антонио в омазнен гащеризон. Зарадвах се; когото и да бях срещнала в този момент на весело настроение, щеше да бъде добре дошъл. Беше ме видял да минавам и изтичал след мен. Веднага му разказах за книжарката, сигурно разбираше по лицето ми колко щастлива бях. Месеци наред се бях бяхтила и се бях чувствала самотна и грозна. Макар и да бях сигурна, че обичам Нино Сараторе, непрекъснато го бях избягвала и дори не бях отишла да видя дали преминава и с какви оценки. Лила беше на път да направи окончателен скок отвъд моя живот, нямаше вече да мога да държа нейното темпо. Но сега се чувствах добре и исках да се чувствам още по-добре. Когато Антонио, доловил, че съм в подходящото разположение на духа, ме попита дали искам да му стана гадже, веднага му казах „да“, въпреки че обичах друг, а към него не изпитвах нищо повече от известна симпатия. Да имам за гадже него,

голям, връстник на Стефано, работещ, ми се стори не по-различно от преминаването в горен клас с десет по всичко, от задачата да водя срещу заплащане дъщерите на книжарката в Sea Garden.

49.

Започнах работа, сдобих се с гадже. Книжарката ми взе карта за транспорта и всяка сутрин аз прекосявах града с трите деца в претъпканите автобуси, за да ги заведа в едно изпъстрено от цветове място с чадъри, синьо море, циментови платформи, студенти, заможни дами с много свободно време, пищни жени с хищни лица. Отнасях се любезно със спасителите, които се опитваха да ме свалят. Грижех се за децата, къпех се дълго в морето с тях, перчейки се с банския, който Нела ми беше ушила предишното лято. Хранех ги, играех с тях, оставях ги да пият до насита от кранчето на една каменна чешмичка, като внимавах да не се подхлъзнат да си счупят някой зъб в коритото ѝ.

Прибирахме се в квартала късно следобед. Връщах децата на книжарката и тичах към тайната си среща с Антонио, обгоряла от слънцето, солена от морската вода. Стигах до блатата по странични улички от страх да не ме види майка ми или, още по-зле, госпожа Оливиеро. Първите истински целувки си размених с него. Скоро му позволих да ме опипва по гърдите и между краката. Аз бях тази, която една вечер реши да стисне пениса му, скрит в панталона — втвърден и голям, и когато той го извади, проявих желание да го държа с една ръка, докато се целувахме. Възприех тези жестове с два отчетливи въпроса в главата. Първият беше: Лила прави ли ги тези неща със Стефано? Вторият беше: удоволствието, което изпитвам с това момче, същото ли е като онова, което изпитах вечерта, в която Донато Сараторе ме опипа? И в двата случая Антонио се оказваше само илюзорен образ, с помощта на който, от една страна, пресъздавах любовните игри между Лила и Стефано, от друга — силното вълнение, трудно за класифициране, което беше предизвикал у мен бащата на Нино. Но никога не се почувствах виновна от това. Беше ми толкова благодарен, така явно ми даваше ми да разбера, че е станал напълно зависим от малкото ни близки срещи в блатата, че скоро се убедих, че той ми е длъжник: удоволствието, което му доставях, беше много по-голямо от това, което доставяше той на мен.

Понякога в неделя идваше с мен и децата до Sea Garden. Харчеше много пари с привидна лекота, макар че печелеше малко, а освен това мразеше да се пече на слънце. Но го правеше заради мен, само за да бъде до мен, без никаква непосредствена отплата, като се има предвид, че през целия ден нямаше как да се целуваме или опипваме. Отгоре на всичко забавляваше децата с клоунски смешки и атлетически скокове във водата. Докато той играеше с тях, аз лягах на слънце да си чета и се разтапах в страниците като медуза.

Веднъж в един от онези случаи вдигнах поглед за миг и видях едно високо, тънко, елегантно момиче с невероятно красив червен бански от две части. Беше Лила. Привикнала вече да привлича всички мъжки погледи, се движеше, все едно в това пренаселено пространство нямаше никого, нито дори младия плажен служител, който ѝ проправяше път до мястото ѝ под чадъра. Не ме видя, а аз се почудих дали да я извикам. Носеше слънчеви очила, чантата ѝ от плат в ярки цветове беше добре изложена на показ. Още не бях ѝ казала за работата ми, нито за Антонио, възможно е да се опасявах от оценката ѝ както за едното, така и за другото. Ще изчакам тя да ме повика, помислих си и сведох отново поглед към книгата, но повече не успях да чета. И все пак скоро пак погледнах в нейната посока. Служителят ѝ беше отворил шезлонга, беше се разположила на слънце. Междувременно се зададе Стефано, съвършено бял, в тъмносин бански, с портфейл, запалка и цигари в ръка. Целуна Лила по устните, както правят принцовете със спящите красавици, седна и той в един шезлонг.

Опитах се отново да чета. Отдавна си бях изработила дисциплина и този път в продължение на няколко минути успях наистина да се върна към смисъла на думите, помня, че четях „Обломов“. Когато отново вдигнах очи, Стефано още седеше, загледан в морето, а Лила я нямаше. Потърсих я с очи и видях, че говори с Антонио и Антонио сочи към мен. Помахах ѝ радостно с ръка, на което тя отговори също толкова радостно и веднага се обърна да извика Стефано.

Отидохме да се изкъпем в морето тримата заедно, докато Антонио пазеше дъщерите на книжарката. Беше привидно весел ден. По едно време Стефано ни замъкна всички на бара и поръча от всичко по много: сандвичи, напитки, сладоледи, и децата веднага изоставиха

Антонио и пренесоха цялото си внимание към него. Когато двамата младежи започнаха разговор за не знам точно какъв проблем с кабриолета — разговор, в който Антонио се представи блестящо, отведех момиченцата настрана, за да не им пречат. Лила ме настигна.

— Колко ти плаща книжарката? — попита ме.

Казах й.

— Малко е.

— Според майка ми даже ми плаща много.

— Трябва да държиш да те ценят високо, Лену.

— Ще стане, когато тръгна да водя твоите деца на плаж.

— Ще ти дам сандъци с жълтици, аз знам колко струва времето, прекарано с теб.

Погледнах я, за да разбера дали се шегува. Не се шегуваше, пошегува се веднага след това, когато заговори за Антонио:

— Той знае ли цената ти?

— Гаджета сме от двайсет дни.

— Обичаш ли го?

— Не.

— Тогава?

Отправих й предизвикателен поглед.

— Ти обичаш ли Стефано?

Отговори сериозно:

— Базкрайно много.

— Повече от родителите ти, повече от Рино?

— Повече от всички, но не повече от теб.

— Подиграваш ми се.

Но в същото време си помислих: дори да ми се подиграва, хубаво е да си говорим така на слънцето, седнали на топлия цимент с крака във водата; нищо че не ме попита коя книга чета; нищо че не ме попита как са минали изпитите в края на пети гимназиален клас; може би не всичко е приключило и след като се ожени, нещо между нас ще остане. Казах й:

— Идвам тук всеки ден. Защо не идваш и ти?

Идеята я вдъхнови, сподели я със Стефано и той се съгласи. Беше хубав ден, всички като по чудо се чувствахме леко и на място. Когато слънцето започна да слиза ниско, дойде време да отведем децата. Стефано отиде на касата, където се оказа, че Антонио вече е

платил всичко. Много се огорчи, после благодари сърдечно. По пътя, веднага щом Лила и Стефано се изнесоха с кабриолета, му се скарах. Мелина и Ада миеха стълбищата в блоковете, той печелеше съвсем малко като монтьор.

— Защо плати ти? — почти му се развиках на диалект, сърдита.

— Защото аз и ти сме по-хубави и по-благородни — отговори ми.

50.

Почти незабелязано се привързах към Антонио. Сексуалните ни игри станаха малко по-смели, малко по-приятни. Мислех, ако Лиля дойде пак на Sea Garden, да я питам какво става между нея и Стефано, когато се отдалечат с колата сами. Дали правеха същите неща, които правим ние с Антонио, или повече, например онези неща, които разнасяха като слух двамата Солара? Нямаше с кого да се сравня, освен с нея. Но не се отвори случай да се опитам да ѝ задам тези въпроси, не се появи повече на Sea Garden.

Към средата на август работата ми приключи, приключи и радостта от слънцето и морето. Книжарката беше много доволна от грижите, които бях положила за децата, и когато те, въпреки че ги бях предупредила да си мълчат, ѝ разказаха, че понякога с нас идвал на плажа един младеж, мой приятел, с когото скачали във водата, вместо да ме укори, тя ме прегърна и каза:

— Слава богу, отпусни се малко, моля те, прекалено си разсъдлива за възрастта си. — И добави злобно: — Като си помислиш какви ги върши Лина Черуло.

Вечерта при блатата казах на Антонио:

— Винаги е било така, още от деца — всички смятат, че тя е лоша, а аз съм добра.

Той ме целуна и промърмори с ирония:

— Защо, не е ли така?

Този отговор ме разнежи и ми попречи да му съобщя, че трябва да се разделим. Струваше ми се, че спешно трябва да взема това решение: близостта не е любов, обичах Нино и знаех, че ще го обичам винаги. Бях си приготвила една кратка реч за пред Антонио, исках да му кажа: беше хубав период, помогна ми много в момент, в който се чувствах тъжна, но сега започва училището, а тази година ще съм в първи клас в лицея, ще имам нови предмети, ще бъде трудна година, ще трябва много да уча; съжалявам, но трябва да скъсаме. Разбирах, че трябва да стане така, и всеки следобед се отправях към блатата с готовата си реч. Но той беше толкова мил, толкова страстен, че няхах

смелост и отлагане. На Богородица^[1]. След Богородица. До края на месеца. Казвах си: не може да целуваш, да опипваш някого, да се оставяш да те опипва и да си само малко привързана към него; Лила обича Стефано извънредно много, а аз Антонио — не.

Времето минаваше и така и не намерих сгоден момент да му го кажа. Той беше угрижен. Обикновено в жегите състоянието на Мелина се влошаваше, но през втората половина на август влошаването стана очебийно. Беше си спомнила за Сараторе, когото наричаше Донато. Казваше, че го е видяла, че бил дошъл да я отведе, децата ѝ не знаеха как да я успокоят. Аз се уплаших, че Сараторе наистина се е появил по улиците на квартала, но за да търси не Мелина, а мен. Нощно време се будех и скачах в леглото с усещането, че е влязъл през прозореца и се намира в стаята. После се успокоих, помислих си: сигурно прекарва отпуска си в Барано, на плажа Маронти, не и тук в тая жега, сред мухите и прахоляка.

Но една сутрин, когато отивах на пазар, чух някой да ме вика. Обърнах се и в първия момент не го познах. После фокусирах черните мустаци, приятните черти на лицето, потъмнели от слънцето, устата с тънките устни. Продължих напред, той ме последва. Каза, че съм го накарала да страда, като не ме намерил в къщата на Нела в Барано това лято. Каза, че мислел само за мен, че не можел да живее без мен. Каза, че за да придаде облик на любовта ни, бил написал много стихотворения и искал да ми ги прочете. Каза, че искал да ме види, да си поговори с мен на спокойствие, и че ако съм откажела, щял да се самоубие. Тогава спрях и му изсъсках да ме остави на мира, защото си имам гадже и не искам никога повече да го видя. Отчая се. Прошепна, че щял да ме очаква вечно, че всеки ден в дванайсет на обяд щял да чака на входа на тунела към шосето. Тръснах енергично глава, никога нямаше да отида. Протегна се да ме целуне, аз отскочих назад с погнуса, той се усмихна неодобрително. Промърмори:

— Ти разбираш, чувствителна си, ще ти донеса стихотворенията, на които най-много държа. — И си отиде.

Бях много уплашена, не знаех какво да правя. Реших да се обърна към Антонио. Същата вечер при блатата му казах, че майка му е права, Донато Сараторе се върти из квартала. Че ме е спрял на улицата. Че ми е казал да предам на Мелина, че ще я чака винаги,

всеки ден, на входа на тунела към шосето, в дванайсет на обяд. Антонио помръкна, прошепна:

— Какво да направя?

Казах му, че аз самата ще го придружа на срещата и че заедно ще обясним ясно на Сараторе здравословното състояние на майка му.

Цяла нощ не спях от притеснение. На другия ден отидохме до тунела. Антонио беше мълчалив, вървеше, без да бърза, усещах, че носи на гърба си товар, който забавя крачките му. Една част от него беше бясна, другата тънеше в смут. Помислих си ядно: успя да се опълчи на братята Солара заради сестра си Ада и заради Лила, но сега е разколебан, Донато Сараторе в неговите очи е важен човек, човек с авторитет. Това ме накара да се почувствам още по-решена, доиска ми се да го разтърся, да му извикам: ти не си написал книга, но си много по-добър от този човек. Но само го хванах под ръка.

Когато Сараторе ни видя отдалече, се опита да изчезне бързо в мрака на тунела. Аз го извиках:

— Господин Сараторе!

Обърна се неохотно.

Като му говорех на официалната италианска учтива форма — нещо, което в нашето обкръжение тогава не беше познато, — му казах:

— Не знам дали помните Антонио, големия син на госпожа Мелина.

Сараторе извади един звънък глас и каза много любезно:

— Разбира се, че го помня, здравей, Антонио.

— Той е моят приятел.

— А, добре.

— И сме обсъдили нещата, сега ще го чуете.

Антонио разбра, че е дошъл неговият ред, и твърде блед, напрегнат, с мъка намиращ точните думи на италиански, каза:

— Много се радвам да ви видя, господин Сараторе, аз не съм забравил. Винаги ще съм ви благодарен за това, което направихте за нас след смъртта на баща ми. Най-вече съм ви благодарен, защото ми помогнахте да започна работа в сервиза на господин Горезио, дължа на вас това, че научих занаята.

— Кажи му за майка ти — пришпорих го нервно.

Стана му неприятно, направи ми знак да мълча. И продължи:

— Вие обаче вече не живеете в квартала и положението не ви е ясно. Майка ми губи ума и дума само като чуе името ви. И ако ви види, макар и само веднъж да ви види, ще свърши в лудницата.

Сараторе се намеси:

— Антонио, синко, никога не съм имал намерение да навредя на майка ти. Ти правилно си спомняш колко усилия положих да се погрижа за вас. Така е наистина, винаги съм искал само да помогна, на нея и на всички вас.

— Тогава, ако искате да продължите да й бъдете полезен, не я търсете, не й изпращайте книги, не се показвайте из квартала.

— Това не можеш да го искаш от мен, не можеш да ми забраниш да посещавам местата, към които съм привързан — каза Сараторе с топъл, фалшиво развълнуван глас.

Тонът му ме възмути. Познавах този тон, беше го използвал често в Барано, на плажа Маронти. Беше плътен, гальовен, такъв, какъвто той си представяше, че трябва да бъде тонът, с който говори някой, пишещ стихове и статии във вестник „Рим“. Понечих да се намеся, но Антонио ме изненада и ме изпревари. Сви рамене, главата му хлътна в извивката между тях, протегна ръка към гръдния кош на Донато Сараторе и го натисна със силните си пръсти. Каза на диалект:

— Не ви го забранявам. Но ви обещавам, че ако отнемете на майка ми и последния останал й разум, ще ви мине завинаги желанието да посещавате тези лайнни места.

Сараторе силно пребледня.

— Да — каза бързо, — разбрах, благодаря.

Обърна се на пети и забърза в посока към гарата.

Мушнах ръката си под тази на Антонио, горда от избухването му, но установих, че трепери. Замислих се, може би за пръв път, какво трябва да е било за него като малко момче да преживее смъртта на баща си, след това работата, отговорността, която му се е стоварила на гърба, рухването на майка му. Дръпнах го да си ходим, изпълнена с обич, и си дадох друг краен срок: ще го оставя след сватбата на Лила, казах си.

---

[1] 15 август, официален празник в Италия. — Б.пр. ↑

51.

Тази сватба дълго я помниха в квартала. Подготовката за нея се преплете с бавната, изстрадана с труд, предизвикваща свади поява на обувките „Черуло“ — човек имаше чувството, че по една или друга причина никое от двете събития нямаше да бъде доведено докрай.

Сватбата, наред с други неща, се отразяваше до голяма степен на работата в обуварницата. Фернандо и Рино се бяхтеха здраво не само с новите обувки, от които за момента нямаше никаква печалба, но и с хиляди други дребни поръчки, които се заплащаха веднага и от чиито приходи спешно се нуждаеха. Трябваше да съберат достатъчно пари, за да осигурят на Лила все някаква зестра и да поемат разходите за почерпката, за което настояха на всяка цена, за да не се изложат като някои дрипльовци. Поради което обстановката в семейство Черуло месеци наред беше напрегната до краен предел: Нунция бродираше чаршафи ден и нощ, а Фернандо постоянно вдигаше скандали и оплакваше отминалите щастливи дни, в които, сврян в дупката си, лепеше, шиеше и удряше с чука на спокойствие с пирончета в устата.

Единствено двамата годеници изглеждаха все така ведри. Само на два пъти между тях прехвърчаха искри. Първият беше по повод на бъдещия им дом. Стефано искаше да купи апартамент в новия квартал, а Лила предпочиташе да вземат апартамент в някое от старите блокчета. Поведоха спор. Жилището в стария квартал беше по-голямо, но тъмно и нямаше изглед, както впрочем и всички останали жилища наоколо. Апартаментът в новия квартал беше по-малък, но в него имаше огромна вана, като тази от рекламата на „Палмолив“, имаше биде и гледка към Везувий. Не помогна забележката, че докато Везувий беше нетрайно и далечно очертание, което избледняваше в облачни дни, то на по-малко от двеста метра се стрелкаха ясно очертаните влакови линии. Стефано беше привлечен от новото, от апартаментите с блестящи подове, от искрящото бяло на стените, и Лила скоро отстъпи. Повече от всичко я занимаваше, че още преди да навърши седемнайсет, ще бъде собственичка на жилище с топла вода, която тече от крановете, че ще има свое жилище, а не под наем.

Вторият спорен момент беше сватбеното пътешествие. Стефано предложи като дестинация Венеция, но Лила, разкриваща една тенденция, която щеше да бележи целия ѝ живот, настоя да не се отдалечават много от Неапол. предложи да посетят Иския, Капри, може би амалфитанския бряг, все места, на които не беше ходила. Бъдещият ѝ съпруг почти веднага се съгласи.

Останалото бяха дребни търкания, най-вече отражение на вътрешни проблеми в съответните им семейства. Например всеки път, когато Стефано отидеше в обуцарница „Черуло“ и после се срещнеше с Лила, ставаше така, че му се изплъзваха обидни думи по отношение на Фернандо и Рино, на нея ѝ ставаше неприятно и скачаше да ги защити. Той поклащаше глава в несъгласие; започваше да му се струва, че в цялата тази история с обувките е вложил твърде много пари, и в края на лятото, когато се стигна до силни разногласия между него и двамата Черуло, постави в строги рамки цялата дейност на бащата, сина и помощниците им. Заяви, че до ноември иска да види първите резултати; поне зимните модели, мъжки и дамски, трябваше да бъдат готови да бъдат изложени на витрината преди Коледа. Веднъж, както бил ядосан, се изпуснал пред Лила, че Рино е по-склонен да иска пари, отколкото да работи. Тя защитила брат си, той ѝ отговорил, тя се разсърдила и той веднага дал заден ход. Отишъл да потърси онзи чифт обувки, от който тръгна целият проект, обувки, които беше купил, но никога не беше ползвал, тези ценни свидетели на тяхната история; опипал ги, помирисал ги и заговорил с възмущение как усещал, как виждал, как винаги си бил представял нейните почти детски ръчички да се трудят заедно с грубите ръце на брат ѝ. Намирали се на терасата на старото жилище, откъдето пускахме ракетите в надпревара с братята Солара. Взел пръстите ѝ в ръка, целунал ги един по един и ѝ казал, че никога повече няма да позволи да се съсипват.

Самата Лила ми разказа за тази любовна сцена, силно развеселена, когато ме заведе да видя новото жилище. Каква прелест: лъскави подове и цветни плочки, вана за къпане с пяна, резбовани мебели в трапезарията и в спалнята, фризер и дори телефон. Развълнувана, си записах номера. Бяхме родени и израсли в малки жилища, без да имаме собствена стая, без място за учене. Аз още живеех така, тя скоро вече нямаше да живее по този начин. Когато

излязохме на балкона с гледка към железопътната линия и към Везувий, предпазливо я попитах:

— Ти и Стефано идвали ли сте тук сами?

— Понякога да.

— И какво става?

Погледна ме, сякаш не разбира.

— В какъв смисъл?

Притесних се.

— Целувате ли се?

— Понякога.

— И после?

— После нищо, още не сме женени.

Почувствах се объркана. Възможно ли е? При цялата тази свобода — нищо? Толкова приказки из целия квартал, мръсотииите, разнасяни от двамата Солара, а те само се целували понякога?

— Ама той не си ли иска?

— Защо, Антонио иска ли си от теб?

— Да.

— Той от мен не. Съгласен е, че първо трябва да се оженим.

Обаче ми се стори много изненадана от въпросите ми, колкото и аз бях изненадана от отговорите ѝ. Значи, тя не позволяваше нищо на Стефано, въпреки че излизаха сами с колата, въпреки че щяха да се женят, въпреки че вече имаха техен си обзаведен дом и легло с още неразопаковани дюшеци. А пък аз, която нямаше да се женя, отдавна бях прехвърлила целувките. Когато, обзета от искрено любопитство, ме попита дали давах на Антонио нещата, които иска от мен, ме досрамя да ѝ кажа истината. Казах ѝ, че не, и тя ми се стори доволна.

52.

Разредих срещите при блатата, и без това скоро започваше учебната година. Сигурна бях, че именно заради уроците и домашните Лила ще ме изключи от подготовката за сватбата, беше свикнала да изчезвам в училищно време. Но не стана така. Разногласията ѝ с Пинуча много се задълбочиха през лятото. Вече не ставаше дума за рокли, шапки, шалчета или дрънкулки. Веднъж Пинуча каза на брат си, в присъствието на Лила и съвсем директно, че или годеницата му щяла да отиде да работи в месарницата, ако не веднага, то след сватбеното пътешествие — да работи, както винаги било работило цялото семейство, както правел и Алфонсо всеки път, когато училищните задължения му го позволявали, — или тя самата щяла да престане да работи. И този път майка ѝ я подкрепила безусловно.

На Лила не ѝ мигнало окото, каза, че би започнала веднага, още утре, на позиция, която семейство Карачи ѝ определи. Този отговор, както и всички отговори на Лила открай време, с колкото и миролюбива цел да беше произнесен, съдържаше в себе си нещо непреднамерено, нещо презрително, което разярило още повече Пинуча. Очевидно беше, че двете жени считаха дъщерята на обуцаря за вещица, дошла да се разполага и да хвърля пари на вятъра, без да си мръдне и пръста, за да ги печели; да подчини мъжа в къщата с изкусните си деяния и да го накара да постъпва несправедливо срещу собствената си кръв, тоест срещу сестра си, негова кръв и плът, и дори срещу родната си майка.

Както обикновено, Стефано не отговорил веднага. Изчакал сестра му да излее гнева си и после, все едно въпросът за Лила и нейното място в малкия семеен бизнес никога не е бил повдиган, кротко казал, че Пинуча, вместо да работи в месарницата, по-добре било да помогне на годеницата му да приготви необходимото за сватбата.

— Нямах вече нужда от мен ли? — сопнала се сестра му.

— Не. От утре ще извикам на твоего място Ада, дъщерята на Мелина.

— Тя ли те подучи? — изкрещяла Пинуча, като сочела Лила.

— Не е твоя работа.

— Мамо, чу ли го? Чу ли какво каза? Мисли си, че е върховен господар тука.

След един миг на непоносима тишина Мария станала от стола зад плота на касата и казала на сина си:

— Намери някого и за това място, защото съм уморена и не искам повече да работя.

При тези думи Стефано едва не изгубил почва под краката си. Казал бавно:

— Хайде да се успокоим, не съм господар на нищо, работата в месарницата не е само моя, а на всички ни. Трябва да вземем решение. Пину, ти имаш ли нужда да работиш? Не. Мамо, имате ли нужда да прекарвате деня, седнала зад касата? Не. Тогава да дадем работа на тези, които имат нужда. Зад щанда ще сложа Ада, а за касата ще помисля. Иначе кой ще се занимава със сватбата?

Не знам със сигурност дали зад отстраняването на Пинуча и на майка ѝ от ежедневната работа в месарницата и зад назначаването на Ада наистина е стояла Лила (Ада беше убедена в това, убеден беше най-вече Антонио, който започна да се изказва за приятелката ни като за някоя добра фея). Тя със сигурност не се зарадва, че сега зълва ѝ и свекърва ѝ разполагаха с цялото си свободно време, за да се нахвърлят върху подготовката на сватбата ѝ. Двете жени допълнително ѝ усложниха живота, възникваха конфликти и за най-малкото нещо: поканите, подредбата в църквата, фотографа, оркестъра, мястото на приема, менюто, тортата, подаръчните торбички, халките, дори и сватбеното пътешествие, тъй като Пинуча и Мария смятаха за недостатъчно да се отиде само до Соренто, Позитано, Иския и Капри. И така най-неочаквано бях въввлечена и аз, уж за да давам на Лила мнението си за това или онова, но всъщност за да я подкрепям в тази трудна битка.

Бях в началото на първи клас в лицея, имах много и трудни нови предмети. Обичайната ми старателност, граничеща с инат, щеше да ме довърши, учех с прекалено ожесточение. Веднъж обаче на връщане от училище срещнах приятелката си и тя подкара направо:

— Моля те, Лену, ела утре да ме посъветваш.

Дори не знаех за какво говори. Бяха ме изпитали по химия и страдах, че не се бях представила добре.

— Съвет за какво?

— Съвет за булчинската ми рокля. Моля те, не ми отказвай, защото, ако не дойдеш, като нищо ще убия зълва ми и свекърва ми.

Отидох. Присъединих се към нея, Пинуча и Мария с голямо неудобство. Ателието беше на „Ретифило“, спомням си, че си бях пъхнала някой и друг учебник в чантата с надеждата да намеря начин да поуча малко. Но беше невъзможно. От четири следобед до седем вечерта гледахме модели, опипвахме платове, Лиля изпробва булчинските рокли от манекените на витрината. Каквото и да облечеше, красотата ѝ правеше роклята да изглежда добре, роклята пък подчертаваше красотата ѝ. Добре ѝ стояха твърдата органза, мекият атлас, прозирният тюл. Добре ѝ стояха дантеленото бюстие и бухналите ръкави. Добре ѝ стоеше разкроената рокля, както и тясната, най-дългият шлейф, както и късият, нагънатиият воал, както и семплият, коронката от дребни камъчета, както и тази от портокалови цветчета. А и тя послушно разглеждаше моделите и нахлузваше за проба роклите от витрината. Но от време на време, когато не можеше повече да търпи гнусливото изражение на бъдещите си роднини, пускаше по някоя реплика с насмешка:

— Ами ако се спрем на рокля от зелен атлас или на червена органза, или пък черен тюл, даже по-добре жълт?

Налагаше се аз да се позасмея, за да се изясни, че булката се шегува, и да продължим да прехвърляме платове и модели със строга сериозност. Шивачката само повтаряше ентузиазно:

— Моля ви, каквото и да изберете, донесете ми снимки от сватбата, за да ги изложя на витрината, така ще мога да се хваля, че това момиче съм го облякла аз.

Обаче не беше лесно да се избере. Всеки път, когато Лиля посегнеше към даден модел или плат, Пинуча и Мария се изказваха в полза на друг модел и друг плат. Аз си мълчах през цялото време, бях леко замаяна от всичките тези пререкания и от миризмата на новите тъкани. Накрая Лиля ядосано ме попита:

— Ти какво мислиш, Лену?

Настъпи тишина. Веднага долових, донякъде стъписана, че двете жени очакваха този момент и се страхуваха от него. Приложих една

техника, която бях научила в училище и която се състоеше в следното: всеки път, когато не знаех какво да отговоря на даден въпрос, се разпростирах във въведение с уверения глас на човек, който знае къде иска да стигне. Започнах — на италиански — с това, че много ми харесват моделите, посочени от Пинуча и майка ѝ. Впуснах се не в хвалби, а в аргументирани доказателства колко подходящи бяха те за формите на Лила. В момента, в който, както и в училище с учителите, усетих, че предизвиквам одобрението и симпатията на майката и дъщерята, избрах един от моделите напосоки, наистина случайно, като внимавах да не го подбера сред тези, към които клонеше Лила, и се заех да демонстрирам, че обединява в себе си както предимствата на моделите, харесвани от двете жени, така и предимствата на моделите, предпочетени от приятелката ми. Шивачката, Пинуча и майка ѝ веднага се съгласиха с мен. Лила само се втренчи в мен с присвити очи. После си върна нормалния поглед и каза, че и тя е съгласна.

На излизане и Пинуча, и Мария бяха в добро настроение. Обръщаха се към Лила добронамерено и коментираха избора, като непрекъснато ме цитираха с изречения от типа: както каза Ленуча, или: правилно каза Ленуча, че... Лила направи така, че да изостане малко сред вечерната тълпа на „Ретифило“. Попита ме:

— Това ли учиш в училище?

— Кое?

— Да използваш думите, за да се подиграваш на хората.

Почувствах се наранена, промърморих:

— Не ти ли харесва моделът, който избрахме?

— Много ми харесва.

— Тогава?

— Тогава направи ми услугата да идваш с нас всеки път, когато те помоля.

Ядосах се, казах ѝ:

— Искаш да ме използваш, за да им се подиграваш?

Разбра, че съм се обидила, и силно стисна ръката ми:

— Не исках да кажа нищо лошо. Искях само да подчертая, че много умееш да се харесваш на хората. Разликата между теб и мен винаги е била, че хората ги е страх от мен, а от теб — не.

— Може би защото ти си лоша? — подхвърлих, все по-ядосана.

— Възможно е — отговори и усетих, че я бях наранила, така както тя беше наранила мен. Тогава се разкаях и бързо добавих, за да компенсирам:

— Антонио е готов да умре за теб, каза да ти благодаря, защото си дала работа на сестра му.

— Стефано ѝ даде работа на Ада — отвърна тя. — Аз съм лоша.

53.

От този момент нататък постоянно ме викаха да участвам при всеки по-оспорван избор и понякога — както открих — не по искане на Лила, а по искане на Пинуча и майка ѝ. На практика аз избрах ресторанта на Вия Орацио. На практика аз избрах фотографа и ги убедих да добавят към услугата и видеофилмче. Във всеки от тези случаи установявах, че ако се вълнувах за всяко нещо, като че всеки от възникналите въпроси беше репетиция за момента, когато щях да се омъжвам аз, то Лила обръщаше много малко внимание на отделните етапи в организацията на сватбата си. Това ме учуди, но със сигурност беше така. Това, което наистина я занимаваше, беше веднъж завинаги да даде да се разбере, че зълва ѝ и свекърва ѝ не трябваше да се месят в бъдещия ѝ живот на съпруга и майка. Но не ставаше дума за класическия конфликт между свекърва, снаха и зълва. От това как ме използваше и как манипулираше Стефано останах с впечатлението, че се мъчи да намери вътре в клетката, в която се беше затворила, един неин си начин на живот, който обаче ѝ беше неясен.

Разбира се, изгубих цели следобеди да потушавам споровете им, учех малко и дори два пъти стана така, че не отидох на училище. В резултат на това бележките ми за първото тримесечие не бяха особено блестящи. Новата ми учителка по латински и гръцки, многоуважаемата госпожа Галиани, ми правеше живота лесен, обаче по философия, химия и математика едва успях да закърпя задоволителни оценки. Отгоре на всичко една сутрин се забърках в голяма каша. Тъй като учителят по вероучение непрекъснато отправяше нападки срещу комунистите и срещу техния атеизъм, аз почувствах импулс да реагирам — не знам дали идваше от привързаността ми към Паскуале, който открай време се бе обявил за комунист, или просто защото почувствах, че всички злини, които свещеникът приписваше на комунистите, се отнасяха пряко и до мен, доколкото бях любимка на най-спряганата за комунистка госпожа Галиани. Така или иначе, вдигнах ръка и заявих — аз, която бях завършила с успех дистанционен курс по теология, — че развитието на човечеството е

така очевидно изложено на поривите на сляпата случайност, че да се оставиш в ръцете на Бог, на Исус, на Светия дух (като тази последната същност беше напълно излишна, съществуваше само за да допълни троицата, много по-благородно звучаща от просто двоицата баща — син), е същото, като да колекционираш фигурки, докато градът гори в адския огън. Алфонсо веднага усети, че прекалявам, и ме дръпна плахо за престилката, но аз не му обърнах внимание и отидох докрай, до заключителното сравнение. За пръв път бях изгонена от клас и получих забележка в дневника.

Щом се озовах в коридора, най-напред се почувствах объркана — какво се беше случило, защо се бях нахвърлила така неочаквано, откъде се беше взело твърдото ми убеждение, че нещата, които произнасям, са правилни и че може да бъдат произнесени? — и после си спомних, че този разговор го бях водила с Лила, и си дадох сметка, че се забърках в тази каша само защото въпреки всичко продължавах да ѝ приписвам авторитет, достатъчен, за да ми вдъхне силата да се опълча срещу учителя по вероучение. Лила не похващаше книга, беше престанала да учи, беше на път да стане жена на месар, вероятно щеше да заеме мястото на майката на Стефано на касата, а аз? Аз бях почерпила от нея енергия, за да изнамеря образ, определящ религията като колекциониране на фигурки, докато градът гори в адския огън? Значи, не беше вярно, че училището е мое и само мое богатство, този път далече от нейното влияние? Пролях сълзи мълчаливо пред вратата на класната стая.

Но нещата внезапно се промениха. В дъното на коридора се появи Нино Сараторе. След последната среща с баща му още повече имах причина да се държа, все едно не съществува, но като го видях в този труден момент, се оживих и побързах да изтрия сълзите си. Той, изглежда, също забеляза, че нещо не е наред, и се насочи към мен. Беше пораснал, адамовата му ябълка беше силно изпъкнала, синкавата брада подсилваше чертите му, погледът му беше по-твърд. Нямах как да избягам от него. Не можех да се върна в час, не можех да се отдалеча към тоалетните — и в двата случая щях да утежня положението си, ако учителят по вероучение надзърнеше от вратата. Останах на място и когато застана пред мен и ме попита защо съм навън и какво е станало, му разказах всичко. Съвси вежди и каза:

— Веднага се връщам.

Изчезна и след няколко минути се появи отново с госпожа Галиани.

Галиани ме отрупа с похвали.

— Сега обаче — каза, все едно преподаваше урок на мен и на Нино — след успешната офанзива е време за примирие.

Почука на вратата на класната стая, влезе и я затвори след себе си и след пет минути отново се появи с усмивка. Можех да вляза в час при условие че се извиня на учителя за твърде агресивния си тон. Извиних се, раздвоена между тревогата от възможни последствия и гордостта от подкрепата, оказана ми от Нино и от госпожа Галиани.

Не продумах и дума за станалото пред родителите ми, но разказах всичко на Антонио, който гордо преразказа случката на Паскуале, който пък на свой ред една сутрин срещнал Лиля и разтърсен от любовта, която все още изпитваше към нея, като не знаел какво да й каже, се вкопчил в моята случка като в спасителен пояс и й я разказал. Така за нула време се превърнах в героиня както за старите ми приятели, така и за малобройната, но изключително войнствено настроена група от преподаватели и ученици, които се противопоставяха на досадните проповеди на учителя по вероучение. Междувременно, тъй като разбирах, че извиненията към свещеника не бяха достатъчни, се постарях да възстановя добрите си отношения с него и с преподавателите, които бяха на негова страна. Без усилие се разграничих от думите си; към всички учители, които се държаха враждебно с мен, проявих дълбоко уважение, сервилност, старание и послушание, така че скоро си възвърнаха предишното мнение за мен: свястно същество, на което може да бъдат простени някои странни изказвания. Оказа се, че и аз можех да постъпвам като Галиани — да излагам твърдо мнението си и в същото време да сключвам примирие и да печеля уважението на всички с безупречно поведение. В рамките на няколко дни добих впечатлението, че бях отново начело на списъка — заедно с Нино Сараторе, който беше в трети клас в лицей и тази година щеше да се явява на зрелостни изпити — на най-обещаващите възпитаници на опърпания ни лицей.

Имаше и още. Няколко седмици по-късно Нино, с неговата мрачна осанка, поиска от мен без предисловия да напиша много спешно половин лист от тетрадка, на който да разкажа за сблъсъка си със свещеника.

— За какво ти е?

Отговори ми, че сътрудничил на едно списание, наречено „Неапол, хотелът на бедните“. Говорил за случая в редакцията и му казали, че ако успее навреме да го опише накратко, ще опитат да го включат в следващия брой. Показа ми списанието. Брошурка в мръсносив цвят от петдесетина страници. В съдържанието фигурираше той, с име и презиме, като автор на статия, озаглавена „Мизерията в цифри“. Спомних си за баща му, с какво задоволство и суетност ми прочете на плажа Маронти статията си, излязла във вестник „Рим“.

— И стихове ли пишеш? — попитах го.

Така енергично и възмутено отрече, че побързах да обещаая:

— Добре, ще опитам.

Прибрах се вкъщи превъзбудена. Главата ми вече беше пълна с изреченията, които щях да напиша, по пътя подробно ги споделих с Алфонсо. Той се разтревожи за мен, закле ме да не пиша нищо.

— С твоето име ли ще го подпишат?

— Да.

— Лену, свещеникът пак ще се ядоса и ще те скъса на изпита, ще привлече на своя страна химичката и математичката.

Предаде ми своята тревожност и се разколебах. Но щом се разделихме, идеята, че щях скоро да покажа списанието с моята статия и моето име, отпечатано, на Лила, на родителите ми, на госпожа Оливиеро, на господин Фераро, надделя. После щях да се оправям с последствията. Беше толкова зареждащо да получа одобрението на тези, които смятах за по-добрите (госпожа Галиани, Нино), и да се изправа срещу тези, които смятах за по-лошите (свещеника, учителката по химия, учителката по математика), но като същевременно се държа с противниците така, че да не загубя уважението им и да не престанат да ме харесват. Щях отново да задвижа същата схема, когато излезеше статията.

Прекарах следобеда в писане и пренаписване. Измислих синтезирани, плътни изречения. Опитах се да изразя позицията си чрез възможно най-стройната теоретична постановка, като прибягнах до сложни думи. Написах: „Ако Бог присъства навсякъде, каква нужда има да търси проявление чрез Светия дух?“ Но половината страница бързо свършваше, отиваше само за увода. А останалото? Започвах

отново. И понеже от основното училище бях тренирана да опитвам отново и отново с инат, накрая постигнах достоен за внимание резултат и се заех да си уча уроците за следващия ден.

Но само половин час по-късно съмненията ми се завърнаха и изпитах нужда от потвърждение. На кого можех да прочета текста си, за да даде мнение? На майка ми? На братята и сестра ми? На Антонио? Не, разбира се, единствената беше Лила. Но да се обърна към нея, означаваше да продължа да признавам авторитета ѝ, а в действителност аз бях тази, която вече знаеше повече от нея. Така че в началото се колебаех. Опасявах се, че ще ликвидира моята половин страничка с някоя омаловажаваща реплика. И още повече се опасявах, че тази реплика щеше да се загнезди в главата ми и да ме подтикне към крайни мисли, които накрая щях да вместя в моята половин страничка и така да проваля равновесието ѝ. И все пак накрая се предадох и хукнах към тях с надеждата да я открия. Беше си вкъщи с родителите си. Казах ѝ за предложението на Нино и ѝ подадох тетрадката.

Погледна страницата без желание, сякаш написаното я бодеше в очите. Попита ме точно като Алфонсо:

— Ще сложат ли името ти отдолу?

Кимнах утвърдително.

— Така, Елена Греко?

— Да.

Подаде ми тетрадката:

— Не мога да кажа дали е добро, или не.

— Моля те!

— Не, не мога.

Наложи се да настоявам. Казах ѝ, макар да знаех, че не е вярно, че ако не ѝ харесва или дори ако отказва да го прочете, няма да го дам на Нино за печат.

Накрая го прочете. Стори ми се, че цялата се сви, като че ѝ бях стоварила някаква тежест отгоре. И добих усещането, че прави болезнено усилие да изнамери и освободи някъде от дъното на съществуването си старата Лила — тази, която четеше, пишеше, рисуваше, проектираше леко и естествено, водена от инстинктивните си реакции. Когато това се случи, всичко протече гладко и приятно.

— Може ли да зачерквам?

— Да.

Зачеркна много от думите и едно цяло изречение.

— Може ли да преместя нещо?

— Да.

Огради новия ред и го премести с една извита линия най-отгоре на листа.

— Може ли да ти препиша всичко на нов лист?

— Аз ще го направя.

— Не, нека аз да го направя.

Преписването ѝ отне известно време. После ми върна тетрадката с думите:

— Много те бива, затова все ти пишат десетки.

Усетих, че го каза без ирония, беше искрена. После внезапно добави грубо:

— Не искам повече да чета нещата, които пишеш.

— Защо?

Позамисли се.

— Защото боли — удари се с пръсти отгоре по главата и избухна в смях.

54.

Върнах се вкъщи щастлива. Затворих се в тоалетната, за да не притеснявам останалите у дома, и учих докъм три през нощта, след което най-после си легнах. Надигнах се в шест и половина, за да препиша текста. Първо обаче го прочетох, изписан с хубавия закръглен почерк на Лила, почерк, останал същият още от началното училище, вече много различен от моя, който се беше смалил и опростил. На страницата пишеше същото, което аз бях написала, но по-чисто, по-непосредствено. Зачеркванията, разместванията, малките добавки и по някакъв начин самият ѝ почерк ми създадоха впечатлението, че съм избягала от себе си и сега тичам със сто крачки напред с една енергия и същевременно една хармония, които при старта не съм и допускала, че имам.

Реших да оставя текста с почерка на Лила. Занесох го на Нино така, за да задържа видимата следа от присъствието ѝ в моите думи. Той го прочете, като на няколко пъти премигна с дългите си мигли. Накрая внезапно заяви с неочаквана тъга в гласа:

— Госпожа Галиани е права.

— За кое?

— Пишеш по-добре от мен.

И макар и да ми стана неудобно и да протестирах, повтори същото още веднъж, после ми обърна гръб и си тръгна, без да си вземе довиждане. Дори не ми каза кога ще излезе списанието или как да се сдобия с един брой, а аз не посмях да го попитам. Държанието му ме подразни. Още повече че, докато се отдалечаваше, за секунди припознах походката на баща му.

Така приключи тази наша нова среща. Още веднъж объркахме всичко. Дни наред Нино продължи да се държи, все едно да пиша по-добре от него, беше вина, която трябваше да се изкупи. Разсърдих се. Когато най-неочаквано си припомни за съществуването ми, отчете физическото ми присъствие и ми предложи да повървим заедно на връщане от училище, му отговорих студено, че вече имам уговорка и чакам гаджето ми да дойде да ме вземе.

Известно време сигурно си мислеше, че гаджето ми е Алфонсо, но това съмнение се разсея, когато веднъж на излизане от часовете се появи сестра му Мариза, която имаше нещо да му казва. Не се бяхме виждали с нея от престоя ни на Иския. Затича се към мен, зарадва ми се неимоверно много, сподели колко ѝ било мъчно, че не съм била отново в Барано през лятото. Бяхме заедно с Алфонсо, така че ѝ го представих. Тъй като брат ѝ вече си беше тръгнал, тя настоя да повърви малко с нас. Първо ни разказа за всичките си любовни мъки. После, когато разбра, че аз и Алфонсо не сме гаджета, престана да се обръща към мен и започна да го омайва с приказките си. Вкъщи трябва да беше разказала на брат си, че между мен и Алфонсо няма нищо, защото на следващия ден той веднага започна отново да се навърта около мен. Но бях започнала да се дразня само като го видех. Дали не беше лекомислен като баща си, макар че го ненавиждаше? Дали не си въобразяваше, че другите не могат да не го харесват и обичат? Толкова ли беше втрънен в себе си, та не можеше да понася някой да има качества като неговите?

Накарах Антонио да дойде да ме вземе от училище. Той веднага се подчини, едновременно объркан и благодарен. Но най-много вероятно го изненада, че на видно място, пред всички, хванах ръката му и преплетох пръсти с неговите. Винаги бях отказвала да се разхождаме така, независимо дали бяхме в квартала, или вън от него, защото ми се струваше, че изглеждам като момиченце на разходка с баща си. Този път го направих. Знаех, че Нино ни гледа, и исках да разбере коя съм. Пишех по-добре от него, щях да публикувам нещо в списанието, в което публикуваше и той, бях също толкова успешна в училище, ако не и повече, и имах мъж, ето го; така че нямаше да се затичам след него като някое вярно животинче.

55.

Накарах Антонио също така да ме придружи на сватбата на Лила и му казах да не ме оставя сама нито за миг, да говори и евентуално да танцува само с мен. Беше ме много страх от този ден, чувствах го като окончателен разрыв и исках до мен да има някой, който да ме подкрепя.

Това искане вероятно допълнително усложни живота му. Лила беше разпратила покани на всички. Във всички домове в квартала майките и бабите вече от доста време се трудеха: шиеха рокли, стараеха се да си набавят подходящи шапчици и чантички, обикаляха да търсят сватбени подаръци, в повечето случаи сервизи — чаши, чинии, прибори. Полагаха това усилие не толкова заради Лила, колкото заради Стефано, който беше човек на място, позволяваше да му се плаща в края на месеца. И най-вече една сватба беше повод, събитие, на което никой не можеше да си позволи да се изложи, особено момичетата без годеник, на които се удаваше случай да си намерят такъв и да се уредят, като на свой ред се омъжат през следващите години.

Точно поради тази причина исках Антонио да ме придружи. Нямах никакво намерение да официализирам нещата — внимавахме да държим връзката си в пълна тайна, — но исках да поставя под контрол стремежа да изглеждам привлекателна. Исках по време на събитието да се чувствам овладяна, спокойна, с очилата ми и бедняшката ми рокля, ушита от майка ми, със старите обувки, и в същото време да си мисля: имам всичко, което трябва да има едно шестнайсетгодишно момиче, не ми трябва нищо и никой.

Антонио обаче не гледаше на нещата така. Обичаше ме, смяташе ме за най-голямото щастие, което някога му се е случвало. Често се питаше на глас, с нотка на тревога, която се прокрадваше под шеговития тон, как така съм избрала точно него, толкова глупав, че да не може да върже две думи на кръст? В действителност нямаше търпение да се появи пред нашите, за да официализира връзката ни. В резултат на което, когато му отправих искането си, вероятно си помисли, че най-после се бях решила да го извадя от нелегалност, и се

охарчи за костюм по поръчка, без да се брои сумата за сватбен подарък, за дрехите за Ада и за братята му и необходимото, за да изглежда Мелина като за пред хора.

Аз нищо не забелязвах. Прекарвах дните си между училището, спешните консултации, които давах при всяко настъпило търкане между Лила, зълва ѝ и свекърва ѝ, и приятното нетърпение да видя статията си публикувана всеки момент. Бях тайно убедена, че истинското ми съществуване ще започне от момента, в който ще се появи отпечатан подписът ми, Елена Греко, и си живурках в очакване на този ден, без да обръщам особено внимание на Антонио, който си беше наумил да допълни тоалета си за сватбата с чифт обувки „Черуло“. От време на време ме питаше:

— Ти знаеш ли докъде са стигнали?

Отговарях му:

— Питай Рино, Лила и без това нищо не знае.

Така беше. През ноември двамата Черуло привикаха Стефано, без изобщо да помислят да покажат обувките първо на Лила, която все пак още живееше в къщата им. Стефано обаче нарочно се появи с годеницата си и с Пинуча, и двете с вид на слезли от телевизионния екран. Лила ми каза, че когато видяла готовите обувки, които била нарисувала преди години, изпитала много силно вълнение, сякаш се била появила някоя фея и била изпълнила желанието ѝ. Обувките били точно каквито си ги представяла навремето. Пинуча също остана с отворена уста. Поиска да пробва един модел, който си хареса, и похвали много Рино, с което показа, че го счита за истинския автор на тези шедьоври на стабилна лекота и на контрастна хармония. Единственият недоволен беше Стефано. Прекъсна хвалбите на Лила към брат ѝ, баща ѝ и работниците, заглуши медения гласец, с който Пинуча величаеше Рино, докато повдигаше към него глезен да покаже как невероятно пасваше обувката на крака ѝ, и модел след модел, започна да подлага на критика измененията, въведени спрямо оригиналните скици. Особено се наежи, когато сравни мъжката обувка, изработена от Рино и Лила тайно от Фернандо, и същия модел, произведен от бащата и сина.

— Какви са тия ресни, какви са тия шевове, каква е тази златна катарамка? — попита ядосано.

Колкото и да се опитваше Фернандо да обясни измененията с мотиви като здравина или прикриване на някой дефект в самия проект, Стефано остана непоклатим. Заяви, че е инвестирал твърде много пари не за да получи какви да е обувки, а съвсем същите като нарисуваните от Лила.

Напрежението растеше. Лила гальовно се обяви в защита на баща си и помоли годеника си да зареже спора: със сигурност промените, които, между другото, не бяха толкова големи, бяха нужни, защото нейните скици са само едни детски фантазии. Рино обаче застана на страната на Стефано и споровете продължиха още дълго. Прекъснаха чак когато Фернандо, капнал от умора, седна в един ъгъл и отправил поглед към картинките на стената, каза:

— Ако искаш обувките за Коледа, ще си останат така. Ако ги искаш съвсем същите като рисунките на Лила, да ги направи някой друг.

Стефано отстъпи, отстъпи и Рино.

По Коледа обувките се появиха на витрината заедно с една витлеемска звезда, направена от памук. Минах да ги видя: бяха елегантни, прецизно изработени; само при вида им човек добиваше чувство за благосъстояние, което контрастираше с бедната витрина, с отчаяния пейзаж отвън, с вътрешността на обуцарницата — парчета кожа и гьон, работни плотове, шила, дървени калъпи и кутии с обувки, натрупани чак до тавана в очакване на клиенти. Макар и с промените, направени от Фернандо, това бяха обувките от детските ни мечти и не отговаряха на действителността в квартала.

И наистина за Коледа не се продаде нито един чифт. Появил се само Антонио и поискал от Рино номер 44 за проба. По-късно ми разказа какво удоволствие изпитал да се почувства с такива удобни обувки на краката и да си се представи на сватбата с мен, облечен с новия костюм и с новите обувки на краката. Но това не се случи. Когато попитал Рино за цената и получил отговора, останал с отворена уста:

— Ти луд ли си?

Рино му казал:

— Ще ти ги продам на изплащане.

Той му отговорил през смях:

— По-добре да си купя мотопед „Ламбрета“.

56.

На първо време Лила, заета със сватбата, не забеляза, че брат ѝ, до този момент весел и в шеговито настроение, макар и съсипан от умора, започна да изпада отново в мрачни състояния, да спи лошо, да се ядосва за най-дребни неща.

— Като дете е — каза веднъж на Пинуча, сякаш да го оправдае за поредното избухване, — настроението му се променя в съответствие с това дали желанията му се изпълняват веднага, не умее да чака.

Тя и Фернандо не почувстваха липсата на продажби по Коледа като провал. В крайна сметка производството не се проведе по точен план, а следваше желанието на Стефано да види реализирани плодовете от вдъхновението свише на Лила — имаше тежки обувки, имаше и леки, бяха подходящи за почти всеки сезон. И това беше за добро. Кутиите, натрупани в обувцарница „Черуло“, съдържаха голям асортимент. С малко търпение през зимата, през пролетта и през есента щяха да се продадат.

Рино обаче ставаше все по-неспокоен. След Коледа по своя инициатива отиде при собственика на прашния магазин за обувки в края на шосето и макар и да знаеше, че той е тясно свързан с фамилията Солара, поиска съгласието му да изложи при него някои от обувките „Черуло“, така, без задължения, само да види как ще вървят. Човекът любезно му отказа, този продукт не беше подходящ за клиентелата му. Рино побесня и нещата стигнаха до размени на обиди и псувни, за които научи целият квартал. Фернандо се ядоса на сина си, Рино го нападна с обиди, а Лила отново видя брат си като подривен елемент, произведен на онази рушителна сила, от която се беше уплашила. Когато излизаха четиримата, забелязваше с тревога, че брат ѝ правеше всичко възможно тя и Пинуча да вървят напред, а той да изостане с няколко крачки, за да говори със Стефано. Обикновено месарят го слушаше, без да дава признаци на раздражение. Само веднъж Лила го чу да казва:

— Извинявай, Рино, според теб аз съм вложил всичките пари в обувцарницата така, на загуба, само от любов към сестра ти ли?

Направихме обувките, хубави са, трябва и да ги продадем. Проблемът е да се намери къде да се пласират.

Това „само от любов към сестра ти“ не ѝ хареса. Но не реагира, защото думите имаха благотворно въздействие върху Рино, който се успокои и започна да се държи като стратег по продажбите, особено пред Пинуча. Говореше, че трябва да се мисли на едро. Защо толкова обещаващи инициативи се провалят? Защо сервизът „Горезио“ трябваше да се откаже от моторите? Защо галантерийният бутик издържа само шест месеца? Защото нямаха достатъчно въздух. А обувките „Черуло“ съвсем скоро щяха да напуснат позицията си в квартала и да се утвърдят в по-богаташки райони.

Междувременно датата на сватбата приближаваше. Лила тичаше на проби за булчинската рокля, правеше последни подобрения в новия си дом, водеше битки с Пинуча и Мария, които, освен всичко друго, не търпяха намесите на Нунция. С приближаването на 12 март напрежението все повече растеше. Но не бяха тези сблъсъците, които можеха да отворят пукнатини. Две различни събития, последвали едно след друго, нараниха Лила дълбоко.

В един леден февруарски следобед внезапно дойде да ме пита дали мога да отида с нея до госпожа Оливиеро. Така и не беше се поинтересувала от нея досега, не беше проявила привързаност или благодарност. В този момент обаче изпитваше необходимост да ѝ занесе поканата лично. Тъй като в миналото не ѝ бях споменавала за враждебното отношение на госпожата към нея, не ми се стори подходящо да го правя в този момент, още повече че напоследък госпожа Оливиеро ми изглеждаше по-малко агресивна, по-податлива на меланхолични настроения и вероятно щеше да я посрещне добре.

Лила отдели особено голямо внимание на облеклото си. Отидохме пеша до блокчето, в което живееше учителката, на две крачки от църквата. Докато се качвахме, усетих, че е много притеснена. Аз бях свикнала с този маршрут, с тези стълби, а тя не, но нищо не каза. Завъртях ключето на звънеца, чух провлечените стъпки на госпожа Оливиеро.

— Кой е?

— Греко.

Тя отвори. Беше наметнала върху раменете си лилава пелерина, половината ѝ лице беше увито в шал. Лила веднага ѝ се усмихна и

каза:

— Госпожо, помните ли ме?

Госпожа Оливиеро се втренчи в нея, както правеше в училище, когато Лила пречеше в клас, след което се обърна кам мен; говореше някак затруднено, все едно имаше залък в устата:

— Коя е? Не я познавам.

Лила се обърка и бързо каза на италиански:

— Черуло съм. Донесох ви покана, ще се омъжвам. И много ще се радвам, ако дойдете на сватбата ми.

Учителката се обърна отново към мен:

— Черуло я познавам, тази не знам коя е.

И ни затръшна вратата.

За момент останахме неподвижни на площадката, после докоснах ръката на Лила, за да я утеша. Тя се дръпна, промуши поканата под вратата и тръгна да слиза по стълбите. По улицата не спря да говори за досадните бюрократични стъпки в общината и в църквата и за това колко полезен беше се оказал баща ми.

Другата болка, вероятно много по-дълбока, ѝ причини неочаквано Стефано заради историята с обувките. От доста време вече беше решено, че свидетел на младоженеца ще бъде един роднина на Мария, който след войната беше емигрирал във Флоренция и търгуваше с вехтории с различен произход, главно метални предмети. Този роднина беше се оженил за флорентинка и беше възприел местния говор. Поради акцента си се радваше на известен престиж в семейството, това била и причината да го изберат за кръстник на Стефано на първото му причастие. Обаче най-неочаквано бъдещият младоженец промени решението си.

В началото, когато Лила ми разказа за това, го считаше за проява на нервност в навечерието на събитието. На нея ѝ беше напълно безразлично кой ще бъде свидетел, този или онзи, важното беше да се вземе решение. Но дни наред Стефано ѝ отговаряше неопределено, мъгляво, не ставаше ясно с кого ще бъде заменена двойката от Флоренция. По-малко от седмица преди сватбата истината излезе наяве. Стефано ѝ съобщи като свършен факт, без никакво обяснение, че щял да им кумува Силвио Солара, бащата на Марчело и Микеле.

Лила, на която до този момент и през ум не ѝ беше минавала възможността някой дори далечен роднина на Марчело Солара да

присъства на нейната сватба, за няколко дни се превърна отново в момиченцето, което добре познавах. Обсипа Стефано с нецензурни обиди, заяви, че не иска повече да го вижда. Затвори се в дома на родителите си, престана да се занимава с каквото и да е, не отиде на последната проба за булчинската рокля, не похвана нищичко, което да има общо с приближаващата сватба.

Заточиха се един след друг родителите ѝ да я увещават. Най-напред майка ѝ, Нунция, се зае да ѝ разяснява много внимателно кое е добро за семейството. След това се яви Фернандо, груб и непохватен, да ѝ нареди да не се държи като дете: за всеки, който искал да има някакво бъдеще в квартала, да му кумува Силвио Солара, било нещо задължително. Накрая пристигна Рино, който с подхода на човек от бизнеса, заинтересован единствено от печалбата, по много агресивен начин ѝ обясни как стоят нещата: бащата Солара бил като банка и най-вече представлявал канал, по който да се разпространят в магазините за обувки моделите „Черуло“.

— Ти какво искаш? — развика ѝ се с подути и кървясали очи, — искаш да съсипеш мен и цялото семейство след всичкия труд, който сме положили досега ли?

Веднага след него дори Пинуча надникна от вратата и с фалш в гласа заобяснява, че самата тя много щяла да се радва да има за кум търговец на метали от Флоренция, но Лила трябвало да бъде разумна, не можела да провали една сватба и да затрие една любов заради толкова маловажен въпрос.

Изминаха един ден и една нощ. Нунция остана безмълвна и неподвижна в един ъгъл, без да пипне нищо из къщата, без да си легне. В един момент се измъкна тайно от дома си и дойде да ме извика, за да отида да говоря с Лила и да опитам да я убедя. Бях поласкана, мислих дълго как да подходя. Беше поставена на карта една сватба — практична стъпка, премислена до най-малките подробности и свръхзаредена с чувства и интереси. Изплаших се. Аз, която вече знаех, че мога публично да отправя критики към Светия дух и да подкопая авторитета на учителя по вероучение, не смятах, че ако съм на мястото на Лила, бих имала смелостта да пратя всичко по дяволите. Тя обаче — да, тя беше способна, дори сега, когато броени дни я деляха от събитието. Какво да направя? Усещах, че съвсем малко ми трябваше, за да я тласна към подобно решение, и че щях да изпитам

голямо удовлетворение да повлияя за такова развитие на нещата. Дълбоко в себе си точно това исках: да върна онази бледа Лила с конската опашка, присвитите хищни очи и евтините дрипи на гърба. Да се свърши с цялото това държане на квартална Жаклин Кенеди.

Но за нейно и за мое нещастие, ми се стори, че това би бил подъл ход. Вярвах, че за нейно добро ще бъде да не я връщам към сивотата на дома Черуло; в главата ми се загнезди една-единствена мисъл и всичко, което направих, беше да ѝ я повтарям меко и настоятелно: Силвио Солара, Лила, не е Марчело и не е Микеле, не е правилно да ги смесваме, знаеш го по-добре от мен, ти самата си го казвала по други поводи. Не беше той този, който дръпна Ада в колата, не той стреля в новогодишната нощ, не беше той, който се насади насила в дома ти, не той тръгна да разправя мръсотии по твой адрес; Силвио ще кумува и ще помогне на Рино и Стефано да пласират обувките, това е всичко, няма да има никакво влияние върху бъдещия ти живот. Разбърках картите, които вече ни бяха ясни. Говорих ѝ за преди и след, за старото поколение и за нашето, за това колко различни сме ние, колко различни са тя и Стефано. Последният аргумент направи пробив, разколеба я, което ме накара да се спра на него много разпалено. Слушаше ме мълчаливо, беше очевидно, че иска да ѝ се помогне да се успокои, и лека-полека това се случи. Но в очите ѝ прочетох, че този ход на Стефано ѝ беше разкрил нещо от него, което още не можеше да види ясно, и точно по тази причина я плашеше повече от изстъпленията на Рино. Каза ми:

— Може би не е вярно, че ме обича.

— Как да не те обича? Прави всичко, което му кажеш.

— Само когато не се налага да рискува истински с парите — изрече с пренебрежителен тон, с какъвто никога досега не беше говорила за Стефано Карачи.

Така или иначе, престана да се крие. Не се появи в месарницата, не отиде до новото жилище, не беше тя тази, която потърси примирие. Изчака Стефано да го направи с думите:

— Благодаря ти, обичам те много, знаеш, че понякога на човек му се налага да направи някои неща.

Едва тогава го остави да се приближи зад нея и да я целуне по врата. Но веднага след това се обърна рязко, погледна го право в очите и му каза:

— На сватбата ми по никакъв начин не трябва да стъпва Марчело Солара.

— Как да го направя?

— Не знам, но трябва да ми се закълнеш.

Той изпуфтя и каза през смях:

— Добре, Лина, заклевам се.

Дойде 12 март, мек пролетен ден. Ли́ла пожела да оти́да в старото ѝ жилище отрано и да ѝ помогна да се изкъпе, да си направи прическата и да се облече. Отпрати майка си и останахме сами. Седна на ръба на леглото по гащи и сутиен. До нея булчинската рокля лежеше като мъртво тяло; пред нея, върху пода на шестоъгълни шарки, беше поставено медното корито, пълно с димяща вода. Ненадейно ме попита:

— Според теб извършвам ли грешка?

— За кое?

— Че се омъжвам.

— Още ли мислиш за историята с кума?

— Не, мисля за учителката ни. Защо не ме пусна да вляза?

— Защото е една опърничава старица.

Помълча известно време, загледана в блестящата вода в коритото, после каза:

— Каквото и да стане, ти продължавай да учиш.

— Още две години, после взимам дипломата и приключвам.

— Не, недей да приключваш, ще ти дам аз парите, трябва да учиш, без да спиращ.

Засмях се нервно и казах:

— Благодаря, но в даден момент училището свършва.

— Не и за теб: ти си гениалната ми приятелка, трябва да надминеш всички, момчета и момичета.

Стана, свали си гащите и сутиена и каза:

— Хайде, помогни ми, че ще закъснея.

Никога не бях я виждала гола, досрамя ме. Днес мога да кажа, че се срамувах от това да отправям с удоволствие поглед към тялото ѝ, да бъда пряка свидетелка на красотата ѝ на шестнайсетгодишна часове преди Стефано да я пипне, да влезе в нея, може би да я деформира, като я забремени. Но тогава всичко беше едно неспокойно чувство на неудобство по необходимост, състояние, в което изпадаш, защото не можеш да отместиш поглед, не можеш да отдръпнеш ръка, без да

признаеш собственото си смущение, защото точно чрез отдръпването всъщност го декларираш; без да влезеш в конфликт с невъзмутимата невинност на този, който ти причинява смущението; без да изразиш именно чрез отказа силното вълнение, което те залива, поради което се насилваш да останеш, да не местиш погледа си от момчешките ѝ рамене, от гърдите ѝ с настръхнали зърна, от тесния ханш и стегнатото дупе, от възчерния пубис, от дългите крака, от нежните колене, от извивките на глезените, от елегантните стъпала; правиш се, че нищо не се случва, докато всъщност всичко се случва тогава и там, в скромната и неосветена стая с бедняшко обзавеждане, върху очукания под, опръскан с вода, и кара сърцето ти да прескача, а вените ти да пламнат в огън.

Измих я с бавни и прецизни движения, първо я оставих седнала, свита в коритото, после я накарах да се изправи; още чувам в ушите си стичащата се вода; останало ми е впечатлението, че медта на коритото е със същата консистенция като плътта на Лила — гладка, твърда, спокойна. Бях обзета от объркани чувства и мисли: да я прегърна и да си поплача с нея; да я целуна, да ѝ дръпна косата и да се разсмеем; да се направя на веща в секса и да ѝ дам инструкции с напътстващ тон; да я държа на разстояние чрез думите точно в мига на най-голяма близост. Но накрая ми остана едничката враждебна мисъл, че я пречиствам от главата до петите в ранната сутрин само за да може Стефано да я омърси през нощта. Представих си я: гола като сега, двамата с мъжа ѝ с преплетени тела в леглото на новото жилище, докато влакът трака под прозорците им, а силната му плът се връзва в нея с едно отчетливо движение като коркова тапа, натисната с длан да влезе в гърлото на шише вино. И изведнъж си помислих, че единственият лек за болката, която изпитвах, която щях да изпитам, беше да намеря някое достатъчно усамотено кътче, където Антонио да причини и на мен по същото време съвсем същото нещо.

Помогнах ѝ да се избърше, да си облече бельото, да надене булчинската рокля, която аз — аз, помислих си със смесица от гордост и мъка — бях избрала за нея. Платът се оживи, по снежната му белота пробягаха топлината на Лила, червеното на устните ѝ, тъмният отблясък на строгите ѝ очи. Накрая обу обувките, които сама беше проектирала. Рино беше настоял, твърдеше, че ако не обуела техни обувки, щял да го почувства като предателство, и тя си избра един

чифт с нисък ток, за да не изглежда много по-висока от Стефано. Погледна се в огледалото и дръпна малко роклята нагоре.

— Грозни са — каза.

— Не е вярно.

Засмя се нервно.

— Ами да, гледай: мечтите в главата се оказаха долу под краката.

Обърна се, внезапно придобила уплашено изражение:

— Какво ще стане с мен, Лену?

58.

В кухнята ни очакваха нетърпеливо Фернандо и Нунция, готови от доста време. Никога не бях ги виждала толкова издокарани. По онова време родителите — нейните, моите, всички, ми изглеждаха стари. Не правех голяма разлика между тях и родителите на майка ми или на баща ми — все същества, които в моите очи живеяха някакъв студен живот, битието им нямаше нищо общо с моето, с това на Лила, на Стефано, на Антонио, на Паскуале. Тези, които горяха в огъня на чувствата и във вихъра на мислите, бяхме ние. Едва сега, докато пиша, си давам сметка, че по онова време Фернандо трябва да е бил на не повече от четиресет и пет години, а Нунция със сигурност беше с няколко години по-млада; в онази сутрин двамата заедно — той с бяла риза и тъмен костюм, с лицето на Рандолф Скот, а тя цялата в светлосиньо, със светлосиня шапчица с воалетка — изглеждаха наистина много представителни. Същото се отнасяше за моите родители, по отношение на чиято възраст мога да бъда по-точна: баща ми беше на трийсет и девет години, а майка ми на трийсет и пет. В църквата дълго ги наблюдавах. Бях обзета от неприятното чувство, че в онзи ден моите успехи в училището изобщо не им служеха за утеха, напротив, доказваха, особено на майка ми, че представляват една излишна загуба на време. Когато Лила, великолепна в ослепително бялото сияние на роклята и на въздушния си воал, пристъпи в църквата на Светото семейство, водена под ръка от obuцаря, и се отправи към Стефано — извънредно красив пред обсипания с цветя олтар, блазе на цветаря, който ги беше доставил в изобилие, — майка ми, нищо че играещото ѝ око изглеждаше насочено другаде, ме погледна, като да ме упрекне, че ето, седя си там с очилата, далеч от центъра на събитията, а лошата ми приятелка се е сдобила със състоятелен съпруг, извоювала е прехрана за семейството си, свой дом, и то, представете си, собствен, с вана, фризер, телевизор и телефон.

Церемонията продължи дълго, енорийският свещеник я проточи безкрайно. При влизането в църквата роднините и приятелите на младоженеца се бяха подредили всички от едната страна, роднините и

приятелите на булката — от другата. През цялото време фотографът снимаше — направи безброй снимки, използваше светкавица и прожектори, — а неговият млад помощник заснемаше на филмче най-важните моменти.

Антонио предано седеше до мен през цялото време в новоушития си костюм и остави на Ада, много сърдита, защото като продавачка в месарницата на младоженеца бе очаквала съвсем друга позиция, задачата да се настани в дъното с Мелина и да я наблюдава заедно с другите им братя. Един-два пъти ми прошушна нещо в ухото, но не му отговорих. Трябваше да седи до мен, но само толкова, не трябваше да демонстрира прекалена интимност, за да не тръгнат клюки. Обходих с поглед претъпканата църква, хората се отегчаваха и също като мен се оглеждаха наоколо. Носеше се силен мирис на цветя и на нови дрехи. Джилиола беше много красива, също и Кармела Пелузо. И момчетата не им отстъпваха. Енцо и Паскуале изглеждаха, сякаш искаха да покажат, че биха могли да се представят още по-достойно от Стефано на олтара до Лила. Що се отнася до Рино, ако зидарят и зарзаватчицата оставаха в дъното на църквата като стражи, бдящи над успешното протичане на церемонията, то той като брат на булката беше пренебрегнал реда на фамилната подредба и се беше настанил до Пинуча в зоната за роднините на младоженеца, отлично изглеждащ и той в новия си костюм и с обувките „Черуло“ на краката, лъщящи като намазаната му с брилянтин коса. Какъв разкош! Очевидно беше, че никой от получените покана не е искал да пропусне събитието, напротив, всички се бяха отзовали, облечени богато, което, доколкото знаех аз, доколкото знаеха всички, означаваше на практика, че на повечето — може би на първо място на Антонио, седнал до мен — се беше наложило да поискат пари назаем. Тогава насочих поглед към едрия Силвио Солара, в тъмен костюм, застанал прав до младоженеца, с блестящо в изобилие злато по китките. Погледнах към жена му Мануела, облечена в розово и отрупана с бижута, застанала от страната на булката. Парите за разкоша идваха оттам. След смъртта на дон Акиле този мъж с мораво лице, сини очи и силно оголели слепоочия и тази слаба жена с дълъг нос и тънки устни бяха хората, които раздаваха пари назаем на целия квартал (по-точно Мануела беше тази, която се занимаваше с практическата страна на този вид дейност: всички знаеха и се страхуваха от тефтера с червени корици, в който

отбелязваше датите и крайните срокове). В действителност сватбата на Ли́ла се беше оказала добра сделка не само за цветаря, не само за фотографа, а най-вече за тази двойка, която, между другото, беше доставила и тортата, и бонбоните в подаръчните торбички.

Забелязах, че Ли́ла изобщо не ги поглежда. Не се обърна нито веднъж и към Стефано, беше заби́ла поглед само в свещеника. Помислих си, че погледнати така, в гръб, не бяха хубава двойка. Ли́ла беше по-висока, той по-нисък. Ли́ла разпръскваше наоколо една енергия, която нямаше как да не усетиш, а той изглеждаше като някое безцветно мъжле. Ли́ла имаше крайно съсредоточен вид, сякаш си беше наумила да вникне докрай в истинското значение на този ритуал, а той от време на време се обръщаше към майка си, разменяше подсмиввания със Силвио Солара или леко се почесваше по главата. По едно време ме обзе тревога. Помислих си: ами ако Стефано наистина не е такъв, какъвто изглежда? Но не задълбах в тази мисъл по две причини. Най-напред, двамата младоженци уверено и ясно произнесоха „да“ сред всеобщото умиление; размениха си пръстените, целунаха се и аз трябваше да констатирам, че Ли́ла наистина се беше омъжила. А после стана така, че внезапно престанах да се занимавам с младоженците. Дойде ми на ум, че съм видяла всички, освен Алфонсо; потърсих го с поглед сред роднините на младоженеца и го открих в дъното на църквата, почти скрит зад една колона. Направих му знак, той ми отвърна и се запъти към мен. Тогава зад него се откри, силно наконтена, Мари́за Сараторе. И веднага след това, с ръце в джобовете, кожа и кости, чорлав, с омачканото сако и панталони, с които ходеше на училище — Нино.

59.

Последва бъркотия, в която всички се скупчиха около младоженците, когато те излязоха от църквата под мощните звуци на органа и светкавиците на фотографа. Лила и Стефано се спряха на входа сред целувки и прегръдки, сред хаоса на автомобилите и нервниченето на роднините, оставени да чакат, докато други, дори не кръвни роднини, но по-важни, по-обичани, по-богато облечени — госпожите с най-екстравагантните шапки — биваха веднага натоварени на колите и закарани в ресторанта на Вия Орацио.

Колко се беше издокарал Алфонсо! Никога не го бях виждала с тъмен костюм, бяла риза и вратовръзка. Без износените си училищни дрехи, без месарската престилка ми се видя не само по-голям за шестнайсетте си години, но и внезапно — помислих си — физически различен от брат си Стефано. Вече беше по-висок, по-източен, най-важното — изглеждаше красив като испанския танцьор, когото бях гледала по телевизията, с големи очи, плътни устни и все още без следа от брада. Явно Мариза му се беше залепила, отношенията им се бяха развили, сигурно се бяха виждали, без аз да знам. Дали Алфонсо, колкото и да ми беше предан, е бил победен от пищните къдрици на Мариза и от безспирното й дърдорене, което го освобождаваше — срамежлив, какъвто си беше — от грижата да попълва празнините в разговора? Бяха ли станали гаджета? Съмнявах се, той щеше да ми каже. Но се виждаше, че нещата вървят натам, щом я беше поканил на сватбата на брат си. А тя, за да получи разрешение от родителите си, със сигурност беше накарала Нино да дойде насила.

И сега ето го, младия Сараторе, на входа на църквата, съвсем не на място с раздърпаното си облекло, прекалено висок, прекалено слаб, с прекалено дълга и несресана коса, с ръце прекалено надълбоко наврени в джобовете на панталона, с вид на човек, който не може да си намери мястото, с очи, насочени към младоженците, както всички останали, но без никакъв интерес, а просто за да ги насочи нанякъде. Това неочаквано присъствие допринесе много за емоционалното безредие в този ден. В църквата само се поздравихме шепнешком:

здравей, здрасти. Нино се беше залепил за сестра си и за Алфонсо, а аз бях в здравата хватка на Антонио и макар и да се изтръгнах веднага, се озовах в компанията на Ада, Мелина, Паскуале, Кармела, Енцо. Докато стояхме в блъсканицата и изчакахме младоженците да се вмъкнат в една голяма бяла кола заедно с фотографа и помощника му, за да отидат да се снимат в парка „Римембранца“, ме обзе тревога, че майката на Антонио ще познае Нино, че може да разпознае в лицето му някоя черта на Донато. Но тревогата ми се оказа безпочвена. Майката на Лиля, Нунция, повлече със себе си отнесената Мелина заедно с Ада и с по-малките ѝ деца към един автомобил, с който отпътуваха.

Всъщност никой не позна Нино — дори Джилиола, дори Кармела, дори Енцо. Нито пък забелязаха Мариза, въпреки че чертите ѝ все още наподобяваха тези от детските ѝ години. За момента и двамата Сараторе минаваха незабелязани. После Антонио започна да ме побутва към старата кола на Паскуале, с нас се качиха Кармела и Енцо и вече се канехме да тръгнем, когато ми дойде на ум да попитам:

— Къде са родителите ми? Дано някой се погрижи за тях.

Енцо отговори, че ги е видял в нечия кола, и вече нямаше как да се бавим, тръгнахме и аз само успях да хвърля един поглед към Нино, който още стоеше на входа на църквата с Алфонсо и Мариза, а те разговаряха помежду си.

Обзе ме нервност. Антонио, чувствителен към всяка моя промяна в настроението, ми прошепна в ухото:

— Какво има?

— Нищо.

— Ядосана ли си за нещо?

— Не.

Кармела се разсмя:

— Ядосана е, че Лина се омъжи, и иска да се омъжи и тя.

— Защо, ти не искаш ли да се омъжиш? — попита Енцо.

— Аз, ако зависи от мен, ще се омъжа още утре.

— И за кого?

— Знам си аз за кого.

— Млъквай — каза ѝ Паскуале, — теб няма кой да те вземе.

Пътувахме надолу към крайбрежната част на града, Паскуале караше като бесен. Антонио така му беше форсирал колата, че той

натискаше газта като състезател. Носеше се със силно свистене, без да обръща внимание на тръскането по разбитите улици. Настигаше скоростно колите, които се движеха пред него, все едно искаше да ги блъсне, набиваше спирачки на сантиметри, преди да се забие в тях, рязко извиваше волана и ги изпреварваше. Ние, момичетата, надавахме уплашени викове или възмутено го предупреждавахме да внимава, което го развеселяваше и го подтикваше да кара още по-бясно. На Антонио и Енцо не им мигваше окото, подиграваха се на бавните шофьори, смъкваша прозорците и докато Паскуале изпреварваше, крещяха обидни думи.

Точно по време на това пътуване към Вия Орацио започнах отчетливо да се чувствам различна и нещастна поради своята отчужденост. Бях израсла с тези момчета, поведението им ми се струваше нормално, бруталният им език ми беше понятен. Но също така вече от шест години ежедневно следвах един път, за който те си нямаха и понятие, а аз така блестящо се справях, че се бях оказала най-добрата. Нищо от това, което научавах всеки ден, не можех да споделя с тях, трябваше да се въздържам и в известен смисъл да се държа на по-ниско положение. Това, което бях в училище, пред тях трябваше да го прикривам или пък да го използвам от засада, за да ги сплаша. Запитах се какво правя в тази кола. Да, в нея бяха приятелите ми, беше и гаджето ми, отивахме на сватбеното празненство на Лила. Но точно това празненство доказваше, че Лила, единствената, от която все още имах нужда дори когато съдбите ни тръгнаха в различни посоки, вече не е част от всичко това, а след като и нея я нямаше, всяка връзка между мен, тези младежи и тази бясно носеща се по улиците кола беше прекъсната. Защо тогава не бях с Алфонсо, с когото споделях и произхода, и бягството? И най-вече защо не се бях спряла да кажа на Нино: остани, ела на празненството, кажи ми, когато излезе списанието с моята статия, нека си говорим двамата, нека си изкопаем дупка, в която да се скрием от това шофиране на Паскуале, от вулгарните му думи, от бруталния говор на Кармела и на Енцо и също — да, също — на Антонио?

60.

Първи от младите влязохме в залата за празненството. Настроението ми още повече се влоши. Силвио и Мануела Солара вече се бяха настанили на отредената за тях маса заедно с търговеца на метали, неговата съпруга флорентинка и майката на Стефано. Родителите на Лила също бяха седнали на една дълга маса с други роднини, с моите родители, с Мелина и Ада, която не издържаше повече и посрещна Антонио с ядосани жестове. Музикантите от оркестъра заемаха местата си и изпробваха инструментите, певецът проверяваше микрофона. Изпаднахме в неудобно положение — не знаехме къде да седнем, а никой от нас не смееше да пита сервитьорите. Антонио се беше залепил за мен и се опитваше да ме развесели.

Майка ми ме извика, аз се направих, че не я чувам. Отново ме извика, аз пак не реагирах. Тогава тя стана и тръгна към мен с накуцващата си походка. Искаше да отида да седна до нея. Отказах. Тя просъска:

— Синът на Мелина защо все се върти около теб?

— Никой не се върти около мен, мамо.

— Ти за тъпа ли ме мислиш?

— Не.

— Ела да седнеш до мен.

— Не.

— Казах да дойдеш! Не сме те оставили да учиш, за да те провали един работник с луда майка.

Подчиних се, беше бясна. Започнаха да пристигат и други младежи, все приятели на Стефано. Между тях забелязах Джилиола, която ми направи знак да отида при нея. Майка ми ме задържа. Паскуале, Кармела, Енцо и Антонио накрая седнаха с групата на Джилиола. Ада успя да се освободи от майка си, като я повери на Нунция, и дойде при мен да ми прошепне в ухото: „Ела!“. Опитах да стана, но майка ми гневно ме сграбчи за ръката. Ада направи разочарована физиономия и отиде да седне до брат си, който от време

на време гледаше към мен, а аз му правех знаци с очи, повдигнати към тавана, че съм заложница.

Оркестърът засвири. Певецът, около четиресетгодишен мъж с много фини черти, затананика нещо за проба. Пристигнаха и други гости, залата се напълни. Никой не прикриваше глада си, но трябваше, разбира се, да изчакаме младоженците. Опитах отново да стана, но майка ми просъска:

— Ще стоиш близо до мен.

Близо до нея. Помислих си колко си противоречи, без да се усеща, с нейните сръдни и със заповедническите жестове. Не искаше аз да уча, обаче сега, когато така и така учех, ме смяташе за по-добра от младежите, с които бях израсла, и даваше да се разбере, че мястото ми не е сред тях — нещо, което току-що впрочем бях установила и аз. И все пак, ето че ми налагаше да стоя до нея, за да ме спаси от кой знае какви морски бури, водовъртежи и зейнали пропасти, каквито в нейните очи олицетворяваше Антонио. Но да остана до нея, означаваше да остана в нейния свят, да стана съвсем същата като нея. А ако станех същата като нея, кой друг ми се полагаше, ако не Антонио?

В това време влязоха младоженците сред ентузиазирани аплодисменти. Оркестърът веднага засвири сватбения марш. Прехвърлих завинаги върху майка ми, прикрепих неразривно към тялото ѝ онази отчужденост, която все повече ме обземаше. Ето я Лила, център на вниманието на квартала; изглеждаше щастлива. Усмивваше се — елегантна, учтива, ръка за ръка с мъжа си. Беше невероятно красива. Върху нея и нейната походка бях заложила като малка, за да избягам от майка ми. Бях допуснала грешка. Лила си остана там, неразделно свързана с този свят, от който си въобразяваше, че е взела най-доброто. А най-доброто беше този младеж, тази сватба, това празненство, играта на обувки за Рино и баща ѝ. Нищо общо с моя път на учено момиче. Почувствах се напълно сама.

Накараха младоженците да танцуват под светкавиците на фотографа. Завъртяха се из залата с прецизни движения. Трябва да си отбележа, казах си: дори и Лила няма да може да се измъкне от света на майка ми. Аз обаче трябва да успея, не мога повече да се примирявам. Трябва да я обезвредя, както умееше да прави госпожа Оливиеро, когато се появяваше у нас, за да ѝ наложи това, което беше

добре за мен. Беше ме хванала за ръката, но аз не трябваше да ѝ обръщам внимание, трябваше да си спомня, че съм най-добрата по италиански, латински и гръцки, да си спомня, че се опълчих срещу учителя по вероучение, да си спомня, че щеше да излезе статия с моя подпис в същото списание, в което публикуваше едно красиво и много умно момче от трети клас на лицей.

Нино Сараторе влезе в този момент. Видях го, преди да забележа Алфонсо и Мариза, видях го и скочих на крака. Майка ми опита да ме задържи за подгъва на роклята и аз я издърпах от ръката ѝ. Лицето на Антонио, който не ме изпускаше от очи, светна и той ми отправи подканящ поглед. Аз обаче тръгнах в посока, обратна на Лила и Стефано, които се бяха запътили да заемат мястото си в центъра на масата между съпрузите Солара и двойката от Флоренция, и се насочих право към входа към Алфонсо, Мариза и Нино.

61.

Настанихме се. Поведох общ разговор с Алфонсо и Мариза с надеждата, че Нино ще се реши да ме заговори. В същото време Антонио се приближи зад гърба ми и се наведе да ми каже на ухото:

— Запазил съм ти място.

Прошепнах:

— Върви си, майка ми е разбрала всичко.

Огледа се нерешително, силно смутен. Върна се на масата си.

В залата се носеше недоволен ропот. Някои гости се бяха озлобили, защото веднага бяха забелязали нередни неща. Виното не беше с еднакво качество за всички маси. Някои вече ядяха първото ястие, докато на други още не бяха сервирали ордъовъра. Някои коментираха на висок глас, че масите с роднини и приятели на младоженеца се обслужват по-добре от тези с роднини и приятели на булката. Изпитах непоносимост към тази нарастваща свадливост. Набрах смелост и въвлякох Нино в разговора, като го помолих да ми разкаже за статията върху бедността в Неапол, и се канех веднага след това да го попитам кога излиза следващият брой на списанието с моята половин страничка. Той подхвана, много добре информиран, с много интересни данни за състоянието на града. Порази ме неговата убеденост. На Иския още носеше чертите на измъчено момче, сега ми се стори дори твърде зрял. Как беше възможно осемнайсетгодишно момче да говори за мизерията не с общи понятия и разпален тон като Паскуале, а с конкретни факти, като цитира точни данни, и то с дистанциран тон?

— Откъде ги знаеш тези неща?

— Достатъчно е да четеш човек.

— Какво да четеш?

— Вестници, списания, книги, третиращи проблема.

Аз дори не бях разлиствала някога вестник или списание, четях само романи. Дори Лиля по времето, когато четеше, не похващаше друго, освен стари разпарцаливени романи от училищната библиотека. Бях изостанала във всичко, а Нино можеше да ми помогне да наваксам.

Започнах да му задавам все повече въпроси и той ми отговаряше. Отговаряше, да, но не даваше стъписващи отговори като Лила, не притежаваше уменията ѝ да представя всяко нещо по увлекателен начин. Подреждаше и изразяваше мислите си научно, изреждаше многобройни конкретни примери и всеки мой въпрос сякаш отрищваше порой: говореше, без да спре, без да се постарее да украси речта си, без капка ирония, твърд и рязък. Алфонсо и Мариза скоро се почувстваха изолирани. Повече нищо не чухме от ставащото около нас, не знаехме какво ни сервираха в чиниите, какво ядохме или пиехме. Аз полагах усилия да измислям въпроси, които да му задам, и старателно изслушвах отговорите му, леещи се като река. Скоро обаче долових, че в думите му като основна нишка се прокрадва една фиксидея, определяща целия му стил: отказът от високопарни думи, необходимостта да се посочват ясно проблемите, изнамирането на възможни и приложими решения, нуждата от намеса. Аз непрекъснато кимах с глава и се съгласявах с всичко. Придобих учудено изражение само когато се изказа лошо за литературата.

— Ако искат да се правят на шарлатани — повтори два-три пъти, много ядосан на враговете си, тоест на всеки, който се правеше на шарлатанин, — нека да пишат романи, ще ги прочета с удоволствие, обаче ако искаме наистина да променим нещата, така няма да стане.

Всъщност мисля, че разбрах — използваше думата „литература“, за да критикува онези, които пълнеха главите на хората с нещо, наречено от него ненужни брътвежи. На един мой вял опит да се противопоставя например отговори така:

— Прекалено много лоши рицарски романи трябва, Лену, за да се получи един „Дон Кихот“. Но ние, с цялото ми уважение към дон Кихот, нямаме нужда, тук в Неапол, да се бием с вятърни мелници, това е само прехосване на сили. На нас ни трябва хора, които знаят как действат мелниците и които да ги задвижат.

Не беше нужно да го слушам дълго, за да ми се прииска да мога всеки ден да дискутирам с младеж на неговото ниво: колко грешки бях допуснала с него, каква глупост беше да го желая, да го обичам, и при това непрекъснато да го отбягвам. Виновен беше баща му. Но и аз бях виновна — аз, която дотолкова не понасях майка си, бях позволила бащата да хвърли сянка върху сина, така ли? Разкаях се, насладих се на разкаянието си и на романа, в който се виждах героиня. Често

повишавах глас, за да надвикам шума в залата и музиката, той също. Понякога поглеждах към масата на Лила: смееше се, ядеше, разговаряше, изобщо не беше забелязала къде съм и с кого говоря. Затова пък по-рядко поглеждах към масата на Антонио; боях се, че ще ми направи знак да отида при него. Но много добре усещах, че не откъсва поглед от мен и че е нервен, на път да се ядоса. Какво да се прави, помислих си, и без това вече съм решила, утре ще го оставя, не мога да продължавам с него, твърде различни сме. Да, наистина, обожава ме, изцяло ми е предан, но като кученце. А начинът, по който Нино ми говореше, без никакво чувство за подчиненост, ме омайваше. Излагаше пред мен идеите за бъдещето си и начина, по който смята да го построи въз основа на тях. Когато го слушах, въображението ми се разпалваше, почти както някога го разпалваше Лила. Вниманието му, насочено към мен, ми помагаше да израсна. Виж, той щеше да успее да ме спаси от майка ми, той, който толкова силно желаше да се спаси от баща си.

Усетих докосване по рамото, беше отново Антонио. Каза ми мрачно:

— Да танцуваме.

— Майка ми не дава — прошепнах.

Отговори ми нервно на висок глас:

— Всички танцуват, какъв е проблемът?

Поусмихнах се смутено на Нино, той много добре знаеше, че Антонио ми е гадже. Изглежда ме сериозно и се обърна към Алфонсо. Станах.

— Не ме притискай.

— Не те притискам.

Беше се вдигнала голяма шумотевица и цареше радостно опиянение. Танцуваха млади, стари, деца. Но аз усещах какво ставаше зад привидното веселие. Роднините на булката проявяваха недоволство, желанието за свата беше изписано на лицата им. Особено на жените. Бяха се ошушкали за подарък и за дрехите, които носеха, задължнели бяха дори, а сега се държах с тях като с просяци — носеха им евтино вино и закъсняваха недопустимо с обслужването. Защо Лила не се намесваше, защо не протестираше пред Стефано? Познавах ги. Щяха да сдържат гнева си заради Лила, но в края на празненството, когато тя отидеше да се преоблече и се върнеше с

тоалета си за път, когато раздадеше подаръчните торбички с бонбони и когато си тръгнаше с мъжа си в цялата си елегантност, тогава щеше да избухне нечуван скандал, който да предизвика омраза, подхранвана през следващите месеци и години, съпрузи и синове щяха да си правят на инат и да се обиждат, за да покажат пред майките и сестрите си кой е мъжът в къщата. Познавах ги всичките. Наблюдавах свирепите погледи на момчетата към певица и към музикантите, които си позволяваха да заглеждат приятелките им или да се обръщат към тях с намеци. Наблюдавах как си говорят Енцо и Кармела, докато танцуват, наблюдавах също Паскуале и Ада, седнали на една маса: беше ясно, че до края на празненството щяха да са гаджета, че после щяха да се сгодят и най-вероятно след година или след десет години щяха да се оженят. Наблюдавах Рино и Пинуча. В техния случай всичко щеше да се развие по-бързо: ако производството на обувки „Черуло“ стартираше наистина, най-късно след година щяха да празнуват сватба, не по-малко разкошна от тази. Танцувах, гледах се в очите, притискаха се силно един в друг. Любов и интереси. Месарница плюс обувки. Стари блокове плюс нови блокове. Като тях ли бях? Бях ли още?

— Кой е този? — попита Антонио.

— Кой да е? Не го ли познаваш?

— Не.

— Нино, големият син на Сараторе. А тя е Мариза, помниш ли я?

Мариза не го интересуваше изобщо, но Нино — да. Упрекна ме ядосано:

— А ти, първо ме водиш при Сараторе да го заплашвам, а после отиваш да си бърбиш с часове със сина му? Уших си нов костюм, за да седя да гледам как се забавляваш с онзи там, който дори не се е подстригал и не си е сложил вратовръзка?

Заряза ме насред залата и се отпрати с бърза крачка към стъклената врата, от която се излизаше на терасата.

Няколко секунди се чудих как да постъпя. Да настигна Антонио. Да се върна при Нино. Майка ми ме следеше с очи, макар че кривогледото ѝ око изглеждаше насочено другаде. Баща ми също беше забил поглед в мен и гледаше лошо. Казах си: ако се върна при Нино, ако не отида при Антонио на терасата, той ще ме изостави и за мен ще бъде по-добре така. Пресякох залата; оркестърът продължаваше да свири, двойките продължаваха танца си. Седнах на мястото си. Нино,

изглежда, изобщо не бе обърнал внимание на случилото се. Сега изливаше порой от думи по адрес на госпожа Галиани. Защищаваше я от Алфонсо, който, както много добре знаех, я мразеше. Казваше му, че и той често се спречквал с нея — беше прекалено строга, — но че като преподавател била изключителна, винаги го окуражавала и му била предала способността да учи. Опитах да се намеся в разговора. Изпитвах спешна нужда Нино да се захване отново с мен, не исках сега да започва разговор със съученика ми, както беше разговарял преди това с мен. Изпитвах нужда — за да не хукна да се сдобрявам с Антонио и да му кажа през сълзи: да, прав си, не знам коя съм и какво точно искам, използвам те и те захвърлям, но не е по моя вина, чувствам се половинчата и разкъсана на две, прости ми — Нино да ме признае за достойна да съм част от нещата, които знае, от способностите му, да ме припознае като еднаква с него. Затова взех думата без предупреждение и докато той се опитваше да продължи прекъснатия разговор, изброих книгите, които учителката ми беше дала за четене от началото на годината, и съветите, които ми даваше. Кимна в знак на съгласие, леко намръщен, спомни си, че преди време тя била дала и на него една от тези книги, и започна да говори за текста. Но аз имах все по-спешна нужда от признание, което да ме разсее от Антонио, и попитах без никаква връзка:

— Кога излиза списанието?

Вгледа се в мен колебливо, с известно безпокойство:

— Излезе преди две седмици.

Подскочих от радост и попитах:

— Къде да го намеря?

— Продават го в книжарница „Гуида“. Но и аз мога да ти го намеря.

— Благодаря ти.

Поколеба се, после каза:

— Твоята статия не я публикуваха, оказало се, че няма място.

Алфонсо веднага се усмихна с облекчение и измърмори:

— Слава богу!

62.

Бяхме на шестнайсет. Седях срещу Нино Сараторе, Алфонсо и Марица и се насилвах да се усмихвам, докато казвах с престорено безразличие:

— Нищо, ще има други възможности.

Лица се намираше на другия край на залата — беше булката, кралицата на празника, — Стефано ѝ говореше на ухото и тя се усмихваше.

Дългият, изтощителен сватбен обяд приключваше. Оркестърът свиреше, певецът пеше. Антонио, обърнат с гръб, потискаше в гърдите си болката, която му причиних, и гледаше морето. Енцо може би шептеше на Кармела, че я обича. Рино със сигурност вече го беше сторил с Пинуча, която му говореше нещо и го гледаше право в очите. Паскуале по всяка вероятност още увърташе, уплашен, но Ада щеше да направи каквото трябва, за да изтръгне от устата му преди края на празненството нужните думи. Беше дошло времето на тостовете с нецензурно съдържание и търговецът на метали се прояви като блестящ талант в тази област. Подът беше окапан със соса от паднала детска чиния и с виното, разлято от дядото на Стефано. Преглътнах сълзите си. Помислих си: може би ще публикуват моите няколко реда в следващия брой, може би Нино не е настоявал достатъчно, може би е трябвало сама да се заема с това. Но не казах нищо, продължих да се усмихвам, дори събрах сили да произнеса:

— И без това веднъж вече се скарах със свещеника, нямаше нужда да се карам с него отново.

— Именно — каза Алфонсо.

Но нищо не можеше да облекчи разочарованието ми. Полагах усилия да преодолеем нещо, прилично на затъмнение в главата ми, нещо като болезнен спад в напрежението, но не ми се удаваше. Показа се, че съм считала публикуването на тези няколко реда и печатната ми слава за доказателство, че действително имам бъдеще, че мъката на учението наистина води някъде нагоре, че госпожа Оливиеро е била права да избути напред мен и да изостави Лица. „Знаеш ли какво са плебеите?“

„Да, госпожо.“ Какво са плебеите, разбрах в този момент с много по-голяма яснота, отколкото преди години, когато госпожа Оливиеро ми зададе въпроса. Плебеите бяхме ние. Плебеите спореха за храната и виното, караха се кой да бъде обслужен пръв и по-добре, бяха мръсният под, по който минаваха напред-назад сервитьорите, все по-вулгарните тостове. Плебсът беше майка ми, която си беше пийнала и сега се облягаше с гръб на рамото на сериозния ми баща и се смееше със зейнала уста на сексуалните алузии на търговеца на метали. Смееха се всички, и Лила също, с вида на човек, който има роля и ще я играе докрай.

Вероятно отвратен от ставащото наоколо, Нино се изправи и каза, че си тръгва. Уговори се с Мариза да се приберат заедно и Алфонсо обеща да я заведе на уреченото място в уречения час. Тя изглеждаше много горда с такъв изпълнителен кавалер. Попитах Нино колебливо:

— Няма ли да поздравяваш булката?

Направи широк жест с ръка, изфъфли нещо по повод облеклото си и без дори да подаде ръка, без какъвто и да е знак за довиждане към мен и към Алфонсо, се отправи към вратата с обичайната си поклащаща се походка. Знаеше как да идва и да си тръгва от квартала, когато си иска, без опасност да се зарази. Можеше го, удаваше му се, вероятно го беше научил преди години, по времето на преместването им с бурните емоции, които едва не му костваха живота.

Обзе ме съмнение, че ще успея. Ученето нямаше смисъл: можеше и да ми пишат десетки на контролните, но това си беше само училище; обаче хората от списанието бяха хвърлили едно око на моето резюме, моето и на Лила, и не го бяха публикували. Виж, Нино можеше всичко, имаше лицето, жестовете, походката на човек, който ще постигне все повече успехи. Когато изчезна, се почувствах така, сякаш е изчезнал единственият човек в цялата зала, който притежаваше енергията да ме отведе оттук.

След това ми се стори, че вратата на ресторанта се затръшна от порив на вятъра. Но всъщност нямаше вятър, не се бяха задвижили от само себе си крилата на входната врата. Случи се това, което можеше да се очаква да се случи. Точно за тортата и за раздаването на торбичките с бонбоните се появиха, извънредно красиви и елегантни, двамата братя Солара. Тръгнаха през залата, като поздравяваха този и

онзи с типичния за тях господарски маниер. Джилиола увеси ръце на врата на Микеле и го повлече да седне до нея. Лила внезапно почервения по врата и около очите, дръпна енергично мъжа си за ръката и му каза нещо на ухото. Силвио направи вял жест към синовете си, Мануела ги огледа с майчинска гордост. Певецът запя „Ладзарела“, като дискретно имитираше Аурелио Фиеро. Рино покани Марчело да седне с приятелска усмивка. Марчело седна, разхлаби вратовръзката си, кръстоса крак върху крак.

Едва тогава дойде ред на неочакваното. Видях как Лила загуби цвета на лицето си и стана толкова бледа, каквато беше като дете, побледа от бялата си булчинска рокля, а очите ѝ внезапно се свиха по онзи начин, който ги превръщаше в цепки. Пред нея имаше бутилка вино и се уплаших, че погледът ѝ ще я прониже с такава сила, че ще я раздроби на хиляди парчета и виното ще опръска всичко. Но тя не гледаше бутилката. Гледаше по-далече, гледаше обувките на Марчело Солара.

Бяха мъжки обувки „Черуло“. Не моделът в продажба, този със златната катарамата. Марчело беше обул обувките, които преди време купи Стефано, мъжът ѝ. Беше онзи чифт, който тя беше изработила заедно с Рино, чифтът, който правиха и преправяха месеци наред и с който беше съсипала ръцете си.

Издание:

Автор: Елена Феранте

Заглавие: Гениалната приятелка

Преводач: Вера Петрова

Година на превод: 2016

Език, от който е преведено: италиански

Издание: първо

Издател: ИК „Колибри“

Град на издателя: София

Година на издаване: 2016

Тип: роман

Националност: италианска

Печатница: „Инвестпрес“

Излязла от печат: 02 ноември 2016

Редактор: Бояна Петрова

Технически редактор: Симеон Айтов

Художник: Стефан Касъров

Коректор: Нели Германова

ISBN: 978-619-150-869-3

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/10529>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.